

////////////////////////////////////

OPTIMAAL WEGEN EN INSPELEN OP HET ONDERZOEKS-, INNOVATIE- EN INDUSTRIEBELEID VAN DE EU

SEPTEMBER 2023

////////////////////////////////////



VARIO

Vlaamse Adviesraad voor
Innoveren & Ondernemen



Vlaanderen
is ambitieus

De Vlaamse Adviesraad voor Innoveren en Ondernemen (VARIO) adviseert de Vlaamse Regering en het Vlaams Parlement over het wetenschaps-, technologie-, innovatie-, industrie-, en ondernemerschapsbeleid. De raad doet dit zowel op eigen initiatief als op vraag. VARIO werd bij besluit opgericht door de Vlaamse Regering op 14 oktober 2016. VARIO werkt onafhankelijk van de Vlaamse Regering en de partijen in het werkveld. De voorzitter en de negen leden van VARIO zetelen in eigen naam:

Lieven Danneels (voorzitter)

Dirk Van Dyck (plaatsvervangend voorzitter)

Katrin Geyskens

Wim Haegeman

Johan Martens

Koen Vanhalst

Vanessa Vankerckhoven

Marc Van Sande

Reinhilde Veugelers

Het secretariaat is gevestigd in Brussel:

Koning Albert II-laan 35 bus 9

1030 Brussel

+32 (0)2 553 24 40

vario@vlaanderen.be

www.vario.be

**OPTIMAAL WEGEN EN INSPELEN OP HET
ONDERZOEKS-, INNOVATIE- EN
INDUSTRIEBELEID VAN DE EU**

SEPTEMBER 2023

COLOFON

Ontwerp: Vlaamse overheid/VARIO
September 2023

Alle publicaties zijn gratis te downloaden via www.vario.be of via <https://www.vlaanderen.be/nl/publicaties>

Coverfoto © www.shutterstock.com

AUTEURSRECHT

Alle auteursrechten voorbehouden. Mits de bronvermelding correct is, mogen deze uitgave of onderdelen van deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen of openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van VARIO. Een correcte bronvermelding bevat in elk geval een duidelijke vermelding van organisatienaam en naam en jaartal van de uitgave.

INHOUD

INHOUD 5

Managementsamenvatting.....	1
Executive summary.....	3
I. Advies 5	
1. Inleiding: situering advies	5
1.1. Algemeen beleid van de EU onder een wijzigende geopolitieke, economische en technologische context	5
1.2. Aanleiding en doelstellingen advies	7
1.3. Aanpak advies	8
2. Vaststellingen en aanbevelingen	9
2.1. Vaststellingen	9
2.1.1. Evoluties in het onderzoeks-, innovatie-, en industriebeleid van de EU	9
2.1.2. Een complex maar invloedrijk Europees onderzoeks-, innovatie-, en industriebeleid	10
2.1.3. Vlaanderen tracht zich te richten naar het veranderende EU-beleid	11
2.2. Aanbevelingen	12
II. Achtergrondrapport.....	23
1. Kort inzicht in de werking van de EU	23
1.1. Instellingen en hun taak	23
1.2. Regelgevingsproces	26
1.3. Begroting EU	26
2. Het Europese onderzoeks-, innovatie- en industriebeleid	29
2.1. Strategieën, plannen en andere beleidsinitiatieven	29
2.1.1. De Lissabon/EU-2020-strategie en het Europese Semester	29
2.1.2. European Research Area	30
2.1.3. Green Deal en Fit for 55	30
2.1.4. Green Deal Industrial Plan	33
<i>Net Zero Industry Act</i>	34
<i>European Critical Raw Materials Act</i>	34
<i>Strategic Technologies for Europe Platform (STEP)</i>	34
2.1.5. European Industrial Strategy en industriële allianties	35
2.1.6. Chips Act	37
2.1.7. New European Innovation Agenda	39
2.2. Europa als financier van onderzoek, innovatie, ondernemerschap en industrie	40
2.2.1. Horizon Europe – Kaderprogramma's voor onderzoek en innovatie	42
<i>Doelstellingen</i>	42
<i>Middelen</i>	44
<i>Structuur</i>	46
<i>Wat is nieuw in Horizon Europe?</i>	48
<i>Modaliteiten</i>	51
2.2.2. Het Euratom-programma voor onderzoek en opleiding	52
2.2.3. InvestEU	53
2.2.4. Digital Europe	54
2.2.5. European Space programme	55
2.2.6. Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO)	56
2.2.7. NextGenerationEU en de Recovery and Resilience Facility (RRF)	56
2.2.8. Just Transition Fund (JTF)	57
2.2.9. European Defence Fund	58

2.2.10.	ETS Innovation Fund en ETS Modernisation Fund	60
2.2.11.	Andere programma's	62
2.3.	Kaders voor staatssteun aan bedrijven	62
2.3.1.	Gerichte wijziging van de GBER	64
2.3.2.	Important Projects of Common European Interest (IPCEI)	64
2.3.3.	Guidelines on State aid for Climate, Environmental protection and Energy (CEEAG)	65
2.3.4.	Temporary Crisis Framework (TCF) en Temporary Crisis and Transition Framework (TCTF)	66
2.4.	Wet- en regelgeving en richtinggevende principes	66
3.	Organen en structuren voor interacties tussen Vlaanderen en de EU	69
3.1.	Inleiding	69
3.2.	Formele kanalen van en naar de EU	70
3.2.1.	Belgische permanente vertegenwoordiging	70
	<i>Samenwerkingsakkoord</i>	70
	<i>Permanente vertegenwoordiging</i>	70
3.2.2.	Vertegenwoordiging van Vlaanderen bij de EU (VVEU)	71
3.2.3.	Vertegenwoordiging in de programmacomités van Horizon Europe en analoog orgaan binnen het ETS Innovation Fund	72
3.3.	Vlaams-Europees verbindingsagentschap (VLEVA)	73
3.4.	Intra-Vlaamse structuren	74
3.4.1.	Het Vlaams Platform voor Europese Programma's (EU-platform)	74
3.4.2.	Strategisch Overlegorgaan voor Internationale Aangelegenheden (SOIA)	75
3.4.3.	Taskforce EU-Investeringsinstrumenten	76
3.5.	Structuren voor bijstand en begeleiding	76
3.5.1.	National Contact Points (NCP's) voor de kaderprogramma's en analoge organen voor andere programma's	76
3.5.2.	Enterprise Europe Network (EEN) Vlaanderen	77
3.5.3.	Ondersteuning aan hogescholen voor internationalisering	78
3.6.	Visienota's van de Vlaamse Regering	78
3.6.1.	Visienota 'De Europese Green Deal'	78
3.6.2.	Visienota 'Fit for 55'	79
3.6.3.	Visienota 'Naar een versterkte concurrentiekracht van de Europese Industrie'	79
4.	Hoe doet Vlaanderen het vandaag in het kader van Europese initiatieven?	80
4.1.	Inleiding	80
4.2.	Centraal beheerde Europese middelen	81
4.2.1.	De European Investment Bank (EIB)	81
4.2.2.	Chips Act	81
4.2.3.	Europese kaderprogramma's: Horizon 2020 en Horizon Europe	82
	<i>Algemeen</i>	82
	<i>European Innovation Council</i>	90
	<i>Missies</i>	91
	<i>Partnerschappen</i>	92
4.2.4.	Euratom	95
4.2.5.	InvestEU	98
4.2.6.	Digital Europe	99
4.2.7.	European Space Programme	100
4.2.8.	European Defence Fund (EDF)	100
4.2.9.	ETS Innovation Fund	103
4.3.	Europese middelen die door Vlaanderen worden beheerd en Vlaamse middelen	103
4.3.1.	Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO)	103

4.3.2.	Recovery and Resilience Facility (RRF)	105
4.3.3.	Just Transition Fund (JTF)	106
4.3.4.	Important Projects of Common European Interest (IPCEI) en Guidelines on State aid for Climate, Environmental protection and Energy (CEEAG)	106
4.3.5.	Temporary Crisis Framework (TCF) en Temporary Crisis and Transition Framework (TCTF)	108
Bibliografie		109
Bijlage 1: Lijst van gebruikte afkortingen m.b.t. het EU-beleid		113
Bijlage 2: Geraadpleegde experts en ambtenaren en beleidsmakers op Vlaams en Europees niveau		116
Bijlage 3. Overzicht van de huidige Vlaamse strategische oriëntatie naar de EU op basis van interviews en workshops.....		117
1.	Inleiding	117
2.	De invloed van het EU-beleid op het Vlaamse beleid	117
Positieve punten		118
	Wat loopt nu al goed?	118
	Waar liggen verbeterkansen?	119
Negatieve punten		120
3.	De manier waarop Vlaanderen inspeelt op het EU-beleid (reactief gedeelte)	123
Positieve punten		123
	Wat loopt nu al goed?	123
	Waar liggen verbeterkansen?	125
Negatieve punten		127
4.	De mate waarin Vlaanderen weegt op het EU-beleid (proactief gedeelte)	129
Positieve punten		130
	Wat loopt nu al goed?	130
	Waar liggen verbeterkansen?	131
Negatieve punten		133
5.	Input voor dit overzicht	134

MANAGEMENTSAMENVATTING

Vlaanderen is deel van de Europese Unie (EU), één van de grootste economieën in de wereld en één van de grote, globale spelers op het gebied van onderzoek, innovatie en industrie. De EU zet grote beleidskaders voor onderzoek, innovatie en industrie uit, met daarbinnen allerlei (steun)programma's en andere initiatieven, waar Vlaanderen een beroep kan op doen. Veel van onze wetgeving komt van het Europese niveau of vindt daar zijn oorsprong. Dat alles maakt dat het Europese onderzoeks-, innovatie- en industriebeleid steeds meer invloed uitoefent op het Vlaamse. VARIO ziet het aankomende Belgische voorzitterschap van de Raad van de EU en de aankomende (Europese) verkiezingen als een uitgelezen moment om hierover te reflecteren. Het kan ook een katalysator zijn om het Vlaamse politieke bewustzijn over het toenemende belang van het Europese niveau te vergroten. VARIO wil in dit advies aangeven hoe Vlaanderen het beste kan inspelen op dat Europese beleid om er de meeste baten uit te halen. Hoe kunnen we daarenboven de manier waarop Vlaanderen het Europese beleid mee vorm geeft optimaliseren?

Ter onderbouwing van het advies werd in een bijhorend achtergrondrapport een overzicht gemaakt van de werking van de Europese Unie, de beleidsprioriteiten, de instrumenten, en een analyse van hoe Vlaanderen zich daarbinnen situeert, daarmee omgaat en hoe succesvol Vlaanderen is in die verschillende EU-initiatieven. VARIO focuste op volgens hem relevante aspecten en een aantal recente trends, zonder daarbij exhaustief te willen zijn. Voor het in kaart brengen van de huidige stand van de strategische oriëntatie van Vlaanderen naar de EU werden via een reeks workshops en interviews met actoren, ambtenaren en beleidsmakers positieve en negatieve elementen opgetekend en samengevat in een aparte bijlage bij dit advies.

VARIO doet een aantal vaststellingen, te groeperen als volgt:

1. Het Europese onderzoeks-, innovatie-, ondernemerschaps- en industriebeleid heeft een aantal evoluties doorgemaakt over de jongste jaren. Dit gebeurde grotendeels onder invloed van een veranderende geopolitieke context, met onder meer de opeenvolging van een aantal crisissen.
2. De evoluties resulteren vandaag in een complex en uitgebreid Europees beleid, dat echter veel invloed uitoefent op het lokale beleid in de lidstaten.
3. Vlaanderen tracht zich zo goed mogelijk te richten naar dat veranderende beleid om er zo veel mogelijk baten uit te halen. Vlaanderen heeft in dat kader zeker een aantal sterke structuren uitgebouwd, maar het geheel is een complex en versnipperd landschap. Vlaanderen is ook vaak succesvol op Europees niveau.

In zijn aanbevelingen geeft VARIO aan waar volgens hem verbeteringen mogelijk zijn:

- Aanbeveling 1: Zorg voor een strategisch kader, zowel om beter in te spelen op opportuniteiten als om meer te wegen op de agendasetting, in het kader van het Europese wetenschaps-, innovatie-, ondernemerschaps- en industriebeleid. Zorg voor convergentie en synergie tussen het Vlaamse en het Europese beleid.
- Aanbeveling 2: Maak werk van een sterkere politieke Vlaamse positie in Europa. Streef naar eensgezinde Belgische standpunten. Wanneer een Belgisch standpunt niet mogelijk is, ga dan op zoek naar allianties met gelijkgestemde lidstaten, deelstaten en regio's.
- Aanbeveling 3: Zet meer in op strategisch proactief wegen op het Europese wetenschaps-, innovatie-, ondernemerschaps- en industriebeleid. Voorzie daarvoor voldoende capaciteit en geef een bestaande Vlaamse organisatie of een samenwerkingsverband van bestaande organisaties specifiek die rol. Help daarnaast ook actoren om meer en beter zelf te lobbyen.

- Aanbeveling 4: Blijf maximaal inzetten op het Europese kaderprogramma voor onderzoek en innovatie. Zet daarnaast versterkt in op andere Europese programma's en initiatieven zoals het ETS Innovation Fund, het European Space Program, het European Defence Fund, de Critical Raw Materials Act en het Strategic Technologies for Europe Platform.
- Aanbeveling 5: Volg de Vlaamse baten ruimer op dan alleen voor het kaderprogramma voor onderzoek en innovatie. Doe dit bij voorkeur gecentraliseerd en op een gestandaardiseerde manier. Dit moet mee toelaten in te schatten waar bijkomende Vlaamse steun en inspanningen nodig zijn, uiteraard steeds volgens het subsidiariteitsprincipe.
- Aanbeveling 6: Faciliteer de deelname van Vlaamse kmo's aan die Europese initiatieven die een duidelijke meerwaarde bieden t.o.v. Vlaamse financiering. Moedig de rol aan die de universiteiten, SOC's en grote bedrijven daarin kunnen spelen.
- Aanbeveling 7: Maak duidelijke keuzes in welke Europese projecten je cofinanciert en voorzie daarvoor voldoende middelen, uit aparte budgetten.
- Aanbeveling 8: Maak strategische keuzes waar extra kaders voor staatssteun zijn voorzien. Gebruik voor gekozen projecten de steun in zijn volle sterkte. Vermijd te strenge voorwaarden voor steun.



EXECUTIVE SUMMARY

Flanders is part of the European Union (EU), one of the largest economies in the world and one of the major global players in research, innovation and industry. The EU sets out major policy frameworks for research, innovation and industry, with a variety of (support) programmes and other initiatives within them, which Flanders may call upon. Much of our legislation comes from or originates at the European level. All this makes European research, innovation and industrial policy increasingly influential on the Flemish. VARIO sees the upcoming Belgian presidency of the Council of the EU and the upcoming (European) elections as an excellent moment to reflect on this. It can also be a catalyst to raise Flemish political awareness about the increasing importance of the European level. In this advisory report, VARIO wants to outline how Flanders can best respond to that European policy to get the most benefit from it. Moreover, how can we optimise the way in which Flanders helps shape European policy?

To substantiate the advisory report, an accompanying background report provides an overview of the functioning of the European Union, the policy priorities, the instruments, and an analysis of how Flanders situates itself within these, deals with them and how successful Flanders is in these various EU initiatives. VARIO focused on, in its view, relevant aspects and a number of recent trends, without wanting to be exhaustive. To map out the current state of Flanders' strategic orientation towards the EU, positive and negative elements were recorded via a series of workshops and interviews with actors, officials and policymakers and summarised in a separate appendix to this advisory report.

VARIO makes a number of observations, grouped as follows:

1. European research, innovation, entrepreneurship and industrial policy has undergone a number of evolutions over recent years. This occurred largely under the influence of a changing geopolitical context, including the succession of a number of crises.
2. The evolutions result today in a complex and elaborate European policy, which, however, exerts much influence on local policy in the member states.
3. Flanders is trying to align itself as much as possible with those changing policies to derive as many benefits from them as possible. Flanders has certainly built some strong structures in that framework, but the whole is a complex and fragmented landscape. Flanders is also often successful at the European level.

In its recommendations, VARIO outlines where it believes improvements can be made:

- Recommendation 1: Provide a strategic framework, both to better respond to opportunities and to weigh more on the agenda setting, within the framework of European science, innovation, entrepreneurship and industrial policy. Ensure convergence and synergy between Flemish and European policies.
- Recommendation 2: Work towards a stronger Flemish political presence in Europe. Strive for unified Belgian positions. When a Belgian position is not possible, seek alliances with like-minded member states, federated states and regions.
- Recommendation 3: Put more effort into strategically proactively weighing in on European science, innovation, entrepreneurship and industrial policy. Provide sufficient capacity for this and specifically give an existing Flemish organisation or an alliance of existing organisations that role. In addition, help actors to lobby more and better themselves.
- Recommendation 4: Continue to put maximum effort into the European framework programme for research and innovation. In addition, invest more in other European programmes and initiatives such as the ETS Innovation Fund, the European Space

Program, the European Defence Fund, the Critical Raw Materials Act and the Strategic Technologies for Europe Platform.

- Recommendation 5: Monitor Flemish benefits more broadly than just for the framework programme for research and innovation. Preferably do this in a centralised and standardised manner. This should help estimate where additional Flemish support and efforts are needed, obviously always following the subsidiarity principle.
- Recommendation 6: Facilitate the participation of Flemish SMEs in those European initiatives that offer a clear added value compared to Flemish funding. Encourage the role that universities, SOCs and large companies can play in this regard.
- Recommendation 7: Make clear choices in which European projects to co-finance and provide adequate resources for this, from separate budgets.
- Recommendation 8: Make strategic choices where additional frameworks for state support are provided. For chosen projects, use support in its full strength. Avoid too strict conditions for support.



I. ADVIES

1. INLEIDING: SITUERING ADVIES

1.1. Algemeen beleid van de EU onder een wijzigende geopolitieke, economische en technologische context

Sinds de oprichting van de EU is de geopolitieke en economische context grondig veranderd en hebben zich ingrijpende technologische ontwikkelingen voorgedaan. Periodes van economische groei en crisissen wisselden elkaar af. Zo leek de EU in 2000 een welvarende tijd tegemoet te gaan: de werkloosheid was relatief laag, de economische groei was relatief hoog en we leefden in een relatief vredige periode. Eén van de meest noemenswaardige ambities van de Europese Commissie uit het verleden dateert uit die periode. Dat was de Lissabondoelstelling om van Europa tegen 2010 “de meest concurrerende en dynamische kenniseconomie van de wereld, te maken, met een arbeidsparticipatie van 70% en een economische groei van 3%.” Speciale aandacht ging daarbij uit naar onderzoek en ontwikkeling; de 3%-norm voor onderzoek en ontwikkeling was geboren. Verder was het streven om het Europese welvaartsmodel te verbeteren (de sociale pijler) en het milieu te ontzien.

Sinds 2000 breidde de EU uit, kenden we de terreuraanslagen van 11 september 2001 in de VS en de daaropvolgende aanslagen in Europa, en beleefden we in 2008 een banken- en wereldwijde economische crisis die weliswaar leidde tot een nauwere economische samenwerking tussen de EU-landen. Bij het aantreden van de huidige Commissie von der Leyen (2019-2024) - zo'n 20 jaar na de Lissabonstrategie - baart ook de klimaatopwarming steeds meer zorgen en is digitalisering alomtegenwoordig. Inspeland op die context heeft de Commissie zes grote ambities geformuleerd:

1. Een Europese 'green deal'
2. Een economie die werkt voor de mensen
3. Een Europa dat klaar is voor het digitale tijdperk
4. Onze Europese levenswijze beschermen
5. Een sterker Europa in de wereld
6. Een nieuwe impuls voor de Europese democratie

De groene en digitale transitie, de zogenaamde 'twin transition' werd een prioriteit. Bovendien is de huidige Commissie een 'geopolitieke Commissie', die een leiderschapsrol wil spelen naar de rest van de wereld, onder meer in het kader van klimaat en in de betekenis van Europese normen en waarden uitdragen. De crisissen waarmee Europa heeft af te rekenen sinds het aantreden van de Commissie von der Leyen, de covidcrisis, de oorlog in Oekraïne en de daarmee samenhangende energiecrisis worden aangegrepen om versterkt en versneld in te zetten op prioriteiten.

Tijdens de covidcrisis (2020), zijn de drie grootste economische blokken wereldwijd, de EU, de VS en China, rond dezelfde tijd met initiatieven gestart om hun strategische afhankelijkheid te verminderen. In de EU spreekt men van 'strategische autonomie', in de VS van 'supply chain-zekerheid' en in China gaat het om 'duale circulatie', waarbij spelers op de binnenlandse markt anders worden behandeld dan internationaal opererende. Een gevolg is dat de EU in toenemende mate een meer gesloten economie wordt. Wat verder voortvloeit uit de recente en eerdere mondiale crisissen is een sterkere oproep om een overheid, ook op EU-niveau, die niet enkel



reguleert maar ook zelf handelt en initiatieven ontplooit.¹ De jongste crisissen hebben ook geleid tot politieke besluiten over economie en veiligheid die kort tevoren nog ondenkbaar schenen. Verder houden crisissen ook in dat er ad hoc wordt op gereageerd. In het geval van urgentie is er het gevaar van nooddecreten waarbij weinig consultatie of overleg, of impact assessment is.

Nog recenter beroert de Amerikaanse Inflation Reduction Act (IRA) de internationale gemoederen. Dit project van president Joe Biden dat hij in de zomer van 2022 lanceerde, omvat 369 miljard dollar aan stimuli voor de Amerikaanse groene industrie. Het omvat ook handelsversturende subsidies, met steun die enkel geldt bij productie in eigen land, hoewel zoiets verboden is volgens de regels van de Wereldhandelsorganisatie. Het is de eerste keer dat de VS dit doen en betekent een klap voor het internationale handelstelsel die protectionisme in andere landen zou kunnen uitlokken. Biden wil er honderdduizenden jobs mee creëren en de Chinese hegemonie breken in de markt voor hernieuwbare energie. In praktijk wordt ook Europa sterk getroffen en Europa reageert dan ook met een eigen plan, het Green Deal Industrial Plan, dat nog volop vorm krijgt (zie 2.1.4 achtergrondrapport).²

In tegenstelling tot de vorige decennia leven we nu in wereld van toenemende instabiliteit, conflicten in de (omliggende) regio's en veiligheidsdreigingen zoals de terrorismedreiging, de vluchtelingen crisis en cybercriminaliteit. Daarom winnen veiligheids- en defensieaspecten aan belang. In 2016 legde toenmalig voorzitter van de Europese Commissie, Jean-Claude Juncker, de nadruk op het belang van een sterk Europa dat haar burgers in binnen- en buitenland kan verdedigen - een ambitie die alleen kan worden gerealiseerd via innovatie en door een bundeling van de middelen in de Europese defensie-industrie. De 'defensietechnologie van de toekomst' krijgt hierin een vooraanstaande rol. De huidige oorlog in Oekraïne heeft dit alles nog versterkt.

Verder spelen nog een aantal andere elementen op het Europese politieke toneel:

- Door Brexit is het Britse tegengewicht voor de Frans-Duitse as weggevallen. Nationale belangen lijken steeds meer te spelen.
- Er loopt een scheidingslijn tussen EU-lidstaten met grote en minder grote eigen financiële slagkracht.
- Er is verder ook nog steeds een (innovatie)kloof tussen lidstaten in West- en Oost-Europa (*widening countries*).

Naast de geopolitieke ontwikkelingen zijn ook de razendsnelle ontwikkeling van digitale technologieën van belang, niet in het minst van artificiële intelligentie (AI) die toelaat steeds grotere hoeveelheden data te verzamelen en te analyseren.³ Verschillende landen, China, de VS, maar ook de EU, veel van haar lidstaten en Vlaanderen hebben AI-programma's.⁴

¹ Zie Adviesraad Internationale Vraagstukken (2021). *Slimme industriepolitiek: een opdracht voor Nederland in de EU*. Advies 120.

<https://www.adviesraadinternationalevraagstukken.nl/documenten/publicaties/2022/03/18/slimme-industriepolitiek>

² Een Bruegel paper geeft aan hoe Europa best reageert: Kleimann, D., N. Poitiers, A. Sapir, S. Tagliapietra, N. Véron, R. Veugelers and J. Zettelmeyer (2023). How Europe should answer the US Inflation Reduction Act. *Policy Contribution* 04/2023, Bruegel.

<https://www.bruegel.org/sites/default/files/2023-02/PB%2004%202023.pdf>

³ Rathenau Instituut (2020). *Europese wetenschap en innovatie in een nieuw geopolitiek speelveld*. Den Haag (auteurs: Hessels, L., S. Y. Tjong Tjin Tai, J. Jansen & J. Deuten). <https://www.rathenau.nl/nl/werking-van-het-wetenschapssysteem/europese-wetenschap-en-innovatie-een-nieuw-geopolitiek-speelveld>

⁴ Rathenau Instituut (2020). *Europese wetenschap en innovatie in een nieuw geopolitiek speelveld*. Den Haag (auteurs: Hessels, L., S. Y. Tjong Tjin Tai, J. Jansen & J. Deuten). <https://www.rathenau.nl/nl/werking-van-het-wetenschapssysteem/europese-wetenschap-en-innovatie-een-nieuw-geopolitiek-speelveld> en Vlaamse Regering (2019). *Vlaams actieplan Artificiële Intelligentie (AI) (VR 2019 2203 DOC 0318/1QUATER) (2019-2023)*. <https://www.ewi-vlaanderen.be/nieuws/vlaams-actieplan-artificiele-intelligentie-gelanceerd>

1.2. Aanleiding en doelstellingen advies

De Europese Unie is één van de grootste economieën in de wereld en één van de grote spelers op het gebied van onderzoek en innovatie.⁵ Vlaanderen maakt deel uit van de Europese Unie met al haar (wettelijke) kaders en van de Europese economie. Daarnaast is onze regio ook vertegenwoordigd in allerlei Europese verbanden, en kunnen we een beroep doen op de diverse programma's en subsidies. Officieel is het uiteraard wel België dat als lidstaat erkend wordt, en niet Vlaanderen. Dat maakt ook dat het Belgische niveau de spreekbuis is naar Europa (zie 3.2 achtergrondrapport).

Zoals hierboven geschetst, legt elke Europese Commissie eigen en nieuwe accenten afhankelijk van de geopolitieke, technologische en economische context. Deze accenten en ambities weerspiegelen zich ook in het onderzoeks-, innovatie- en industriebeleid van de EU (zie 2 achtergrondrapport).

Een mededeling van de Europese Commissie van maart 2022⁶ geeft de drie beleidskaders weer die voor het beleidsdomein Economie, Wetenschap en Innovatie relevant zijn:

1. Uitvoering van de Europese Green Deal;
2. De kansen van het Europese digitale decennium benutten;
3. De veerkracht en de crisisparaatheid vergroten.

VARIO vertrekt voor dit adviestraject van de observatie dat het Europese onderzoeks-, innovatie-, ondernemerschaps- en industriebeleid steeds meer invloed heeft op het Vlaamse beleid ter zake. Vlaamse onderzoekers en ondernemers moeten er ook steeds meer rekening mee houden en kennis over hebben. Zijn dit groeiende aantal Europese initiatieven voldoende gekend bij de Vlaamse actoren? Is de onderlinge samenhang van deze initiatieven voldoende duidelijk? Zijn onze politici zich voldoende bewust van de grote mate waarin het Europese niveau bepaalt wat er in Vlaanderen gebeurt?

VARIO tracht in het advies enerzijds de samenhang en de grote trends in de veelheid aan Europese initiatieven in kaart te brengen. VARIO stelde zich anderzijds tot doel een reeks van aanbevelingen te formuleren rond de vraag hoe Vlaanderen zich meer strategisch kan oriënteren naar de EU. Vlaanderen haalt op vandaag veel middelen uit Europese programma's en initiatieven, maar er is nog potentieel om dit te verbeteren. Bovendien moeten we ruimer kijken dan financiële middelen; we moeten het beleid op Europees niveau ook mee vorm geven. Dat vraagt een meer proactieve aanpak. Hoe kan Vlaanderen het beste omgaan met het Europese beleid om er de meeste baten uit te halen? Hoe kunnen we de wijze waarop en de mate waarin Vlaanderen weegt op het Europese beleid en dat beleid mee vorm geeft optimaliseren?

VARIO maakte zijn advies in de aanloop naar het Belgisch voorzitterschap van de raad van de EU in de eerste helft van 2024. Dat is ook een goede aanleiding om bij deze vragen stil te staan. Bovendien vinden in deze periode, op 9 juni 2024, naast federale en regionale verkiezingen ook de Europese verkiezingen plaats.

In een vervolgadvisie zal VARIO zijn blik nog verruimen en kijken naar succesvolle innovatie-ecosystemen buiten Europa die als inspiratiebron kunnen dienen voor het Vlaamse wetenschaps-

⁵ De prestaties van de EU op deze gebieden worden opgevolgd, zie bijv.: Europese Commissie, Directorate-General for Research and Innovation (2022). [Science, Research and Innovation performance of the EU \(SRIP\)](https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/52f8a759-1c42-11ed-8fa0-01aa75ed71a1/). Publications Office of the European Union. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/52f8a759-1c42-11ed-8fa0-01aa75ed71a1/>

⁶ Europese Commissie (2022). Mededeling. 'Towards a green, digital and resilient economy: our European Growth Model' (Brussel, 2.3.2022 COM(2022) 83 final) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022DC0083&qid=1655798743597>

, innovatie- en ondernemerschapbeleid. Wat maakt deze innovatiesystemen succesvol en andere minder?

1.3. Aanpak advies

Ter onderbouwing van het advies werd in het bijhorende achtergrondrapport een overzicht gemaakt van de werking van de Europese Unie, de beleidsprioriteiten, instrumenten, en een analyse van hoe Vlaanderen zich daarbinnen situeert, daarmee omgaat en hoe succesvol Vlaanderen is in kader van de verschillende initiatieven van de EU.

Het Europese niveau is heel complex en uitgebreid en het is niet de bedoeling om hier volledig te zijn. Wel willen we deze complexiteit en omvang illustreren en een overzicht geven van wat binnen dit kluwen volgens VARIO het meest relevant is. We gaan hierbij ruimer dan enkel het O&I-beleid, en nemen ook de meest belangrijke beleidsinitiatieven, financieringskaders, en regelgeving mee wat het industriebeleid gelieerd met O&I betreft.

Het eerste hoofdstuk van het achtergrondrapport bevat een beknopt overzicht i.v.m. de werking van de EU: de instellingen, hun taak, bevoegdheden enz. Het tweede hoofdstuk is gewijd aan het Europese, onderzoeks- innovatie en industriebeleid met de meest invloedrijke en meest recente beleidsvisies en documenten terzake. Het bevat daarnaast een overzicht van Europese financieringsprogramma's voor onderzoek, innovatie, ondernemerschap en industrie, met een focus op nieuwe instrumenten en nieuwe accenten in bestaande instrumenten. Een derde hoofdstuk focust op de formele structuren en initiatieven voor de interactie tussen het Vlaamse en Europese niveau. Het vierde en laatste hoofdstuk is gewijd aan wat we weten over hoe Vlaanderen het doet in het kader van Europese programma's en initiatieven, voor zover daar (gedetailleerde) gegevens over zijn. Het achtergrondrapport steunt op deskresearch en op input van experts en Vlaamse en Europese ambtenaren en beleidsmakers (zie Bijlage 2). De informatie in het achtergrondrapport is laatst geüpdatet in juli 2023. Voor het rapport is ook inspiratie gehaald uit een niet gepubliceerd document van het Departement Economie, Wetenschap en Innovatie (EWI).⁷

Aanvullend organiseerden we een reeks van vijf workshops waarin diverse groepen van actoren zijn gehoord: vertegenwoordigers van (1) de hogescholen, (2) de universiteiten, (3) de speerpuntclusters en federaties, (4) de strategische onderzoekscentra, en (5) bedrijven. De neerslag hiervan, gecombineerd met opinies uit interviews, wordt weergegeven in een overzicht met positieve en negatieve elementen van de huidige strategische oriëntatie van Vlaanderen naar Europa, en is opgenomen in Bijlage 3.

Steunend op het achtergrondrapport komt VARIO tot de hiernavolgende vaststellingen en aanbevelingen.

Het advies werd besproken op de VARIO-raadsvergaderingen van 17 juni, 6 oktober en 8 november 2022, en van 19 januari, 11 mei, 25 mei en 7 september 2023. Het advies werd goedgekeurd op de vergadering van 7 september 2023.

⁷ Departement EWI (Niet gepubliceerd, 2017). [Een Vlaamse strategie voor Europese en internationale samenwerking in Economie, Wetenschap en Innovatie: overzicht en kader](#).



2. VASTSTELLINGEN EN AANBEVELINGEN

2.1. Vaststellingen

Op basis van zijn achtergrondrapport doet VARIO drie groepen vaststellingen. (1) Het Europese onderzoeks-, innovatie-, ondernemerschaps- en industriebeleid heeft een aantal evoluties doorgemaakt over de jongste jaren. (2) Die resulteren vandaag in een complex Europees beleid, dat echter veel invloed uitoefent op het lokale beleid in de lidstaten. (3) Vlaanderen tracht zich zo goed mogelijk te richten naar dat veranderende beleid om er zo veel mogelijk baten uit te halen. In zijn aanbevelingen geeft VARIO aan hoe dat volgens hem nog kan verbeterd worden. We bespreken hieronder eerst elk van de drie groepen vaststellingen.

2.1.1. Evoluties in het onderzoeks-, innovatie-, en industriebeleid van de EU

Aan het begin van de 21^e eeuw was het Europese beleid vooral horizontaal, d.w.z. generiek en voorwaardenscheppend, zoals is gereflecteerd in de Lissabonstrategie (2000) die als doel had van Europa “de meest concurrerende en dynamische kenniseconomie ter wereld te maken.” Concreet werd als één van vijf ambitieuze doelstellingen gesteld om drie procent van het EU-bbp in onderzoek en ontwikkeling te investeren. Dit doel werd aangehouden in de EU-2020 strategie die tussen 2010 en 2020 de langetermijnstrategie van de Europese Unie was voor een sterke en duurzame economie met veel werkgelegenheid. Ook vandaag blijft dit een belangrijk streefdoel.

Vandaag treedt het Europese niveau veel meer op de voorgrond. We stippen daarvoor twee redenen aan:

- (1) Met het eerste kaderprogramma begin jaren 80 versterkte de EU het beleidsgebied onderzoek, dat echter al bestond sinds de eerste communautaire verdragen. Met het zevende kaderprogramma (2007-2013) werden onderzoek en innovatie samengevoegd. Een eerste geïntegreerde aanpak van het industriebeleid dateert van 2005. Het belang van onderzoek en innovatie voor de concurrentiekracht van de Europese industrie was altijd al een gegeven. De jongste jaren is echter vast te stellen dat het onderzoeks- en innovatiebeleid steeds meer in samenhang wordt bekeken met het industriebeleid. Dat industriebeleid wordt meer expliciet en is gelinkt met buitenlandse politiek. De voornaamste reden daarvoor ligt dan ook in de groeiende strategische en geopolitieke kwetsbaarheid van Europa.
- (2) Al in het vijfde kaderprogramma (1998-2002) werden onderzoek en innovatie gericht op maatschappelijke uitdagingen, maar het belang daarvan is sterk toegenomen met de missies uit het jongste kaderprogramma (2021-2027). Het onderzoeks- en innovatiebeleid is steeds meer ex-ante gericht op het oplossen van maatschappelijke uitdagingen. Met de *twin transition* ligt de nadruk op digitalisering en duurzaamheid. Europa heeft voor duurzaamheid op globaal vlak een *first mover advantage* proberen te creëren. Ondertussen is ook de V.S. wakker geschoten en dreigt het Europa te overtroeven.

Om beide redenen zijn de bijsturingen in het beleid steeds meer verticaal, d.w.z. dat er wordt ingegrepen met stimulansen en investeringen voor specifieke thema's, bedrijfstakken of ecosystemen. Zo is er grotere aandacht voor strategische technologieën als data, computerchips en artificiële intelligentie. Daarnaast is er hernieuwde aandacht voor defensieonderzoek ter ondersteuning van een sterkere defensie-industrie.

In de kaderprogramma's zijn de middelen voor thematische initiatieven afgenomen van 90 tot 60% tussen het eerste kaderprogramma in de jaren 80 en Horizon 2020 (2013-2020) (zie 2.2.1 achtergrondrapport). De oprichting van de European Research Council (ERC) tijdens het zevende kaderprogramma (2007-2013), versterkte de ondersteuning van vrij, bottom-up fundamenteel onderzoek. De laatste jaren is er echter een trend van minder aandacht voor dat soort onderzoek en meer inspelen op hogere TRL's. De EU tracht steeds meer door de hele 'keten' heen te stimuleren: van fundamenteel onderzoek tot de toepassing en uitrol. De set aan beleidsinitiatieven en financieringskanalen wordt mee daardoor steeds uitgebreider. Zo zijn er bijvoorbeeld de nieuwe steuninstrumenten van de European Innovation Council (EIC) voor start-ups en scale-ups. Staatssteun vanuit de lidstaten wordt in toenemende mate ingezet als instrument en ook cofinanciering vanuit de lidstaten wordt belangrijker. De jongste trend is dus om meer direct een beroep te doen op middelen van de lidstaten, in plaats van centrale, Europese middelen te gebruiken of voor een grotere hefboom van die Europese middelen.

Onderzoek en innovatie zijn steeds meer transversaal aanwezig in de EU-strategie om groei en banen te creëren en oplossingen te vinden voor onze grootste maatschappelijke problemen. DG RTD (het directoraat-generaal voor onderzoek en innovatie) staat zeker niet meer alleen op het innovatiespeelveld en nieuwe initiatieven komen vaker uit andere DG's. Als gevolg daarvan komen de visies van verschillende DG's vaker met elkaar in aanraking.

Tenslotte is door het veranderende globaal politiek speelveld, zoals kort geschetst in het vorige hoofdstuk, internationale samenwerking er de jongste tijd niet makkelijker op geworden.

2.1.2. Een complex maar invloedrijk Europees onderzoeks-, innovatie-, en industriebeleid

De evoluties die hiervoor zijn geschetst, hebben geleid tot een complex maar invloedrijk Europees beleid. Vlaamse onderzoekers en innovatoren getuigen van die toegenomen complexiteit en van een verhoogd tempo in de lancering van nieuwe initiatieven, zowel wat financieringsmogelijkheden als wat wetgeving betreft. Dat was ook duidelijk over de periode van het opstellen van het achtergrondrapport voor dit advies, waarbij steeds nieuwe elementen moesten worden toegevoegd als gevolg van (voorstellen voor) nieuwe initiatieven of van het verder vormgeven van bestaande of nieuwe initiatieven. Daarbij zijn linken te leggen tussen verschillende initiatieven, maar ze groeien eerder organisch dan dat er sprake is van een overkoepelend, weldoordacht plan. Niemand lijkt een helder overzicht te hebben over het geheel. Wel zijn er rode draden te zien zoals de dubbele transitie naar digitalisering en duurzaamheid, en strategische autonomie, die samenhangen met de prioriteiten van de Commissie. De toegenomen complexiteit speelt zich ook af binnen programma's, en zeker binnen de kaderprogramma's.

De middelen voor de kaderprogramma's voor onderzoek en innovatie zijn doorheen de tijd aanzienlijk toegenomen. Aangezien nieuwe initiatieven echter vaak niet gepaard gaan met nieuwe middelen, wordt er geschoven met bestaande budgetten, zoals bijvoorbeeld voor de Chips Act of het Strategic Technologies Platform for Europe onder meer middelen uit de kaderprogramma's worden gebruikt. Dit vergroot de transparantie van de Europese set aan beleidsinstrumenten niet en creëert ook onzekerheid.

Wat verder bijdraagt aan een moeilijk te doorgronden Europees beleid is de variatie aan types beleidsinitiatieven en -documenten, met *acts* (wetten), strategieën, agenda's enz. Het is niet altijd



duidelijk welke concrete impact deze zullen hebben. In tegenstelling tot wat de naam doet vermoeden, gaan *acts* bijvoorbeeld veel verder dan pure wetgeving en houden ze, zoals de Chips Act, ook soms financiering in.

Mede omwille van de pioniersrol van Europa in de erkenning van innovatie als transversaal thema wordt haar aanpak in de agendering, programmering, organisatie, uitvoering, valorisatie en instrumentatie van wetenschappelijk onderzoek en innovatie belangrijker en bepalender. Omdat zoveel wetgeving van het Europese niveau komt, moeten Vlaamse onderzoekers en innovatoren wel meegaan in het Europese verhaal. Alle groepen actoren, hogescholen, universiteiten, SOC's, speerpuntclusters, federaties en bedrijven, zoeken hun eigen weg in het kluwen dat het Europese kader is. Allen trachten ze er zo veel mogelijk voordeel uit te halen, maar worstelen ze ook met een reeks moeilijkheden en barrières, die deels op Vlaams niveau liggen en dus ook op Vlaams niveau opgelost kunnen worden.

2.1.3. Vlaanderen tracht zich te richten naar het veranderende EU-beleid

De vele nieuwe initiatieven vanuit het EU-beleid houden ook nieuwe kansen in voor Vlaanderen. Ze zijn belangrijk als bron van financiering maar ook onder meer in functie van internationaal netwerken. Er is een veelheid aan door de Vlaamse overheid georganiseerde organen en structuren voor interactie met het Europese niveau. Ook dat is echter een complex geheel dat voor wie het nodig heeft niet altijd even helder te doorzien is. Voor de informatiedoorstroom van de EU naar Vlaamse actoren, en omgekeerd om de prioriteiten van die actoren tot het Europese niveau te krijgen, en te lobbyen, hebben de verschillende actoren hun eigen strategieën. Ze maken zeker gebruik van de organen en structuren die bestaan voor interacties tussen Vlaanderen en de EU, maar benadrukken daarnaast het belang van directe contacten en van specifieke organisaties binnen hun domein of sector die Europees actief zijn. Sommige van die organisaties richten zich nadrukkelijker op lobbyen naar het EU-niveau dan andere.

Vlaanderen doet het doorgaans goed in Europese initiatieven waarvoor gegevens over successen beschikbaar zijn, maar het kan zeker nog beter inspelen op opportuniteiten. Die successen zijn niet alleen dankzij doeltreffend beleid van de Vlaamse Overheid, maar ook dankzij hoe de actoren zichzelf organiseren, zoals de universiteiten met hun European Liaison Offices (ELO's). De succesfactoren langs de kant van de overheid blijken er vaak in te bestaan om pragmatisme te hanteren bij nieuwe initiatieven en ad hoc een team te vormen met de geschikte experts binnen de administratie en de agentschappen. Daarbij dient wel te worden opgemerkt dat er bij de opvolging en evaluatie van die nieuwe initiatieven nog winst te boeken valt in vergelijking met de langer bestaande evaluatie van de kaderprogramma's.

De evoluties in het EU-beleid stellen Vlaanderen ook voor nieuwe uitdagingen. Zo staat het *level playing field* onder druk door het toenemend belang op Europees niveau van staatssteun, gecombineerd met de groeiende scheidingslijn tussen lidstaten met grote en minder grote financiële slagkracht. Vlaanderen is hier als kleine regio, met beperkte financiële middelen in het nadeel in vergelijking met sommige andere lidstaten, waaronder ook buurland Nederland dat veel minder staatsschulden heeft.

De vraag rijst of de opportuniteiten en risico's die daarbij horen wel voldoende worden onderkend in Vlaanderen. Hoewel de vorming van het Belgisch standpunt door onze federale staatsstructuur traag en vaak ook moeizaam verloopt omwille van weinig overeenstemming tussen de regio's, staat ons land bekend als trouwe supporter van Europa en stelt het zich



dikwijls consensueel en uiterst diplomatisch op. Er bestaat dan ook geen traditie binnen Vlaanderen noch België om in een vroeg stadium initiatief te nemen om Vlaamse of Belgische standpunten te agenderen of te verdedigen bij de Europese Commissie. Dat gebeurt enkel via de Vertegenwoordiging van Vlaanderen bij de EU (VVEU) als deel van de Belgische Permanente Vertegenwoordiging bij de EU (PV) die zich richt op de agenda van de Raad van de EU en/of beperkt in programmacomités. Het beleidsdomein Economie, Wetenschap en Innovatie zet op dit niveau sterk in. Daarnaast geraken via het Vlaams EU-platform Vlaamse prioriteiten en standpunten tot in diverse Europese cenakels. In Vlaanderen heeft echter geen enkele organisatie of structuur de opdracht en capaciteit om voluit in te zetten op proactief te zijn op het Europese niveau. Recente regeringsinitiatieven zoals de taskforce EU-investeringsinstrumenten en een aantal visieteksten tonen een eerder reactieve houding. Er blijkt daarnaast tussen Vlaamse en Belgische Europarlementsleden weinig of geen afstemming om regionale of nationale belangen te verdedigen. Er is ook beperkte interactie tussen Vlaamse/Belgische vertegenwoordigers in het Europees Parlement enerzijds, en die op het Vlaamse of federale niveau anderzijds. Dit duidt erop dat het bewustzijn over het belang en de impact van het Europese beleid op politiek niveau minder groot is dan bij (op zijn minst een deel van) de Vlaamse actoren. Er zijn wel tekenen dat dit bewustzijn toeneemt, onder meer in de aanloop naar het Belgische voorzitterschap van de Raad van de EU in de eerste helft van 2024.⁸

De totstandkoming van de Chips Act en hoe Vlaanderen daarmee omgaat is een uitzondering die de regel bevestigt. Imec werd al vroeg intensief betrokken door de Europese Commissie bij het opstellen van de Chips Act. Ook de afstemming binnen België lijkt hier goed te zijn verlopen.

2.2. Aanbevelingen

In zijn aanbevelingen focust VARIO op wat direct binnen de bevoegdheid van Vlaanderen zelf ligt. Voor de formulering van zijn aanbevelingen steunt VARIO op zijn achtergrondrapport.

Aanbeveling 1: Zorg voor een strategisch kader, zowel om beter in te spelen op opportuniteiten als om meer te wegen op de agendasetting, in het kader van het Europese wetenschaps-, innovatie-, ondernemerschaps- en industriebeleid. Zorg voor convergentie en synergie tussen het Vlaamse en het Europese beleid.

Vlaanderen heeft steeds een vrij horizontaal O&I-beleid aangehouden met veel ruimte voor bottom-up initiatief. Dit heeft zeker zijn verdienste. VARIO heeft er al op gewezen dat Vlaanderen zijn bottom-upkanalen moet bewaren en koesteren.⁹ Zeker op fundamenteel onderzoek moet Vlaanderen blijvend inzetten, te meer omdat de Europese aandacht daarvoor momenteel tanende is.

De raad erkent dat daarnaast thematische keuzes maken en focus aanbrengen wenselijk kan zijn. Wanneer het goed gebeurt, kan dit leiden tot meer samenwerking en tot het coherenter inzetten van middelen. Dankzij keuzes uit het verleden, bijvoorbeeld in het kader van de SOC's, kan Vlaanderen bovendien een internationale rol spelen. Keuzes zijn daarnaast wenselijk in functie van beter inspelen op opportuniteiten in het kader van het Europese wetenschaps-,

⁸ Zie Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken (2023). [Projectplan EU-voorzitterschap 2024. Update juni 2023.](https://www.vlaanderen.be/publicaties/projectplan-eu-voorzitterschap-2024)
<https://www.vlaanderen.be/publicaties/projectplan-eu-voorzitterschap-2024>

⁹ VARIO (2022). [Visie op een goede beleidsmix tussen vrije en thematische steun voor O&O in Vlaanderen. Advies 27.](https://www.vario.be/nl/adviezen-rapporten/advies-27-visie-op-een-goede-beleidsmix-tussen-vrije-en-thematische-steun-voor-o-o-in-vlaanderen-2)

<https://www.vario.be/nl/adviezen-rapporten/advies-27-visie-op-een-goede-beleidsmix-tussen-vrije-en-thematische-steun-voor-o-o-in-vlaanderen-2>

innovatie-, ondernemerschaps- en industriebeleid. Voor grote Europese initiatieven wordt namelijk steeds meer naar de lidstaten gekeken voor financiering, deels (via cofinanciering of *matching funds*) of volledig (via staatssteun).

VARIO vindt dat dergelijke keuzes moeten vertrekken vanuit een breder kader met duidelijke beleidsdomeinoverschrijdende doelstellingen over de langere termijn. VARIO wees er eerder al op dat een dergelijk kader vandaag nog onvoldoende bestaat en wordt gebruikt in Vlaanderen. De Vlaamse Strategie Duurzame Ontwikkeling (VSDO) kan potentieel zo'n strategie zijn maar fungeert niet als dusdanig.¹⁰ Het is geen strategie waar de regering zich duidelijk naar richt - er wordt bijvoorbeeld weinig naar verwezen in het huidige regeerakkoord en andere beleidsdocumenten. Momenteel is er de VSDO4 die de verderzetting is van Visie 2050 (VSDO3), de langetermijnstrategie van de vorige Vlaamse Regering (2015-2019) "voor een sterk, sociaal, open, veerkrachtig en internationaal Vlaanderen, dat welvaart en welzijn creëert op een slimme, innovatieve en duurzame manier en waarin iedereen meetelt". De regeringsbrede, strategische langetermijndoelstellingen moeten dan vertaald worden naar duidelijke doelstellingen voor het beleidsdomein Economie, Wetenschap en Innovatie (EWI).¹¹ VARIO merkt op dat over het algemeen de terugkoppeling tussen de strategische langetermijndoelstellingen en doelstellingen per beleidsdomein onvoldoende gebeurt. In Vlaanderen zijn al heel wat verkenningsoefeningen uitgevoerd binnen meerdere beleidsdomeinen. Binnen EWI hebben de VARIO-voorgangers VRWB en VRWI dergelijke verkenningsoefeningen uitgevoerd. Ook de uitkomst van dergelijke oefeningen wordt te weinig benut om strategische keuzes te maken. Met een strategisch kader kunnen beslissingen op een onderbouwde manier gebeuren en passen ze in een groter geheel, ook wanneer ze op een ad hoc basis moeten worden genomen. Een strategisch kader laat ook toe om beter in te spelen op de Europese agendasetting.

Een goede strategie en goede keuzes maken houdt ook in goed inspelen op Vlaamse sterktes. Binnen de Europese Unie is er een ontegensprekelijke evolutie naar een O&I-beleid dat geïnspireerd wordt door grote maatschappelijke uitdagingen. Die stellen zich ook in Vlaanderen. Ga uit van eigen Vlaamse sterktes en map ze met Europese kaders en Europees beleid voor een hefboomeffect van middelen.¹² Dat houdt ook in dat, als deel van het strategisch kader om nieuwe keuzes te maken, een overzicht moet bestaan van waarop via Europese en/of Vlaamse kaders en kanalen al wordt ingezet. Vlaanderen is te klein en beschikt over te beperkte middelen om op alle domeinen een sterke positie uit te bouwen. Zoek daarom naar convergentie en synergie tussen het Vlaamse en het Europees beleid. VARIO verwijst in dit verband naar zijn advies 22¹³, waar hij een afwegingskader aanreikt om goed voorbereid te kunnen inspelen op opportuniteiten inzake IPCEI.

¹⁰ VARIO (2021). *Ontwerp vierde Vlaamse Strategie Duurzame Ontwikkeling*. Advies 21. <https://www.vario.be/nl/adviezen-rapporten/advies-21-ontwerp-vierde-vlaamse-strategie-duurzame-ontwikkeling>

¹¹ VARIO (2019). *Conceptueel kader voor het opstellen van KPI's in functie van beleidsdoelstellingen*. Advies 7 <https://www.vario.be/nl/adviezen-rapporten/advies-7-conceptueel-kader-voor-het-opstellen-van-kpis-in-functie-van-beleidsdoelstellingen>

¹² VARIO (2019). *Wetenschap en Innovatie als prioriteit aanhouden*. Advies 8. <https://www.vario.be/nl/adviezen-rapporten/advies-8-wetenschap-en-innovatie-als-prioriteit-aanhouden>

¹³ VARIO (2021). *Strategische verkenning IPCEI. Deel II: afwegingskader om in te spelen op toekomstige opportuniteiten inzake IPCEI*. Advies 22. <https://www.vario.be/nl/adviezen-rapporten/advies-22-strategische-verkenning-ipcei>

Aanbeveling 2: Maak werk van een sterkere politieke Vlaamse positie in Europa. Streef naar eensgezinde Belgische standpunten. Wanneer een Belgisch standpunt niet mogelijk is, ga dan op zoek naar allianties met gelijkgestemde lidstaten, deelstaten en regio's.

Heb politiek meer aandacht voor het Europese niveau. Stem beter af tussen politieke vertegenwoordigers op het Vlaamse en het Europese niveau. Voed onze Europarlementsleden met informatie over wat voor Vlaanderen belangrijk is. VARIO vindt de recente visienota over de Europese industriestrategie, en de verdere uitwerking daarvan een positieve actie in dat kader (zie 3.6.3 achtergrondrapport). De voor wetenschap, innovatie, ondernemen en industrie belangrijkste commissie van het Europees Parlement is ITRE, de committee on Industry, Research and Energy (commissie Industrie, Onderzoek en Energie). Vandaag telt ITRE geen enkel Vlaams Europarlementslid. Na de volgende verkiezingen zou de aanwezigheid van Vlamingen in de Commissie ITRE een prioriteit moeten zijn.

Belgische standpunten komen vaak traag en moeizaam tot stand. Die traagheid maakt het moeilijker om proactief te zijn. Soms liggen de regionale standpunten zo ver uit elkaar (voor klimaat en GGO's, maar ook industrie bijvoorbeeld, met een Vlaamse industrie die nog sterk is gebaseerd op fossiele grondstoffen), dat een gezamenlijk, officieel, Belgisch standpunt niet mogelijk is. De regels rond intra-Belgische samenwerking, het geheel van concrete afspraken over standpuntbepaling en vertegenwoordiging in de EU zoals vastgelegd in het samenwerkingsakkoord van 1994 (zie 3.2 achtergrondrapport), geven Vlaanderen in dat geval weinig mogelijkheden tot eigen initiatief. Een herziening van het samenwerkingsakkoord (zie 3.2 achtergrondrapport), is dan ook wenselijk om dat te verbeteren. Vlaanderen zou (onofficieel) ook duidelijkere standpunten kunnen innemen los van het officiële Belgisch standpunt.

In eerste instantie is het evenwel nog altijd wenselijk om tot een Belgisch standpunt te komen omdat het die stem is die formeel telt in de EU. Door het toenemend verticaal beleid is het maken van keuzes Europees steeds belangrijker. Dat maakt dat het vaker nodig is om een inhoudelijk standpunt in te nemen om onze prioriteiten tot op het Europese niveau te krijgen.

Als een eensgezind Belgisch standpunt niet mogelijk is, moet Vlaanderen ook allianties of samenwerkingen kunnen opzetten met gelijkgestemde lidstaten, deelstaten en regio's en daarmee zelfs (onofficieel) een gezamenlijk standpunt innemen. Die samenwerkingen en allianties kunnen ook wisselen naar gelang de thema's.

Aanbeveling 3: Zet meer in op strategisch proactief wegen op het Europese wetenschaps-, innovatie-, ondernemerschaps- en industriebeleid. Voorzie daarvoor voldoende capaciteit, en geef een bestaande Vlaamse organisatie of samenwerkingsverband van bestaande organisaties specifiek die rol. Help daarnaast ook actoren om meer en beter zelf te lobbyen.

Gezien de grote invloed van het Europese op het Vlaamse beleid is het aangewezen om de Vlaamse prioriteiten en bekommernissen proactief te laten doorstromen wanneer nieuwe initiatieven, zowel wetgeving als programma's, enz. ontstaan. De Europese beleidsvorming is er ook op georganiseerd om externe input mee te nemen, via formele en informele processen. Lobbyen is daar deel van, getuige de vele lobbyorganisaties in Brussel, maar ook overheden behartigen hun belangen.

Bij de totstandkoming van de Chips Act heeft Vlaanderen ongewoon vroeg kunnen wegen op het beleid. Het wetgevend voorstel van de Europese Commissie werd in nauw overleg met de



grote spelers, zoals imec, uitgeschreven. Het belangrijkste terugkerende element m.b.t. de strategische oriëntatie van Vlaanderen naar Europa uit eerdere adviezen van VARIO en zijn voorganger de VRWI, is echter dat Vlaanderen te weinig inzet op proactief wegen op het Europese beleid. Dit is ook sterk teruggekomen in de workshops met verschillende groepen van actoren die VARIO organiseerde in het kader van dit advies. Er bestaat dan ook geen traditie binnen Vlaanderen noch België om tijdens een Europees beslissingsproces in een vroeg stadium initiatief te nemen om Vlaamse of Belgische standpunten te agenderen of te verdedigen bij de Europese Commissie. Beïnvloeding van het EU-beleid gebeurt hoofdzakelijk via de Vertegenwoordiging van Vlaanderen bij de EU als deel van de Belgische permanente vertegenwoordiging die zich richt op de agenda van de Raad van de EU en/of beperkt in programmacomités. Daarnaast geraken via het Vlaams EU-platform Vlaamse prioriteiten en standpunten tot in diverse Europese cenakels.

Van de veelheid aan Vlaamse organisaties en structuren heeft geen enkele de rol om strategisch proactief te zijn op het Europese niveau. De inspanningen zijn te versnipperd en kunnen beter geconnecteerd en gecoördineerd worden. VARIO pleit ervoor om de rol om strategisch proactief te wegen op het Europese beleid te concentreren binnen een bestaande organisatie (zoals VLEVA), of een samenwerkingsverband van bestaande organisaties. De capaciteit van de organisatie(s) en de competenties van haar (hun) mensen moeten toelaten die rol ten volle te spelen, ook specifiek voor het domein onderzoek, innovatie en industrie. Proactieve acties moeten vertrekken vanuit een overkoepelende Vlaamse strategie (zie aanbeveling 1). De organisatie(s) met die rol moet(en) dan afstemmen met de andere en zich daardoor laten voeden met standpunten. Hier kan een voorbeeld genomen worden aan het regiobureau van Catalonië, of beter nog aan Neth-ER, dat specifiek is voor het O&I-domein (zie box 3 in 3.3 achtergrondrapport) maar wel beperkt tot enkel het kennis- en onderwijsveld, terwijl een Vlaamse organisatie ook het bedrijfsleven moet meenemen. De organisatie moet complementair zijn aan de (Europese) lobbyorganisaties van de actoren zelf. Zorg ervoor dat de prioriteiten van alle actoren doorstromen, met speciale focus op de (kleinere) bedrijven waarvoor de afstand tot de Europese overheid nog groot is. Om effectief te kunnen wegen zijn ook een goede kennis van de Europese beleidscyclus en goede contacten, in de eerste plaats bij de Commissie, nodig. Ook contacten met diverse andere EU-instanties, zoals de studiediensten bijvoorbeeld kunnen nuttig zijn (zie 1 achtergrondrapport). Zoals aangegeven in het projectplan voor het Belgische voorzitterschap van de Raad van de EU, biedt dit voorzitterschap ook de mogelijkheid om het Vlaams netwerk binnen de EU-instellingen te versterken.¹⁴

Met het Belgische voorzitterschap zet Vlaanderen een aantal punten Europees op de agenda. Zeker op het gebied van industrie is dit een momentum om te wegen op het Europese beleid, omdat Vlaanderen daar volgens de toerbeurtregeling de woordvoerder is (zie 3.2.1 achtergrondrapport). Bijkomend vindt VARIO het ook belangrijk een aantal punten aan te kaarten zoals de te strenge Europese regelgeving die de competitiviteit op sommige punten bedreigt, mogelijkheden tot samenwerking met partnerlanden en blijvende aandacht voor fundamenteel onderzoek.

Vanuit de kennis over de Europese beleidscyclus en de relevante instanties, kunnen ook de Vlaamse actoren geholpen worden om meer en beter te lobbyen. Zelfs grote bedrijven geven aan dat het niet altijd eenvoudig is te weten waar ze kunnen aankloppen.

Een voor de hand liggende manier om als actor een zeg te hebben in het Europees beleid is door deel te nemen aan publieke consultaties die de Europese Commissie organiseert. Moedig daarom

¹⁴ Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken (2023). Projectplan EU-voorzitterschap 2024. Update juni 2023. <https://www.vlaanderen.be/publicaties/projectplan-eu-voorzitterschap-2024>



de deelname van Vlaamse actoren aan die publieke consultaties aan. Maak die om te beginnen beter kenbaar. Daarbij kan opnieuw een voorbeeld genomen worden aan Neth-ER die consultaties relevant voor zijn domein systematisch opneemt in zijn nieuwsbrieven.

Ondanks het feit dat we in Vlaanderen fysiek zo dicht bij de EU-instanties zitten, zijn directe, fysieke contacten tussen actoren van andere EU-landen en Europese beleidsmakers vaak groter. Organiseer daarom meer dergelijke directe, fysieke contacten tussen Vlaamse actoren en Europese beleidsmakers.

Een aantal sterke Vlaamse spelers vinden al de weg naar de Europese beleidsmakers. Het zou echter alle spelers ten goede komen als zij samen, per type actor, het Europese beleid trachten te beïnvloeden. Laat Vlaamse actoren daarom meer krachten bundelen.

Aanbeveling 4: Blijf maximaal inzetten op het Europese kaderprogramma voor onderzoek en innovatie. Zet daarnaast versterkt in op andere Europese programma's en initiatieven, zoals het ETS Innovation Fund, het European Space Program, het European Defence Fund, de Critical Raw Materials Act en het Strategic Technologies for Europe Platform.

Zoals uit het achtergrondrapport blijkt, heeft Vlaanderen een aantal structuren die steun en begeleiding bieden aan potentiële aanvragers van Europese financiering. Met de NCP's (National Contact Points) is dat zeker voor het kaderprogramma voor onderzoek en innovatie - momenteel loopt Horizon Europe, het negende kaderprogramma - goed uitgebouwd. Voor het gedeelte EIC Accelerator binnen het kaderprogramma volgt EEN (Enterprise Europe Network) op. Daarnaast hebben de universiteiten hun eigen liaison offices en grote bedrijven hebben ook vaak eigen mensen/cellen die Europese financiering opvolgen. Onder meer dankzij de goede begeleiding van aanvragers doet Vlaanderen het over het algemeen goed in de Europese kaderprogramma's (zie aanbeveling 5). De inspanningen voor het kaderprogramma moeten zeker aangehouden worden om er ook in de toekomst zoveel mogelijk return uit te halen.

In vergelijking met voorgaande kaderprogramma's, verschuift een belangrijk deel van de opportuniteiten (vooral onder de vorm van projectoproepen) naar de onderzoeks- en innovatieagenda's van de partnerschappen. Met het belang dat partnerschappen winnen, wordt ook de Vlaamse deelname aan Horizon Europe partnerschappen (met Vlaamse cofinanciering, zie aanbeveling 7), belangrijker.

Het succes van Vlaanderen in het kaderprogramma zou nog meer kunnen doorgetrokken worden door in Vlaanderen versterkt in te zetten op andere Europese programma's en initiatieven, die ruimer gaan dan O&I, zoals het ETS Innovation Fund, het European Space Program en het European Defence Fund (EDF), de Critical Raw Materials Act en het Sovereignty Fund dat nu vervangen is door het Strategic Technologies for Europe Platform:

- Voor het ETS Innovation Fund, vindt VARIO het positief dat Vlaanderen in zijn Energie- en Klimaatplan een doelstelling vooropzet voor wat het daaruit wil halen, minstens 2% van de naar schatting 40 miljard euro voor de periode 2020-2030 (zie 4.2.9 achtergrondrapport). Dankzij het succesverhaal van Kairos@C, dat 360 miljoen euro uit het fonds krijgt, zit Vlaanderen voorlopig op schema.



- Vlaanderen moet daarnaast meer aandacht hebben voor de mogelijkheden van het European Space Programme en het European Defence Fund (EDF).¹⁵ Deze beide programma's worden momenteel vooral op federaal niveau opgevolgd, respectievelijk door BELSPO en door de FOD Economie en Defensie, die het National Focal Point zijn voor het EDF. NCP Flanders is het EDF momenteel wel in zijn werking aan het integreren. 'Ruimtevaart' in internationale context, voornamelijk ESA, is de verantwoordelijkheid van de federale overheid. Nochtans heeft Vlaanderen via de regionale bevoegdheid op het gebied van wetenschappelijk onderzoek, innovatie en economie (en zelfs binnen alle andere bevoegdheidsdomeinen) de mogelijkheid om een extra stimulans te geven aan de ruimtevaarteconomie. Het huidige Vlaamse Space programma en Space 4.0 zou nog meer de rol kunnen spelen in het toeleiden van actoren naar EU-middelen. Hetzelfde geldt voor de defensie-economie. Vlaanderen kan de potentiële kandidaat-bedrijven toeleiden naar de EU-middelen.
- Vlaanderen heeft goed ingespeeld op de opportuniteiten in het kader van de Europese Chips Act. Er wordt verwacht dat ook de Critical Raw Materials Act heel wat kansen biedt voor Vlaanderen, onder meer door het bestaande ecosysteem voor recyclage. Ook hier moet zoveel mogelijk op ingezet worden. Ook het Sovereignty Fund, een voorstel van gezamenlijk Europees instrument voor financiering in het kader van de Green Deal Industrial Plan, biedt mogelijk kansen voor Vlaanderen, al lijkt dat met het Strategic Technologies for Europe Platform (STEP) veel minder ambitieus te worden dan initieel verwacht (zie 2.1.4 achtergrondrapport).

VARIO vindt de Vlaamse taskforce EU-Investeringsinstrumenten opgericht onder de huidige regering een goede aanzet. De raad beveelt dan ook aan dat deze wordt verder gezet en dat de werking ervan verder gaat dan het document met opportuniteiten naar aanleiding van covid en de (beperkte?) opvolging daarvan (zie 3.4.3 achtergrondrapport). Daarnaast vindt VARIO ook de piloot ter ondersteuning van de hogescholen voor de internationalisering van hun onderzoek positief (zie 3.5.3 achtergrondrapport). Als dit goede resultaten oplevert moet het zeker verdergezet worden.

Binnen het beleidsdomein Economie, Wetenschap en Innovatie wordt ervaren dat er sprake is van een subkritische hoeveelheid menskracht. VARIO wil eerder de nadruk leggen op onderzoeken of wat we in Vlaanderen hebben aan ondersteuning effectief en efficiënt is. Analyses van de baten (zie aanbeveling 5) moeten mee toelaten om te achterhalen op welke punten dat niet of minder het geval is.

Aanbeveling 5: Volg de Vlaamse baten ruimer op dan alleen voor het kaderprogramma voor onderzoek en innovatie. Doe dit bij voorkeur gecentraliseerd en op een gestandaardiseerde manier. Dit moet mee toelaten in te schatten waar bijkomende Vlaamse steun en inspanningen nodig zijn, uiteraard steeds volgens het subsidiariteitsprincipe.

De return uit de kaderprogramma's onderzoek en innovatie worden opgevolgd door het Departement Economie, Wetenschap en Innovatie (EWI). Een nieuw rapport daarvoor verschijnt binnenkort en bevat een uitgebreide, gedetailleerde analyse, die toelaat om verfijnd vast te stellen welke de sterke en zwakkere elementen zijn van de Vlaamse deelnames. De cijfers uit deze analyse dienen als basis voor een overleg met alle betrokkenen om te beslissen wat het

¹⁵ VARIO (2018). *Flanders' Space: een strategie voor de Vlaamse ruimtevaarteconomie*. Advies 2. <https://www.vario.be/nl/adviezen-rapporten/advies-2-flanders-space-een-strategie-voor-de-vlaamse-ruimtevaarteconomie> en VARIO (2018). *Overheidssteun voor dual use en militaire O&O&I*. Advies 3. <https://www.vario.be/nl/adviezen-rapporten/advies-3>



meest opportuun is: inzetten op het bestendigen van onze sterke posities en/of onze zwakkere posities verbeteren. Daarbij moet ook rekening gehouden worden met het feit dat veel voordelen van Europese programma's niet kwantificeerbaar zijn in financiële middelen, zoals bijvoorbeeld het leggen van contacten en netwerken.

Voor de andere programma's en initiatieven wordt niet systematisch opgevolgd welke baten Vlaanderen eruit haalt. Er was wel al een aanzet van ruimere opvolging van Europese programma's (ruimer dan het beleidsdomein EWI) door VLEVA. De oefening uit het VARIO-achtergrondrapport leert dat voor veel programma's gegevens beschikbaar zijn, maar dat de kennis daarover en de toegang daartoe verspreid zit over verschillende mensen en instanties. Ook moet opgemerkt worden dat - vanuit de EU - gegevens over de kaderprogramma's zeer goed beschikbaar en toegankelijk zijn, waar dat voor andere initiatieven zeker niet altijd het geval is. Over het algemeen doet Vlaanderen het goed, al is dat met de verzamelde data niet altijd even helder te beoordelen. VARIO moedigt aan dat de baten voor alle programma's en initiatieven worden opgevolgd, waar mogelijk inclusief internationale benchmark. Idealiter gebeurt dit gecentraliseerd en op een gestandaardiseerde manier. Analoog als voor het kaderprogramma zal dit mee toelaten in te schatten waar bijkomende Vlaamse steun en inspanningen nodig zijn. Een belangrijk principe is hierbij subsidiariteit, de Europese programma's en initiatieven moeten een meerwaarde bieden t.o.v. de Vlaamse.

Aanbeveling 6: Faciliteer de deelname van Vlaamse kmo's aan die Europese initiatieven die een duidelijke meerwaarde bieden t.o.v. Vlaamse financiering. Moedig de rol aan die de universiteiten, SOC's en grote bedrijven daarin kunnen spelen.

De analyses van de kaderprogramma's, tonen dat we voor de deelname van Vlaamse bedrijven niet bij de Europese koplopers zijn, zoals voor de universiteiten en onderzoeksinstituten wel het geval is (zie 4.2.3 achtergrondrapport). De uitgebreide analyses van het Departement Economie, Wetenschap en Innovatie (EWI) tonen dat Vlaamse bedrijven relatief weinig indienen in sommige lijnen van het kaderprogramma en dat hun slaagkansen ook relatief laag zijn (zie 4.2.3 achtergrondrapport). Dit heeft wellicht veel te maken met het Vlaamse landschap met een overwicht aan kmo's, voor wie de complexe aanvraagprocessen en lage slaagkansen van het kaderprogramma vaak een te hoge drempel zijn. Ook voor de EIC Accelerator, die specifiek gericht is op kmo's, wordt weinig ingediend. Het is opportuun om bedrijven vooral te steunen voor die Europese initiatieven die een duidelijke meerwaarde bieden t.o.v. Vlaamse financiering waarvoor de drempel minder hoog is (zie ook aanbeveling 5). VARIO riep eerder al op om voldoende steun te bieden aan bedrijven die potentiële aanvragers zijn van Europese financiering, om de kansen te vergroten.¹⁶ Die steun kan ook (deels) in de vorm van financiële middelen, zoals de Waalse *prime horizon* (zie box 4 in 3.5.1 achtergrondrapport).

Zorg, om aanvragen door bedrijven te stimuleren, ook voor meer 'opvangfondsen' voor projecten die Europees niet werden gehonoreerd maar excellent gequoteerd zijn, wanneer die gegevens beschikbaar zijn.

Bedrijven vinden de weg naar Europese financiering via diverse kanalen, zoals VLAIO, FIT, VLEVA, de NCP's, en EEN. VARIO beveelt aan om de samenhang tussen deze actoren te versterken en

¹⁶ VARIO (2018). Memorandum 2019-2024: Vlucht vooruit. Bestemming: top 5 kennisregio's. <https://www.vario.be/nl/adviezen-rapporten/memorandum-2019-2024-vlucht-vooruit-bestemming-top-5-kennisregio's>; VARIO (2019). Wetenschap en Innovatie als prioriteit aanhouden. Advies 8. <https://www.vario.be/nl/adviezen-rapporten/advies-8-wetenschap-en-innovatie-als-prioriteit-aanhouden>; VARIO (2020). Een kwaliteitsvolle set indicatoren voor wetenschap en innovatie. Advies 13. <https://www.vario.be/nl/adviezen-rapporten/advies-13-een-kwaliteitsvolle-set-indicatoren-voor-wetenschap-en-innovatie>.



communicatie-initiatieven te bundelen, zodat informatie kan geprescreend worden en gericht aan bedrijven, clusters en federaties kan doorgestuurd worden. Ook andere actoren zouden gebaat zijn bij meer afstemmen en stroomlijnen tussen de verschillende Vlaamse structuren voor interactie met het Europese niveau (zie 3 achtergrondrapport). Dit sluit aan bij één van de aanbevelingen van het economisch relancecomité, naar centralisering van alle initiatieven m.b.t. Europese financiering.¹⁷ Het comité zag een centrale rol voor VLEVA daarin.

Promoot de rol van universiteiten en SOC's om voor bedrijven Europese deuren te openen. Vlaamse kennisinstellingen zijn heel succesvol op EU-niveau. Zij zouden bedrijven, afhankelijk van het project rechtstreeks of via de speerpuntclusters, actiever, op een systematische manier en in een vroege fase kunnen meenemen in hun aanvragen. Tegelijk versterken de kennisinstellingen zo de eigen dossiers omdat het hen de kans geeft om beter te scoren op impact. De SOC's wordt via hun beheersovereenkomst al gestimuleerd om een belangrijke brugfunctie i.f.v. samenwerkingen op te nemen in hun ecosysteem. Het zou een meerwaarde voor Vlaanderen zijn als de SOC's deze brugfunctie ook op het hogere Europese niveau kunnen tillen. Bedrijven hoeven ook niet noodzakelijk formele partners te zijn in projecten maar kunnen wel in de netwerken betrokken worden.

Faciliteer daarnaast coalitievorming en match making tussen bedrijven. Grote bedrijven kunnen kleine bedrijven en starters meenemen in Europese initiatieven zoals de missies en de IPCEI (Important Projects of Common European Interest). Omwille van de bijhorende complexiteit, de grote bedragen, de nood aan schaal en de lange termijn, zijn dit soort initiatieven niet weggelegd voor individuele kleine ondernemingen en starters. Speerpuntclusters en federaties kunnen zorgen voor match making en het opzetten van consortia.

Aanbeveling 7: Maak duidelijke keuzes in welke Europese projecten je cofinanciert en voorzie daarvoor voldoende middelen, uit aparte budgetten.

Als regio met beperkte financiële slagkracht, is het des te belangrijker om op een goede manier keuzes te maken voor de inzet van cofinanciering in Europese projecten. Vermijd dankzij een strategisch kader (zie aanbeveling 1) zo veel mogelijk een ad hoc beleid en gebruik het kader ook om middelen meer geconcentreerd in te zetten.

Als de keuze wordt gemaakt om deel te nemen aan een bepaald programma moet duidelijk zijn wie de cofinanciering doet en hoe dat wordt geregeld. Indien Vlaanderen cofinanciert kan het aan duidelijkheid winnen om hiervoor een specifiek budget te voorzien. Het belangrijkste principe voor toekenning van cofinanciering zou moeten zijn dat je met Vlaamse middelen een hefboom creëert en er daardoor m.a.w. bijkomende, Europese middelen worden binnen gehaald.

Voorzie voldoende middelen voor cofinanciering, voor partnerschappen, Digital Europe, het European Defence Fund (EDF) enz. In het geval van de partnerschappen kan Vlaanderen nu bijvoorbeeld te weinig een leidende rol spelen omwille van te kleine budgetten (per partnerschap). In andere gevallen, hangt deelname hiervan af.

Cofinanciering van partnerschappen gebeurt nu met middelen uit de bottom up kanalen van VLAIO en FWO die autonoom beslissen over deelname. Thematische steun met bottom up

¹⁷ Economisch adviescomité (2020). [Vlaanderen: welvarender, weerbaarder en wervender](https://publicaties.vlaanderen.be/view-file/37585). <https://publicaties.vlaanderen.be/view-file/37585>

middelen is niet optimaal.¹⁸ Hier is VARIO ook voorstander van een apart budget. Herbekijk het financieringssysteem voor de partnerschappen in die zin.

Voor de cofinanciering van het Digital Europe Programma is er in Vlaanderen geen duidelijke regeling. Dit zorgt voor een grote onzekerheid bij bedrijven en instellingen die interesse hebben aan een deelname aan een Digital Europe project. Veel potentiële kandidaten zijn daarom zeer terughoudend om ook feitelijk deel te nemen aan het programma. Cofinanciering uit eigen middelen is niet altijd (meer) mogelijk.

Voor het 'capability' luik van het EDF dat de hogere TRL's ondersteunt en voornamelijk gericht is op bedrijven, is er om te kunnen deelnemen ook cofinanciering vanuit de lidstaat nodig. Voorlopig gebeurt cofinanciering in België enkel vanuit Defensie, maar ook Vlaanderen zou moeten cofinancieren, waar wenselijk, en waar mogelijk conform de geldende regelgeving, en deel uitmakend van een 'O&O&I-defensie-actieplan', zoals aangehaald in het VARIO-advies 3.¹⁹

Bijkomende middelen zijn nodig voor cofinanciering i.f.v. het behoud van een goede beleidsmix.²⁰ Pool daarbij middelen over verschillende beleidsdomeinen heen. VARIO wil hier nogmaals wijzen op de gedaalde budgetten voor O&O vanuit andere beleidsdomeinen dan Economie, Wetenschap en Innovatie enerzijds en Onderwijs en Vorming anderzijds, en zijn oproep herhalen om hier meer in te investeren.

Er zou ook meer klaarheid moeten zijn over wat met projecten met een 'Seal of Excellence' gebeurt, of zij al dan niet (overbruggings)middelen vanuit Vlaanderen krijgen. Voor onderzoekers aan de kennisinstellingen voorziet het FWO en een aantal opvangmandaten voor Marie Skłodowska-Curie actions Postdoctoral European Fellowships (MSCA PF EF) ('Seal of Excellence') en financiering voor een beperkt aantal ERC runner-up projecten. Voor bedrijven (EIC Accelerator) is ook opvang voorzien via VLAIO, maar dat is minder transparant. Er is wel het EEN2EIC programma van EEN (zie 3.5.2 achtergrondrapport)

De aangekondigde investeringen van Vlaanderen in imec in het kader van de Chips Act zijn weliswaar geen cofinanciering maar 'matching funds' en ook van een andere grootteorde dan cofinanciering voor de hierboven vermelde Europese programma's. Analoog is echter wel het belang van duidelijke keuzes. In de Europese chipsambities vastgelegd in de Chips Act kan imec een sleutelrol spelen. VARIO steunt de beslissing van de Vlaamse Regering om fors te investeren en de hefboom vanuit Europa te maximaliseren. Dat is een consequent doortrekken van eerdere keuzes die Vlaanderen heeft gemaakt en een sterkte die het heeft uitgebouwd. Vlaanderen kan niet anders dan van de opportuniteiten gebruik maken die gepaard gaan met het feit dat die sterkte nu pal in een strategische prioriteit van de Europese Commissie valt. De opgezette constructie voor Vlaamse cofinanciering via een infrastructuurvennootschap zou ook weinig consequenties hebben voor de reguliere structurele O&O-middelen en dus geen verschuivingen vragen. Wel vraagt VARIO aandacht voor de mogelijke risico's die deze verdere zwaartepuntvorming met zich meebrengt, waaronder het 'wegzuigen' van talent. De Vlaamse overheid moet dit in kaart brengen en zo goed mogelijk anticiperen en opvangen binnen het reguliere beleid.

¹⁸ Zie VARIO (2022). [Visie op een goede beleidsmix tussen vrije en thematische steun voor O&O in Vlaanderen](https://www.vario.be/nl/adviezen-rapporten/advies-27-visie-op-een-goede-beleidsmix-tussen-vrije-en-thematische-steun-voor-o-o-in-vlaanderen-2). Advies 27. <https://www.vario.be/nl/adviezen-rapporten/advies-27-visie-op-een-goede-beleidsmix-tussen-vrije-en-thematische-steun-voor-o-o-in-vlaanderen-2>

¹⁹ VARIO (2018). [Overheidssteun voor dual use en militaire O&O&I](https://www.vario.be/nl/adviezen-rapporten/advies-3). Advies 3. <https://www.vario.be/nl/adviezen-rapporten/advies-3>

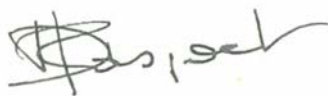
²⁰ VARIO (2022). [Visie op een goede beleidsmix tussen vrije en thematische steun voor O&O in Vlaanderen](https://www.vario.be/nl/adviezen-rapporten/advies-27-visie-op-een-goede-beleidsmix-tussen-vrije-en-thematische-steun-voor-o-o-in-vlaanderen-2). Advies 27. <https://www.vario.be/nl/adviezen-rapporten/advies-27-visie-op-een-goede-beleidsmix-tussen-vrije-en-thematische-steun-voor-o-o-in-vlaanderen-2>

Aanbeveling 8: Maak strategische keuzes waar extra kaders voor staatssteun zijn voorzien. Gebruik voor gekozen projecten de steun in zijn volle sterkte. Vermijd te strenge voorwaarden voor steun.

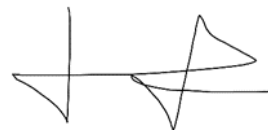
VARIO is over het algemeen geen voorstander van meer inzetten op staatssteun via de lidstaten, door het creëren van extra kaders (IPCEI, CEEAG) om meer steun goedgekeurd te krijgen of door versoepelingen van de staatssteunregels (Tijdelijk crisis kader (Temporary Crisis Framework) (TCF) en Tijdelijk crisis- en transitiekader (Temporary Crisis and Transition Framework) (TCTF) (zie 2.3 achtergrondrapport). Als (kleine) regio met beperkte financiële middelen, komt het *level playing field* met (grote) landen met meer financiële middelen onder druk te staan. Bovendien heeft Vlaanderen als open regio met focus op export er zeker niets bij te winnen als nationale belangen meer gaan spelen. Ook de SERV sprak zich recent uit tegen staatssteun in een Europese context en gaf aan dat de EU zich niet mag laten meeslepen in subsidiewedlopen met derde landen.²¹ De Vlaamse Regering gaf zelf al aan dat staatssteun slechts selectief mag worden ingezet, binnen streng bewaakte grenzen, beperkt in de tijd en doelgericht in sectoren die met marktfalen te kampen krijgen.²² Versoepelingen zijn voor de Vlaamse Regering alleen aan de orde als er voorafgaand een impactanalyse over is opgesteld.

Waar Europees is beslist om in te zetten op staatssteun, moet Vlaanderen opnieuw keuzes maken gebruikmakend van het eerder vermeld strategisch kader (zie aanbeveling 1).

Eens de keuze is gemaakt om gebruik te maken van extra staatssteunkaders moeten ze in volle sterkte gebruikt worden. In bepaalde gevallen zou bijvoorbeeld van de huidige subsidieregels uit de O&O-besluiten en de STRES-regelgeving kunnen worden afgeweken, om van het volledige voordeel van het IPCEI-instrument instrument (d.w.z. tot 100% van de *funding gap* vrijstelling van de staatssteunregels) te genieten.²³ Voorwaarden mogen ook niet dermate streng gemaakt worden dat weinig bedrijven op de steun een beroep kunnen doen zoals initieel het geval was voor het Tijdelijk crisiskader (Temporary Crisis Framework) (TCF).



Danielle Raspoet
directeur



Lieven Danneels
voorzitter

²¹ SERV (2023). [Open strategische autonomie: balanceren in een spanningsveld tussen autonomie en openheid](#). Advies. SERV_20230320_open_strategische_autonomie_spanningsveld_ADV.pdf

²² Vlaamse Regering (2023). [Vlaamse Visienota 'Naar een versterkte concurrentiekracht van de Europese Industrie'](#) (VR 2023 0302 DOC.0097/ITER). https://www.ewi-vlaanderen.be/sites/default/files/nota_aan_de_vlaamse_regering_-_vlaamse_visienota_naar_een_versterkte_concurrentiekracht_van_de_europese_industrie.pdf

²³ VARIO (2020). [Strategische verkenning Important Projects of Common European Interest \(IPCEI\). Deel I: waterstof](#). Advies 12. <https://www.vario.be/nl/adviezen-rapporten/advies-12-strategische-verkenning-important-projects-of-common-european-interest-ipcei-deel-i-waterstof> VARIO (2021). [Strategische verkenning IPCEI. Deel II: afwegingskader om in te spelen op toekomstige opportuniteiten inzake IPCEI](#). Advies 22. <https://www.vario.be/nl/adviezen-rapporten/advies-22-strategische-verkenning-ipcei>



II. ACHTERGRONDRAAPPORT

1. KORT INZICHT IN DE WERKING VAN DE EU

1.1. Instellingen en hun taak

In onderstaand overzicht van de EU-instellingen en hun taak wordt gefocust op wat relevant is voor het advies.

De **Europese Commissie**²⁴ is de politiek onafhankelijke instelling die de belangen van de EU als geheel belichaamt en behartigt. Op veel terreinen is zij de drijvende kracht binnen het institutionele systeem van de EU. De Commissie mag als enige EU-instelling wetsvoorstellen indienen. Ze consulteert daarvoor vooraf wel op formele en informele wijze verschillende partijen. Dit omvat ook publieke raadplegingen, die meestal 12 weken lopen, waarbij de Commissie input verzamelt door middel van gedetailleerde vragenlijsten. De Commissie stelt beleidsmaatregelen en actieprogramma's voor, en is verantwoordelijk voor het uitvoeren van de besluiten van het Europees Parlement en de Raad. Ook vertegenwoordigt zij de Unie naar de buitenwereld toe, met uitzondering van het gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid. De Commissie laat zich in de uitoefening van haar taak bijstaan door een uitgebreid administratief apparaat. Voor elk beleidsterrein bestaat een directoraat-generaal, kortweg DG, vergelijkbaar met een nationaal ministerie. Deze DG's stellen EU-beleid en wetgeving voor en beheren de financieringsprogramma's. Het is (vaak) bij de DG's dat de pen voor beleidsteksten wordt vastgehouden.

Het Directoraat-generaal Onderzoek en Innovatie (DG RTD)²⁵ is verantwoordelijk voor het EU-beleid inzake onderzoek, wetenschap en innovatie. Mariya Gabriel was van 2019 tot mei 2023 de Europese Commissaris bevoegd voor dit thema. Haar opvolgster is Iliana Ivanova. Onderzoek en innovatie is een beleidsdomein waarvoor de EU een gedeelde bevoegdheid heeft samen met de lidstaten. Innovatie heeft echter ook steeds meer een plaats buiten DG RTD en zit verweven in vele andere beleidsdomeinen. Anderzijds is de DG RTD een aantal jaren geleden hervormd, en betreft het andere DG's nauwer bij zijn werkzaamheden.

Voor het VARIO-advies 31 is daarnaast ook het Directoraat-Generaal voor Interne Markt, Industrie, Ondernemerschap en Kmo's (DG GROW) onder Commissaris Thierry Breton van belang. Met de start van de nieuwe Europese Commissie 2019-2024 kwam er een verandering in de structuur daarvan. Het beleid van de Commissie op het gebied van de defensie-industrie en de ruimtevaart, dat voorheen werd uitgevoerd door DG GROW, werd overgenomen door het nieuwe directoraat-generaal voor defensie-industrie en ruimtevaart, DG DEFIS. Dit werd opgericht in 2021 omdat voorzitter Ursula von der Leyen versterking van de defensiecapaciteit van de EU als een van haar prioriteiten ziet. Commissaris Thierry Breton leidt ook DG DEFIS. Nieuwe initiatieven relevant voor het onderzoeks-, innovatie- en ondernemerschapbeleid komen steeds meer van andere DG's, zoals DG CONNECT en DG CLIMA en i.f.v. staatssteun is ook DG COMP van belang.

²⁴ https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/institutions-and-bodies-profiles/european-commission_nl

²⁵ https://commission.europa.eu/about-european-commission/departments-and-executive-agencies/research-and-innovation_nl

De **Raad van de EU**²⁶ (de ‘Raad’) onderhandelt over wetgeving en stelt die vast, doorgaans samen met het Europees Parlement volgens de gewone wetgevingsprocedure, ook wel medebeslissing genoemd. De medebeslissingsprocedure wordt gebruikt voor beleidsterreinen waarvoor de EU exclusief bevoegd is of bevoegdheden deelt met de lidstaten. Op deze terreinen stelt de Raad wetten vast op basis van voorstellen die door de Europese Commissie zijn ingediend.

Aan de Raadszittingen nemen vertegenwoordigers op ministersniveau van elke lidstaat deel. De zittingen worden voorgezeten door de minister van de lidstaat die het halfjaarlijkse voorzitterschap van de Raad bekleedt. De verschillende Europese lidstaten nemen afwisselend het voorzitterschap van de Raad van Europese Unie waar. Elke lidstaat zal daarbij zijn eigen prioriteiten naar voor schuiven, die bovenop die van de Commissie komen.

De Raad is één juridische entiteit, maar komt bijeen in tien verschillende ‘formaties’, afhankelijk van het onderwerp dat wordt besproken. Het is de Raad Concurrentievermogen (COMPET)²⁷, die zich buigt over de verbetering van het concurrentievermogen en de groei in de EU. COMPET heeft vier belangrijke beleidsterreinen: de interne markt, industrie, onderzoek en innovatie, en ruimtevaart.

Het **Europees Parlement**²⁸ treedt op als medewetgever en deelt met de Raad de bevoegdheid om wetgevingsvoorstellen aan te nemen en te wijzigen en om te beslissen over de EU-begroting. Het houdt ook toezicht op de werkzaamheden van de Commissie en andere EU-organen en werkt samen met de nationale parlementen van de EU-landen om hun inbreng te verkrijgen. De recente schandalen met omkoping van Europarlementsleden door Marokko en Qatar, tonen aan dat het Europees Parlement meer macht heeft dan vroeger.²⁹ De laatste jaren heeft het parlement het laatste woord over 90% van de Europese wetten. Daarom zijn er ook zoveel belangengroepen actief in Brussel. België heeft op een totaal van 705, 21 afgevaardigden in het Europees Parlement: 12 voor de Vlaamse Gemeenschap, 8 voor de Franse Gemeenschap en 1 voor de Duitstalige Gemeenschap.³⁰

In het Europees Parlement bespreken de Europarlementsleden zaken met betrekking tot de wetgeving op het vlak van industrie, onderzoek en innovatie, ruimtevaart, energie en de toepassing van nieuwe technologieën in de **committee on Industry, Research and Energy** (ITRE, commissie Industrie, Onderzoek en Energie). In deze commissie zetelen twee Belgen (waarvan één plaatsvervanger), waarvan geen enkele Vlaming. Ter vergelijking: Nederland heeft vijf vertegenwoordigers in de commissie (waarvan één plaatsvervanger).

De Europese instellingen hebben ook studiediensten en andere organisaties die *foresight* oefeningen doen. Dit soort organisaties heeft een grote invloed op het Europese beleid. Onder de vorige Commissievoorzitter (2014-2019), Jean-Claude Juncker, was er bijvoorbeeld the **European Political Strategy Centre** (EPSC). Onder de huidige Commissie heeft vicepresident Maroš Šefčovič de opdracht om de inspanningen van de Commissie te leiden om *foresight* te integreren in zijn beleid.³¹ Jaarlijks komt er een *foresight* rapport uit. Daarnaast is er ook de **European Parliamentary Research Service** (EPRS), de wetenschappelijke studiedienst van het Europees parlement.³² Verder is er ook het **European Strategy and Policy Analysis System** (ESPAS), dat overkoepelend werkt voor de verschillende EU-instanties.³³

²⁶ <https://www.consilium.europa.eu/nl/council-eu/configurations/>

²⁷ <https://www.consilium.europa.eu/nl/council-eu/configurations/compet/>

²⁸ <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/nl>

²⁹ Zie Humo, 17 januari 2023. Grand Duel Europa: Rob Heirbaut (VRT) & Hendrik Vos (UGent)

³⁰ <https://www.europarl.europa.eu/news/nl/headlines/eu-affairs/20180126STO94114/infografiek-zetels-in-het-europees-parlement>

³¹ https://ec.europa.eu/info/strategy/strategic-planning/strategic-foresight_en

³² <https://epthinktank.eu/about/>

³³ <https://espas.eu/about.html>

Het **European Committee of the Regions** (CoR, Europees Comité van de Regio's) is de spreekbuis van regio's en steden in de Europese Unie.³⁴ Het vertegenwoordigt lokale en regionale overheden in de Europese Unie en verleent advies over nieuwe wetten die invloed hebben op regio's en steden (70% van alle EU-wetgeving). Het CoR is een politieke assemblee die bestaat uit 329 leden en 329 plaatsvervangers uit alle EU-landen (ingedeeld naar politieke partijen en onder leiding van de voorzitter), die gekozen zijn op lokaal of regionaal niveau (bijvoorbeeld burgemeesters of voorzitters van een regio). Ze komen zes keer per jaar bijeen in Brussel om hun adviezen over voorgestelde wetgeving te bespreken en het eens te worden over resoluties waarin zij de EU oproepen tot extra maatregelen.

De **European Investment Bank** (EIB, Europese Investeringsbank)³⁵ is de kredietverlenende instelling van de Europese Unie en de grootste multilaterale financiële instelling ter wereld. De Europese Investeringsbank is eigendom van de EU-lidstaten en bestaat om projecten te financieren die de beleidsdoelstellingen van de EU bevorderen. Alle lidstaten dragen bij aan de bank, naar rato van hun respectievelijke bruto binnenlands product.

Om leningen te financieren aan publieke of private actoren, leent de EIB geld van de kapitaalmarkten en leent dit tegen gunstige tarieven uit. Veel van de gefinancierde projecten zijn gericht op het tegengaan van klimaatverandering of het stimuleren van economische groei. 90% daarvan bevindt zich binnen de EU. EIB-leningen ondersteunen ook minder ontwikkelde Europese landen, milieuverbetering en duurzaamheid, energiezekerheid, trans-Europese netwerken en kennis-economieprojecten. Leners gebruiken vaak EIB-financiering in combinatie met financiering door derden.

Het **European Investment Fund** (EIF) is ook deel van de EIB-groep. Het geeft financiering aan kmo's via private banken en fondsen, en leent dus niet rechtstreeks geld.

EU-organen gerelateerd aan onderzoek en innovatie zijn de **European Research Council** (ERC, Europese Onderzoeksraad), de **European Innovation Council** (EIC, Europese Innovatieraad) en het **European Institute for Innovation and Technology** (EIT, Europees Instituut voor Innovatie en Technologie). Daarnaast zijn er onder meer de uitvoerende agentschappen voor onderzoek (**Research Executive Agency**, REA), voor kleine en middelgrote bedrijven (**European Innovation Council and SMEs Executive Agency**, EISMA) en voor innovatie en netwerken (**Innovation and Networks Executive Agency**, INEA), verantwoordelijk voor het beheer van de EU-onderzoekssubsidies. Tot slot vermelden we ook nog het **European Health and Digital Executive Agency** (HADEA), verantwoordelijk voor onder meer het Digital Europe Programme (zie 2.2.4).

Traditioneel wordt er veel **gelobbyd** op EU-niveau. De Europese Commissie, de Raad van de EU en het Europees parlement hebben een gezamenlijk transparantieregister³⁶; een database met organisaties die invloed proberen uit te oefenen op het wetgevings- en beleidsimplementatieproces van de EU. Het register maakt zichtbaar welke belangen worden nagestreefd, door wie en met welke budgetten. Op deze manier maakt het register openbare controle mogelijk en geeft het burgers en andere belangengroepen de mogelijkheid om de activiteiten van lobbyisten te volgen. Geregistreerden zijn gebonden aan een gemeenschappelijke gedragscode.

³⁴ <https://cor.europa.eu/nl/about/Pages/default.aspx>

³⁵ <https://www.eib.org/en/index.htm>

³⁶ https://commission.europa.eu/about-european-commission/service-standards-and-principles/transparency/transparency-register_en
<https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/en/transparency/lobby-groups>

1.2. Regelgevingsproces

Wat betreft de toepassing van de **EU-wetgeving**, moet er een onderscheid gemaakt worden tussen verordeningen (*regulations*) en besluiten (*decisions*) enerzijds en richtlijnen (*directives*) anderzijds.³⁷ Verordeningen en besluiten worden automatisch bindend in de hele EU op de datum dat zij in werking treden. Richtlijnen moeten door de EU-landen in nationale wetgeving worden omgezet of geïmplementeerd. Richtlijnen bevatten doelstellingen waar alle lidstaten van de Europese Unie aan moeten voldoen.³⁸ Het beoogde resultaat staat vast, maar hoe een lidstaat daaraan voldoet niet. De lidstaten mogen zelf bepalen hoe ze de richtlijn uitwerken. Daarbij kunnen ze rekening houden met de specifieke situatie in hun eigen land. In België moet naar gelang het domein de wetgeving op federaal of regionaal niveau worden geïmplementeerd. De Commissie controleert of de EU-wetgeving juist en tijdig wordt toegepast. Zo niet, dan onderneemt zij stappen.

1.3. Begroting EU

Het **Multiannual Financial Framework** 2021-2027 (MFF, Meerjarig Financieel Kader) is het akkoord waarin de **begroting** van de Europese Unie voor een periode van zeven jaar op hoofdlijnen wordt vastgesteld.³⁹ De EU legt in deze meerjarenbegroting vast wat de hoogte van het budget van de EU is, waar het geld aan uitgegeven wordt en hoeveel iedere lidstaat moet bijdragen.

De op het bruto nationaal inkomen (bni) gebaseerde bijdragen van lidstaten vormen de grootste bron van inkomsten voor de EU-begroting. Afhankelijk van de totale jaarlijkse ontvangsten die nodig zijn om de uitgaven te financieren, wordt er een uniform afdrachtpercentage toegepast op het bni van elke lidstaat. De EU-budgetten bedragen momenteel ca. 150 miljard euro per jaar. België betaalt daarvan ca. 4 miljard euro, wat iets minder is dan we terugkrijgen. Als klein, open land hebben we bovendien enorme voordelen bij de eengemaakte Europese markt. De EU zou ons daardoor elk jaar 23 à 24 miljard euro rijker maken, waarmee we tot de grote winnaars van de EU behoren.

Het MFF voor 2021-2027 komt uit op 1211 miljard euro (lopende prijzen van november 2020). De verdeling daarvan over de verschillende zeven 'categorieën van uitgaven' is weergegeven in Tabel 1 en Figuur 1. Het MFF weerspiegelt zo de accenten die de EU wil leggen.

Om de economische gevolgen van de coronacrisis op te vangen is erboven op de normale begroting nog een bijkomend tijdelijk fonds, NextGenerationEU (NGEU) van 806,9 miljard euro (lopende prijzen van november 2020), waarvan ca. de helft subsidies en de andere helft leningen (zie 2.2.7). Hoewel NextGenerationEU een afzonderlijk instrument is, zal de financiering ervan verlopen via programma's die deel uitmaken van het MFF. Verscheidene rubrieken worden op die manier zowel gefinancierd via het MFF als via NextGenerationEU.

Bovenop de hierboven genoemde budgetten vanuit het MFF en NextGenerationEU (NGEU) komen nog extra toewijzingen, waaronder hergebruik van vrijgekomen kredieten en potentiële terugbetalingen uit het Europese Ontwikkelingsfonds ('Andere' in Tabel 1). Voor deze bijkomende middelen geeft de Europese Commissie schattingen.⁴⁰ Precieze bedragen worden jaarlijks

³⁷ https://commission.europa.eu/law/law-making-process/applying-eu-law_nl

³⁸ <https://www.europa-nu.nl/id/vh7bhovvwnh7/richtlijn>

³⁹ Europese Commissie (2021). *The EU's 2021-2027 long-term Budget and NextGenerationEU*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d3e77637-a963-11eb-9585-01aa75ed71a1/language-en> en https://www.europa-nu.nl/id/vkf4n0xn1wzp/europees_financieel_kader_2021_2027

⁴⁰ Europese Commissie (2021). *The EU's 2021-2027 long-term Budget and NextGenerationEU*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d3e77637-a963-11eb-9585-01aa75ed71a1/language-en>

vastgesteld. De zeven categorieën van uitgaven met hun budgetten wordt weergegeven in Tabel 1.

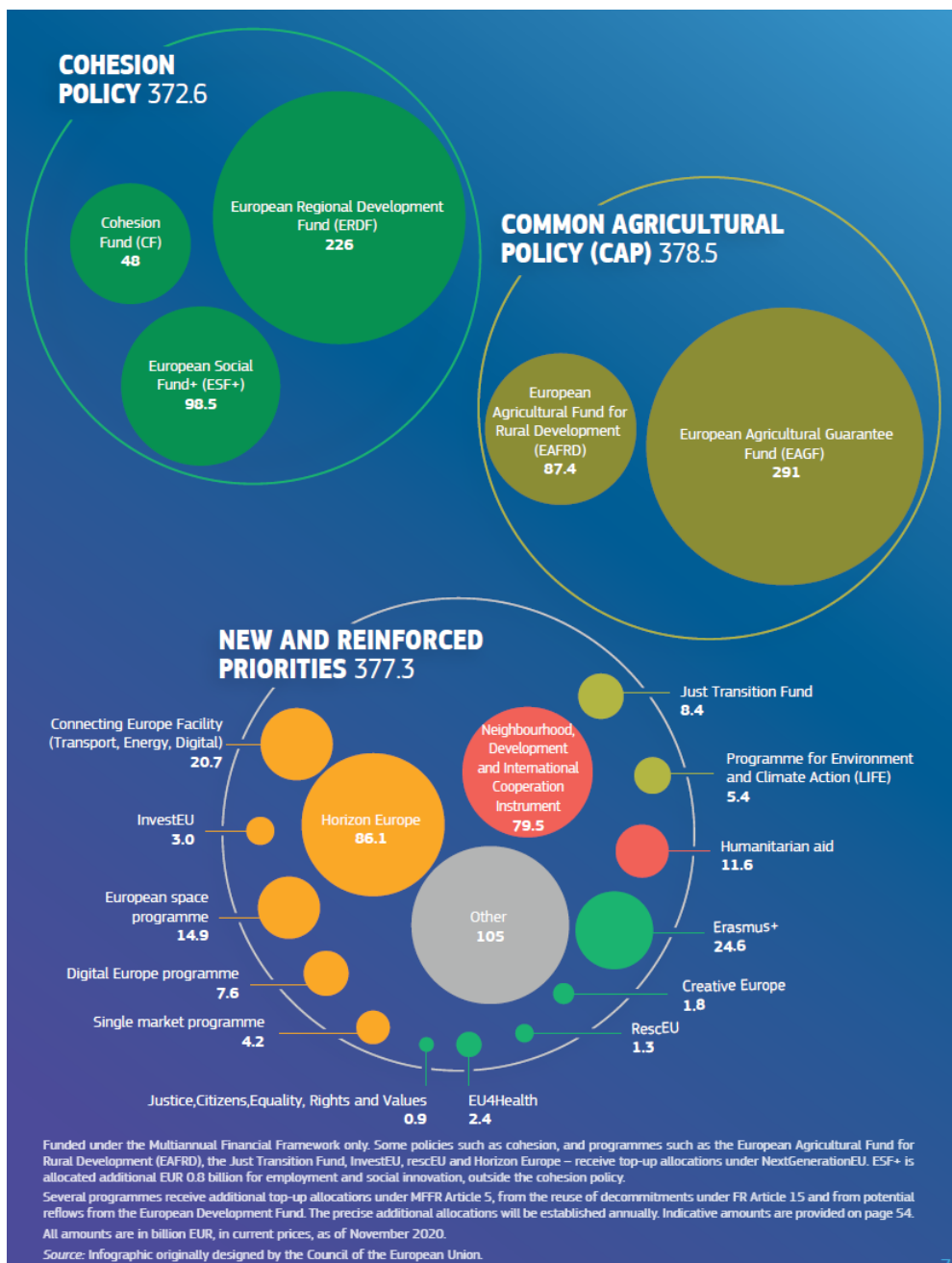
Tabel 1: De zeven categorieën van uitgaven van het Multiannual Financial Framework 2021-2027 met hun budgetten in miljoen euro. De kleuren verwijzen naar de kleuren in Figuur 1.

	MFF	NGEU	Andere	Som
1. Single Market, Innovation and Digital	149,5	11,5	5,1	166,1
2. Cohesion, Resilience and Value	426,7	776,5	6,8	1210,0
3. Natural Resources and Environment	401,0	18,9	-	419,9
4. Migration and Border Management	25,7	-	1,1	26,8
5. Security and Defence	14,9	-	1,1	16,0
6. Neighbourhood and the World	110,6	-	-	110,6
7. European Public Administration	82,5	-	-	82,5
Som	1210,9	806,9	14,2	2032,0

Bron: Eigen berekeningen op basis van gegevens van de Europese Commissie⁴¹.

⁴¹ Europese Commissie (2021). *The EU's 2021-2027 long-term Budget and NextGenerationEU*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d3e77637-a963-11eb-9585-01aa75ed71a1/language-en>

Figuur 1: Het Multiannual Financial Framework 2021-2027 overzicht belangrijkste fondsen. Het gaat hier om lopende prijzen in miljoen euro voor november 2020.



Bron: Europese Commissie⁴²

Noot: Hier moeten nog middelen uit NextGenerationEU en andere bijkomende middelen opgeteld worden (zie tekst). Elke kleur staat voor een andere uitgavecategorie (zie Tabel 1). De categorieën *Migration and Border Management* en *Security and Defence* zijn hier niet opgenomen.

⁴² Europese Commissie (2021). *The EU's 2021-2027 long-term Budget and NextGenerationEU*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d3e77637-a963-11eb-9585-01aa75ed71a1/language-en>

2. HET EUROPESE ONDERZOEKS-, INNOVATIE- EN INDUSTRIEBELEID

2.1. Strategieën, plannen en andere beleidsinitiatieven

De EU probeert passend te reageren op de ingrijpende geopolitieke, economische en technologische ontwikkelingen geschetst in de inleiding van het advies. Elke Commissie legt op basis daarvan nieuwe accenten en werkt nieuwe prioriteiten uit. Het heeft in hoofdzaak twee instrumenten om die te realiseren: financiële middelen en regelgeving. De accenten en ambities weerspiegelen zich ook in het onderzoeks-, innovatie- en industriebeleid van de EU.

In dit hoofdstuk volgt een kort overzicht van belangrijke Europese beleids- en visiedocumenten van de laatste periode, relevant voor het onderzoeks-, innovatie- en industriebeleid. De twee eerst besproken 'strategieën/initiatieven' zijn al van een oudere datum, maar waren baanbrekend en blijven belangrijk voor het O&I-beleid van Europa. Ze zijn daarom ook mee opgenomen. De rest is telkens te situeren binnen de drie belangrijke beleidskaders van de huidige Europese Commissie: (1) uitvoering van de Europese Green Deal, (2) de kansen van het Europese digitale decennium benutten, (3) de veerkracht en de crisisparaatheid vergroten.⁴³ Het hier gegeven overzicht is geenszins exhaustief. Na de beleids- en visiedocumenten volgt een overzicht van de meest relevante instrumenten waarmee de EU haar beleid wil vormgeven.

2.1.1. De Lissabon/EU-2020-strategie en het Europese Semester

In maart 2000 stelde de Europese Unie zich het ambitieuze doel om tegen 2010 'de meest concurrerende en dynamische kenniseconomie van de wereld' te worden, wat bekend is geworden als de Lissabon-strategie. Investeren in onderzoek en innovatie in Europa was één van de prioriteiten in deze strategie. Uit deze periode (2005) dateert ook de eerste geïntegreerde industriestrategie van de EU.⁴⁴ Concreet werd als één van vijf ambitieuze doelstellingen in de Lissabon-strategie gesteld om drie procent van het EU-bbp in onderzoek en innovatie te investeren. Dit doel werd aangehouden in de EU-2020 strategie⁴⁵ die tussen 2010 en 2020 de langetermijnstrategie van de Europese Unie was voor een sterke en duurzame economie met veel werkgelegenheid. Ook momenteel blijft dit een belangrijk streefdoel. De innovatie-unie was een van de zeven vlaggenschipinitiatieven van de EU 2020-strategie.

Om de doelstellingen van de EU-2020 strategie te kunnen realiseren heeft de EU in 2010 besloten om een jaarlijkse cyclus van beleidscoördinatie te ontwikkelen: het Europese Semester⁴⁶. Het Europese Semester is een cyclus voor de coördinatie van het beleid over economie, begroting, werkgelegenheid en sociale zaken in de EU. Deze initieel voornamelijk economische oefening is mettertijd uitgebreid met andere relevante beleidsterreinen. Het Europese Semester bestrijkt de eerste periode van zes maanden van elk jaar, vandaar de naam 'semester'. In het kader van dit proces stemmen de lidstaten hun begrotings- en hun economisch beleid af op de regels die op EU-niveau zijn overeengekomen.

Elk jaar doet de Commissie landenspecifieke aanbevelingen op basis van een gedetailleerde analyse van de plannen voor hervormingen in de EU-landen. Daarbij gaat het om drie thema's, namelijk structurele hervormingen (in het kader van Europa 2020), gezonde overheidsfinanciën

⁴³ Europese Commissie (2022). Mededeling 'Towards a green, digital and resilient economy: our European Growth Model' (Brussel, 2.3.2022 COM(2022) 83 final) https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_1467

⁴⁴ https://www.europarl.europa.eu/erpl-app-public/factsheets/pdf/nl/FTU_2.4.1.pdf

⁴⁵ https://www.europa-nu.nl/id/vicyffri83lm/eu_2020_strategie

⁴⁶ <https://www.consilium.europa.eu/nl/policies/european-semester/>; <https://www.neth-er.eu/overige/europees-semester/dossier>

(geen buitensporige staatsschulden) en macro-economisch evenwicht in de EU. De plannen voor herstel en veerkracht (zie 2.2.7) werden opgenomen in de semestercyclus.

2.1.2. European Research Area

De European Research Area⁴⁷ (ERA, Europese Onderzoeksruimte) is de ambitie om in de hele EU een eengemaakte markt voor onderzoek, innovatie en technologie te creëren. Het wil de versnippering van de nationale onderzoekssystemen en het gebrek aan beleidscoördinatie tussen de lidstaten en de EU aanpakken en helpt de lidstaten om samen effectiever te zijn door hun onderzoeksbeleid en -programma's sterk op elkaar af te stemmen. Het vrije verkeer van onderzoekers en kennis zorgt voor betere grensoverschrijdende samenwerking, het opbouwen van kritische massa en competitie over het hele continent. ERA werd gelanceerd in 2000 door toenmalig Belgisch EU-commissaris voor Onderzoek Philippe Busquin. Een proces om het nieuw leven in te blazen begon in 2018.

In het kader van ERA werd in november 2021 een 'Pact for Research and Innovation in Europe' aangenomen. Daarin worden tien gemeenschappelijke waarden en principes opgesomd die leidend zijn voor onderzoek en innovatie in Europa en de samenwerking van Europa met de rest van de wereld. De nieuwe ERA-beleidsagenda bevat 20 concrete ERA-acties⁴⁸ voor de periode 2022-2024 om bij te dragen tot de prioritaire gebieden die zijn gedefinieerd in het Pact. Lidstaten (en geassocieerde landen) bepalen zelf op vrijwillige basis aan welke acties ze meedoen en hoe ze die invullen op nationaal niveau, samen met hun belanghebbenden.

2.1.3. Green Deal en Fit for 55

De 'Green Deal'⁴⁹ die in december 2019 werd gepresenteerd is het allesomvattende plan van de huidige Europese Commissie om van Europa tegen 2050 het eerste klimaatneutrale continent ter wereld te maken. Deze ambitie moet hand in hand gaan met de groei van een eerlijke, welvarende samenleving en een concurrerende economie. Het is eigenlijk een allesomvattend pakket aan beleidsinitiatieven, ondersteund zowel via wetgeving als via financiële middelen.

Met de **Europese klimaatwet** (goedgekeurd zomer 2021) wordt de politieke Green Deal-ambitie omgezet in een wettelijke verplichting voor de EU en wordt die ambitie ondersteund met accurate en gepaste wetgeving. De klimaatwet bevat ook de tussentijdse doelstelling om de netto-uitstoot van broeikasgassen tegen 2030 met ten minste 55% te verminderen ten opzichte van het niveau van 1990.⁵⁰ Door deze verordening aan te nemen, verbinden de EU en haar lidstaten zich hiertoe. Om dat te realiseren werd een reeks van hervormingsmaatregelen, het zogenoemde **Fit for 55-pakket**⁵¹ aanvaard. Het pakket actualiseert de EU-wetgeving die betrekking heeft op het klimaat-, energie-, grondgebruik-, vervoers- en belastingbeleid van de EU. Maatregelen lopen uiteen van het instellen van strenge normen voor energiezuinige

⁴⁷ https://research-and-innovation.ec.europa.eu/strategy/strategy-2020-2024/our-digital-future/european-research-area_en; <https://ewi-vlaanderen.be/nieuws/departement-ewi-bepoort-erkenning-grotere-rol-universiteiten-en-socs-nieuwe-europese>

⁴⁸ Europese Commissie (2021). European Research Area Policy Agenda – Overview of actions for the period 2022-2024 https://commission.europa.eu/system/files/2021-11/ec_rtd_era-policy-agenda-2021.pdf

⁴⁹ <https://www.consilium.europa.eu/nl/policies/green-deal/#what> en https://research-and-innovation.ec.europa.eu/strategy/strategy-2020-2024/environment-and-climate/european-green-deal_en

⁵⁰ Voor België zou dat een aanscherping van de nationale klimaatdoelstelling voor niet-ETS sectoren van -35% naar -47% (t.o.v. 2005) betekenen. Om te zien hoe Vlaanderen best kan schakelen, deed de SERV in een advies voorstellen om snel en kostenefficiënt extra emissiereducties te realiseren. SERV (2021). Met "Fit for 55" naar een fit Vlaanderen. Advies. https://www.serv.be/sites/default/files/documenten/SERV_20211014-Fitfor55_ADV.pdf

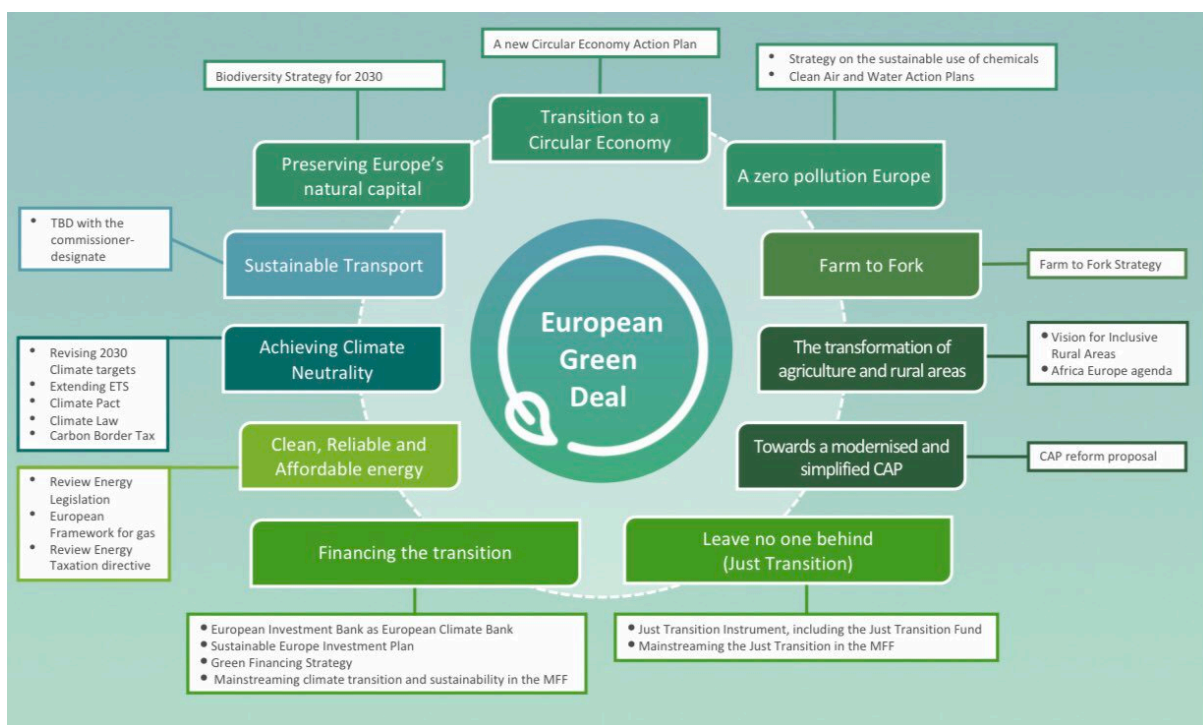
⁵¹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0550&from=EN>

gebouwen en het aanscherpen van het emissiehandelssysteem tot het tegengaan van ontbossing en verduurzaming van de landbouw. Een onderdeel van het Fit for 55-pakket is bijvoorbeeld ook de hervorming van het emissie-handelssysteem van de EU (ETS), het voornaamste EU-instrument om broeikasgas-emissies te beperken (zie box 2 in 2.2.10).

De Green Deal is vooral ook een kapstok voor concrete maatregelen. Onder deze grote kapstok vallen een hele reeks strategieën en acties (Figuur 2). Er wordt ingezet op een holistische en sectoroverschrijdende aanpak: alle relevante beleidsterreinen moeten bijdragen tot het uiteindelijke klimaatdoel. Het pakket omvat initiatieven rond klimaat, milieu, energie, vervoer, industrie, landbouw en duurzame financiering, die nauw met elkaar verweven zijn.⁵²

De projecten die worden gefinancierd in het kader van de Europese Green Deal dragen bij aan het bereiken van de doelstellingen van de Europese Green Deal, aan de opkomst van nieuwe industrieën op het gebied van schone energie en de circulaire economie en creëren hoogwaardige banen voor een concurrerende Europese economie die klaar is voor de 21^e eeuw.

Figuur 2: De European Green Deal



De 'investerings'pijler van de Green Deal is het **European Green Deal Investment Plan**⁵³, ook soms het **Sustainable Europe Investment Plan** genoemd. Hiermee wordt EU-financiering gemobiliseerd en komt er een raamwerk dat de publieke en private investeringen faciliteert.

Met het European Green Deal Investment Plan wil de Commissie tussen nu en 2030 ca. 1000 miljard euro mobiliseren (Figuur 3):

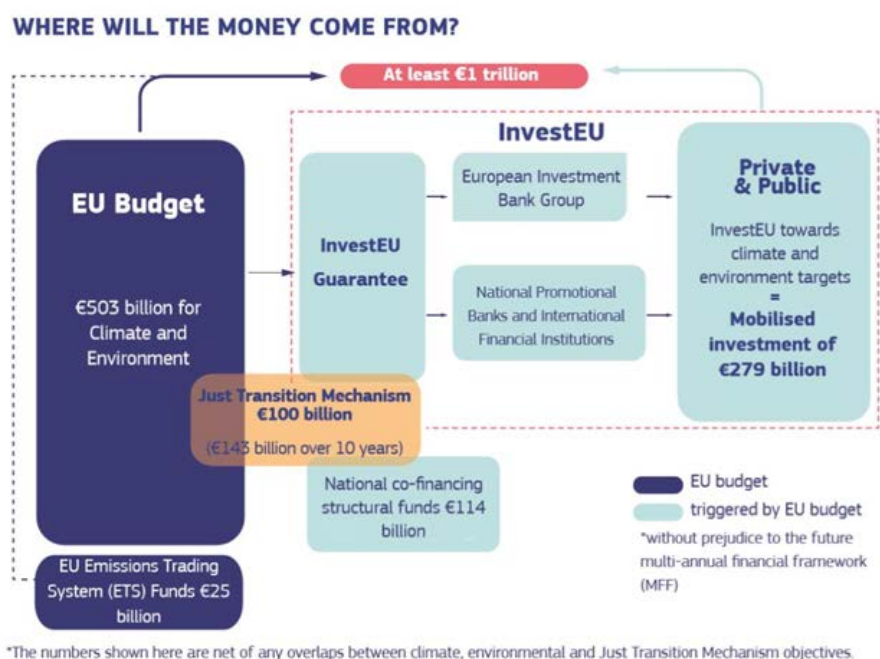
- Daarvan komt ca. de helft rechtstreeks uit de reguliere Europese begroting. Dat is geen nieuw geld, maar dit bedrag bekomt men door ca. 25% van het Multiannual Financial Framework 2021-2027, over de verschillende uitgavecategorieën heen, voor klimaatmaatregelen en milieu-uitgaven te voorzien en dit dan te extrapoleren naar een

⁵² Een meer gedetailleerde beschrijving is te vinden op <https://www.consilium.europa.eu/nl/policies/green-deal/#what>
⁵³ <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-a-european-green-deal/file-european-green-deal-investment-plan> en <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0021>

totale periode van tien jaar. Binnen bestaande programma's en acties programma's worden hiertoe prioriteiten en accenten verlegd. Voor het jongste kaderprogramma wordt zelfs uitgegaan van 35% dat bijdraagt aan de klimaatproblematiek (zie 2.2.1). Dit alles zal leiden tot extra nationale cofinanciering van ongeveer 114 miljard euro voor klimaat- en milieuprojecten.

- Via het investeringsprogramma InvestEU (zie 2.2.3) zou daarnaast 279 miljard euro aan klimaat- en milieugerichte investeringen gezocht worden, zowel van privéged als van overheidsgeld. In het hefboomfonds stopt de EU zelf zo'n 35 miljard als basis en garantie voor het aantrekken van enkele honderden miljarden euro's aan investeringen door diverse ontwikkelingsbanken en private investeerders.
- De laatste 200 miljard komt van de European Investment Bank (EIB, Europese Investeringsbank).
- Ten slotte zullen het ETS Innovation Fund en het ETS Modernisation Fund (zie 2.2.10), die weliswaar geen deel uitmaken van de EU-begroting, maar worden gefinancierd met een deel van de inkomsten uit de veiling van koolstofemissierechten in het kader van de EU-regeling voor de handel in emissierechten, ongeveer 25 miljard euro leveren voor de transitie van de EU naar klimaatneutraliteit, met speciale aandacht voor lidstaten met lagere inkomens in het geval van het moderniseringsfonds.

Figuur 3: Financiering van het European Green Deal Investment Plan



Bron: Europese Commissie⁵⁴

De fondsen en programma's die bijdragen aan het Europese Green Deal-investeringsplan (zoals InvestEU of het Just Transition Fund) zullen financiering op maat bieden voor een breed scala aan projecten. Zowel kleine projecten (bijv. energierenovatie van individuele huishoudens) als grotere projecten (bijv. installatie van een netwerk van oplaadpunten voor elektrische voertuigen) zullen kunnen profiteren van specifieke programma's. De investeringssteun wordt aangepast aan het risiconiveau van specifieke projecten. Een blik op voorbeelden van duurzame investeringsprojecten die door het investeringsplan voor Europa worden gesteund, biedt inzicht

⁵⁴ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_20_24

in het soort projecten dat zou kunnen worden gefinancierd via InvestEU als onderdeel van het Europese Green Deal-investeringsplan. Voorbeelden van dergelijke projecten zijn het moderniseren van stadsverwarming in Boedapest, het ondersteunen van de installatie van zonnepanelen op particuliere woningen en het energie-efficiënter maken van industriële bedrijven in Litouwen, of het moderniseren van de elektriciteits- en warmtevoorziening in Zagreb.

Een deel van de totale middelen zal gaan naar die regio's die het meest te maken krijgen met de uitdagingen van de transitie, via het Just Transition Mechanism (zie 2.2.8). Daarbij moeten vooral de meest kwetsbare burgers bescherming, omscholing en arbeidskansen krijgen in nieuwe economische sectoren, maar ook renovatie van gebouwen en investeringen in hernieuwbare energie, stadsverwarmingsnetwerken en duurzaam vervoer kunnen in aanmerking komen. Geëxtrapoleerd naar tien jaar, voorziet men daarvoor 143 miljard euro.

2.1.4. Green Deal Industrial Plan

Dit plan werd op 1 februari 2023 door de Europese Commissie gepubliceerd.⁵⁵ Het is eigenlijk een reactie op de Inflation Reduction Act van de Verenigde Staten (zie 1.1 advies). Het moet de nettonulindustrie (*net zero industry*) stimuleren en ervoor zorgen dat de doelstellingen van de Europese Green Deal op tijd worden gerealiseerd. In het plan wordt uiteengezet hoe de EU haar concurrentievoordeel zal vergroten door middel van investeringen in schone technologie, en het voortouw zal blijven nemen op de weg naar klimaatneutraliteit.

Het plan bouwt verder op voorgaande initiatieven en steunt op de sterktes van de EU als eengemaakte markt, en is complementair aan de lopende inspanningen in het kader van o.m. de Europese Green Deal.

Het is gebaseerd op vier pijlers:

- 1) Een voorspelbaar en vereenvoudigd regelgevend kader met o.m. de Net Zero Industry Act (zie verder), de Critical Raw Materials Act (zie verder), en een hervorming van het opzet van de elektriciteitsmarkt;
- 2) Snellere en uitgebreidere toegang tot financiering van de nettonulindustrie met focus op nationale financiering, EU-financiering én private financiering. Hieronder valt o.m. de herziening van de algemene groepsvrijstelling (zie 2.3), stroomlijning en vereenvoudiging van de goedkeuring van projecten gerelateerd aan IPCEI (Important Projects of Common European Interest) en het Sovereignty Fund (Europees soevereiniteitsfonds). Dat laatste is een voorstel van gezamenlijk Europees instrument voor financiering, in aanvulling op soepelere staatssteunregels, om fragmentering van de Europese markt te vermijden en groene energie in de hele EU te steunen.⁵⁶ Het fonds moet een structurele financiering van onderzoek en innovatiesteun garanderen. Ter vervanging van het Sovereignty Fund, is er nu een voorstel voor een Strategic Technologies for Europe Platform (STEP) (zie verder);
- 3) Versterken van *skills*;
- 4) Open handel voor veerkrachtige toeleveringsketens.

⁵⁵ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_510

⁵⁶ <https://www.vlewa.eu/nl/economisch-beleid/eu-nieuws/eu-plannen-voor-een-industri%C3%ABle-green-deal> .

Net Zero Industry Act

In uitvoering van het Green Deal Industrial Plan werd de Net-Zero Industry Act⁵⁷ aangekondigd op 1 februari 2023. Zes weken later, op 16 maart 2023, werd de tekst gepubliceerd. Deze verordening heeft tot doel de productie van schone technologieën in de EU op te schalen via het aantrekken van investeringen en het creëren van betere voorwaarden en markttoegang voor schone technologie in de EU. Het doel is dat de totale productiecapaciteit van de Unie van een lijst van strategische nettonultechnologieën tegen 2030 ten minste 40% van de jaarlijkse behoeften benadert of bereikt. Dit moet de doelstelling van de Europese Unie ondersteunen om de netto broeikasgasemissies in 2030 met ten minste 55% te verminderen ten opzichte van het niveau van 1990 en om in 2050 klimaatneutraal te zijn. Het zal ook het concurrentievermogen van de EU-industrie stimuleren, kwaliteitsvolle banen scheppen en de inspanningen van de EU om energieonafhankelijk te worden, ondersteunen.

De wet vereenvoudigt ook het regelgevingskader voor de productie van deze technologieën. Dit zal het concurrentievermogen van de industrie voor nettonultechnologie in Europa helpen vergroten en ook de capaciteit voor de opslag van CO₂-emissies versnellen. De voorgestelde verordening bevat ook maatregelen om de toegang tot de markten voor nettonultechnologieën te versnellen. Verder zou het voorstel *regulatory sandboxes* invoeren om innovatieve nettonultechnologieën in een gecontroleerde omgeving en gedurende een beperkte tijd te testen.

European Critical Raw Materials Act

In tandem met de Net Zero Industry Act werd ook de Critical Raw Materials Act⁵⁸ door Ursula von der Leyen voorgesteld. De wet werd door voorzitter Von der Leyen aangekondigd tijdens haar toespraak over de Staat van de Unie van 2022. Kritische grondstoffen (Critical Raw Materials) zijn grondstoffen die zowel economisch belangrijk zijn als een hoog bevoorradingsrisico inhouden. Kritische grondstoffen (zoals lithium voor batterijen of silicium voor halfgeleiders) zijn cruciaal in een groot aantal industriële ecosystemen. Ze zijn ook essentieel om de groene en digitale transitie van Europa te verzekeren. Deze verordening wil de bevoorrading van deze belangrijke materialen veiligstellen.

Strategic Technologies for Europe Platform (STEP)

De Europese Commissie heeft in juni 2023 een Strategic Technologies Platform for Europe (STEP) gelanceerd.⁵⁹ Het voorstel is bedoeld om het Europees leiderschap op het gebied van 'kritieke' technologieën aan te jagen. Dit platform moet bestaande EU-instrumenten versterken en inzetten om snel financiële steun vrij te maken voor investeringen op het gebied van digitalisering, deep tech, schone technologie en biotechnologie. Als het aan de Commissie ligt zal STEP 10 miljard euro aan nieuw geld gaan verdelen over de programma's Horizon Europe, InvestEU, het Innovation Fund en het European Defence Fund (zie 2.2). Daarnaast is het de bedoeling dat deze programma's bestaande budgetten naar STEP-projecten laten vloeien. Dit geldt ook voor EU4Health, Digital Europe, de structuurfondsen en de Recovery and Resilience Facility (zie 2.2). In totaal zouden deze inspanningen voor ca. 160 miljard euro aan investeringen moeten zorgen.

⁵⁷ https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/green-deal-industrial-plan/net-zero-industry-act_en en <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-a-europe-fit-for-the-digital-age/file-net-zero-industry-act>

⁵⁸ <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-a-europe-fit-for-the-digital-age/file-european-critical-raw-material-act>

⁵⁹ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/nl/ip_23_3364

In het kader van STEP komt er ook een 'Sovereignty Seal'. Dat wordt toegekend aan alle projecten die hoog scoorden tijdens het selectieproces in het kader van Horizon Europe, Digital Europe, het European Defence Fund, het EU4Health programme of het Innovation Fund (zie 2.2). Als een project van hoge kwaliteit geen financiering kan krijgen binnen het programma waarvoor het is ingediend vanwege beperkte middelen, krijgt het met het label 'Sovereignty Seal' een bevoorrechte en vereenvoudigde toegang tot andere financieringsbronnen in het kader van STEP.

2.1.5. European Industrial Strategy en industriële allianties

Op 10 maart 2020 legde de Europese Commissie de basis voor een European Industrial Strategy (Industriestrategie) die de dubbele transitie (*twin transition*) naar een groene en digitale economie ondersteunt, de EU-industrie wereldwijd concurrerender maakt en de open strategische autonomie van Europa versterkt.⁶⁰ De strategie bevat een lijst van maatregelen ter ondersteuning van deze transitie. Een dag na de presentatie van deze industriestrategie verklaarde de Wereldgezondheidsorganisatie COVID-19 tot pandemie.

Op 5 mei 2021 verscheen dan een geactualiseerde industriestrategie die de prioriteiten van de mededeling van maart 2020 bevestigt en tegelijkertijd inspeelt op de lessen die uit de crisis zijn getrokken om het herstel te stimuleren en de open strategische autonomie van de EU te versterken.⁶¹ In de strategie worden nieuwe maatregelen voorgesteld om de veerkracht van onze eengemaakte markt te versterken, vooral in tijden van crisis. Er wordt ingegaan op de noodzaak om onze afhankelijkheden op belangrijke strategische gebieden beter te begrijpen en er wordt een instrumentarium gepresenteerd om deze aan te pakken. Zij biedt ook nieuwe maatregelen om de groene en digitale transitie te versnellen.

Met de geactualiseerde strategie wordt ook gehoor gegeven aan oproepen om de belangrijkste indicatoren voor het concurrentievermogen van de EU-economie als geheel in kaart te brengen en te monitoren: 1) integratie van de eengemaakte markt, 2) productiviteitsgroei, 3) internationaal concurrentievermogen, 4) publieke en private investeringen en 5) investeringen in O&O.

In het kader van het Europese industriebeleid wordt niet langer gekeken naar sectoren maar zijn 14 industriële ecosystemen gedefinieerd (Figuur 4). Elk industrieel ecosysteem moet zijn bedrijfsmodellen en waardeketens transformeren om de basis te worden van een groene, digitale en veerkrachtige Europese economie. Dergelijke overgangen vereisen echter concrete en uitvoerbare plannen (overgangstrajecten) die voor elk van de industriële ecosystemen worden ontwikkeld (*transition pathways*). Voor Electronics geldt de Chips Act (zie 2.1.6) als *transition pathway*.

⁶⁰ Europese Commissie (2020). Mededeling. 'A New Industrial Strategy for Europe' (Brussel, 10.3.2020 COM(2020) 102 final). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020DC0102>

⁶¹ Europese Commissie (2021). Mededeling. 'Updating the 2020 New Industrial Strategy. Building a stronger Single Market for Europe's recovery'. (Brussel, 5.5.2021 COM(2021) 350 final). https://commission.europa.eu/document/9ab0244c-6ca3-4b11-bef9-422c7eb34f39_nl

Figuur 4: Industriële ecosystemen uit de European Industrial Strategy



Bron: Europese Commissie⁶²

Ter implementatie van de Industrial Strategy zijn er sinds september 2022 al 30 euroclusters gelanceerd⁶³ conform deze indeling in ecosystemen. 20 clusters kaderen binnen concrete initiatieven in specifieke industriële ecosystemen, terwijl 10 andere over industriële ecosystemen heen lopen. Euroclusters zijn sectoroverschrijdende, interdisciplinaire en trans-Europese strategische initiatieven van industriële clusters en andere economische actoren zoals onderzoeksorganisaties, individuele bedrijven, enz. De Euroclusters bouwen voort op de ervaring van de Europese Commissie met de vier onderdelen van 'Europese Clusterpartnerschappen', ondersteund onder Horizon 2020 (Innovatie) en COSME (Investerings in internationalisering, excellentie en slimme specialisatie).

Ze dragen bij aan het opbouwen van veerkracht en het versnellen van de overgang naar een groene en digitale economie door middel van zes specifieke doelstellingen:

- Netwerken om de veerkracht van de industriële ecosystemen van de EU te verbeteren door het ontwikkelen van waardeketens die met elkaar verbonden zijn in de interne markt van de EU;
- Innoveren voor strategische autonomie om capaciteit op te bouwen in de meest kritieke toeleveringen en technologieën van hun ecosystemen;
- Processen en technologieën toepassen om de overgang naar een groenere en meer digitale economie te versterken;
- Opleiden om bij- en omscholing van de beroepsbevolking te bevorderen en talenten aan te trekken;
- Internationaal gaan om de toegang tot wereldwijde toeleverings- en waardeketens te verbeteren;

⁶² https://single-market-economy.ec.europa.eu/industry/transition-pathways_en

⁶³ <https://clustercollaboration.eu/euroclusters>

- Outreach om economische actoren aan te trekken, voornamelijk kmo's, buiten de locaties van de Euroclusters.

De Euroclusters zullen trachten deze doelstellingen te bereiken door het beheer van cascade-oproepen die financiële steun zullen verlenen aan geselecteerde derde partijen. Alle Euroclusters zullen één of meer oproepen tot het indienen van voorstellen publiceren om kmo's in de verschillende industriële ecosystemen te voorzien van de tools en diensten die nodig zijn om deze ambitieuze doelstellingen te bereiken. Voor de eerste golf aan euroclusters is er 42 miljoen euro voorzien uit het Single Market Program. Deze golf bestaat uit 171 partners van 23 verschillende landen en alle 14 industriële ecosystemen.

Industriële allianties zijn door de Europese Commissie geïnitieerde samenwerkingsverbanden tussen alle relevante partners in een waardeketen, bedrijven, onderzoeks- en kennisinstellingen, EU-instellingen zoals de European Investment Bank (EIB, Europese Investeringsbank), nationale en regionale overheden, en andere partijen zoals ngo's.⁶⁴ De Commissie speelt binnen deze allianties vaak een agenderende, coördinerende en faciliterende rol. Zij formuleert het nagestreefde publieke doel, zoals de aanleg van een waterstofinfrastructuur op Europees grondgebied of de bouw van Europese cloud- en datacenters die voldoen aan de hoogste veiligheidseisen. De eerste industriële alliantie, die voor batterijen, dateert van 2017 en dus van voor de Industrial Strategy. Deze werd het model voor andere allianties, bijvoorbeeld op het gebied van plasticrecyclage, grondstoffen en waterstof. Als onderdeel van de Industrial Strategy werden nog twee industriële allianties gecreëerd, namelijk op de gebieden van microprocessors en semiconductors en van industriële cloud- en edge-computertechnologie. De allianties krijgen geen middelen vanuit de EU. Ze blijken soms de voorlopers van Important Projects of Common European Interest (IPCEI) (zie 2.3.2).

2.1.6. Chips Act

Tegen de achtergrond van wereldwijde tekorten aan chips, van een wereldwijde 'subsidiewedloop' in de belangrijkste producerende regio's in de wereld en van een vernieuwd EU-industriebeleid heeft de Europese Commissie in februari 2022 een voorstel voor een European Chips Act gelanceerd. De Chips Act en het verwante amendement van de Single Basic Act werden begin juli 2023 goedgekeurd en zullen actief worden eind september 2023. De wet (verordening) is in juli 2023 door het Europees parlement goedgekeurd en moet nu nog goedgekeurd worden door de Raad van de EU voor hij effectief in werking kan treden. In de snelgroeiende markt van halfgeleiders wil de EU haar marktaandeel tegen 2030 sterk verhogen naar 20%. Het EU-aandeel in de productiecapaciteit is vandaag ongeveer 7%, neemt al 20 jaar af en trekt geen of weinig nieuwe investeringen aan. Daardoor is de EU (volledig) afhankelijk van derde landen voor geavanceerde productie, zonder bevoorradingszekerheid of controle over duurzaamheidsaspecten.

De Chips Act is een pakket van maatregelen, gericht op het verzekeren van de EU-bevoorrading, veerkracht en technologisch leiderschap in halfgeleidertechnologieën en -toepassingen. Met de verordening wil de EU verzekeren dat ze over de nodige technische mogelijkheden, werktuigen en vaardigheden beschikt om haar halfgeleiderecosysteem te versterken, haar (buitenlandse) afhankelijkheden te verminderen en de digitale en groene transitie te versnellen. De EU wil voor de EU Chips Act ruim 43 miljard euro aan publieke en particuliere investeringen vrijmaken. Hiervan zal 30 miljard euro vanuit de lidstaten komen onder andere via staatssteun

⁶⁴ https://single-market-economy.ec.europa.eu/industry/strategy/industrial-alliances_en

kaderend in de IPCEI (Important Projects of Common European Interest) (zie 2.3.2), en meer specifiek de (tweede) IPCEI micro-elektronica. Het overige bedrag, onder de noemer Chips for Europe Initiative (deel van de Single Basic Act), zal door de EU-lidstaten moeten worden gematcht met Europese fondsen. Voor de Europese fondsen gaat het niet om nieuwe middelen maar middelen die uit de Horizon Europe en Digital Europe programma's komen. In totaal wordt vanuit de Europese begroting 3,3 miljard euro vrijgemaakt.

De Chips Act bestaat uit drie pijlers:

- o 'Chips for Europe Initiative': ter ondersteuning van grootschalige technologische capaciteitsopbouw en innovatie op het gebied van geavanceerde chips;
- o 'Security of Supply': een nieuw kader om grootschalige investeringen in productiecapaciteit aan te trekken en de leveringszekerheid te waarborgen;
- o 'Monitoring and Crisis Response': een coördinatiemechanisme tussen de lidstaten en de Commissie om de marktontwikkelingen te volgen en op crises te anticiperen.

Box 1: Details voor de drie pijlers van de Chips Act

1. 'Chips for Europe Initiative'

Het 'Chips for Europe Initiative' wil grootschalige innovatiecapaciteit en een veerkrachtig en dynamisch halfgeleiderecosysteem creëren onder de slogan *'from lab to fab'*. De 'Chips Joint Undertaking (Chips JU)' zal de bestaande 'Key Digital Technologies Joint Undertaking (KDT JU)' opvolgen en voorziet in 11 miljard euro voor het opbouwen van ontwerpcapaciteit op grote schaal voor geïntegreerde halfgeleider technologie, het versterken van bestaande en het ontwikkelen van nieuwe pilootlijnen, het opbouwen van technologische en 'engineering' capaciteit voor de versnelde ontwikkeling van quantum chips en voor het creëren van een netwerk van *competence centres* over heel Europa. In tegenstelling tot de KDT JU zal de Chips JU daarom niet alleen gefinancierd worden vanuit Horizon Europe maar ook vanuit het Digital Europe programma. Het budget voor onderzoek en innovatie buiten het 'Chips for Europe Initiative' bedraagt 1,300 miljard euro vanuit Horizon Europe. Binnen het 'Chips for Europe Initiative' is 1,425 miljard euro voorzien voor onderzoek en innovatie en 1,425 miljard euro vanuit Digital Europe voor de opbouw van productiecapaciteit.

Bijkomend zal het 'Chips Fund' toegang tot financiering vergemakkelijken om bedrijven te helpen bij de ontwikkeling van hun innovaties en het aantrekken van investeerders. Het budget komt uit de EIC Accelerator track (300 miljoen euro vanuit de Europese Commissie, ongeveer 900 miljoen euro samen met partners) via thematische funding voor halfgeleider start-ups en uit het InvestEU programma (125 miljoen euro vanuit de Europese Commissie, circa 1,25 miljard euro samen met partners) met eveneens thematische funding voor halfgeleider kmo's en scale-ups.

2. 'Security of Supply'

Een nieuw raamwerk voor het aantrekken van investeringen in geavanceerde productie faciliteiten en dus het versnellen van innovatie in geavanceerde transistoren *advanced nodes* en innovatieve en energie-efficiënte chips is een samenwerking tussen DG CONNECT en DG COMP. Het raamwerk voor investeringen speelt binnen de regels voor staatssteun door expliciet in te zetten op 'eerste-in-zijn-soort' (*first-of-a-kind*, Foak) innovaties in zowel nieuwe als gevestigde technologie (dus niet enkel innovaties voor verdere miniaturisatie van transistoren) die nog niet substantieel aanwezig zijn in de EU. Dit laat toe om te stellen dat deze steun geen ongewenste concurrentievervalsende werking zal hebben. Er wordt een brede scope gehanteerd voor de toekenning van het Foak label gaande van de front-end en back-end (wafer productie, *wafer processing*, *IC assembly*) van de productieketen (zoals duurzame productietechnieken) tot



nieuwe functionaliteiten in de chips (zoals dataveiligheid). Er zijn twee types Foak productiefaciliteiten: De IPF (*integrated production facility*) is een verticale geïntegreerde productiefaciliteit die de chips produceert die het zelf ook ontwerpt en vermarkt. De OEF (*open EU foundry*) produceert chips voor derde partijen. Beide labels zullen het mogelijk maken om voordelen toe te kennen in administratieve procedures (zoals *fast-tracking* van aanvraagdossiers, toekennen van een *priority status* als voorzien in nationale wetgeving, voorrang bij toegang tot pilootlijnen, mogelijkheid om af te wijken van milieuregelgeving, gecentraliseerde interactie met overheid via *single point of contact*) in ruil voor het naleven van criteria rond EU-bevoorradingzekerheid, innovatie-investeringen en crisisondersteuning.

3. 'Monitoring and Crisis Response'

Een coördinatiemechanisme tussen de lidstaten en de Europese Commissie voor het monitoren van de aanvoer van halfgeleiders, het inschatten van de vraag en het anticiperen en omzeilen van tekorten. Het monitoren heeft betrekking op de productiefaciliteiten die overheidssteun ontvangen en daarvoor in ruil inzage geven (via vrijwillige *surveys*) in niet-confidentiële productieparameters (productiecapaciteit, aanvoerproblemen) die de nog op te zetten European Semiconductor Board moeten toelaten om de halfgeleiderwaardeketen in kaart te brengen, zwakke schakels te identificeren en *early warning* indicatoren uit te werken. Tijdens een crisis kunnen de gesteunde productiefaciliteiten worden verplicht om in te gaan op informatieverzoeken van de overheid en om productiecapaciteit te prioriteren om tekorten van halfgeleiders voor kritische sectoren (volgens strikte definitie of op basis van lijst, bijv. specifieke chips voor medische sector, niet automobielsector) te kunnen aanpakken binnen de EU. De Europese Commissie zal indien relevant ook gezamenlijke aankopen (*common purchasing*) coördineren namens de lidstaten voor de halfgeleiderindustrie (in navolging van de vaccinaankopen).

Bron: Europese Commissie⁶⁵

2.1.7. **New European Innovation Agenda**

Innovatie, en dan vooral de nieuwe golf van deep-tech innovatie, is het Europese antwoord om de uitstoot van broeikasgassen terug te dringen, onze economieën te digitaliseren en Europa's toegang tot voedsel, energie en grondstoffen te verzekeren. De nieuwe Europese innovatieagenda⁶⁶ (Mededeling goedgekeurd en bekend gemaakt door de Europese Commissie op 5 juli 2022 en voorbereid door de DG RTD) heeft tot doel Europa in de voorhoede te plaatsen van de nieuwe golf van deep-tech innovatie en start-ups. Het zal Europa helpen nieuwe technologieën te ontwikkelen om de meest urgente maatschappelijke uitdagingen aan te pakken en op de markt te brengen. Europa wil de plek zijn waar het beste talent werkt met de beste bedrijven en waar diepgaande technologische innovatie uitblinkt en baanbrekende innovatieve oplossingen creëert over het hele continent.

De nieuwe Europese innovatieagenda bestaat uit 25 acties die onder 5 'vlaggenscheppen' ('flagships') vallen:

- De toegang tot financiering verbeteren voor Europese start-ups en scale-ups, bijvoorbeeld door onbenutte bronnen van privékapitaal te mobiliseren en de noteringsregels voor beursgang te vereenvoudigen. Hiervoor is de European Innovation Council (EIC) (zie 2.2.1.) een essentieel instrument;

⁶⁵ <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/events/european-chips-act-information-session>

⁶⁶ https://ec.europa.eu/info/research-and-innovation/strategy/support-policy-making/shaping-eu-research-and-innovation-policy/new-european-innovation-agenda_en

- De voorwaarden verbeteren waaronder innovators kunnen experimenteren met nieuwe ideeën door middel van testomgevingen voor regelgeving (*regulatory sandboxes*);
- Helpen bij het creëren van ‘regional innovation valleys’ (regionale innovatievalleien) die innovatiespelers in heel Europa zullen versterken en beter verbinden, ook in achterblijvende regio’s;
- Talent aantrekken en behouden in Europa, bijvoorbeeld door één miljoen deep tech-talenten op te leiden, door de steun voor vrouwelijke innovators te vergroten en te innoveren met aandelenopties voor startende werknemers;
- Het beleidskader verbeteren door middel van duidelijkere terminologie, indicatoren en datasets, evenals beleidsondersteuning voor de lidstaten en betere beleidscoördinatie op het Europees niveau via het European Innovation Council Forum (Forum van de Europese Innovatieraad).

2.2. Europa als financier van onderzoek, innovatie, ondernemerschap en industrie

Hieronder volgt een overzicht van de meest relevante Europese financieringsprogramma’s voor onderzoek, innovatie, ondernemerschap en industrie, met een focus op nieuwe instrumenten en nieuwe accenten in bestaande instrumenten. Er is dus niet gestreefd naar volledigheid. Op eufundingoverview.be, uitgegeven door VLAIO, is wel een meer exhaustief overzicht te vinden.

Wat betreft de omvang van de bedragen voor de programma’s en andere initiatieven zijn de bronnen niet altijd consistent, onder meer doordat soms constante en soms lopende prijzen worden gegeven, waarbij niet steeds wordt aangegeven over welk van de twee het gaat. Dit draagt niet bij tot de transparantie en helderheid van het Europese instrumentarium. We hebben hier zoveel mogelijk gebruik gemaakt van dezelfde bron voor interne consistentie.⁶⁷ In elk geval zijn hier vooral de grootteordes van bedragen van belang.

Tabel 2 vat de besproken initiatieven samen, en volgt daarvoor de structuur van het MFF (zie 1.3). De tabel geeft naast de bedragen ook het ‘soort’ middelen (*project type* en *type of funding*) weer, of het gaat om centrale (direct vanuit de EU) dan wel decentrale middelen (via de lokale overheden) en de DG die hiervoor verantwoordelijk is. De tabel toont – naast de grote verscheidenheid aan middelen - ook de verspreiding van de initiatieven over de verschillende DG’s aan.

⁶⁷ Europese Commissie (2021). *The EU’s 2021-2027 long-term Budget and NextGenerationEU*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d3e77637-a963-11eb-9585-01aa75ed71a1/language-en>



Tabel 2: Europese financieringsinstrumenten besproken in de tekst, ingedeeld volgens uitgavecategorieën van het MFF (zie 1.3). Budgetten in miljoen euro (lopende prijzen van 2020, m.u.v. ETS Innovation Fund).

	MFF	NGEU	Andere	Som	Project type*	Type of funding*	Funding managed by	DG
1. Single Market, Innovation and Digital	149,5	11,5	5,12	166,12				
Research and innovation	93,72	5,41	3,98	103,11				
Horizon Europe	86,12	5,41	3,98	95,51	Research, Innovation, Growth, Start, Infrastructure, Networking, Dissemination	Grant, Lump Sum, Loans & Investments, Equity financing, Guarantees, Procurement, Networking	EU	DG RTD
Euratom	1,98	-	-	1,98			EU	DG RTD
European Strategic Investments	32,98	6,07	1,14	40,19				
InvestEU	3,07	6,07	1,14	10,28	Research, Innovation, Growth, Infrastructure	Loans & Investments, Guarantees	EU	EIB
Connecting Europe Facility (Transport, Energy, Digital)	20,73	-	-	20,73				
Digital Europe	7,59	-	-	7,59	Research, Innovation, Infrastructure	Grant	EU	DG CONNECT
Single Market	6,6	-	-	6,6				
Single Market Program	4,21	-	-	4,21				
Space	15,15	-	-	15,15				
European Space Programme	14,88	-	-	14,88	Research, Innovation, Growth, Infrastructure	Grant	EU	DG DEFS
2. Cohesion, Resilience and Value	426,7	776,5	6,84	1210,04				
Regional Development and Cohesion	274,27	50,62	-	324,89				
European Regional Development Fund	226,05	-	-	226,05	Research, Innovation, Growth, Infrastructure	Grant	member state	DG REGIO
Recovery and Resilience	214	725,88	3,3	750,58				
Recovery and Resilience Facility	-	337,97	-	337,97	Research, Innovation, Growth, Infrastructure, Networking, Dissemination	Grant, Loans & Investments	member state	
EU4Health	2,45	-	3,3	5,75				
Investing in people, social cohesion and values	130,73	-	3,54	134,27				
European Social Fund +	99,26	-	-	99,26				
Erasmus +	24,56	-	1,94	26,5				
Creative Europe	2,53	-	-	2,53				
3. Natural Resources and Environment	401	18,9	-	419,9				
Agriculture and maritime policy	385,71	8,07	-	393,84				
European Agricultural Fund for Rural Development	87,44	8,07	-	95,51				
European Maritime, Fisheries and Aquaculture Fund	6,11	-	-	6,11				
Environment and climate action	14,48	10,87	-	25,35				
LIFE	5,43	-	-	5,43				
Just Transition Fund	8,45	10,87	-	19,32	Innovation, Infrastructure	Grant, Loans & Investments	member state	DG REGIO
4. Migration and Border Management	25,7	-	1,14	26,84				
5. Security and Defence	14,9	-	1,13	16,03				
Security	4,6	-	-	4,6				
Defence	9,64	-	-	9,64				
European Defence Fund	7,95	-	-	7,95	Research, Innovation, Infrastructure	Grant, Loans & Investments, Procurement	EU	DG DEFS
6. Neighbourhood and the World	110,6	-	-	110,6				
7. European Public Administration	82,5	-	-	82,5				
Not part of the MFF								
ETS Innovation Fund	-	-	-	40	Research, Innovation	Grant	EU	DG CLIMA

Bron: Europese Commissie⁶⁸ voor budgetten, * = Uit <https://eufundingoverview.be/>.

Noot: Tekst in grijs voor initiatieven die slechts kort aan bod komen in het rapport.

⁶⁸ EC (2021). Europese Commissie (2021). *The EU's 2021-2027 long-term Budget and NextGenerationEU*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d3e77637-a963-11eb-9585-01aa75ed71a1/language-en>

Op sommige Europese financieringsmaatregelen is het *do no significant harm* (DNSH) principe van de Europese Commissie van toepassing. Volgens dit principe mogen geen activiteiten ondersteund of uitgevoerd worden die aanzienlijke schade toebrengen aan één van de zes milieudoelstellingen uit de EU taxonomy (Artikel 17), en dus een negatieve impact hebben op de doelstellingen van de Green Deal (zie 2.1.3). De DNSH-analyse kwam voor de meeste lidstaten het eerst in beeld met de steunaanvragen uit de Recovery and Resilience Facility (RRF) (zie 2.2.7). Ook in het Horizon Europe programma (zie 2.2.1) is het DNSH-principe van toepassing, maar niet in pijler 1. In pijler 2 moet het worden besproken in de projectaanvraag, maar is het geen selectie criterium tenzij het wel zo wordt vermeld in het programma. Projecten bij de European Innovation Council moeten wel voldoen aan het DNSH-principe.

Van alle besproken programma's is het kaderprogramma (Horizon Europe) in **financiële omvang** het grootste, al gaan binnen het Multiannual Financial Framework nog grotere bedragen naar cohesiebeleid en gemeenschappelijk landbouwbeleid (Figuur 1). Het kaderprogramma, samen met het complementaire Euratom-programma, is het enige dat onder de DG voor innovatie valt (DG RTD), de andere fondsen voor onderzoek en innovatie zitten verspreid over **verschillende** andere DG's.

2.2.1. Horizon Europe – Kaderprogramma's voor onderzoek en innovatie

Doelstellingen

De EU-kaderprogramma's (KP) zijn sinds decennia de belangrijkste en voor ons ook meest vertrouwde Europese bron van financiering van onderzoek en innovatie. Deze op EU-niveau ondernomen onderzoeksactiviteiten en de financiering ervan worden al sinds 1984 georganiseerd.⁶⁹ Sindsdien hebben ze een grote evolutie doorlopen, zowel wat doelstellingen, middelen als structuur betreft. Momenteel loopt Horizon Europe (2021-2027), het negende kaderprogramma voor onderzoek en innovatie (9KP).

Het eerste kaderprogramma werd vastgesteld in 1983 en had een looptijd van vier jaar. De doelstelling van de KP's werd in de loop van de tijd verruimd, van de ondersteuning van grensoverschrijdende samenwerking op het gebied van onderzoek en technologie, tot de huidige bevordering van een daadwerkelijk Europese coördinatie van activiteiten en beleid. Waar de KP's oorspronkelijk enkel gericht waren op precompetitief onderzoek in internationale samenwerking, werd dit gaandeweg steeds meer uitgebreid. Steeds meer probeert men met het KP alle aspecten van het innovatieproces te bestrijken en diverse EU-beleidslijnen uit te voeren. Het voornaamste doel van de kaderprogramma's nu is ervoor te zorgen dat Europa onderzoek van wereldklasse produceert, belemmeringen voor innovatie wegneemt en het voor de publieke en private sector gemakkelijker maakt om samen te werken bij het tot stand brengen van innovatie. In het bijzonder dient het de wetenschappelijke en technologische basis van de Europese Unie en de European Research Area (ERA, Europese Onderzoeksruimte, zie 2.1.2) te versterken, het innovatie- en concurrentievermogen en de werkgelegenheid in Europa te stimuleren, en de prioriteiten van de burgers te verwezenlijken en ons sociaaleconomisch model en onze waarden in stand te houden.

⁶⁹ European Parliamentary Research Service (2017). [EU framework programmes for research and innovation. Evolution and key data from FP1 to Horizon 2020 in view of FP9](https://ri-links2ua.eu/object/document/417/attach/EPRS_IDA_2017_608697_EN.pdf) (auteur: Reillon, V.). https://ri-links2ua.eu/object/document/417/attach/EPRS_IDA_2017_608697_EN.pdf

Vanaf het vijfde KP wordt voor het eerst meer thematisch gewerkt – hoewel de thema's zeer breed geconcentreerd zijn. Het programma is ingedeeld in zes deelprogramma's: drie thematische en drie horizontale. Het brengt de Europese onderzoeksactiviteiten terug tot een kleiner aantal onderwerpen. KP5 gaf het kaderprogramma een nieuwe richting door het idee te introduceren van onderzoeksactiviteiten die ten dienste staan van de samenleving en de burger. Het KP stapte af van de oorspronkelijke focus op technologische ontwikkeling naar de doelstelling om te helpen bij het aanpakken van maatschappelijke uitdagingen op Europees niveau.

Het ERA-beleid bood een sterke visie en een sterk kader voor onderzoek in de Unie. Met KP6 werd het KP het financiële instrument ter ondersteuning van de uitvoering van deze visie. Met het oog op het realiseren van de Europese onderzoeksruimte werd in het zesde KP afgestapt van het stramen met horizontale en thematische programma's om tot een volledig nieuw concept te komen. Het voorstel voor het zesde kaderprogramma is opgebouwd rond drie grote actiepijlers (integreren van wetenschappelijk onderzoek, structureren van de Europese onderzoeksruimte en versterken van de fundamenteën van de Europese onderzoeksruimte) en stelt tevens drie belangrijke 'werkinstrumenten' voor, nl. excellentienetwerken, grote geïntegreerde projecten (publiek-publieke en publieke-private partnerschappen) en EU-ondersteuning van gemeenschappelijke programma's volgens artikel 169 van het Verdrag van Maastricht. In deze nieuwe werkinstrumenten wordt in min of meerdere mate afgestapt van individuele projectfinanciering met het oog op het creëren van meer kritische massa en het vermijden van te veel duplicatie van onderzoek in elk van de lidstaten van de EU.

Naarmate het KP zich ontwikkelde, werden de gebruikte instrumenten meer gediversifieerd, werden nieuwe structuren opgericht en kwamen er specifieke instrumenten voor bijvoorbeeld steun aan kmo's. In het zevende KP worden zo de European Research Council (ERC, Europese Onderzoeksraad) en het European Institute for Innovation and Technology (EIT, Europees Instituut voor Innovatie en Technologie) opgericht.

Horizon 2020, het achtste KP, was het eerste waarin onderzoek en innovatie werden samengevoegd en waarin veel van de specifieke verplichtingen ten aanzien van de innovatie-unie werden vastgelegd.⁷⁰ De 'nieuwe' naam reflecteert de breuk met het verleden, en het kaderprogramma staat in het teken van de verwezenlijking van EU-2020 en de innovatie-unie, de grote strategische kaders van de toenmalige Commissie (zie 2.1.1).

Het huidige Horizon Europe wil beter afstemmen op de politieke en strategische ambities van de Europese Unie, in het bijzonder de 'dubbele transitie' naar een groene en digitale economie. Dit omvat onder meer het aanpakken van klimaatverandering, het bijdragen aan het bereiken van de Sustainable Development Goals (SDG's), en het stimuleren van het concurrentievermogen en groei van de Europese Unie. De Horizon Europe-verordening⁷¹ bevat daartoe een aantal doelstellingen met betrekking tot het gebruik van de begroting:

- 35% van de begroting zal aan klimaatdoelstellingen bijdragen;
- Tijdens de eerste drie jaar van het programma wordt maximaal 10% van de jaarlijkse begroting van pijler II geprogrammeerd met specifieke oproepen voor de missies. Voor de resterende jaren van het programma kan dat percentage worden verhoogd, op voorwaarde dat er een positieve evaluatie van het selectieproces van de missies en van het beheersproces is;
- De begroting moet bijdragen aan de algemene ambitie om in 2024 7,5 % van de jaarlijkse uitgaven in het kader van het MFF aan biodiversiteitsdoelstellingen te besteden en 10 % in 2026 en 2027;

⁷⁰ https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/fiches_techniques/2017/N54598/doc_nl.pdf

⁷¹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021R0695>

- De uitgaven voor de belangrijkste digitale onderzoeks- en innovatieactiviteiten zullen ten opzichte van Horizon 2020 aanzienlijk stijgen;
- 70% van de begroting van de European Innovation Council (EIC) zal aan kleine en middelgrote ondernemingen worden toegewezen;
- Ten minste 3,3% van de begroting zal aan het onderdeel ‘Verbreding van de deelname aan en verspreiding van excellentie’ worden toegewezen;
- Investerings in ruimtevaartactiviteiten moeten ook in overeenstemming zijn met die in het kader van Horizon 2020;
- De deelname van de industrie aan de acties moet worden ondersteund op een niveau dat ten minste gelijkwaardig is aan dat van Horizon 2020;

Dit alles heeft tot gevolg dat het kaderprogramma steeds complexer wordt en een nieuwe versnippering op EU-niveau van de financiering van innovatie-gerelateerde activiteiten met zich meebrengt.

Eind 2022-begin 2023 liep gedurende 12 weken een publieke consultatie m.b.t. de eidevaluatie van Horizon 2020, de tussentijdse evaluatie van Horizon Europe en de voorbereidingen van het strategisch plan 2025-2027 voor Horizon Europe.⁷² De consultatie was onderdeel van de voorbereidingen voor het volgende kaderprogramma dat in 2028 moet starten.

Horizon Europe en zijn voorgangers worden vanuit DG RTD georganiseerd. Waar DG RTD vroeger de hoofdverantwoordelijk was, worden binnen Horizon Europe voor elke cluster het budget en het programma beheerd door een comité met daarin vertegenwoordigers uit de betrokken DG's.

Behalve EU-lidstaten kunnen ook een reeks van geassocieerde landen deelnemen aan Horizon Europe aan gelijkaardige voorwaarden, tenzij het werkprogramma of de call andere limieten of voorwaarden oplegt. Het VK en Zwitserland maken niet langer deel uit van de geassocieerde landen onder Horizon Europe. Onderhandelingen over een (nieuw) associatieverdragen slepen al twee jaar aan.⁷³ Begin september 2023 is wel een politiek akkoord bereikt over de deelname van het VK aan het kaderprogramma, dat nog formeel moet worden goedgekeurd door de Raad.⁷⁴ Hierdoor zullen onderzoekers en organisaties vanaf 1 januari 2024 terug kunnen deelnemen aan het kaderprogramma.

Middelen

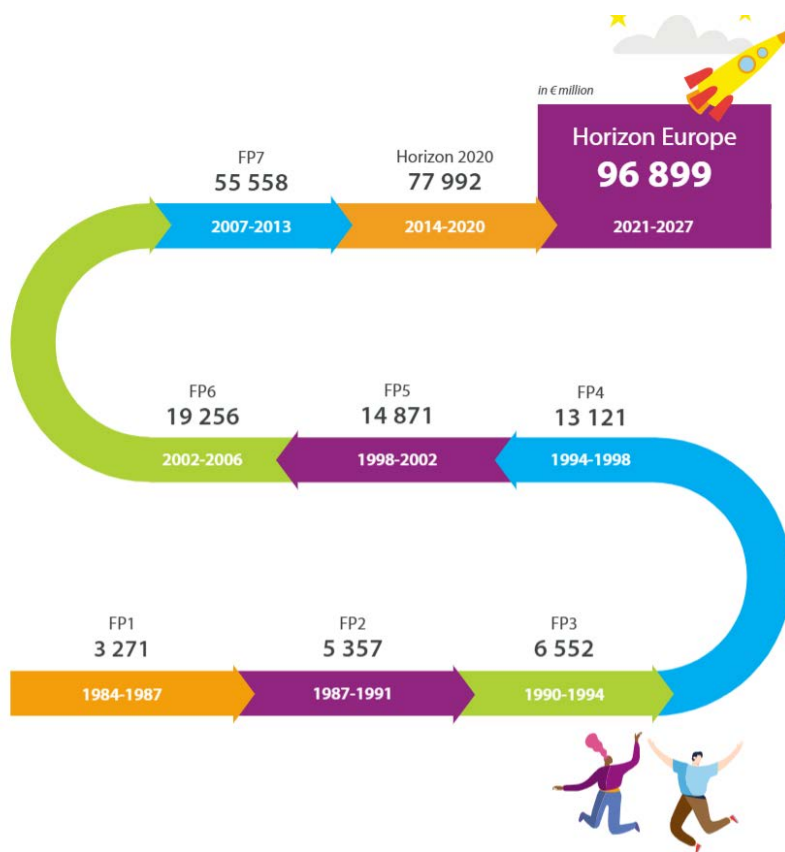
In de loop van de tijd zijn de middelen voor het kaderprogramma aanzienlijk toegenomen: van 3,3 miljard euro voor het eerste kaderprogramma (1984-1987) tot meer dan 95 miljard voor het huidige negende kaderprogramma – Horizon Europe (2021-2027) (Figuur 5).

⁷² Voor een overzicht van reacties van verschillende koepelorganisaties zie: <https://www.neth-er.eu/onderzoek/veel-gelijkenis-in-reacties-onderzoeksgemeenschap-op-horizon-consultatie>

⁷³ Zie bijvoorbeeld de stick to science campagne die hiervoor actievoert: <https://stick-to-science.eu/>

⁷⁴ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_4374

Figuur 5: Evolutie van de budgetten voor de opeenvolgende kaderprogramma's. Het bedrag voor Horizon Europe is hier inclusief Euratom.



Bron: Europese Commissie⁷⁵

Vooraf vanaf het zevende kaderprogramma (2007-2013) stegen de middelen aanzienlijk. Deze toename weerspiegelt het belang dat aan onderzoek werd gehecht in de hernieuwde lancering van de Lissabonstrategie (zie 2.1.1). Het kaderprogramma moest een hefboomeffect op de nationale uitgaven op het gebied van onderzoek hebben, zodat de onderzoeksinspanningen van Europa 3% van het bbp konden bereiken. Het achtste kaderprogramma – Horizon 2020 – had een budget van 78,0 miljard euro voor 2014-2020. De grote toename van het budget hier was vooral een gevolg van het feit dat Horizon 2020 alle toen bestaande onderzoeks- en innovatiefinanciering van de Unie bundelt⁷⁶, waaronder het kaderprogramma voor onderzoek, de innovatie-gerelateerde activiteiten van het kaderprogramma voor concurrentievermogen en innovatie en het European Institute for Innovation and Technology (EIT, Europees Instituut voor Innovatie en Technologie).

Het EU-budget voor Horizon Europe is begroot op 95,5 miljard euro (lopende prijzen 2021). 5,4 miljard daarvan komt van NextGenerationEU (zie 2.2.7).

Tussen het eerste kaderprogramma en Horizon 2020, is het aandeel van financiering van thematische activiteiten gedaald van 90 naar 60%, volgens berekeningen van de EPRS.⁷⁷ Dezelfde

⁷⁵ Europese Commissie (2021). The EU's 2021-2027 long-term Budget and NextGenerationEU. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d3e77637-a963-11eb-9585-01aa75ed71a1/language-en>

⁷⁶ Europese Commissie (2011). Mededeling. 'Horizon 2020 - The Framework Programme for Research and Innovation'. (Brussel, 30.11.2011 COM(2011) 808 final) <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0808:FIN:en:PDF>

⁷⁷ European Parliamentary Research Service (2017). EU framework programmes for research and innovation. Evolution and key data from FP1 to Horizon 2020 in view of FP9 (auteur: Reillon, V.). https://ri-links2ua.eu/object/document/417/attach/EPRS_IDA_2017_608697_EN.pdf

domeinen zijn gefinancierd doorheen de geschiedenis van het kaderprogramma, energie, gezondheid en biotechnologie, ICT, milieu en klimaat, materialen en processen, vervoer en ruimte en landbouw en visserij. Specifieke domeinen voor sociale en humane wetenschappen werden toegevoegd in KP6 en het thema veiligheid werd geïntroduceerd in KP7.





Structuur

Ook de structuur van de kaderprogramma's is doorheen de jaren flink gewijzigd. Dit is gekoppeld aan de wijziging van focus in de doelstellingen.⁷⁸ De subsidieprogramma's van het lopende Horizon Europe kunnen onderverdeeld worden in drie grote pijlers:

1. Excellente wetenschap;
2. Wereldwijde uitdagingen en Europees industrieel concurrentievermogen;
3. Innovatief Europa.
4. Overkoepelend wordt ook gewerkt aan de verbreding van de deelname en versterking van de Europese Onderzoeksruimte.

De drie pijlers, wat daaronder valt, en de gekoppelde budgetten, worden samengevat in Figuur 6 en worden hieronder in meer detail uitgelegd

Figuur 6: Budget en structuur voor Horizon Europe

HORIZON EUROPE BUDGET		Total
Horizon Europe programme structure		in € million
	EXCELLENT SCIENCE of which	25 011
	The European Research Council (ERC)	16 004
	Marie Skłodowska-Curie Actions (MSCA)	6 602
	Research infrastructures	2 406
	GLOBAL CHALLENGES AND EUROPEAN INDUSTRIAL COMPETITIVENESS of which	53 516
	Health	8 246
	Culture, creativity and inclusive society	2 280
	Civil Security for Society	1 596
	Digital, Industry and Space	15 349
	Climate, Energy and Mobility	15 123
	Food, Bioeconomy, Natural Resources, Agriculture and Environment	8 952
	Non-nuclear direct actions of the Joint Research Centre (JRC)	1 970
	INNOVATIVE EUROPE of which	13 597
	European Innovation Council (EIC)	10 105
	European innovation ecosystems	527
	European Institute of Innovation and Technology (EIT)	2 965
	WIDENING PARTICIPATION & STRENGTHENING THE EUROPEAN RESEARCH AREA of which	3 393
	Widening participation and spreading excellence	2 955
	Reforming and enhancing the European R&I System	438
TOTAL HORIZON EUROPE		95 517

Bron: Europese Commissie⁷⁹

⁷⁸ Voor een overzicht zie: European Parliamentary Research Service (2017). *EU framework programmes for research and innovation. Evolution and key data from FP1 to Horizon 2020 in view of FP9* (auteur: Reillon, V.). https://ri-links2ua.eu/object/document/417/attach/EPRS_IDA_2017_608697_EN.pdf

⁷⁹ Europese Commissie (2021). *The EU's 2021-2027 long-term Budget and NextGenerationEU*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d3e77637-a963-11eb-9585-01aa75ed71a1/language-en>

1 – Excellente wetenschap (25,011 miljard euro)

Europa heeft een wetenschappelijk potentieel waarin verder moet geïnvesteerd worden.

Binnen Pijler 1 'Excellente wetenschap' vallen volgende onderdelen:

- De European Research Council (ERC, Europese Onderzoeksraad) werd in 2007 door de Europese Unie opgericht en is de belangrijkste Europese financieringsorganisatie voor excellent grensverleggend onderzoek. De ERC biedt vijf belangrijke subsidieregelingen: Starting Grants, Consolidator Grants, Advanced Grants, Proof of Concept en Synergy Grants.
- Door middel van beurzen moet opkomend wetenschapstalent een kans krijgen baanbrekend onderzoek te verrichten. Onder andere de Marie Skłodowska-Curie-acties (MSCA) zijn hier een middel voor. Ze financieren de ontwikkeling van uitstekende doctorale en postdoctorale opleidingsprogramma's en onderzoeksprojecten in samenwerkingsverband.
- De Europese onderzoeksinfrastructuur.

2 – Wereldwijde uitdagingen en Europees industrieel concurrentievermogen (53,516 miljard euro)

Pijler 2 van Horizon Europe focust op de maatschappelijke uitdagingen bekend uit Horizon 2020 maar gaat nog een stap verder en richt zich op grote mondiale uitdagingen en de Sustainable Development Goals (SDG's). Tegelijkertijd hebben de oproepen in het kader van de tweede pijler betrekking op het concurrentievermogen van Europa op technologisch gebied, waarbij uitdagingen worden aangegaan die vaak complex zijn en interdisciplinaire oplossingen en activiteiten van onderzoek tot innovatie vereisen. Deze pijler is georganiseerd in zes thematische clusters. De budgetverdeling tussen deze clusters reflecteert duidelijk de prioriteit van de huidige Commissie voor de groene en digitale transitie, de zogenaamde '*twin transition*'. Deze pijler omvat ook het merendeel van (het budget van) de partnerschappen (zie verder) en de missies (zie verder). Het aandeel van basisonderzoek in pijler 2 is verminderd tegenover het vorige kaderprogramma.⁸⁰

3 – Innovatief Europa (13,597 miljard euro)

Deze pijler legt de focus op innovatie en valorisatie, maar ondersteunt ook opkomend en risicovol ondernemerschap. In deze pijler spitst het KP zich toe op het ondersteunen van de ontwikkeling van disruptieve en markt creërende innovaties en op het versterken van Europese innovatie-ecosystemen. Pijler 3 omvat drie specifieke en complementaire instrumenten:

- De European Innovation Council (EIC, Europese Innovatieraad) (zie verder).
- Het European Institute for Innovation and Technology (EIT, Europees Instituut voor Innovatie en Technologie). Het EIT bevordert innovatie door de samenwerking tussen bedrijven, onderwijs- en onderzoeksinstellingen, overheden en het maatschappelijk middenveld te versterken. Daartoe ondersteunt het instituut de ontwikkeling van dynamische pan-Europese partnerschappen, de zogenaamde Knowledge and Innovation Communities (KIC, kennis- en innovatiegemeenschappen) van het EIT. Elke gemeenschap biedt oplossingen voor een dringende mondiale uitdaging. Tot op heden heeft het EIT acht KIC's opgericht.
- Totstandbrenging van een meer verbonden en efficiënt Europees innovatie-ecosysteem.

⁸⁰ Volgens een data-analyse waar wordt naar verwezen in CESAER en EUA (2023). [Future-proof Horizon Europe through balanced cluster calls. Joint Statement by CESAER and EUA, https://www.cesaer.org/content/5-operations/2023/20230222-horizon-consultation-package/20230222-future-proof-horizon-europe-through-balanced-cluster-calls.pdf](https://www.cesaer.org/content/5-operations/2023/20230222-horizon-consultation-package/20230222-future-proof-horizon-europe-through-balanced-cluster-calls.pdf)

4 – Verbreding van de deelname en versterking van de European Research Area (3,393 miljard euro)

In dit onderdeel wordt vooral gefocust op de verder uitbouw van de European Research Area, waarbij bijzondere aandacht gaat naar het bevorderen van een succesvolle deelname in het Horizonprogramma door landen met een minder sterk O&I-profiel (*widening countries*). Vanuit deze pijler gaan ook middelen naar COST (Cooperation in Science and Technology).⁸¹ COST geeft financiering aan netwerken voor onderzoek en innovatie, de zogenaamde COST-actions. COST bestaat al meer dan 50 jaar en kreeg ook middelen uit eerdere kaderprogramma's.

Wat is nieuw in Horizon Europe?

De **European Innovation Council** (EIC), die onder pijler 3 valt, is nieuw, maar werd al onder Horizon 2020 geïntroduceerd als pilootinstrument om het innovatielandschap in Europa te versterken en hiermee ook de achterstand op andere wereldspelers zoals de VS en China te verkleinen. De EIC heeft als doel baanbrekende innovatieprojecten te ondersteunen en deze sneller naar de markt te brengen. Met de creatie van de EIC zijn er nu twee duidelijke kanalen: de ERC voor basisonderzoek en de EIC voor toegepast onderzoek richting bedrijfsactiviteit.

Het budget bedraagt 10 miljard euro voor 7 jaar. Ongeveer de helft van de middelen is vrij, de andere helft is gericht op specifieke uitdagingen.

De EIC heeft drie pijlers: (1) EIC Pathfinder, (2) EIC Transition en (3) EIC Accelerator. De EIC Pathfinder, die een verderzetting is van bestaande programma's onder Horizon 2020, staat dicht bij strategisch basisonderzoek, maar dat moet een duidelijke economische of maatschappelijke valorisatie-agenda hebben. De EIC Accelerator (SME-instrument in de pilootfase) is enkel toegankelijk voor bedrijven. Het programma steunt individuele kmo's, in het bijzonder start-ups en spin-out bedrijven, om baanbrekende innovaties te ontwikkelen en op te schalen. De EIC geeft hun financiële steun in de vorm van subsidies (tot 2,5 miljoen euro voor innovatie ontwikkelingskosten) (TRL 6-8) of investeringen (gewoonlijk directe aandelenbeleggingen of quasi-aandelen zoals converteerbare leningen) (tot 15 miljoen euro) (TRL hoger dan 8). Bij de start van de EIC waren er een tijdlang problemen met betalingen van equity, maar die zijn nu grotendeels van de baan. Zowel de Pathfinder oproepen als de Accelerator oproepen worden gelanceerd ofwel als 'Open' oproep, ofwel als 'Challenges'. De EIC Transition zit tussen 'Pathfinder' en 'Accelerator' in. Het steunt projecten die als basisonderzoek al de nodige proof of concept opgeleverd hebben en toe zijn aan een valorisatietraject om er een bedrijf van te maken. Ieder jaar stelt de EIC een werkprogramma op hoe ze haar financiering van het komende jaar zal toewijzen.

De EU-missies⁸² zijn eveneens een nieuwigheid t.o.v. de vorige kaderprogramma's. De missies zullen bijdragen aan de doelstellingen van de European Green Deal, Europa's plan om kanker te bestrijden en aan de SDG's. Ze hebben ambitieuze doelstellingen en moeten tegen 2030 tastbare resultaten opleveren. De EU-missies zijn verbintenissen om vijf van de grootste uitdagingen voor onze wereld op te lossen, (1) het bestrijden van kanker, (2) het aanpassen aan de klimaatverandering, (3) het beschermen van onze oceanen, (4) het leven in groenere steden en het (5) waarborgen van de bodemgezondheid en voedsel.

⁸¹ <https://www.cost.eu/>

⁸² <https://ncpflanders.be/programmes/missions>; https://research-and-innovation.ec.europa.eu/news/all-research-and-innovation-news/commission-launches-work-major-research-and-innovation-missions-cancer-climate-oceans-and-soil-2019-07-04_en

De missies beogen effect te hebben door onderzoek en innovatie in een nieuwe rol te plaatsen, in combinatie met nieuwe vormen van governance en samenwerking. Zij hebben ook tot doel publieke en private actoren, zoals EU-lidstaten, regionale en lokale autoriteiten, onderzoeksinstituten, ondernemers en investeerders, te mobiliseren om een reëel en blijvend effect te creëren. Binnen de missies wordt ook gestreefd naar een nauwer contact met burgers om de maatschappelijke acceptatie van nieuwe oplossingen en benaderingen te stimuleren.

Elke missie functioneert als een portfolio van acties – zoals onderzoeksprojecten, beleidsmaatregelen of zelfs wetgevingsinitiatieven – om een meetbaar doel te bereiken dat met afzonderlijke acties niet zou kunnen worden bereikt.

Het budget voor de missies is maximum 10% van pijler 2 voor 2021-2023. De Commissie oordeelde in juli 2023 in een mededeling dat de missies op de juiste weg zijn om hun doelstellingen te behalen en stelt voor om hun budget te verhogen naar 11% van pijler 2, of 3 miljard euro, voor de periode 2024-2027.⁸³ Ze bereidt zich bovendien voor om van het European Bauhaus een zesde missie te maken. Bauhaus bestaat nu al en haalde budgetten uit een aantal clusters en de missies van pijler 2.

Er is ook een **nieuwe aanpak van partnerschappen**. Europese partnerschappen⁸⁴ zijn initiatieven waarbij de EU zich er samen met private en/of publieke partners toe verbindt de ontwikkeling en uitvoering van een programma van onderzoeks- en innovatieactiviteiten te ondersteunen. Partnerschappen bieden mechanismen om O&I nauw te koppelen aan beleidsbehoeften, nauwe synergieën met nationale en regionale programma's te ontwikkelen, een brede waaier van innovatieactoren samen te brengen om naar een gemeenschappelijk doel toe te werken, en onderzoek om te zetten in sociaaleconomische resultaten. De partners kunnen het bedrijfsleven vertegenwoordigen, of universiteiten, onderzoeksorganisaties, organen met een publieke taak op lokaal, regionaal, nationaal of internationaal niveau of maatschappelijke organisaties, inclusief stichtingen en ngo's.

Van de huidige partnerschappen wordt verwacht dat ze bijdragen aan de Europese beleidsprioriteiten zoals de Green Deal. Er worden gemeenschappelijke criteria voor de levenscyclus van alle partnerschappen vastgesteld, waarbij de nadruk ligt op de doeltreffendheid bij de verwezenlijking van overeengekomen EU-prioriteiten zoals openheid, coherentie en synergieën met andere relevante EU-initiatieven (inclusief missies). Ook wordt een systematisch proces ingevoerd voor de selectie, uitvoering en monitoring van alle partnerschappen, waarbij een koppeling wordt gemaakt met de strategische planning van Horizon Europe. De partnerschappen kunnen tot 50% van het budget van de tweede pijler innemen.

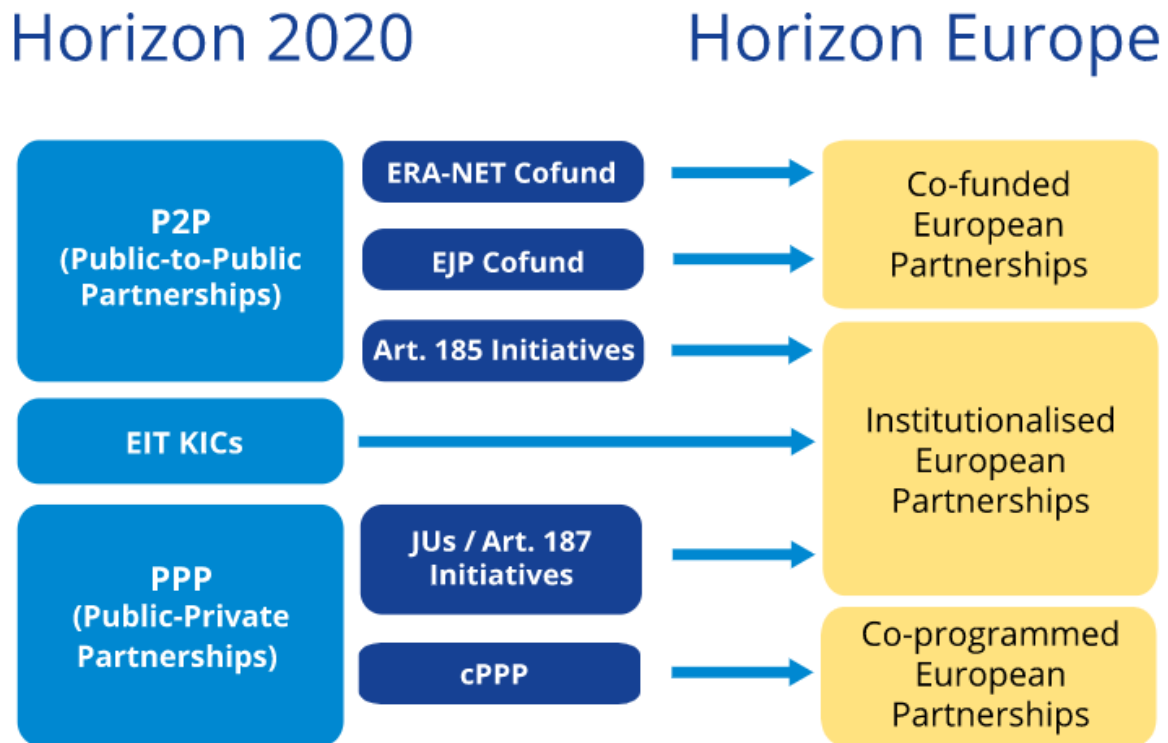
Van de bonte mix van partnerschappen in het verleden, wil de Commissie nu naar slechts drie vormen: 'co-programmed', 'co-funded' en geïnstitutionaliseerde Europese Partnerschappen (Figuur 7). De derde vorm is gebaseerd op artikelen 185 en 187 van de TFEU (Treaty on the Functioning of the European Union). Artikel 185 geeft de Commissie de mogelijkheid om deel te nemen aan een onderzoeksprogramma dat door een groep van EU-landen is opgezet. Artikel 187 omvat de Joint Undertakings (JU) of Joint Technology Initiatives (JTI). Om de geïnstitutionaliseerde Europese partnerschappen te rationaliseren heeft de Europese Commissie getracht te komen tot meer streamlijning met het introduceren van een Single Basic Act (SBA) om al deze partnerschappen van dezelfde lijn te laten vertrekken. De drie soorten Europese partnerschappen verschillen van elkaar wat betreft hun uitvoering en bepaalde andere

⁸³ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_23_3931

⁸⁴ https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe/european-partnerships-horizon-europe_en; <https://www.era-learn.eu/partnerships-in-a-nutshell>

kenmerken. Figuur 7 toont de overgang van partnerschappen van Horizon 2020 naar Horizon Europe. Het is belangrijk op te merken dat bestaande initiatieven/acties niet stoppen of veranderen naar de nieuwe vorm met de start van Horizon Europe. Deze zullen mettertijd uitdoven.

Figuur 7: Nieuwe structuur van partnerschappen in Horizon Europe vergeleken met Horizon 2020



© ERA-LEARN

Bron: ERA-Learn⁸⁵

1. **Co-funded** (CF, Gecofinancierd): partnerschappen tussen overheidsinstanties.

Dit zijn partnerschappen met een (min of meer gecentraliseerde) mix van EU- en nationale publieke en/of andere O&I-financieringsbronnen. Bij gecofinancierde partnerschappen zijn EU-lidstaten betrokken, met onderzoeksfinanciers en andere overheidsinstanties als kern van het consortium. Zij stellen gezamenlijke onderzoeksagenda's op en voeren deze uit met gezamenlijke oproepen en gezamenlijke aanvullende activiteiten. 30% van de financiering (mits verantwoording kan een hoger percentage) van dit soort partnerschappen komt van de EU.

Het zijn de opvolgers van acties bij Horizon 2020 zoals:

- de ERA-netten
- de European Joint Programme (EJP)

⁸⁵ <https://www.era-learn.eu/partnerships-in-a-nutshell/type-of-networks>

2. Co-programmed (CP, Gecoprogrammeerd):

Dit zijn partnerschappen tussen de Europese Commissie en meestal particuliere (en soms publieke) partners. Samen met het bedrijfsleven werkt de Europese Commissie in deze partnerschappen aan het stimuleren van investeringen in onderzoek en innovatie en het aanpakken van belangrijke uitdagingen op uiteenlopende gebieden. Een memorandum van overeenstemming (Memorandum of Understanding, MoU) vormt de basis voor de samenwerking in deze partnerschappen. Daarin worden de doelstellingen van het partnerschap, de verbintenissen van beide partijen en de bestuursstructuur gespecificeerd. Gecoprogrammeerde partnerschappen werken gezamenlijke onderzoeksagenda's uit die worden gerealiseerd door middel van oproepen die in de werkprogramma's van Horizon Europe ten uitvoer worden gelegd. Deze partnerschappen ontvangen meer dan 7,8 miljard euro uit Horizon Europe, en in totaal leggen particuliere partners en lidstaten ongeveer 19 miljard euro vast.

Het zijn de contractual Public Private Partnerships (cPPP) uit Horizon 2020.

3. Institutionalised (Geinstitutionaliseerd)

Dit zijn partnerschappen waarbij de Commissie deelneemt aan financieringsprogramma's voor onderzoek en innovatie die worden uitgevoerd/geïnitieerd door een aantal EU-landen. Deze soort van partnerschap wordt enkel gebruikt wanneer andere onderdelen van Horizon Europe en de vorige vormen van Europese partnerschappen de doelstellingen niet kunnen verwezenlijken of niet de nodige verwachte effecten kunnen genereren. De voorbereiding van dergelijke geïnstitutionaliseerde partnerschappen vereist nieuwe EU-wetgeving en de oprichting van specifieke juridische structuren (financieringsorganen) op basis van de artikelen 185 en 187 van de TFEU (Treaty on the Functioning of the European Union). Als zodanig moeten alle geïnstitutionaliseerde partnerschappen worden gerechtvaardigd met een effectbeoordeling voorafgaand aan de voorbereiding van de wetgevingsvoorstellen.

Het gaat om:

- de Joint Undertakings (JU) of Joint Technology Initiatives (JTI) (art. 187)
- Art. 185 initiatieven uit Horizon 2020
- De EIT-Knowledge and Innovation Communities (KIC's) (art. 187) zijn ook geïnstitutionaliseerde partnerschappen. Zij hebben tot doel tekorten aan *skills* aan te pakken en zijn al opgericht in het kader van Horizon 2020. Belangrijke partners in EIT-KIC's zijn hoger onderwijsinstellingen, onderzoeksorganisaties, bedrijven en andere belanghebbenden.

De drie soorten Europese partnerschappen verschillen van elkaar wat betreft hun implementatie en bepaalde andere kenmerken. De gecoprogrammeerde zijn het eenvoudigst voor te bereiden en uit te voeren, en de geïnstitutionaliseerde het meest complex. Van deelnemende lidstaten wordt verwacht dat ze, naargelang het type partnerschap of type organisatie, in kind of in cash bijdragen aan de partnerschappen.

Modaliteiten

Horizon Europe stelt middelen ter beschikking van onderzoeksinstituten, universiteiten, en innoverende particuliere ondernemingen en kleine bedrijven, via een aantal subsidieprogramma's.



Terwijl subsidies in het kader van pijler 1 en pijler 3 voornamelijk aan één begunstigde zullen worden toegekend (regelingen met één begunstigde), zullen subsidies in het kader van pijler 2 voornamelijk aan een transnationaal consortium van begunstigten worden toegekend, zodat onderzoekers en onderzoeksorganisaties uit verschillende landen met elkaar samenwerken. Het subsidiepercentage voor private bedrijven bedraagt doorgaans 70 tot 100%, afhankelijk van het type actie, voor andere begunstigten 100% van de toegestane kosten.

Tijdens Horizon 2020 werd het 'Seal of Excellence'⁸⁶ kwaliteitslabel voor het eerst geïntroduceerd. Het wordt toegekend aan ingediende projectvoorstellen die boven een vooraf gedefinieerde kwaliteitsdrempel zijn gerangschikt, maar die vanwege budgettaire beperkingen niet werden gefinancierd. Het 'Seal of Excellence' wordt momenteel toegekend aan projecten in volgende kanalen die relevant zijn voor Vlaanderen: EIC Accelerator, EIC Transition (alleen individuele kmo's komen in aanmerking), Marie Skłodowska-Curie acties (MSCA) voor postdoc mandaten, Marie Skłodowska-Curie acties (MSCA) COFUND, Horizon Europe Missie over klimaatadaptatie en ERC Proof of Concept. Met het keurmerk erkent de Commissie de waarde van projectvoorstellen en moedigt zij andere financieringsorganisaties aan om gebruik te maken van het hoogwaardige evaluatieproces van het kaderprogramma.

2.2.2. Het Euratom-programma voor onderzoek en opleiding

Het Euratom-programma voor onderzoek en opleiding⁸⁷ is een onderzoeks- en opleidingsprogramma met de nadruk op de voortdurende verbetering van de nucleaire veiligheid, beveiliging en stralingsbescherming. Kernfusie, nucleaire veiligheid, beheer en ontmanteling van radioactief afval, en stralingsbescherming blijven de kern van het Euratom-onderzoek vormen. In overeenstemming met het Euratom-Verdrag heeft het programma een looptijd van vijf jaar. Het jongste programma loopt van 2021 tot 2025, en zal in 2025 met twee jaar worden verlengd om in overeenstemming te worden gebracht met de langetermijnbegroting van de EU voor de periode 2021-2027.

Het programma is complementair aan Horizon Europe en heeft dezelfde instrumenten en regels voor deelname. In vergelijking met het voorgaande Euratom-programma is er een duidelijkere rechtsgrondslag voor synergieën met Horizon Europe voorzien.

Het programma omvat eigen acties en acties onder contract. Eigen acties zijn activiteiten die worden ondernomen door het Joint Research Centre (JRC). Acties onder contract zijn onderzoeksactiviteiten die worden ondernomen door consortia met meerdere partners.

Het budget bedraagt 1,38 miljard euro voor de uitvoering van het nieuwe programma voor de periode van 1 januari 2021 tot 31 december 2025. Het budget is als volgt verdeeld: 583 miljoen euro voor werkzaamheden onder contract op het gebied van onderzoek en ontwikkeling over kernfusie; 266 miljoen euro voor werkzaamheden onder contract op het gebied van kernsplijting, veiligheid en stralingsbescherming; 532 miljoen euro voor eigen werkzaamheden van het JRC.

⁸⁶ https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/seal-excellence_en

⁸⁷ https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe/euratom-research-and-training-programme_en

2.2.3. InvestEU

Het InvestEU-programma⁸⁸ ondersteunt duurzame investeringen, innovatie en het scheppen van banen in Europa. Het bouwt voort op het succesvolle model van het Investment Plan for Europe, het plan-Juncker. Het programma bestaat uit een aantal onderdelen:

- Het InvestEU-fonds heeft tot doel meer dan 372 miljard euro aan publieke en private investeringen te mobiliseren via een EU-begrotingsgarantie van 26,2 miljard euro die de investeringen van uitvoerende partners zoals de European Investment Bank Groep (EIB, Europese Investeringsbank) en andere financiële instellingen ondersteunt.
- De InvestEU-advieshub biedt technische ondersteuning en bijstand, waaronder capaciteitsopbouw, aan projectontwikkelaars en -entiteiten – zowel privaat als publiek – en helpt bij de voorbereiding, ontwikkeling, structurering en uitvoering van investeringsprojecten.
- Het InvestEU-portaal brengt investeerders en projectontwikkelaars samen op één EU-breed platform, door een gemakkelijk toegankelijke en gebruiksvriendelijke database te bieden van investeringsmogelijkheden die binnen de EU beschikbaar zijn.

Het InvestEU-fonds is operationeel sinds 2022 en combineert 13 centraal beheerde financiële instrumenten van de EU en het European Fund for Strategic Investments (EFSI, Europees Fonds voor Strategische Investerings) in één, nieuw instrument. De uitvoerende partners van InvestEU zijn de European Investment Bank (EIB), het European Investment Fund (EIF), een aantal internationale financiële instellingen en nationale en regionale promotionele banken en instellingen (NPBI's, zoals bijv. PMV). Nieuw t.o.v. het Europees Fonds voor Strategische Investerings is dat naast EIB en EIF ook NPBI's *implementing partners* kunnen zijn, mits zij beantwoorden aan een aantal criteria en worden geselecteerd. Ongeveer 20 Europese organisaties zijn in dat geval, waaronder PMV als enige Belgische entiteit.

Het InvestEU-fonds is een marktgebaseerd en vraaggestuurd instrument, met een sterke nadruk op de beleidsprioriteiten van de EU. Het is gericht op investeringen waar de EU de meeste waarde kan toevoegen. Het geeft steun in volgende vier domeinen:

- Duurzame infrastructuur:
Financiering van projecten in duurzame energie, digitale connectiviteit, transport, circulaire economie, water, afval, andere milieu-infrastructuur en meer.
- Onderzoek, innovatie en digitalisering:
Financiering van projecten op het gebied van onderzoek en innovatie, het naar de markt brengen van onderzoeksresultaten, digitalisering van de industrie, opschalen van grotere innovatieve bedrijven, kunstmatige intelligentie enz.
- Kleine en middelgrote ondernemingen:
Vergemakkelijking van de toegang tot financiering voor kleine en middelgrote ondernemingen en, kleine mid-cap-ondernemingen.
- Sociale investeringen en vaardigheden:
Financiering van projecten op het gebied van vaardigheden, onderwijs, opleiding, sociale huisvesting, scholen, universiteiten, ziekenhuizen, sociale innovatie, gezondheidszorg, langdurige zorg en toegankelijkheid, enz.

Alle vier de gebieden kunnen strategische investeringen omvatten, waaronder voor Important Projects of Common European Interest (IPCEI) (zie 2.3.2), ter ondersteuning van eindontvangers wier activiteiten van strategisch belang zijn voor de EU, met name met het oog op de groene en digitale transitie, een grotere veerkracht en de versterking van strategische waardeketens.

⁸⁸ https://investeu.europa.eu/what-investeu-programme/investeu-fund_en

2.2.4. Digital Europe

Eind 2020 werd een akkoord bereikt over het oprichten van een nieuw programma, Digital Europe⁸⁹, of kortweg DIGITAL, dat in financiering voorziet om de digitalisering van de Europese economie en samenleving te bevorderen. Het moet de internationale concurrentiepositie van de EU verbeteren en de strategische digitale capaciteiten van Europa ontwikkelen en versterken, dit door middel van de grootschalige uitrol, het verder verspreiden en grootschalig gebruik van digitale technologieën. Hierbij hoort ook het bevorderen van de toegang tot digitale technologieën en de digitale transformatie van deze technologieën. Digital Europe wil bereiken dat onderzoeksresultaten op het gebied van digitale technologieën daadwerkelijk worden omgezet in producten die op de markt komen. Speciale aandacht is er voor kmo's.

In het kader van DIGITAL is de Europese Commissie een netwerk van European Digital Innovation Hubs (EDIH's) aan het uitbouwen.⁹⁰ Tot dusver werden al 151 EDIH's opgezet, na preselectie van kandidaten binnen de lidstaten, gevolgd door een Europees selectieproces, verspreid over Europa. Het doel van een EDIH is om een one-stop-shop te zijn om bedrijven en publieke actoren te helpen met hun digitale uitdagingen en zo hun competitiviteit te verhogen. De EDIH's worden voor 50% gefinancierd door het Digital Europe Programme, voor de andere 50% door de lidstaten, geassocieerde landen, hun regio's en/of particuliere bronnen.

Digital Europe is een subsidieprogramma vanuit DG CONNECT. Het maakt deel uit van het Multiannual Financial Framework 2021-2027 en heeft een budget van 7,5 miljard euro. Het programma investeert in vijf onderdelen:

- Supercomputers (2.2 miljard euro)
- Artificiële intelligentie, data en cloud (2.1 miljard euro)
- Cybersecurity (1.7 miljard euro)
- Geavanceerde digitale vaardigheden (580 miljoen euro)
- Breed gebruik van digitale technologieën in de economie en de samenleving, onder meer via digitale innovatiehubs (1.1 miljard euro)

De vijf pijlers van Digital Europe worden door zowel de Commissie als verschillende agentschappen beheerd. Het programma Digitaal Europa zal deze uitdagingen niet geïsoleerd aanpakken, maar een aanvulling vormen op de financiering die beschikbaar is via andere EU-programma's, zoals het Horizon Europe programma (zie 2.2.1), Connecting Europe Facility (CEF) voor digitale infrastructuur, de faciliteit voor herstel en veerkracht (Recovery and Resilience Facility, RRF) (zie 2.2.7), de structuurfondsen, en het Enterprise Europe Network (EEN) (zie 3.5.2).

Bij de meest gebruikelijke implementatiemethodes van het programma horen de zogenoemde Simple Grants ('eenvoudige subsidie') met een cofinancieringsratio van 50% en SME Support Acties (kmo-steun instrument) met een cofinancieringsratio van 75% voor kmo's en 50% voor niet-kmo-partners in een consortium. Dit betekent dus dat voor succesvolle deelnemers aan het programma 50% van hun projectkosten door de EU gefinancierd worden (75% van de kosten voor kmo's in een SME Support Action) en 50% van de kosten door andere middelen gedekt moeten worden (25% voor kmo's in een SME Support Action). De andere middelen kunnen komen uit eigen middelen van de deelnemende instelling of bedrijf, bijkomende subsidies of een combinatie daarvan. De voorwaarde van waar deze cofinancieringsmiddelen kunnen komen hangt af van werkpakket tot werkpakket. In de meeste gevallen zorgt deze werkwijze dus voor een verdubbeling van het ingezette regionale budget voor een bepaald project.

⁸⁹ <https://www.vleva.eu/en/node/9582>

⁹⁰ <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/activities/edihs>

De verschuiving naar een grotere cofinancieringsvraag binnen dit programma kadert in een strategische oefening op Europees niveau om enerzijds meer schaalgrootte te bekomen voor projecten en anderzijds een grotere betrokkenheid van en coördinatie met het regionale en nationale digitaliseringsbeleid te bekomen. Door het vergroten van de schaalgrootte van projecten en het stimuleren van cofinanciering, kan er meer samenwerking ontstaan tussen regio's en landen, wat kan leiden tot een meer gecoördineerd en consistent beleid op Europees niveau. Een absolute noodzaak om concurrentieel te blijven met landen zoals China en de VS op vlak van digitaliseringsbeleid.

2.2.5. European Space programme

Het European Space Programme (Europees Ruimtevaartprogramma)⁹¹ dat via de Verordening tot vaststelling van het ruimtevaartprogramma van de EU⁹² werd opgericht, brengt alle EU-activiteiten op vlak van ruimtevaart, die vroeger afzonderlijk bestonden, nu in één programma samen en biedt zo een samenhangend kader voor investeringen. Het programma valt onder de verantwoordelijkheid van het recent opgerichte DG DEFIS, voor alles wat te maken heeft met concurrentievermogen en toegang tot de ruimte. Het gaat hier niet zozeer om O&O&I maar om de ontwikkeling van de diensten en de toepassingen. Het omvat de volgende componenten/vlaggenschepen:

- COPERNICUS is het Europese aardobservatiesysteem (Earth Observation, EO). Het ondersteunt het beheer van het milieu, helpt de effecten van de klimaatverandering te verzachten en zorgt voor veiligheid en civiele beveiliging in heel Europa.
- GALILEO is een wereldwijd satellietnavigatie- en plaatsbepalingssysteem (Global Navigation Satellite System, GNSS) waarvan tal van economische sectoren in de EU afhankelijk zijn.
- EGNOS is de European Geostationary Navigation Overlay Service: een betrouwbaar navigatiesignaal dat de navigatiediensten aan luchtvaart-, zeevaart- en landgebruikers in meer dan 30 landen verbetert en dat al operationeel is op 426 luchthavens en helikopterplatforms.
- In februari 2022 heeft de Europese Commissie twee nieuwe vlaggenschipinitiatieven voorgesteld om satelliet-gebaseerde veilige connectiviteit (Governmental Satellite Communications, GOVSATCOM) en ruimteverkeersbeheer (Space Situational Awareness, SSA) te stimuleren.

Voor de uitvoering van het programma voor de periode 2021-2027, en de daaraan verbonden risico's, is een financiële enveloppe van 13,2 miljard euro (14,9 miljard in lopende prijzen 2020) uitgetrokken. Dat is als volgt verdeeld over de volgende uitgavencategorieën:

- GALILEO en EGNOS: 9 miljard euro;
- Copernicus: 5,4 miljard euro;
- SSA en GOVSATCOM: 442 miljoen euro.

Het ruimtevaartprogramma is niet te verwarren met de ruimtevaart-gerelateerde thema's in Horizon Europe en met de programma's van ESA. Binnen Horizon Europe valt ruimtevaart onder de tweede pijler in een gezamenlijke cluster 'Digital, industry and space' met een voorgesteld budget van 13,5 miljard euro en een extra 1,35 miljard euro van NextGenerationEU. Horizon Europe en ESA financieren O&I voor het nieuwe ruimteprogramma van de Unie.

⁹¹ https://defence-industry-space.ec.europa.eu/eu-space-policy/eu-space-programme_en

⁹² De verordening trad op 1 januari 2021 in werking en legt de doelstellingen vast van het programma, het budget voor de periode 2021-2027, de financieringsvormen van de Unie, de toekenningsregels voor die financiering, alsook de uitvoeringsregels van het programma. Het EU Agency for the Space Programme (EUSPA, ruimtevaartagentschap van de Europese Unie) staat in voor 'de implementatie van het ruimtevaartprogramma'.

2.2.6. Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO)

Onder het vorige Multiannual Financial Framework (MFF, Meerjarig Financieel Kader) maakte het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO), samen met het Europees Sociaal Fonds (ESF), het Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling (ELFPO) en het Europees Fonds voor Maritieme Zaken en Visserij (EFMZV) deel uit van de Europese Structuur- en Investeringsfondsen (ESI-fondsen). Onder het huidige MFF maakt EFRO samen met het Europees Sociaal Fonds Plus (ESF+), het Cohesiefonds (CF) en het Just Transition Fund deel uit van het cohesiebeleid. Deze fondsen vormen één van de voornaamste investeringsinstrumenten van de EU om belangrijke doelstellingen te verwezenlijken: onder meer groei en banen scheppen, de klimaatverandering en de energieafhankelijkheid aanpakken en de armoede en sociale uitsluiting terugdringen. Daarnaast moeten deze fondsen de economische, sociale en territoriale cohesie binnen de Europese Unie versterken en bestaande onevenwichtigheden tussen de regio's terugdringen.

Voor de periode 2021-2027 is 226 miljard euro voor EFRO voorzien (2020 prijzen). Daarbij wordt vooropgesteld dat 30% van die middelen zal bijdragen aan klimaatdoelstellingen.

De EFRO-middelen worden niet op basis van excellentiecriteria toegewezen, maar op basis van de categorieën van regio's, die op hun beurt afhankelijk zijn van o.m. het bbpr. Elke nationale of regionale overheid stelt een operationeel programma op voor de lopende financieringsperiode, waarin staat hoe het geld zal worden uitgegeven binnen de vooropgestelde doelstellingen. Als de Commissie dit plan goedkeurt, mag de nationale of regionale overheid bepalen welke projecten hoeveel geld krijgen. Het EFRO-programma financiert in hoofdzaak investeringsprojecten die door (consortia van) publieke, semipublieke en/of private actoren uitgevoerd worden.

Het Vlaamse EFRO-programma wordt beheerd door de Afdeling Europese programma's van VLAIO (Managementautoriteit). VLAIO maakt een operationeel programma in overleg met stakeholders. Dat wordt nadien goedgekeurd door de Vlaamse Regering en de Europese Commissie. VLAIO zet de middelen in de markt, schrijft calls uit, beslist over de toekenning en rapporteert naar de Europese Commissie.

Het Interregional Innovation Investments Instrument (I3-Instrument)⁹³ is onderdeel van het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO). Het verleent advies en financiële steun aan innovatieprojecten op gezamenlijke *smart specialisation* gebieden op weg naar commercialisering en opschaling. Het heeft tot doel interregionale innovatieprojecten te ondersteunen in hun commercialiserings- en opschalingsfase door hun de instrumenten te geven om regelgevings- en andere belemmeringen te overwinnen en hun project op investeringsniveau te brengen. Dit stuk van EFRO wordt wel centraal Europees beheerd.

2.2.7. NextGenerationEU en de Recovery and Resilience Facility (RRF)

NextGenerationEU⁹⁴ is een tijdelijk herstelinstrument van meer dan 800 miljard euro dat moet helpen de onmiddellijke economische en sociale schade ten gevolge van de coronapandemie te herstellen. De Recovery and Resilience Facility (RRF) is met 723,8 miljard euro de hoeksteen van NextGenerationEU. Daarvan is 385,8 miljard voor leningen, 338,0 miljard voor subsidies (Figuur

⁹³ https://eisma.ec.europa.eu/programmes/interregional-innovation-investments-i3-instrument_en

⁹⁴ https://ec.europa.eu/info/strategy/recovery-plan-europe_nl

8). Daarvoor maakt de Europese Commissie gebruik van de uitgifte van obligaties om dit instrument te financieren. Het is de eerste keer in de geschiedenis dat de Europese Unie zelf en voor de lidstaten geld leent op de kapitaalmarkten.

De budgetten uit het RRF voor de lidstaten zijn vast te leggen in 2021 en 2022, en te besteden tot 2026. Het overige deel van NextGenerationEU zal worden gebruikt om verschillende bestaande EU-programma's en beleidslijnen te versterken. Steun in het kader van het RRF moet voldoen aan het *do no significant harm* principe (zie 2.2).

Figuur 8: Overzicht NextGenerationEU budgetten (lopende prijzen november 2020).



Bron: Europese Commissie⁹⁵

Aangezien het RRF een *performance based* instrument is, waarbij resultaten moeten worden geboekt, worden de subsidies niet automatisch toegekend. Via hun plannen voor herstel en veerkracht maken de verschillende lidstaten aanspraak op het voor hen voorziene gedeelte van het budget. De lidstaten kunnen financiering ontvangen tot een eerder overeengekomen niveau. Hiertoe moeten de nationale regeringen plannen indienen die voor 37% gericht zijn op klimaat en vergroening en voor 20% op digitalisering en nieuwe technologie. Dit is geïntegreerd in de Europese semestercyclus (zie 2.1.1). Wat via het RRF wordt gefinancierd is heel divers en gaat veel breder dan O&I- of industriebeleid, en omvat ook zaken als fiets- en wandelinfrastructuur, renovatie van gebouwen, einde loopbaan en pensioenen enz.

2.2.8. Just Transition Fund (JTF)

Het Just Transition Fund (JTF)⁹⁶ (DG REGIO) maakt onderdeel uit van het Just Transition Mechanism (JTM) dat in het leven werd geroepen om te voorkomen dat sommige regio's en sectoren hard worden geraakt door de transitie naar een groene economie. Via dit mechanisme wordt ca. 143 miljard euro steun voorzien voor regio's en sectoren die het meest worden geraakt door de transitie naar een groene economie.

Het JTF bevat 8,45 miljard euro (in lopende prijzen van 2020), aangevuld met 10,87 miljard euro vanuit NextGenerationEU (zie 2.2.7). Dit bedrag moeten worden aangevuld tot 100 miljard euro

⁹⁵ Europese Commissie (2021). *The EU's 2021-2027 long-term Budget and NextGenerationEU*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d3e77637-a963-11eb-9585-01aa75ed71a1/language-en>

⁹⁶ https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/finance-and-green-deal/just-transition-mechanism/just-transition-funding-sources_nl#:~:text=Fonds%20voor%20een%20rechtvaardige%20transitie,-Het%20Fonds%20voor&text=Het%20krijgt%20een%20budget%20van,%20begroting%20voor%202021%202027.

via cofinanciering vanuit de lidstaten, bijdragen van InvestEU en de European Investment Bank (EIB). Investerings uit het JTF worden ingezet op het gebied van onderzoek en innovatie, van technologie en infrastructuur voor betaalbare schone energie, en van omscholing en bijscholing van werknemers. Op die manier draagt het JTF bij aan het doel van het JTM om steun te bieden aan regio's die economisch meer afhankelijk zijn van fossiele brandstoffen en bij de ontwikkeling van vaardigheden die aansluiten op de arbeidsmarkt.

2.2.9. European Defence Fund

Eén van de drie pijlers van het European Defence Action plan uit 2016 was de oprichting in 2017 van een European Defence Fund (EDF, Europees defensiefonds)⁹⁷. Het EDF ondersteunt onderzoeks- en ontwikkelingsactiviteiten in samenwerkingsverband op defensiegebied en bevordert grensoverschrijdende samenwerking in de gehele EU. Hiermee ontstond naast Horizon Europe een ander groot onderzoeks- en innovatieprogramma dat gerund wordt vanuit de nieuwe DG DEFIS.

Het fonds werd voorafgegaan door twee proefprogramma's met een beperkte looptijd en een beperkt budget: het European Defence Industrial Development Programme (EDIDP, het industrieel ontwikkelingsprogramma voor de Europese defensie) en de Preparatory Action on Defence Research (PADR, voorbereidende actie op het gebied van defensieonderzoek).

Het EDF verstrekt financiering in de vorm van subsidies en financiële steun aan consortia, met speciale aandacht voor de ondersteuning van ontwrichtende defensietechnologieën. De opzet van het programma zorgt voor deelname van defensiebedrijven van elke omvang, met inbegrip van kleine en middelgrote ondernemingen en mid-caps, in de gehele EU, waardoor de openstelling van toeleveringsketens wordt versterkt en gestimuleerd en het concurrentievermogen van de Europese defensie-industrie wordt versterkt. Het programma wil ook bijdragen tot de levering van geavanceerde en interoperabele defensietechnologieën en -uitrusting, in overeenstemming met de behoeften van de lidstaten.

Het EDF wordt uitgevoerd via jaarlijkse werkprogramma's, waarvoor oproepen worden gelanceerd, die gestructureerd zijn volgens 17 thematische en horizontale categorieën van acties, en die zo zijn opgezet dat zij gedurende het Multiannual Financial Framework 2021-2027 stabiel blijven (Figuur 9).

⁹⁷ https://defence-industry-space.ec.europa.eu/eu-defence-industry/european-defence-fund-edf_en

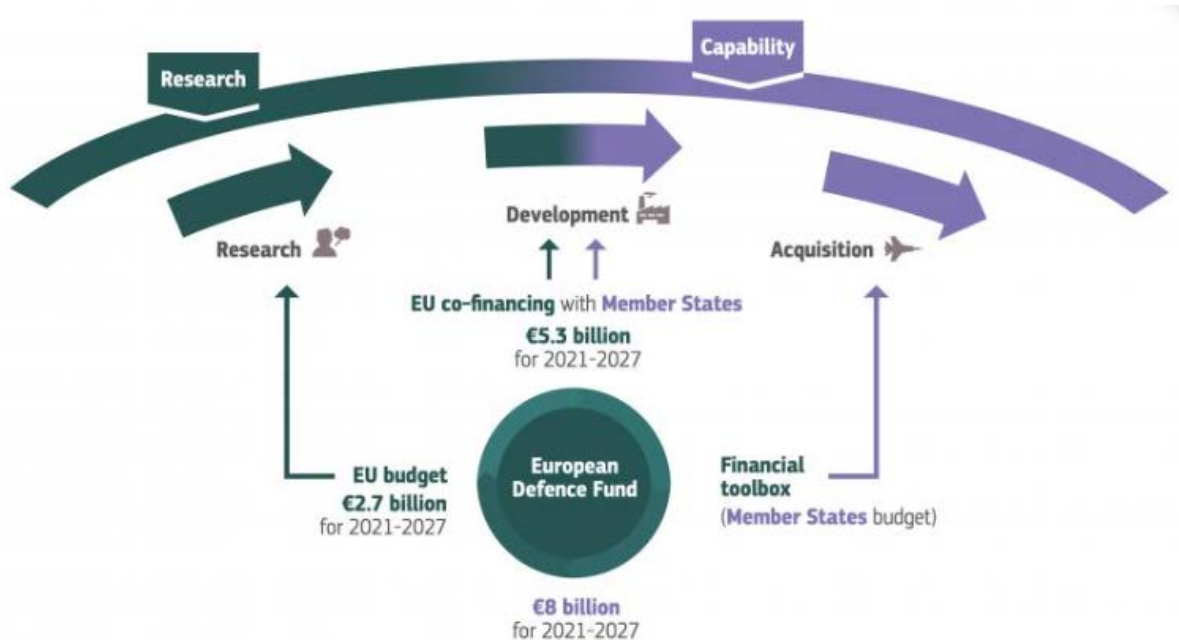
Figuur 9: Actiecategorieën van het EDF



Bron: Europese Commissie⁹⁸

Voor 2021-2027 is een budget van 7,95 miljard euro uitgetrokken (Figuur 10) waarvan 2,7 miljard euro voor de financiering van gezamenlijk defensieonderzoek en 5,3 miljard euro voor de financiering van gezamenlijke vermogensontwikkelingsprojecten ter aanvulling van de nationale bijdragen.

Figuur 10: Financiering door het EDF voor de volledige cyclus van O&O-projecten.



Bron: Europese Commissie⁹⁹

⁹⁸ https://defence-industry-space.ec.europa.eu/eu-defence-industry/european-defence-fund-edf_en

⁹⁹ https://defence-industry-space.ec.europa.eu/eu-defence-industry/european-defence-fund-edf_en

Om in aanmerking te komen voor een subsidie vanuit het fonds moeten minstens drie verschillende lidstaten meedoen aan een onderzoeksproject. De financiële steun aan O&O-samenwerkingsprojecten op defensiegebied gebeurt hoofdzakelijk in de vorm van subsidies.

In het kader van een actie is het slechts mogelijk om financiering te verkrijgen voor de volgende activiteiten:

- het vergroten van de kennis of het verbeteren van producten en technologieën voor defensie;
- het verhogen van de interoperabiliteit en weerbaarheid;
- het uitvoeren van studies;
- het ontwerpen van een defensieproduct;
- het ontwerpen van een prototype;
- het testen van een defensieproduct;
- het kwalificeren van een defensieproduct;
- het certificeren van een defensieproduct;
- het ontwikkelen van technologie om de efficiëntie van producten te verhogen.

De mate waarin de actie door het EDF wordt gefinancierd hangt onder andere af van de samenstelling van de activiteiten. Aangezien ontwikkelingsacties niet altijd volledig gefinancierd worden door de EU, moet voor die acties aangetoond worden dat de overige kosten eveneens gedekt worden.

Het EDF kan 100% van de totale subsidiabele kosten van een onderzoeksactie ondersteunen, terwijl de EDF-steun voor een ontwikkelingsactie kan variëren van 20% tot 100% van de totale subsidiabele kosten, afhankelijk van de betrokken activiteiten (bijvoorbeeld ontwerp, prototyping, testen, kwalificatie, certificatie) en van een bonussysteem (betrokkenheid van kmo's en mid-caps en koppeling met een Permanent Structured Cooperation (PESCO) project).

2.2.10. ETS Innovation Fund en ETS Modernisation Fund

Het ETS Innovation Fund (ETS-innovatiefonds) ¹⁰⁰ van DG CLIMA is een Europees financieringsfonds met als doel het subsidiëren van demonstratieprojecten die industriële oplossingen naar de markt brengen, die het nakomen van de Europese doelstelling om tegen 2050 klimaatneutraal te zijn helpen waarmaken (zie het Green Deal Investment Plan, 2.1.3). Het ETS Innovation Fund werd in 2019 opgericht als de opvolger van NER 300.

Het ETS Innovation Fund is gericht op projecten met kapitaalkosten van meer dan 2,5 miljoen euro. De 'grote' projecten gaan vanaf 7,5 miljoen euro. De nadruk ligt op zeer innovatieve projecten die kansen bieden voor een bredere toepassing en een zekere mate van maturiteit bereikt hebben (klaar zijn voor commercieel gebruik). Het fonds heeft speciale aandacht voor producten die koolstofintensieve producten kunnen vervangen, voor innovaties op het gebied van netto-koolstofverwijdering en voor *direct air capture*, het verwijderen van CO₂ uit de lucht. Het gaat om:

- innovatieve koolstofarme technologieën, processen en producten in industriële sectoren die zijn opgenomen in bijlage 1 van de EU ETS-richtlijn;
- milieuveilige afvang en gebruik van CO₂ (*Carbon Capture and Usage*, CCU);
- milieuveilige afvang en opslag van CO₂ (*Carbon Capture and Storage*, CCS);

¹⁰⁰ https://climate.ec.europa.eu/eu-action/funding-climate-action/innovation-fund_en; <https://www.vlaio.be/nl/subsidies-financiering/subsidi databank/eu-innovatiefonds>

- hernieuwbare energie;
- energieopslag.

Het fonds is een buitenbeentje, in die zin dat het als enige niet binnen het Multiannual Financial Framework valt. Het wordt gevoed door de opbrengst van de veiling van 450 miljoen emissierechten binnen het EU ETS (zie box 2) in de periode 2020 tot 2030 en de niet-gespendeerde fondsen van het vroegere NER 300. Het totale beschikbare bedrag van het fonds is afhankelijk van de prijs bij de veiling van de emissierechten, maar er zal vermoedelijk rond de 40 miljard euro beschikbaar zijn in de periode 2020-2030. Volgens het voorstel voor het Strategic Technologies for Europe Platform (STEP) zal ook 5 van de 10 miljard euro aan extra middelen voor het Innovation Fund zijn (zie 2.1.4). Steun uit het Innovation Fund kan gaan naar individuele bedrijven of naar consortia.

Box 2. EU Emission Trading System (EU-ETS)

De EU-regeling voor de handel in emissierechten (ETS) werkt volgens het principe van *cap-and-trade*. Het stelt een absolute limiet of *cap* vast voor de totale hoeveelheid van bepaalde broeikasgassen die elk jaar mag worden uitgestoten door de entiteiten die onder de regeling vallen. Dit plafond wordt in de loop van de tijd verlaagd, zodat de totale uitstoot daalt.

In het kader van de EU-ETS kopen of ontvangen gereguleerde entiteiten emissierechten, die zij naar behoefte onderling kunnen verhandelen. Aan het eind van elk jaar moeten de gereguleerde entiteiten voldoende emissierechten inleveren om al hun emissies te dekken. Als een gereguleerde entiteit haar emissies vermindert, kan zij de ‘gespaarde’ emissierechten houden om haar toekomstige behoeften te dekken of verkopen aan een andere installatie die een tekort aan emissierechten heeft. Een marktstabiliteitsreserve stabiliseert de markt door het overschot aan emissierechten uit de markt te halen.

De opwekking van elektriciteit en warmte, energie-intensieve industriële sectoren en de luchtvaart binnen Europa vallen onder het Europese ETS-systeem. Sinds het herziene systeem van kracht werd in mei 2023, is het ETS uitgebreid naar de scheepvaart, wegtransport en gebouwsector en zijn de regels voor de luchtvaartsector verstrengd.

De inkomsten uit de veilingen in het kader van de bestaande ETS gaan naar de begrotingen van de lidstaten en worden hoofdzakelijk gebruikt om de klimaatverandering aan te pakken.

Bron: <https://klimaat.be/klimaatbeleid/europees/emissiehandel-ets>; <https://www.vleva.eu/nl/energie-en-klimaat/eu-nieuws/fit-for-55-eu-emissions-trading-system>; <https://www.vleva.eu/nl/milieu/lucht/eu-nieuws/europees-emissiehandelstelsysteem-ets-officieel-aangenomen>

De Europese Commissie lanceert in de periode 2020-2030 verschillende oproepen en werkt daarvoor in alle transparantie samen met de lidstaten en de sectororganisaties. De steun bedraagt maximaal 60% van de relevante kosten van een project en wordt niet beschouwd als staatssteun. De relevante kosten zijn de additionele kosten voor de bouw en exploitatie van de projectinstallatie gedurende tien jaar na aanvang van het project in vergelijking met een referentiescenario. De berekening is gebaseerd op een analyse van de kapitaaluitgaven en de exploitatiekosten en -baten.

Tot hiertoe waren er drie grote en drie kleine calls. De eindverantwoordelijkheid voor de selectie van projecten voor subsidie uit het ETS Innovation Fund ligt bij de Commissie. Selectie gebeurt puur op basis van excellentie.



Het ETS Modernisation Fund (ETS Moderniseringsfonds) is een specifiek financieringsprogramma om tien EU-lidstaten met lagere inkomens (Bulgarije, Kroatië, Tsjechië, Estland, Hongarije, Letland, Litouwen, Polen, Roemenië en Slowakije) te ondersteunen bij hun overgang naar klimaatneutraliteit door hun energiesystemen te helpen moderniseren en de energie-efficiëntie te verbeteren.

2.2.11. **Andere programma's**

VARIO streefde er niet naar streefde om exhaustief te zijn, maar focuste op de O&I-programma's en op de volgens hem voornaamste nieuwe programma's die relevant zijn voor O&I. Vlaamse actoren die in het kader van dit advies werden gehoord doen echter ook een beroep op een aantal programma's die hierboven niet zijn opgenomen, zoals:

- Connecting Europe Facility (CEF): een belangrijk financieringsinstrument van de EU om groei, werkgelegenheid en concurrentievermogen te bevorderen door middel van gerichte infrastructuurinvesteringen op Europees niveau.¹⁰¹
- Het Single Market Program, de opvolger van COSME: het programma voor de competitiviteit van ondernemingen en kmo's.¹⁰²
- EU4Health: het programma dat er is gekomen als reactie op de COVID-19-pandemie en dat dient ter versterking van de crisisparaatheid in de EU.¹⁰³
- Erasmus+: het EU-programma ter ondersteuning van onderwijs, opleiding, jeugd en sport in Europa.¹⁰⁴ Het biedt in dat kader voornamelijk financiering voor internationale mobiliteit.
- Creative Europe: het vlaggenschipprogramma van de Europese Commissie ter ondersteuning van de cultuur en audiovisuele sectoren.¹⁰⁵
- LIFE: het Europese programma voor de financiering van milieu- en klimaatactie.¹⁰⁶

De bedragen die zijn uitgetrokken voor deze programma's zijn te vinden in Tabel 2.

2.3. **Kaders voor staatssteun aan bedrijven**

Decentrale overheden die steun willen verlenen, moeten rekening houden met de staatssteunregels van de Europese Unie. Staatssteun¹⁰⁷ is het direct dan wel indirect verstrekken van financiële steun aan ondernemingen door overheden. Staatssteun kan zich voordoen in alle gevallen waarin staatsmiddelen gebruikt worden om 'selectieve' steun toe te kennen aan een onderneming. Ook de Europese middelen waarvan het beheer overgedragen wordt aan de lidstaat worden als 'staatsmiddelen' beschouwd (bijv. EFRO). De toegekende 'steun' bevoordeelt de onderneming ten opzichte van andere ondernemingen, wat concurrentieverstorend kan werken en – als een bedreiging voor het functioneren van de interne markt – moet worden vermeden. Daarom is staatssteun in principe verboden: de EU wil namelijk gelijke concurrentievoorwaarden scheppen voor alle ondernemingen op de interne markt.

¹⁰¹ <https://ec.europa.eu/inea/en/connecting-europe-facility>

¹⁰² https://single-market-economy.ec.europa.eu/smes/cosme_en

¹⁰³ https://health.ec.europa.eu/funding/eu4health-programme-2021-2027-vision-healthier-european-union_en

¹⁰⁴ <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/about-erasmus/what-is-erasmus>

¹⁰⁵ <https://culture.ec.europa.eu/nl/creative-europe/about-the-creative-europe-programme>

¹⁰⁶ https://cinea.ec.europa.eu/programmes/life_en

¹⁰⁷ <https://europadecentraal.nl/onderwerp/staatssteun/>



Hoewel staatssteun in principe verboden is, en moet worden aangemeld bij de Europese Commissie ter goedkeuring, zijn er veel mogelijkheden om staatssteun in lijn met Europese wetgeving te verlenen dan wel te voorkomen.

Er zijn vijf criteria waaraan moet worden voldaan volgens artikel 107 lid 1 van de TFEU (Treaty on the Functioning of the European Union) vooraleer er sprake is van staatssteun¹⁰⁸:

1. De steun wordt verleend aan een onderneming die een economische activiteit verricht;
2. De steun wordt door staatsmiddelen bekostigd;
3. Deze staatsmiddelen verschaffen een economisch voordeel dat niet via normale commerciële weg zou zijn verkregen (non-marktconformiteit);
4. De maatregel is selectief: het geldt voor één of enkele ondernemingen, een specifieke sector/regio;
5. De maatregel vervalst de mededinging (in potentie) en (dreigt te) leiden tot een ongunstige beïnvloeding van het handelsverkeer in de EU.

Er hoeft zolang dat niet het geval is geen melding te worden gemaakt van de verleende steun. Wanneer de steun over drie belastingjaren bijvoorbeeld maximaal 200.000 euro bedraagt (de minimissteun), dan voldoet de steun niet aan het vijfde criterium, en wordt dus niet beschouwd als staatssteun. Daarnaast zijn er ook alternatieven die toelaten om staatssteun te voorkomen, denken we bijvoorbeeld aan het doen van een openbare aanbesteding, het marktconform maken van een lening of het kwalificeren van een bepaalde activiteit als dienst van algemeen economisch belang (DAEB)¹⁰⁹.

De Commissie biedt ook een aantal manieren om staatssteun onder te brengen bij verschillende vrijstellingsverordeningen. Op basis hiervan kunnen overheden steun verlenen voor bepaalde beleidsdoelen, zonder dat een formele aanmeldingsprocedure nodig is. De lidstaten mogen de steun rechtstreeks verlenen en de Commissie pas achteraf in kennis stellen. De General Block Exemption Regulation, (GBER) (Algemene Groepsvrijstellingsverordening, AGVV) is één van de meest toegepaste vrijstellingsverordeningen.¹¹⁰

De GBER is op verschillende steuncategorieën van toepassing, waaronder steun voor onderzoek, ontwikkeling en innovatie, steun voor kmo's, steun voor opleidingen enz. De voorwaarden behelzen ook de maximale steunpercentages. Met die voorwaarden moet VLAIO rekening houden bij het toekennen van steun aan bedrijven. De O&O-besluiten zijn in die zin opgesteld.

De Europese Commissie heeft een herziene mededeling over staatssteunregels voor onderzoek, ontwikkeling en innovatie ('2022 RDI Framework', '2022 O&O&I-kader') goedgekeurd, waarin de regels worden uiteengezet op grond waarvan de lidstaten staatssteun kunnen verlenen aan ondernemingen voor O&O&I-activiteiten, terwijl een *level playing field* wordt gewaarborgd.¹¹¹ Het kader moet bijdragen aan de strategische doelstellingen van de EU met betrekking tot de groene en digitale transitie en is in werking getreden in oktober 2022. Deze kaderregeling doet evenwel geen afbreuk aan de basisprincipes en is enkel ter verduidelijking ervan

Hieronder bespreken we een aantal recente begrippen i.v.m. staatssteun, die een versoepeling van de staatssteun inhouden ofwel een ruimer kader bieden binnen het welke staatssteun kan worden goedgekeurd, mits notificatie.

¹⁰⁸ <https://europadecentraal.nl/onderwerp/staatssteun/>

¹⁰⁹ <https://europadecentraal.nl/onderwerp/staatssteun/diensten-van-algemeen-economisch-belang-daeb/>

¹¹⁰ <https://europadecentraal.nl/onderwerp/staatssteun/vrijstellingsmogelijkheden/algemene-groepsvrijstellingsverordening/>

¹¹¹ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_6233 en Europese Commissie (2022). Mededeling. 'Framework for State aid for research and development and innovation' (Brussel, 19.10.2022; C(2022) 7388 final). <https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12777-State-aid-rules-for-research-development-innovation-framework-en>

2.3.1. Gerichte wijziging van de GBER

Op 9 maart 2023 heeft de Europese Commissie een gerichte wijziging van de GBER goedgekeurd om ondersteuning van de groene en de digitale transitie van de EU verder te vergemakkelijken, te vereenvoudigen en te versnellen.¹¹² Samen met het nieuwe tijdelijke crisis- en transitiekader (zie 2.3.4) moet deze gerichte wijziging het voor de lidstaten gemakkelijker maken om in overeenstemming met het Green Deal Industrial Plan (zie 2.1.4) de nodige steun te verlenen aan belangrijke sectoren.

De herziene regels behelzen met name het volgende:

- Ze verruimen en stroomlijnen de mogelijkheden voor steun op het gebied van milieubescherming en energie, onder meer om de uitrol van hernieuwbare energie, decarbonisatieprojecten, groene mobiliteit en biodiversiteit te ondersteunen, en om investeringen in hernieuwbare waterstof te vergemakkelijken en de energie-efficiëntie te verhogen;
- Ze vergemakkelijken de uitvoering van bepaalde projecten met begunstigden in verschillende lidstaten, zoals Important Projects of Common European Interest (IPCEI, zie 2.3.2) op het gebied van onderzoek en ontwikkeling, door de steunintensiteiten en de aanmeldingsdrempels te verhogen;
- Ze voeren een zeer aanzienlijke verhoging van de aanmeldingsdrempels in voor milieusteun en steun voor onderzoek, ontwikkeling en innovatie.

2.3.2. Important Projects of Common European Interest (IPCEI)

IPCEI betreft een specifieke rechtsgrondslag voor de Europese Commissie om staatssteun verenigbaar te verklaren met de interne markt. IPCEI houdt dus enkel de toelating in aan de lidstaten om de beperking die Europa oplegt wat het percentage staatssteun aan de (private) actoren betreft, te overschrijden (kan bij IPCEI in principe tot 100%). De notie van IPCEI is opgenomen onder Art. 107(3)(b) van de TFEU (Treaty on the Functioning of the European Union) als onderdeel van de regels m.b.t. staatssteun.

De IPCEI-mededeling¹¹³ vormt een aanvulling op andere staatssteunregels. Deze mededeling werd al goedgekeurd in 2014, maar werd tot voor 2019 slechts heel beperkt gebruikt. De recent herziene IPCEI-mededeling bevat een aantal gerichte aanpassingen om rekening te houden met de ervaring die is opgedaan met de toepassing van de IPCEI-mededeling van 2014 en om de desbetreffende regels in overeenstemming te brengen met de huidige EU-prioriteiten. De herziene IPCEI-mededeling is van toepassing sinds 1 januari 2022.

In de IPCEI-mededeling worden de criteria uiteengezet op grond waarvan de lidstaten steun kunnen verlenen aan transnationale projecten die van strategisch belang zijn voor de EU. Dit kader heeft tot doel de lidstaten aan te moedigen projecten te steunen die een duidelijke bijdrage leveren tot de strategische doelstellingen van de EU. IPCEI-projecten zijn door de lidstaten geleide, ambitieuze grensoverschrijdende baanbrekende innovatie- en infrastructuurprojecten die aanzienlijk kunnen bijdragen tot de verwezenlijking van EU-strategieën, waaronder de Europese Green Deal en de digitale strategie, en tegelijkertijd positieve overloopeffecten kunnen genereren waarvan de EU-economie en haar burgers in het algemeen

¹¹² https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/nl/ip_23_1523

¹¹³ Europese Commissie (2021). Mededeling. 'Criteria voor de beoordeling van de verenigbaarheid met de interne markt van staatssteun ter bevordering van de verwezenlijking van belangrijke projecten van gemeenschappelijk Europees belang' (Brussel, 25.11.2021 C(2021) 8481 final). https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=PL_COM%3AC%282021%298481

buiten de deelnemende lidstaten profiteren. De projectsteun moet een duidelijke bijdrage leveren aan economische groei, banen en concurrentievermogen van de EU. Een IPCEI-project moet aan twee voorwaarden voldoen: (1) nut hebben voor de competitiviteit van de EU en (2) marktfalen opvangen.

Drie 'type' projecten zijn mogelijk:

- Art. 21. O&O&I-projecten moeten bijzonder innovatief zijn of in termen van O&O&I aanzienlijk toegevoegde waarde opleveren in het licht van de huidige stand van de techniek in de betrokken sector.
- Art. 22. Projecten die industriële toepassing (First Industrial Deployment – FID) omvatten, moeten de ontwikkeling mogelijk maken van een nieuw product of een nieuwe dienst met een sterke onderzoeks- en innovatiecomponent en/of ontwikkeling van een fundamenteel innovatief productieproces. Regelmatige bijwerkingen zonder innovatieve dimensie van bestaande faciliteiten en de ontwikkeling van nieuwe versies van bestaande producten kwalificeren niet als belangrijke projecten van gemeenschappelijk Europees belang.
- Art. 23. Milieu-, energie-, of mobiliteitsprojecten moeten van groot belang zijn, hetzij voor de strategie van de Unie op het gebied van milieu, energie (met inbegrip van de voorzieningszekerheid) of mobiliteit, hetzij door hun aanzienlijke bijdrage tot de interne markt, onder meer voor die specifieke sectoren.

Aangezien IPCEI's uit de nationale begrotingen worden gefinancierd, hebben de lidstaten de touwtjes in handen om de reikwijdte van het project te bepalen, deelnemende ondernemingen te selecteren en overeenstemming te bereiken over het projectbeheer. Vanuit de Europese Commissie is het belangrijk dat iedereen de kans krijgt om deel te nemen (de lidstaten kunnen dit echter vrij invullen bijvoorbeeld aan de hand van een openbare oproep). De overheidssteun van de lidstaten aan de projecten en ondernemingen die deelnemen aan het IPCEI, die volgens de EU-regels staatssteun vormt, moet ter beoordeling en goedkeuring bij de Commissie worden aangemeld (DG COMP). Voor Vlaanderen is het VLAIO die deze beleidsuitvoerende rol op zich neemt. Het goedkeuringsproces door de Commissie is doorgaans lang (een jaar en meer) en moeilijk. De Commissie stuurt er dan ook vaak op aan om delen af te splitsen en onder de GBER te laten ressorteren.

2.3.3. Guidelines on State aid for Climate, Environmental protection and Energy (CEEAG)

De Climate, Energy and Environmental Aid Guidelines (CEEAG)¹⁴ (DG COMP), staan eveneens uitzonderingen toe op het verbod op staatssteun in de Europese Unie. Hoewel de CEEAG een aantal specifieke regels voor kleine projecten bevatten, zijn deze richtsnoeren over het algemeen bedoeld om ook grotere steunmaatregelen te bestrijken. De nieuwe regels zijn sinds januari 2022 van kracht en houden een afstemming in op de belangrijke EU-doelstellingen en streefcijfers van de Europese Green Deal en op andere recente wijzigingen in de regelgeving op energie- en milieugebied, en spelen in op het toegenomen belang van klimaatbescherming. De nieuwe regels creëren een flexibel, geschikt kader dat de lidstaten helpt de nodige steun te verlenen om de Europese Green Deal-doelstellingen op een gerichte en kosteneffectieve manier te bereiken. In vergelijking met de IPCEI, richt CEEAG zich dus meer algemeen op klimaatgerelateerde initiatieven, op alle decarboniseringsprojecten. Onder de CEEAG is staatssteun mogelijk voor onder meer hernieuwbare energie, schone mobiliteit en waterstofbedrijven. De productie van

¹⁴ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/QANDA_22_566

fossiele brandstoffen kan volgens de richtsnoeren geen staatssteun ontvangen, behalve voor gas onder bepaalde omstandigheden. Net zoals in het kader van de IPCEI, moet steun in het kader van CEAAG ter beoordeling en goedkeuring bij de Commissie worden aangemeld. Dergelijke procedure is vrij omslachtig en sleept soms heel lang aan, waardoor het een politieke overweging kan zijn om de steun toe te kennen op basis van de (Green Deal) GBER, wat veel sneller verloopt, weliswaar soms voor iets lagere steunbedragen of steunpercentages.

2.3.4. Temporary Crisis Framework (TCF) en Temporary Crisis and Transition Framework (TCTF)

Het Temporary Crisis Framework (TCF) - het Europese tijdelijke staatssteunkader voor ondernemingen - dat op 23 maart 2022 is aangenomen, stelt de lidstaten in staat gebruik te maken van de flexibiliteit waarin de staatssteunregels voorzien om de economie te ondersteunen in de context van de oorlog van Rusland tegen Oekraïne. Het laat de lidstaten toe om tot eind 2023 gedeeltelijk tussen te komen in de kosten van elektriciteit en aardgas van ondernemingen als de eenheidsprijzen meer dan 50% hoger liggen dan de gemiddelde prijzen voor de onderneming in het jaar 2021.

Na twee wijzigingen, is het TCF omgevormd tot het Temporary Crisis and Transition Framework (TCTF), het tijdelijk crisis- en transitiekader, in een verordening die tegelijk is aangenomen met aanpassingen aan de GBER in maart 2023 (zie 2.3.1). Beide kaders in de tweede pijler 'snellere toegang tot financiering' van het Green Deal Industrial Plan en zijn dus een reactie op de Inflation Reduction Act van de VS (zie 2.1.4). Het TCTF verlengt de mogelijkheid van de lidstaten om maatregelen te ondersteunen die nodig zijn voor de transitie naar een koolstofarme industrie (*net zero industry*). (1) Het betreft met name regelingen voor een versnelde uitrol van hernieuwbare energie en energieopslag, en regelingen voor het koolstofvrij maken van industriële productieprocessen, die de lidstaten nu tot 31 december 2025 kunnen opzetten. Met de verordening wijzigt het toepassingsgebied van dergelijke maatregelen om het ontwerpen van regelingen ter ondersteuning van hernieuwbare energie, energieopslag en het koolstofvrij maken van industriële productieprocessen nog gemakkelijker en effectiever te maken. (2) Het voert nieuwe maatregelen in, die van toepassing zijn tot 31 december 2025, om investeringen in sleutelsectoren verder te versnellen met het oog op de overgang naar een *net zero economy*.

2.4. Wet- en regelgeving en richtinggevende principes

Aan de Europese Green Deal is, behalve de klimaatwet, een groot pakket aan wetgeving, Fit for 55 verbonden (zie 2.1.3). De grote Europese initiatieven die in de pijplijn zitten en de vorm aannemen van 'acts' (wetten), de Chips Act (zie 2.1.6), naast de Raw Materials Act en de Net Zero Industry Act, die deel uitmaken van het Green Deal Industrial Plan (zie 2.1.4) zijn hoger, onder de beleidsteksten ook al besproken. Hier focussen we op andere wet- en regelgeving en richtinggevende principes. Het regelgevingsproces van de EU is al besproken in 1.2.

Het wet- en regelgevend aspect vanuit Europa begint meer en meer een invloed uit te oefenen op onderzoek, innovatie, ondernemerschap en industrie. Positief daarbij is dat de programma's en wet- en regelgeving geconnecteerd zijn en de Europese prioriteiten weerspiegelen. Welke wet- en regelgeving precies van toepassing is, verschilt naar gelang de actoren en sectoren. We sommen hier een aantal wetten en regels op die in de gesprekken en workshops met actoren naar boven kwamen, zonder volledig te willen zijn. Voor de **voedingssector** worden de normen



bijvoorbeeld steeds strenger. De voedingswetgeving, m.b.t. voedselveiligheid, productnormen, etikettering enz. is in heel grote mate EU-wetgeving. De omzetting daarvan is vooral federaal, soms Vlaams. Daarnaast moet de sector ook rekening houden met wetgeving m.b.t. klimaat, energie, milieu in de ruime zin. De omzetting daarvan is vooral Vlaams. Als exportsector, moet de voedingssector tot slot ook rekening houden met het EU-handelsbeleid. Bedrijven in de **technologiesector** zien zich recent ook getroffen door een golf van regelgeving, m.b.t. de digital transitie o.m. de Data Act, AI Regulation, Cyber Resilience Act, ...

Niet nieuw, maar waar bedrijven soms tegen aan lopen wanneer ze willen samenwerken in het kader van Europese programma's, is de **Europese kartelwetgeving**. De EU hanteert namelijk strenge regels om de vrije concurrentie of mededinging te beschermen.¹¹⁵ De EU-mededingingsregels gelden in alle EU-landen en voor alle organisaties die een economische activiteit ontplooiën. Contacten en afspraken tussen bedrijven die de concurrentie beperken, kartels, zijn in dat kader verboden. Er zijn een aantal uitzonderingen, die onder de groepsvrijstellingsverordeningen vallen, zoals bijvoorbeeld voor O&O

Verdere wetgeving, die een rol speelt in de wereldwijde competitiviteit van sommige sectoren is de **General Data Protection Regulation (GDPR)** of Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG). Dit is een Europese verordening (dus met rechtstreekse werking) die de regels voor de verwerking van persoonsgegevens door particuliere bedrijven en overheidsinstanties in de hele EU standaardiseert.¹¹⁶ Het doel is niet alleen om de bescherming van persoonsgegevens binnen de EU te garanderen, maar ook om het vrije verkeer van gegevens binnen de Europese interne markt te waarborgen. De verordening geldt wereldwijd voor alle ondernemingen en organisaties die persoonsgegevens bijhouden en verwerken van natuurlijke personen in de Europese Unie, onafhankelijk of er al dan niet betaald wordt voor diensten of producten.

Daarnaast is er ook de Europese regelgeving rond **genetisch gemodificeerde organismen** (GGO's, genetically modified organisms, GMO's). Sinds begin de jaren 2000 geldt er in de EU strenge regelgeving waardoor GGO's strikte veiligheidscontroles moeten ondergaan, transparant gelabeld moeten worden en traceerbaar moeten zijn op de markt.¹¹⁷ De regulatie in de EU is gebaseerd op de technieken om tot GGO's te komen, niet op basis van het product zelf. Gewassen bekomen door klassieke veredeling vallen sowieso buiten de GGO-wetgeving. Gewassen verkregen door klassieke mutagenese gebruik makend van radiatie of een chemisch bad zijn wel GGO's, maar vallen ook buiten de regelgeving. In 2018 besliste het Hof van Justitie van de Europese Unie dat organismen verkregen door nieuwe genoomtechnologieën (NGT) zoals de gerichte mutagenesetechniek CRISPR-Cas9, wél vallen onder de GGO-regelgeving. Het zou gemiddeld 6 jaar duren, en 11 tot 17 miljoen euro kosten om een GGO-gewas goedgekeurd te krijgen. Dat maakt dat de regelgeving gecontesteerd is, omdat ze nadelig zou zijn voor de wereldwijde Europese competitiviteit en innovatie remt. Mede daarom stelde de Europese Commissie recent een reeks van maatregelen voor om de regels voor NGT's te versoepelen¹¹⁸.

Sinds januari 2023 is een nieuwe EU-richtlijn voor duurzaamheidsrapportering van kracht, de **Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD)**.¹¹⁹ De reeds bestaande rapporteringsverplichting wordt daarmee uitgebreid naar alle grote (al dan niet

¹¹⁵ https://europa.eu/youreurope/business/selling-in-eu/competition-between-businesses/competition-rules-eu/index_nl.htm

¹¹⁶ https://nl.wikipedia.org/wiki/Algemene_verordening_gegevensbescherming

¹¹⁷ Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid (2010). *Het Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid, Belgisch brandpunt voor Bioveiligheid. 1990-2010: 20 jaar risicobeoordeling van GGO's en pathogenen.*

https://www.bioveiligheid.be/sites/default/files/2010_breyer_et_al_boek_20jaarbioveiligheid_nl.pdf

¹¹⁸ VARIO bereidt momenteel een advies voor op vraag van minister van Economie, Innovatie en Landbouw, Jo Brouns, bij het voorstel van de Europese Commissie van 5 juli 2023 voor een verordening voor planten die gewijzigd werden met NGT, en hieruit geproduceerde levensmiddelen en diervoeders. Het advies wordt verwacht tegen eind september.

¹¹⁹ https://finance.ec.europa.eu/capital-markets-union-and-financial-markets/company-reporting-and-auditing/company-reporting/corporate-sustainability-reporting_en

beursgenoteerde) ondernemingen en alle beursgenoteerde ondernemingen, micro-ondernemingen uitgezonderd. Het aantal bedrijven dat zo moet rapporteren zou oplopen tot ca. 50000. Tegelijk wil men ingediende rapporten meer controleren. De eerste ondernemingen zullen de nieuwe regels voor het eerst moeten toepassen in het boekjaar 2024, voor verslagen die in 2025 worden gepubliceerd. In de rapporten moeten bedrijven informatie openbaar maken over hun risico's en kansen die voortvloeien uit sociale en milieuvraagstukken, en over de effecten van hun activiteiten op mens en milieu. Dit helpt beleggers, maatschappelijke organisaties, consumenten en andere belanghebbenden om de duurzaamheidsprestaties van bedrijven te beoordelen, als onderdeel van de Green Deal

De **Foreign Subsidies Regulation**¹²⁰ is van kracht sinds januari 2023. Deze nieuwe verordening geeft de Commissie de bevoegdheid om financiële bijdragen te onderzoeken die door regeringen van derde landen worden toegekend aan ondernemingen die in de EU actief zijn. Als de Commissie vaststelt dat dergelijke financiële bijdragen versturende subsidies vormen, kan zij maatregelen opleggen om de versturende effecten ervan te verhelpen. Deze maatregel raakt aan het beleid van de World Trade Organisation (WTO).

Geen wetgeving, maar wel een belangrijk richtinggevend principe in onderzoek dat de Europese Commissie op de kaart heeft gezet is **Open Science**¹²¹. Open Science, inclusief Open Data, vormt een belangrijke motor van verandering in de wetenschap. Een nieuwe wijze van onderzoek vraagt steeds meer om het delen en openstellen van data en om een goede omgang met onderzoeksdata. Volgens de Europese Commissie moet Open Science de norm worden voor publiek gefinancierd onderzoek. De Commissie eist daarom van begunstigden van onderzoeks- en innovatiefinanciering dat zij hun publicaties in open access beschikbaar stellen en hun gegevens zo open mogelijk en zo gesloten als nodig maken.

Verder richtinggevend is 'The Agreement on Reforming Research Assessment' van juli 2022, opgesteld door de 'Coalition for Advancing Research Assessment (CoARA)', die meer dan 350 organisaties over 40 landen vertegenwoordigd. Zoals de naam aangeeft, gaat het over nieuwe manieren van onderzoek evalueren.

¹²⁰ https://competition-policy.ec.europa.eu/foreign-subsidies-regulation_en

¹²¹ <https://www.ewi-vlaanderen.be/nieuws/open-science-vlaanderen-uitgewerkte-roadmap>, https://research-and-innovation.ec.europa.eu/strategy/strategy-2020-2024/our-digital-future/open-science_en



3. ORGANEN EN STRUCTUREN VOOR INTERACTIES TUSSEN VLAANDEREN EN DE EU

3.1. Inleiding

In de workshops met VARIO rapporteerden de verschillende (groepen) actoren allemaal een eigen manier van werken om in contact te treden met het Europese niveau. Dat kan via intermediären, specifieke organisaties binnen hun domein of sector die Europees actief zijn, maar ook bijvoorbeeld door rechtstreekse contacten met Europarlementsleden, met de Europese Commissie, met mensen van de DG's, enz. Informele contacten met het Europese niveau zijn ook mogelijk via de deelname, door Vlaamse actoren of beleidsmensen, aan expertgroepen, adviescommissies, enz. Ook Vlamingen op sleutelposities in Europa zijn van groot belang.

Dit hoofdstuk focust op specifieke organen, structuren en initiatieven die op overheidsniveau zijn opgezet voor interacties tussen Vlaanderen en de EU. Dit gaat dan zowel over informatiedoorstroming van de EU naar het Vlaamse niveau, als in omgekeerde richting over de doorstroming van wensen, standpunten van Vlaanderen naar het EU-niveau, en daarnaast ook over eerder praktische ondersteuning en begeleiding. Grote organisaties hebben daarvoor vaak ook eigen structuren zoals de European Liaison Offices (ELO's) aan Vlaamse de universiteiten en andere hoger onderwijsinstellingen en wetenschappelijke instellingen, waar onderzoekers terecht kunnen voor informatie over en ondersteuning bij de kaderprogramma's. Sinds eind 2020 is er ook BE-ARMA, The Belgian Association of Research Managers and Administrators in European funded projects.¹²² Dit is een vereniging voor en door haar leden. BE-ARMA ondersteunt professionals die actief zijn in het beheer van Europees gefinancierde onderzoeks- en innovatieprojecten. Het netwerk wil *peer-to-peer* leren en de uitwisseling van *best practices* stimuleren.

Naast de specifieke organen en structuren, worden binnen het Departement Economie, Wetenschap en Innovatie (EWI), bij VLAIO, FWO, maar ook FIT (Flanders Investment and Trade) en VEKA (het Vlaams Energie- en Klimaatagentschap), Europese initiatieven opgevolgd die voor dit advies relevant zijn, vaak door inhoudelijke adviseurs voor topics gelinkt aan hun domein. Los daarvan is er ook nog de rol van VLAIO als beheerder van decentrale middelen, en van het FWO en VLAIO voor de ondersteuning van partnerschappen. Ook zijn medewerkers van deze organisaties soms contactpersonen voor Europese programma's en andere initiatieven. Daarenboven onderzoekt VLAIO momenteel hoe het de begeleiding van bedrijven naar EU-programma's en internationale programma's kan verbeteren.

In dit hoofdstuk komen tot slot een aantal visienota's met het standpunt van de Vlaamse Regering over recente, Europese beleidsinitiatieven beschreven in het vorige hoofdstuk aan bod.

¹²² <https://bearma.be/>

3.2. Formele kanalen van en naar de EU

3.2.1. Belgische permanente vertegenwoordiging

Aangezien de EU enkel lidstaten erkent, blijft België fungeren als de officiële vertegenwoordiger voor zijn overheden en beleidsniveaus naar de EU. Officiële standpunten naar de EU zijn dus altijd Belgisch.

Samenwerkingsakkoord

Het geheel van concrete afspraken over standpuntbepaling en vertegenwoordiging in de EU is vastgelegd in een samenwerkingsakkoord tussen de Belgische overheden in 1994.¹²³ De bevoegdheidsverdeling binnen België wordt daarbij doorgetrokken naar het buitenlands beleid. Een dergelijk samenwerkingsakkoord waarbij alle overheden volgens interne bevoegdheidsverdeling op gelijke voet meebeslissen en vertegenwoordigen is volstrekt uniek in Europa. Sinds 1994 werd het akkoord beperkt aangepast. De hervormingen van de Belgische staat die het zwaartepunt verder verlegden richting de deelstaten en de wijzigingen aan het Europese bestel door het Verdrag van Lissabon vragen echter om de nodige aanpassingen aan dit akkoord.

Permanente vertegenwoordiging

Elke lidstaat van de Europese Unie heeft een zogenaamde ‘Permanente Vertegenwoordiging bij de EU’. Deze vertegenwoordigingen (ambassade) zijn gevestigd in Brussel, en verdedigen de belangen van hun lidstaat binnen de Europese Unie. De Belgische Permanente Vertegenwoordiging bij de Europese Unie (kortweg ‘de PV’) is de stem van België in Europa en vertegenwoordigt de Belgische belangen in de Raad van de Europese Unie. De PV is met 154 werknemers de grootste Belgische diplomatieke post in de wereld en een van de meest actieve multilaterale posten. Aan het hoofd van de PV staat de permanent vertegenwoordiger.

Voor de vertegenwoordiging van België in de Raad van de Europese Unie is een bijzonder systeem uitgewerkt in het samenwerkingsakkoord (zie boven). Via de zogenaamde toerbeurtregeling kunnen Vlaamse ministers België in de Raad vertegenwoordigen (als Woordvoerder of als Assessor). De deelstaatminister die optreedt als Woordvoerder, volgens de toerbeurtregeling, neemt tijdens de Raad het woord namens België en is gemachtigd om desgevallend België te binden bij stemmingen. De Woordvoerder kan bijgestaan worden door een Assessor (Een Assessor heeft de rang van Minister en kan actief bijdragen tot de werkzaamheden binnen het kader van de Raad).

De 22 Raadsformaties die in 1994 (ten tijde van de opmaak van het akkoord; nu zijn het er tien) bestonden, zijn onderverdeeld in zes categorieën. Voor elk van die categorieën is een specifieke regeling vastgesteld. In de categorieën I en II is er een overwicht aan federale bevoegdheden. Categorie I heeft een exclusieve federale vertegenwoordiging en categorie II heeft een federale vertegenwoordiging met een Assessor van de deelstaten. In de categorieën III en IV is er een overwicht aan deelstaatbevoegdheden. Categorie III heeft een deelstaatvertegenwoordiging met federale Assessor en categorie IV een exclusieve deelstaatvertegenwoordiging. In de categorie V wordt België steeds vertegenwoordigd door Vlaanderen en in categorie VI wordt de federale minister steeds bijgestaan door de bevoegde ministers van het Waalse of Vlaamse Gewest. Voor deze laatste categorie is een aparte toerbeurtregeling van toepassing.

¹²³ <https://www.flandersineu.be/nl/vlaanderen-en-de-eu/het-samenwerkingsakkoord>

De toerbeurtregelingen van 1 juli 2023 tot 31 december 2024 (Belgisch voorzitterschap januari-juni 2024) voor de voor het beleidsdomein Economie, Wetenschap en Innovatie meest relevante Raadsformaties ziet er als volgt uit:

- Onderzoek (cat. III) (Woordvoerder): Waals Gewest
- Industrie (cat. III) (Woordvoerder): Vlaams Gewest
- Interne Markt (cat. II) (Assessor): Vlaams Gewest

De Directie-generaal Europese Zaken en Coördinatie¹²⁴ (DGE) bij de FOD Buitenlandse zaken houdt zich bezig met de voorbereiding, de bepaling, de vertegenwoordiging, het beheer en de follow-up van het Europese beleid van België. De DGE coördineert de totstandkoming van Belgische standpunten voor een aantal domeinen, waaronder Strategische autonomie, coördinatie Fit for 55, opvolging Brexit (phase out) enz. In de DGE zetelen vertegenwoordigers van kabinetten, de administraties en van de permanente vertegenwoordiging, en dat van zowel de federale als de regionale overheden.

Voor het domein van Wetenschap en (onderzoeksgerichte) Innovatie is er een samenwerkingsakkoord (13/06/2014) tussen de verschillende Belgische entiteiten om de vertegenwoordiging administratief te regelen. Onder het politieke niveau van de Interministeriële Conferentie voor Wetenschapsbeleid (IMCWB) bestaan een Commissie Internationale Samenwerking (CIS) en een Commissie Federale Samenwerking (CFS).¹²⁵ Beide commissies verzorgen op administratief vlak het overleg over de aangelegenheden die de Federale Overheid en de deelgebieden aanbelangen, respectievelijk op internationaal en Belgisch vlak. Ze zijn samengesteld uit hoge ambtenaren die de federale overheid, de Gemeenschappen en de Gewesten vertegenwoordigen. Deze overlegstructuren staan o.l.v. Belpo en bereiden gezamenlijke standpunten voor. Binnen het CIS zijn er groepen belast met de voorbereiding van het standpunt van de Belgische delegatie in o.m. de programmacomités van het kaderprogramma van de EU (zie 3.2.3).

Een soortgelijke structuur bestaat in theorie ook voor het Economiedomein, dat ook over innovatie gaat, zij het de niet-technologische kant. De Interministeriële Conferentie voor Energie en Economie (IMCEE) komt echter sinds lange tijd niet meer bijeen en is er geen formeel samenwerkingsakkoord tussen de bevoegde entiteiten. Wel organiseert de FOD Economie zelf vergaderingen van de Interministeriële Economische Commissie (IEC), waar de Belgische inbreng verzameld wordt en gezamenlijke standpunten worden opgemaakt.

3.2.2. Vertegenwoordiging van Vlaanderen bij de EU (VVEU)

Binnen de Permanente Vertegenwoordiging van België zetelen ook een vertegenwoordiging van Vlaanderen, een vertegenwoordiging van het Waals Gewest en de Franstalige Gemeenschap, een vertegenwoordiging van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en een vertegenwoordiging van de Duitstalige Gemeenschap.

De Vertegenwoordiging van Vlaanderen bij de Europese Unie¹²⁶ (VVEU) behartigt de belangen van de Vlaamse Regering binnen de EU. De VVEU is formeel deel van de Belgische Vertegenwoordiging bij de EU, wat een unieke situatie is voor Vlaanderen in vergelijking met andere Europese regio's. Aan het hoofd van de VVEU staat de Diplomatiek Vertegenwoordiger

¹²⁴ <https://diplomatie.belgium.be/nl/over-ons/directie-generaal-europese-zaken-en-coordinatie-dge>

¹²⁵ https://www.belpo.be/belpo/coordination/scienPol_FCC_nl.stm

¹²⁶ <https://www.flandersineu.be/nl>

van Vlaanderen, die bijgestaan wordt door een adjunct Diplomatiek Vertegenwoordiger, twee medewerkers en een Vlaams Economisch Vertegenwoordiger.

De VVEU is vooral gericht op de Raad van EU-ministers. Een twintigtal gespecialiseerde beleidsmedewerkers (attachés) van de Vlaamse overheid volgen de werking daarvan op, allemaal binnen hun eigen vakgebied. In de verschillende werkgroepen die de Raden van EU-ministers voorbereiden treden Vlaamse attachés ook op als woordvoerder voor België. De VVEU en zijn attachés verdedigen Vlaamse standpunten, gevoed door de relevante administraties en kabinetten ('backoffice').

Vanuit het Departement EWI is er een voltijdse attaché die Industrie, Interne Markt, Onderzoek en Staatssteun opvolgt, en een deeltijdse attaché (20%) voor de digitale transitie. In aanloop naar het Belgisch voorzitterschap van de Raad zijn er tijdelijk nog twee bijkomende, deeltijdse attachés. Daarmee is het beleidsdomein EWI sterk vertegenwoordigd in vergelijking met andere beleidsdomeinen. Dit illustreert het belang van het Europese niveau en de bijbehorende mogelijkheden tot financiering voor EWI.

De Vertegenwoordiging van Vlaanderen bij de EU staat in dagelijks contact met de Europese instellingen, de Vlaamse ministers en hun kabinetten en de administratie van de Vlaamse overheid. Zij werkt ook samen met het Vlaams-Europees Verbindingsagentschap (VLEVA) (zie 3.3). Tot slot koppelt de VVEU geregeld terug naar de Commissie Buitenlandse Beleid in het Vlaams Parlement.

3.2.3. Vertegenwoordiging in de programmacomités van Horizon Europe en analoog orgaan binnen het ETS Innovation Fund

De vier grote pijlers van Horizon Europe, zijn onderverdeeld in een aantal programmaliijnen. Voor elk van deze lijnen werd een comité¹²⁷ ingesteld met vertegenwoordigers uit de lidstaten en geassocieerde landen. Zo'n programmacomité staat in, samen met de Europese Commissie, voor de voorbereiding, de implementatie en opvolging van het werkprogramma van een programmaliijn. Elke thematische programmaliijn moet dit doen binnen de generieke regels voor Horizon Europe m.b.t. de instrumenten, regels, criteria enz. vastgelegd in het Strategisch comité.

In de Belgische context wordt tussen de verschillende overheden afgesproken wie deel uitmaakt van de Belgische vertegenwoordiging die aan de vergadertafel mee aanschuift. De informatie wordt met de andere, niet aanwezige overheden gedeeld binnen de zogenaamde 'CIS-groep' die correspondeert met het programmacomité op Europees niveau (zie 3.2.2).

Op Vlaams niveau is er altijd een contactpersoon (van het Departement EWI), die ofwel optreedt als eerste Belgische vertegenwoordiger (en daarmee ook voorzitter van de CIS-groep op Belgisch niveau), tweede vertegenwoordiger (reserve Belgische vertegenwoordiger) of alternatieve vertegenwoordiger. Deze laatste maakt geen deel uit van de officiële Belgische delegatie binnen het Europese programmacomité maar fungeert wel als Vlaams contactpunt en doorgeefluik van en naar de Belgische CIS-groep. De Vlaamse contactpersonen hebben doorgaans een link met het werkveld.

¹²⁷ <https://www.ewi-vlaanderen.be/onze-opdracht/excellerend-onderzoek/internationale-samenwerking/europees-kaderprogramma/horizon>

Het Vlaams Energie- en Klimaatagentschap (VEKA) maakt voor Vlaanderen deel uit van de Innovation Fund Expert Group, te vergelijken met de programmacomités voor de kaderprogramma's. Het volgt dus de calls en hun totstandkoming op. Het geeft info door naar stakeholders, via koepelorganisaties. Het bezorgt omgekeerd ook input van de stakeholders aan de Commissie.

3.3. Vlaams-Europees verbindingsagentschap (VLEVA)

Het Vlaams-Europees verbindingsagentschap¹²⁸ (VLEVA), opgericht in 2006, verbindt Vlaamse lokale overheden, het middenveld en de Vlaamse overheid met het Europese niveau. Er wordt nauw samengewerkt met de Vertegenwoordiging van Vlaanderen bij de EU die zorgt voor de formele vertegenwoordiging van de Vlaamse overheid (zie 3.2.2). VLEVA is een unieke organisatie binnen Europa. Andere landen hebben dan weer structuren die wij niet kennen, zoals het Nederlandse Neth-ER (zie box 3).

VLEVA is een ledenorganisatie en telt momenteel een 40-tal leden. Dat zijn hoofdzakelijk koepelorganisaties, middenveldorganisaties en vertegenwoordigers van lokale overheden, geen individuele bedrijven of steden en gemeenten. Bij de leden zijn ook kennisinstellingen (VITO, imec enz.), de havens, onderwijskoepels, de hogeronderwijskoepels, de gezinsbond enz.

VLEVA hangt via een samenwerkingsovereenkomst vast aan het Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken (DKBUZA). De meeste middelen van VLEVA komen van de Vlaamse overheid, maar de leden dragen ook (beperkt) financieel bij. VLEVA werkt ook voor niet-leden, gezien de financiering met publieke middelen. Alle info is publiekelijk beschikbaar op zijn website en VLEVA-events staan open voor iedereen.

VLEVA vervult vier rollen:

- Monitor: informatie doorspelen op basis van beleidsdocumenten die VLEVA filtert en analyseert. Leden geven daarbij aan waar hun prioriteiten liggen.
- Brug: netwerken opbouwen en volgen binnen Vlaanderen en met Europese partners en instellingen.
- Belangenbehartiger: ondersteunen van de VLEVA-leden en overheden bij lobbyactiviteiten. VLEVA lobbyt dus zelf niet.
- Loket: wegwijzer en doorverwijzer voor vragen over Europese initiatieven (onder meer projectoproepen of steunaanvragen) en contacten, en informatieaanbieder over Europese subsidies en jobs (onder meer in samenwerking met de NCP's).

VOKA organiseert subsidiesessies bij lokale kamers van koophandel in samenwerking met VLEVA. Tijdens dergelijke sessies wordt ook de subsidiemogelijkheden bij VLAIO en FIT mee belicht.

Box 3: Inspiratie uit Nederland: Neth-ER

De vereniging Neth-ER (Netherlands house for Education and Research) werd opgericht als uitloper van het Nederlands voorzitterschap van de Raad van de EU in 2004, nadat de toenmalige minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) een advies had gevraagd om Nederland binnen de EU meer succesvol te laten zijn. Eén van de aanbevelingen in dat advies was toen om het onderwijs- en onderzoeksveld aan te sporen zich te organiseren in

¹²⁸ <https://www.vleva.eu/>

de Europese beleidsomgeving in Brussel onder coördinatie van het ministerie. De leden van Neth-ER en hun achterban vertegenwoordigen het volledige kennislandschap uit Nederland en hebben ondanks de complexiteit van elk dossier de meerwaarde van een gezamenlijke stem ingezien. Er is een strategiegroep die vier keer per jaar de prioriteiten afweegt en bestuurlijk overleg met de overheidsadministraties. Er zijn ook vier thematische werkgroepen. Voor het thema 'Innovatie' werken ze ook samen met het ministerie Economische Zaken en Klimaat (EZK). Neth-ER heeft een ondersteunende staf bestaande uit acht VTE's (één directeur, vijf beleidsmedewerkers, twee ondersteuners) en vier stagiaires die elke vijf maanden wisselen. De vereniging heeft een kantoor in het hart van de Europese wijk in Brussel.

Neth-ER is opgericht om (1) het Nederlands kennisveld te informeren over en bewust te maken van de Europese beleidsontwikkelingen op het gebied van onderzoek en innovatie en onderwijs. Voor die opdracht krijgen ze middelen van het ministerie OCW. Het grootste deel van die informatie verschijnt ook in hun nieuwsbrief. De strategische informatieverzameling gebeurt zowel via formele (bijv. officiële websites en jaarlijks management plan van de DG's) als informele kanalen (netwerken, bijv. via lidmaatschap van the Informal Group of R&I Liaison Offices, IGLO). Die wordt enkel verspreid onder de leden en niet via de nieuwsbrief. Neth-ER wijst er verder op dat ook onder de European Liaison Officers (ELO's) van de universiteiten en de universitaire ziekenhuizen een cultuur van open informatiedeling heerst. Daarnaast (2) faciliteert Neth-ER op uiteenlopende wijze de Europese beleidsbeïnvloeding door de leden van Neth-ER en hun achterban te 'positioneren'. De vereniging brengt adviezen en *position papers* uit, bijvoorbeeld naar aanleiding van de publieke consultaties over Horizon Europe.

Bij nieuwe formele voorstellen die bekend gemaakt worden door de Europese Commissie, brengt Neth-ER binnen de twee weken een standpunt uit dat bezorgd wordt aan de bestuurlijke departementen, die van hun kant binnen de zes weken een standpunt bezorgen aan het parlement. Neth-ER is er dus op georganiseerd (na enige evolutie) om tijdig en zichtbaar in te spelen op die procedure. Door op korte tijd tot een onderbouwd en overlegd standpunt te kunnen komen, kan Neth-ER effectief zijn en de positie van de Nederlandse regering over dat voorstel op de Raad van de EU mee bepalen. De leden van Neth-ER zijn vaak ook lid van een Europese koepelorganisatie, maar dat hindert in geen geval. Het helpt de Nederlandse actoren om in hun koepelorganisatie een duidelijke opinie te vormen en kan daardoor zelfs een hefboom zijn voor het Neth-ER standpunt.

De Europarlementsleden die als rapporteur worden aangeduid om de positie van het Europees Parlement te bepalen over nieuwe voorstellen van de Europese Commissie, alsook de voorzitters en ondervoorzitters van de relevante commissies worden actief benaderd met Neth-ER standpunten.

Bron: Neth-ER

3.4. Intra-Vlaamse structuren

3.4.1. Het Vlaams Platform voor Europese Programma's (EU-platform)

Het Vlaams Platform voor Europese Programma's¹²⁹, kortweg VEP, werd in 2010 opgericht. Het wordt gefaciliteerd door het Departement EWI en groepeert alle overheids- en andere EWI-actoren in Vlaanderen, de 'Quadruple Helix' (overheid, kennisinstellingen, industrie en het

¹²⁹ <https://www.ewi-vlaanderen.be/onze-opdracht/excellerend-onderzoek/internationale-samenwerking/eu-platform#:~:text=Het%20Vlaams%20Platform%20voor%20Europese,Vlaanderen%20in%20in%20C3%A9%C3%A9n%20overkoepelend%20platform>

maatschappelijke middenveld) in één overkoepelend platform. Het focust op alle relevante Europese programma's, initiatieven, gremia en (beleids)ontwikkelingen binnen het EWI-domein. In oorsprong ligt de aandacht vooral op onderzoek en innovatie, maar steeds meer wordt ook gekeken naar industrie.

Doelstellingen van het EU-platform zijn:

- Op gecoördineerde en gebalanceerde manier het behartigen van de belangen van Vlaamse overheids- en andere actoren die (willen) participeren in Europese EWI-gerelateerde subsidieprogramma's en ondersteunende initiatieven;
- Op structurele en transparante manier Vlaamse overheids- en andere actoren betrekken bij de ontwikkeling en uitvoering van Europees EWI-beleid;
- Op een informele manier de wederzijdse kennismaking en netwerking tussen (vertegenwoordig(st)ers van) Vlaamse overheids- en andere actoren actief rond Europees EWI-beleid bevorderen.

Het EU-platform wordt aangestuurd door een stuurgroep (SEP). Daarnaast zijn er vijf thematische werkgroepen. Via de werkgroepen van het platform worden de stakeholders nauw bevraagd en de uitkomst wordt meegenomen naar de diverse ambtelijke cenakels waar het beleid wordt vormgegeven.

Het EU-platform wordt door de AWTI aangehaald als *good practice* als het gaat over (Vlaams) *stakeholder management* in het kader van EU-beleid.¹³⁰ De AWTI geeft ook aan dat met het EU-platform goed lukt om in Vlaanderen tijdig in te spelen op ontwikkelingen binnen de EU maar dat de rol van het EU-platform op de standpuntbepaling van geheel België binnen de EU minder eenduidig is.

Het EU-platform wordt vijfjaarlijks geëvalueerd.¹³¹ De laatste keer was in 2020. Daaruit bleek ook dat het platform uniek is in Vlaanderen en Europa voor wat betreft *stakeholder management*. Standpuntbepaling wordt daar als sterkte aangegeven, net als het uitwisselen en doorstromen van informatie en de complementariteit aan andere structuren zoals de Permanente Vertegenwoordiging en de NCP's. De beperkte vertegenwoordiging van bedrijven staat beschreven als een minder sterk punt. Nog volgens het rapport, is het SEP te weinig dynamisch en proactief.

3.4.2. Strategisch Overlegorgaan voor Internationale Aangelegenheden (SOIA)

Het doel van het Strategisch Overlegorgaan voor Internationale Aangelegenheden¹³² is om intern Vlaams af te stemmen over internationale dossiers waarbij meer dan twee beleidsdomeinen zijn betrokken. Het Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken (DKBUZA) levert de voorzitter en het secretariaat. Ook de Vlaamse Vertegenwoordiging bij de Permanente Vertegenwoordiging van België bij de EU duidt een contactpersoon aan. Elk departement bepaalt in functie van de agenda wie het afvaardigt naar de SOIA-vergaderingen. Dat kunnen de vaste contactpersonen zijn en/of inhoudelijke experts. Naast SOIA-plenair zijn er ook heel wat SOIA-dossierteams actief die de beslissingen van SOIA-plenair voorbereiden. Het SOIA komt maandelijks samen en buigt zich zowel over het EU-beleid, over het bilaterale beleid, als over het multilaterale beleid van Vlaanderen.

¹³⁰ AWTI (2023). *Strategisch samenspel - Bundel de kracht van Nederland en de EU voor meer impact van onderzoek en innovatie*. Advies. <https://www.awti.nl/documenten/adviezen/2023/03/14/eu-advies>

¹³¹ De evaluatierapporten zijn niet openbaar.

¹³² <https://overheid.vlaanderen.be/organisatie/formele-overlegfora/formele-overlegfora-vlaamse-overheid>

3.4.3. Taskforce EU-Investeringsinstrumenten

Het Vlaamse regeerakkoord 2019-2024¹³³ voorzag in de oprichting van een “Taskforce EU-Investeringsinstrumenten (...) die de Europese investeringsvehikels in kaart brengt, opportuniteiten detecteert en een strategie uitwerkt om maximaal Europese middelen aan te snijden voor zowel publieke als private Vlaamse investeringen.” Een dergelijk taskforce is effectief opgericht en publiceerde in juni 2020 een mededeling aan de Vlaamse Regering “Relevante financieringsinstrumenten in de context van de Coronacrisis¹³⁴”. Zoals de naam van het document toont, spitst het zich toe op opportuniteiten in het kader van de coronacrisis. Op het moment van het opstellen van de mededeling werd de taskforce voorgezeten door minister-president Jan Jambon met viceminister-president Hilde Crevits als covoorzitter, ondersteund door respectievelijk het Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken en door VLAIO. Daarnaast zetelen ook viceminister-president Somers, minister Diependaele, de Departementen Financiën en Begroting, Economie, Wetenschap en Innovatie, Werk en Sociale economie in de taskforce, naast de Vertegenwoordiging van Vlaanderen bij de EU, PMV en FIT. De implementatie de van de mededeling is lopende. Vanuit onder meer het Departement Kanselarij en Buitenlandse zaken wordt blijvend ingezet op het maximaliseren van Europese middelen richting Vlaamse projecten. De aanbevelingen die in de mededeling vervat zitten, vormen daarbij een nuttige leidraad. Acties in dit kader lijken beperkt zichtbaar.

3.5. **Structuren voor bijstand en begeleiding**

3.5.1. National Contact Points (NCP's) voor de kaderprogramma's en analoge organen voor andere programma's

National Contactpoints (NCP's) zijn nationale structuren die opgericht zijn en gesubsidieerd worden door de overheden van de 27 EU-lidstaten en de landen geassocieerd met de kaderprogramma's. Het netwerk van nationale contactpunten is de belangrijkste structuur voor begeleiding, praktische informatie en bijstand met betrekking tot alle aspecten van de deelname aan de kaderprogramma's. De NCP-structuren worden, net als elke NCP-adviseur, officieel erkend door de Europese Commissie.

Voor Vlaanderen zijn het FWO en VLAIO benoemd tot National Contact Point (NCP) binnen de kaderprogramma's 'Horizon 2020' en 'Horizon Europe'. De NCP-adviseurs treden naar buiten onder NCP Flanders¹³⁵. Sinds zomer 2021 is NCP Flanders ook contactpunt voor het Digital Europe programma. Het European Defence Fund wordt eveneens in de werking van NCP Flanders geïntegreerd.

NCP Flanders tracht de Vlaamse onderzoeksgemeenschap en andere geïnteresseerde partijen tijdig en gepast te informeren over de mogelijkheden onder Horizon Europe en Digital Europe. Het is ook een informatieluik tussen de onderzoekers, de European Liaison Offices (ELO) in de Vlaamse universiteiten en andere wetenschappelijke instellingen, andere geïnteresseerden in de kaderprogramma's en de Europese Commissie. Daarnaast geven NCP's persoonlijke ondersteuning aan potentiële aanvragers, zoals onderzoeksinstellingen, bedrijven en overheidsinstellingen, bij de voorbereiding en opvolging van hun aanvraag. De hoofddoelstelling is de participatie en succesgraad van de Vlaamse aanvragers in de kaderprogramma's te

¹³³ <https://publicaties.vlaanderen.be/view-file/31741>

¹³⁴ https://www.ewi-vlaanderen.be/sites/default/files/bestanden/vr_2020_1906_med.0206-1_tasfkorce_eu_investeringsinstrumenten-_mededelingbis.pdf

¹³⁵ <https://ncpflanders.be/>

verhogen. De Vlaamse NCP's geven geen financiële steun. Wallonië gaf voor Horizon 2020 wel financiële steun aan kmo's (zie box 4).

Box 4: Inspiratie uit Wallonië: 'prime horizon'

Wallonië kent een Horizon 2020-subsidie, financiële steun voor kmo's in de voorbereidings-, indienings- en onderhandelingsfase van Europese/internationale O&O-innovatieprojecten. Momenteel wordt de subsidie bijgewerkt en kan ze niet meer aangevraagd worden in het kader van Horizon Europe.

De subsidie is ingevoerd o.w.v. de complexiteit van de aanvragen en het feit dat kmo's niet altijd over de technische vaardigheden en personele middelen beschikken die nodig zijn om een Europees/internationaal project op te zetten, met verschillende partners. De tijd die ermee gemoeid is, in combinatie met het zeer competitieve karakter van deze programma's, kan de meest gemotiveerde kandidaten ontmoedigen.

De subsidie bestaat uit een forfaitair bedrag van 3500 euro voor kmo-partners van een project en van 100.000 euro voor kmo's die een project coördineren met minstens drie partners.

Bron: <https://www.wallonie.be/fr/demarches/beneficier-dune-prime-horizon-2020>

De andere programma's hebben elk hun eigen contactpunten, waarvoor VLEVA op zijn website een overzichtslijst¹³⁶ ter beschikking stelt. Voor het ETS Innovation Fund fungeert VLAIO bijvoorbeeld als contactpunt. VLAIO staat in voor de projectbegeleiding maar is daarnaast ook belangrijk i.f.v. cofinanciering aangezien de Europe Commissie slechts 60% financiert. Het European Space Programme en het European Defence Fund worden momenteel vooral op federaal niveau opgevolgd, respectievelijk door BELSPO en door de FOD Economie en Defensie, die het National Focal Point zijn voor het EDF. NCP Flanders is zoals hoger vermeld het EDF wel in zijn werking aan het integreren.

3.5.2. Enterprise Europe Network (EEN) Vlaanderen

Het Enterprise Europe Network (EEN) is een initiatief van de Europese Commissie (DG GROW) dat Europese kmo's ondersteunt en adviseert. Als Vlaams knooppunt binnen het Enterprise Europe Network bevordert VLAIO samen met FIT het internationaal zakendoen. Enterprise Europe Network Vlaanderen¹³⁷ behoort tot een netwerk van meer dan 600 partnerorganisaties in de EU. Het netwerk heeft ook antennes buiten Europa.

Het EEN helpt bedrijven bij:

- het zoeken van partners voor commerciële samenwerking;
- het zoeken naar strategische partners voor innovatie;
- het vinden van weg in verschillende aspecten van de Europese regelgeving;
- toegang tot Europese financiering.

Op het laatste punt is EEN complementair aan de NCP's. EEN biedt specifiek ondersteuning voor EIC Accelerator aanvragen. De trajecten die het in dat kader begeleidt zijn beperkt in aantal, maar wel zeer intensief. EEN schrijft niet mee aan aanvragen, maar geeft er wel feedback op, en organiseert bijvoorbeeld jurysimulaties. Projecten die een 'Seal of Excellence' label (zie 2.2.1)

¹³⁶ https://docs.google.com/spreadsheets/d/1NFZilO3w7JQThL6ty9y7QJecAGdPVZtwYl2_cyXur1w/edit#gid=0

¹³⁷ <https://www.enterpriseeuropenvlaanderen.be/>

kregen, worden via het EEN2EIC programma, waarvoor er een via een aparte call extra Europese middelen zijn, geholpen om internationale investeerders te vinden.

Het EEN neemt ook deel aan diverse openbare en interne consultaties van de Europese Commissie, waarbij het feedback verzamelt van Vlaamse kmo's.

De meest adviseurs van EEN werken deeltijds voor EEN. Dit is net een sterkte omdat ze vaak hetzelfde topic vanuit verschillende organisaties opvolgen, bijvoorbeeld EIC of intellectuele eigendom voor zowel NCP als EEN.

3.5.3. Ondersteuning aan hogescholen voor internationalisering

Dit is weliswaar geen structuur zoals de voorgaande, maar het is wel een voorbeeld van steun vanuit de Vlaamse Overheid aan actoren voor deelname aan Europese programma's. De Vlaamse Regering keurde namelijk net voor het kerstreces van 2022, ondersteuning voor hogescholen goed voor de verhoging van hun participatie in EU-programma's.¹³⁸ Het gaat om een subsidie voor 2023 van 2,88 miljoen euro aan de Vlaamse Hogescholenraad (VLHORA) "voor de versterking van de capaciteit tot internationalisering van onderzoek en innovatie bij de hogescholen van de Vlaamse Gemeenschap. Hiermee zet de Vlaamse overheid in op het structureel internationaal uitbouwen van het (praktijkgericht) onderzoek, de innovatie en de potentiële economische en maatschappelijke valorisatie bij de 13 hogescholen van de Vlaamse Gemeenschap, waarbij VLHORA een coördinerende rol zal opnemen. Het proefproject zal na 2023 geëvalueerd worden, zodat na een positieve evaluatie een recurrente financiering kan volgen."

3.6. Visienota's van de Vlaamse Regering

De Vlaamse Regering brengt naar aanleiding van Europese beleidsinitiatieven soms visienota's uit die haar standpunt over die initiatieven weergeeft. Zo zorgt de Vlaamse Regering ervoor dat de ze met één stem spreekt en biedt ze conform haar regeerakkoord de verschillende onderhandelaars op politiek en administratief niveau een houvast voor de verdere onderhandelingen. De Vlaamse Europarlementsleden ontvangen ook de visies van de Vlaamse Regering.

3.6.1. Visienota 'De Europese Green Deal'

Deze visienota¹³⁹ op voorstel van minister-president Jan Jambon werd op 21 februari 2020 door de Vlaamse Regering goedgekeurd. Met de nota neemt de regering een algemeen standpunt in over de Green Deal (zie 2.1.3) en legt ze de krachtlijnen vast voor de verdere standpuntbepaling over de verschillende deelonderwerpen van de Green Deal. In de nota wordt onder meer aangegeven dat Vlaanderen wel aanspraak wil maken op middelen uit het Just Transition Fund. De minister-president zal zorgen voor de verdere coördinatie van het Green Deal-dossier in nauw overleg met de inhoudelijk verantwoordelijke ministers.

¹³⁸ Beslissingen Vlaamse Regering 9 december 2022. <https://beslissingenvlaamseregering.vlaanderen.be/?dateOption=select&endDate=2022-12-09T22%3A59%3A59.000Z&search=vlhora&startDate=2022-12-08T23%3A00%3A00.000Z>

¹³⁹ Vlaamse Regering (2020). Vlaamse Visienota. 'De Europese Green Deal' (VR 2020 2102 DOC.0172/1). https://assets.vlaanderen.be/image/upload/v1653990011/Visienota_Green_DealLaas8ftu.pdf

3.6.2. Visienota ‘Fit for 55’

Met deze nota¹⁴⁰ van 5 november 2021, op voorstel van Vlaams minister van Omgeving Zuhal Demir, geeft de Vlaamse Regering haar standpunt op het pakket ‘Fit for 55’ van de Europese Commissie en op de Europese Klimaatwet (zie 2.1.3). Vlaanderen steunt de transitie naar een klimaatneutraal Europa en zet hierbij ook maximaal in op de troeven waarover het beschikt, zoals innovatie en technologische oplossingen, om de klimaatopwarming te helpen afremmen. Vlaanderen stapt echter niet blind mee in de Fit for 55 voorstellen van de Europese Commissie.

3.6.3. Visienota ‘Naar een versterkte concurrentiekracht van de Europese Industrie’

Om input te leveren voor het debat over het Green Deal Industrial Plan (zie 2.1.4) keurde de Vlaamse Regering begin februari 2023 deze visienota goed.¹⁴¹ Als onderdeel ervan wordt gepleit voor een versterkt industrie- en innovatiebeleid met meer pan-Europese samenwerking en een verbeterde valorisatie van onderzoek en ontwikkeling. Minister-president Jan Jambon ziet de nota als een startpunt voor de verdere discussie over het versterken van de Europese concurrentiekracht. Samen met minister Brouns, en in samenspraak met het Vlaams Parlement zal hij de visienota verder uitwerken en uitdiepen en onze Vlaamse belangen ter zake verdedigen. De nota werd in mei 2023 besproken in het Vlaams Parlement.¹⁴²

¹⁴⁰ Vlaamse Regering (2021). Vlaamse Visienota. ‘Fit for 55’ (VR 2021 0511 DOC.1222/1QUATER).

https://assets.vlaanderen.be/image/upload/v1659455529/Visienota_Fit_for_55_gohxbr.pdf

¹⁴¹ Vlaamse Regering (2023). Vlaamse Visienota ‘Naar een versterkte concurrentiekracht van de Europese Industrie’ (VR 2023 0302 DOC.0097/1TER).

https://www.ewi-vlaanderen.be/sites/default/files/nota_aan_de_vlaamse_regering_-_vlaamse_visienota_naar_een_versterkte_concurrentiekracht_van_de_europese_industrie.pdf

¹⁴² Vlaams Parlement (2023). Verslag namens de Commissie voor Buitenlands Beleid, Europese Aangelegenheden, Internationale Samenwerking uitgebracht door Philippe Muyters en Annick Lambrecht over de nota van de Vlaamse Regering. Vlaamse Visienota. ‘Naar een versterkte concurrentiekracht van de Europese Industrie’. <https://www.vlaamsparlement.be/nl/parlementaire-documenten/parlementaire-initiatieven/1740308>

4. HOE DOET VLAANDEREN HET VANDAAG IN HET KADER VAN EUROPESE INITIATIEVEN?

4.1. Inleiding

De kaderprogramma's van de Europese Unie zijn een belangrijke financieringsbron voor onderzoek en innovatie. Het Departement Economie, Wetenschap en Innovatie (EWI) analyseert op regelmatige tijdstippen de Vlaamse return voor dit financieringskanaal. Een diepgaande, uitgebreide analyse over het Horizon 2020 programma en over de eerste resultaten van het Horizon Europe programma verschijnt binnenkort.¹⁴³ Het Departement EWI baseert zijn analyse op gegevens uit de ECORDA-databank waarvan het een geautoriseerd gebruiker is.

Voor andere Europese programma's dan het kaderprogramma die niet vanuit DG RTD worden beheerd, wordt de deelname niet systematisch opgevolgd. Data daartoe zijn ook minder goed toegankelijk of worden minder openbaar gemaakt vanuit de EU. Dit is onder meer het geval voor het European Defence Fund en het European Space Programme die beide door DG DEFIS worden beheerd en waar de federale overheid als contactpunt ook vragende partij is voor de data. VLEVA publiceerde wel een eerste monitor van deelname van Vlaamse actoren aan een reeks van Europese subsidieprogramma's van 2014 tot 2020.¹⁴⁴ Daarin wordt benadrukt dat de nodige gegevens niet voorhanden zijn voor een volledig en accuraat (kwantitatief) overzicht van alle Europese middelen voor alle Vlaamse actoren. VLEVA streeft er wel naar in de toekomst en in samenwerking met zijn leden en partners, volledige, betrouwbare cijfers te bekomen en te delen over de Vlaamse deelname aan alle Europese subsidieprogramma's.

De informatiedoorstroming over Europese programma's en de ondersteuning bij aanvragen zit verspreid over verschillende Vlaamse organen en structuren, bij VLEVA, de NCP's, EEN enz. maar ook FWO, VLAIO, FIT, VEKA enz. We zouden voor elk daarvan in kaart kunnen brengen hoeveel VTE's ze kunnen inzetten, verspreid over hoeveel 'koppen'. Veel moeilijker wordt het om dat internationaal te vergelijken, zeker voor organisaties zoals VLEVA waarvoor er geen internationale tegenhangers zijn. Andere landen hebben dan weer andere organisaties die ontbreken in Vlaanderen, zoals een regiobureau of een organisatie als het Nederlandse Neth-ER. VARIO vindt het daarom niet zinvol om aantallen VTE's in kaart te brengen. Hoe effectief het geheel functioneert in Vlaanderen kan in zekere mate worden afgeleid uit wat Vlaanderen haalt uit Europese programma's en andere initiatieven. VARIO heeft voor de voornaamste daarvan hieronder een overzicht gemaakt.¹⁴⁵ Daarbij is een onderscheid gemaakt tussen Europese middelen die centraal worden beheerd, al dan niet met Vlaamse cofinanciering, enerzijds, en Europese middelen die door Vlaanderen worden beheerd en Vlaamse middelen anderzijds.

¹⁴³ Departement EWI (in voorbereiding). [Analyse Europese kaderprogramma's](#).

¹⁴⁴ VLEVA (2020). [Monitor deelname Vlaamse actoren aan EU-subsidieprogramma's van 2014 tot 2020](#).

https://d2qq1moxf3jml5.cloudfront.net/sites/default/files/2020-06/Monitor%20Vlaamse%20deelname%20EU-subsidieprogramma%27s_1.pdf

¹⁴⁵In het vorige hoofdstuk wordt ook verwezen naar industriële allianties (zie 2.1.5), euroclusters (zie 2.1.5) en 'regional innovation valleys' (zie 2.1.7). Wegens een gebrek aan voldoende toegankelijke gegevens worden die hier niet uitgewerkt. Voor de euroclusters is het niet zo duidelijk wat de toegevoegde waarde is. Deze zijn daarom niet door VLAIO gepromoot. Voor de 'regional innovation valleys' die nog worden opgezet in het kader van de New European Innovation Agenda, is er wel vraag vanuit de actoren, maar ook daar is de meerwaarde niet duidelijk, noch wat van Vlaanderen wordt verwacht op gebied van cofinanciering.

4.2. Centraal beheerde Europese middelen

4.2.1. De European Investment Bank (EIB)

De EIB rapporteert op zijn website over alle projecten die het financiert.¹⁴⁶ Daar zijn ook alle Belgische projecten te vinden, zowel van de publieke als van de private sector. De leningen kunnen rechtstreeks met de EIB worden afgesloten of via intermediaire Belgische banken of de SRIW (Société Régionale d'Investissement de Wallonie).¹⁴⁷ De EIB financiert typisch grote projecten die in de miljoenen euro lopen. Begin 2023 kreeg bijvoorbeeld de vestiging van de Zweedse machinebouwer Atlas Copco in Wilrijk een lening van 209 miljoen euro voor onderzoek, ontwikkeling en innovatie. België kreeg in 2022 veel geld van de EIB in vergelijking met andere Europese landen¹⁴⁸, maar dit heeft veel te maken met steun na de overstromingen in Wallonië.

4.2.2. Chips Act

Het Leuvense imec zit in het hart van de ambitieuze chipsplannen van de EU. Samen met het Franse Leti en het Duitse Fraunhofer kan het één van drie pilootlijnen uitmaken die worden gesteund in een eerste golf, en samen een consortium zullen vormen. De politieke onderhandelingen over de Chips Act zijn in juli 2023 afgerond. De definitieve uitwerking ervan wordt verwacht voor het vroege najaar van 2023. Gedetailleerde cijfers over de financiering en de uitwerking van het Europees consortium zijn nog niet bekend.

Het succes van imec in de Chips Act is te wijten aan een aantal factoren: (1) de excellentie die imec over jaren heeft opgebouwd met steun van de Vlaamse overheid, (2) de geopolitieke situatie die voor een momentum heeft gezorgd, (3) de bereidheid van Vlaanderen om hiermee verder te gaan. In de loop van de totstandkoming van de Chips Act is er door de Vlaamse administratie op regelmatige basis overlegd, ook met imec en het federale niveau, georganiseerd door het kabinet van minister Brouns. De Chips Act is een uitzonderlijk voorbeeld van waar Vlaanderen al in erg vroeg stadium bij Europese besluitvorming is betrokken. Het wetgevend voorstel van de Europese Commissie werd in nauw overleg met de grote spelers, zoals imec, uitgeschreven.

Imec onderhandelt in kader van de Chips Act met de Europese Commissie over 750 miljoen euro aan Europese subsidies. Een deel zal komen van de lijn van het Digital Europe Program van de Chips Joint Undertaking (JU) en dient voor investeringen, voor 'capacity building', verder uitbreiden van infrastructuur waaronder het verder inrichten van de *clean room*. Een ander deel, van Horizon Europe, is voor operationele projecten (RDI, Research Development and Innovation), direct gelinkt aan de *clean room*. De precieze opdeling tussen die twee lijnen ligt nog niet vast. Voor de verdeling van de middelen moet de wetgeving van de relevante instrumenten gevolgd worden en die zal daarom via calls verlopen. De middelen zijn verbonden aan het huidige Multiannual Financial Framework (MFF, Meerjarig Financieel Kader) dat loopt tot 2027.

Vlaanderen zal bij de 750 miljoen euro van Europa, 750 miljoen euro bijpassen in de vorm van investeringen (*matching funds*). Die zal imec in de loop der jaren in de vorm huur terugbetalen.

¹⁴⁶ <https://www.eib.org/en/projects/loans/index.htm>

¹⁴⁷ <https://www.eib.org/intermediarieslist/search/result?country=BE>

¹⁴⁸ https://www.eib.org/attachments/lucalli/20220187_eib_activity_report_2022_en.pdf

Hoe de Vlaamse bijdrage precies zal worden betaald ligt nog niet vast. Een mogelijkheid is om het grootste deel als ESR-8 investeringen uit de uit de normale ESR-begroting te houden. Een verdere optie om de betalingen voor Vlaanderen te beperken is andere lidstaten te laten meebetalen, wanneer hun bedrijven gebruik maken van de infrastructuur. Als in het RDI-gedeelte kmo's worden betrokken, kunnen daar reguliere VLAIO-middelen voor gebruikt worden (tegen gebruikelijke voorwaarden). Het is echter nog niet duidelijk of dat al dan niet bovenop de 750 miljoen euro komt. Ook als een Vlaamse kmo meewerkt aan een Duitse pilootlijn, kan dat via O&O-middelen van VLAIO gefinancierd worden.

Naast de steun van Europa en Vlaanderen, is er ook nog steun vanuit de industrie. Imec heeft een ondertekend Memorandum of Understanding met ASML dat nog eens 750 miljoen euro zal geven in de vorm van machines voor de *clean room*.

De steun n.a.v. de Chips Act moet imec rugwind geven om zijn wereldleiderschap in chiptechnologie verder uit te bouwen. Waar de steun het verschil moet maken is in de snellere adoptie van nieuwe technologie. Partners van imec uit de industrie en de academische wereld zullen dankzij de uitgebreide *clean room* de impact en het belang van geavanceerde chiptechnologie als motor voor innovatie in domeinen zoals gezondheidszorg, mobiliteit en energietransitie in een zeer vroeg stadium kunnen uittesten en disruptieve oplossingen ontwikkelen. De voornaamste *bottle neck* wordt verwacht op het gebied van talent, waarvoor een wereldwijde concurrentie woedt. De nieuwe middelen zullen leiden tot een nood aan honderden nieuwe mensen. De precieze nodige aantallen en profielen zijn nog niet duidelijk. Imec heeft wel al strategieën om zijn noden in te vullen, met bijvoorbeeld de eigen imec school waar *clean room* operatoren worden opgeleid.

Behalve de steun voor imec is in het kader van de Chips Act ook een Belgisch Competence Center voorzien. Dat zou 1 miljoen euro steun kunnen krijgen van Europa gedurende vijf jaar. België moet dat matchen met 1 miljoen euro. Een opsplitsing van Belgisch naar regionaal werd nog niet gemaakt. Ook de financiering binnen de regio's is nog niet duidelijk.

4.2.3. Europese kaderprogramma's: Horizon 2020 en Horizon Europe

Algemeen

De kaderprogramma's zijn sterk competitieve financieringsprogramma's, waarbij de toekenning van subsidies rechtstreeks door de Europese Commissie gebeurt via de selectie van geschikte projecten op basis van drie criteria: 'excellentie', 'impact', en 'kwaliteit en efficiëntie van de uitvoering'.

Vlaanderen haalt aanzienlijke hoeveelheden middelen uit de Europese kaderprogramma's, voor Horizon 2020 ging het over een totale deelnametoelage van 1 895,1 miljoen euro¹⁴⁹ wat neerkomt op jaarlijks meer dan 200 miljoen euro in een totaal van 2939 projecten. Voor het lopende Horizon Europe ontvingen Vlaamse deelnemers tot nu toe 776 miljoen euro.¹⁵⁰ Het Vlaams aandeel van het EU-budget, d.w.z. hoeveel procent van de totale toegekende Europese middelen naar Vlaanderen is gegaan, was voor Horizon 2020 over de volledige looptijd (2014-2020) 2,76%. Voor Horizon Europe bedraagt dit momenteel 3,18% maar dat zal ongetwijfeld nog wijzigen. Een

¹⁴⁹ Departement EWI (in voorbereiding). [Analyse Europese kaderprogramma's](#).

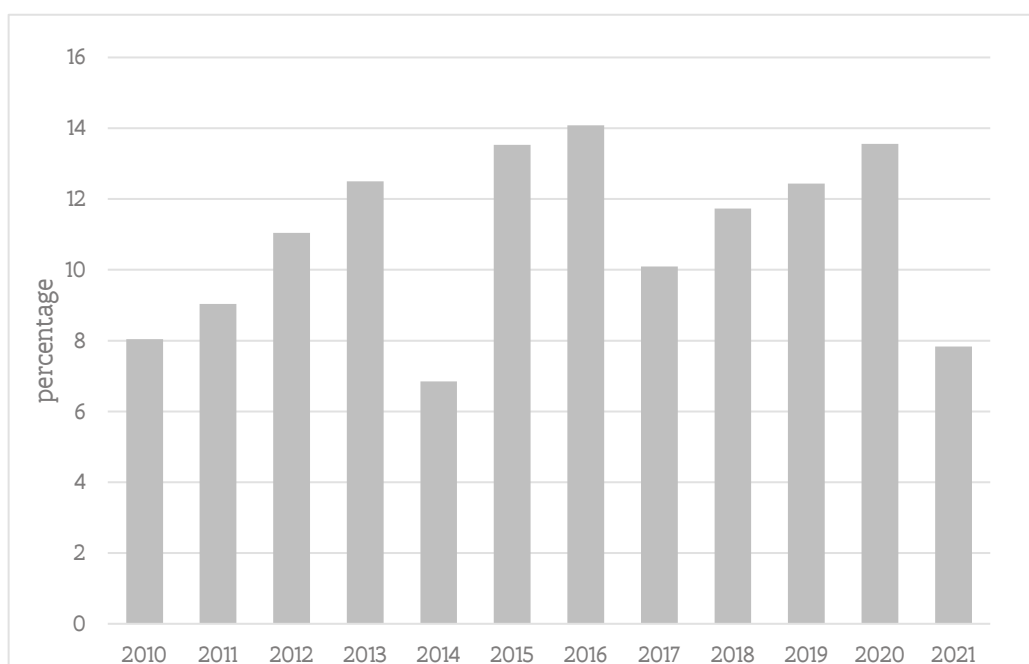
¹⁵⁰ Data 10 juni 2023; Departement EWI (in voorbereiding). [Analyse Europese kaderprogramma's](#).



Vlaams aandeel tussen 2 en 2,5% is gemiddeld. Alle hogere percentages wijzen op een goede tot heel goede participatie van de Vlaamse actoren. De gedetailleerde cijfers van het EWI-rapport¹⁵¹ tonen een wisselend beeld voor de verschillende onderdelen van Horizon 2020 en Horizon Europe, maar vaak zijn de scores (veel) hoger dan 2,5%. Zowel de bedrijven als de universiteiten en onderzoekscentra dragen hiertoe bij.

De financiering vanuit het kaderprogramma is een vorm van publieke financiering, waardoor deze bedragen ook kunnen vergeleken worden met de totale publieke financiering in Vlaanderen (Vlaams, federaal en Europees) (GBARD-versie 3). Figuur 11 geeft het aandeel van de bijdrage uit de Europese kaderprogramma's weer van alle publieke O&O middelen.

Figuur 11: Vergelijking van publieke O&O uitgaven en bijdragen uit Europese kaderprogramma's voor Vlaanderen.



Bron: Departement Economie, Wetenschap en Innovatie, Vlaamse overheid; eigen bewerking

Voor de vergelijking werden zowel voor het Europees niveau als voor het Vlaams en federaal niveau de vastleggingen opgenomen. Op Vlaams en federaal niveau worden de budgetten weliswaar per jaar voorzien, maar niet altijd hetzelfde jaar toegekend of uitgegeven. Op Europees niveau is de vastlegging op het moment van contractondertekening van het volledige project. Dit verklaart waarom overgangsjaren tussen kaderprogramma's (2014 en 2021) een tijdelijke reductie optekenen in vastleggingen. Dit zijn ook de jaren dat de nieuwe kaderprogramma's hun inhoud moeten vormgeven, wat vertraging oplevert voor oproepen, en dus ook voor ondertekening van finale contracten. Uit de berekeningen blijkt dat tussen 2010 en 2022 het aandeel uit de EU-kaderprogramma's tussen de 7 en 14% van de totale overheidsfinanciering in Vlaanderen bedraagt.

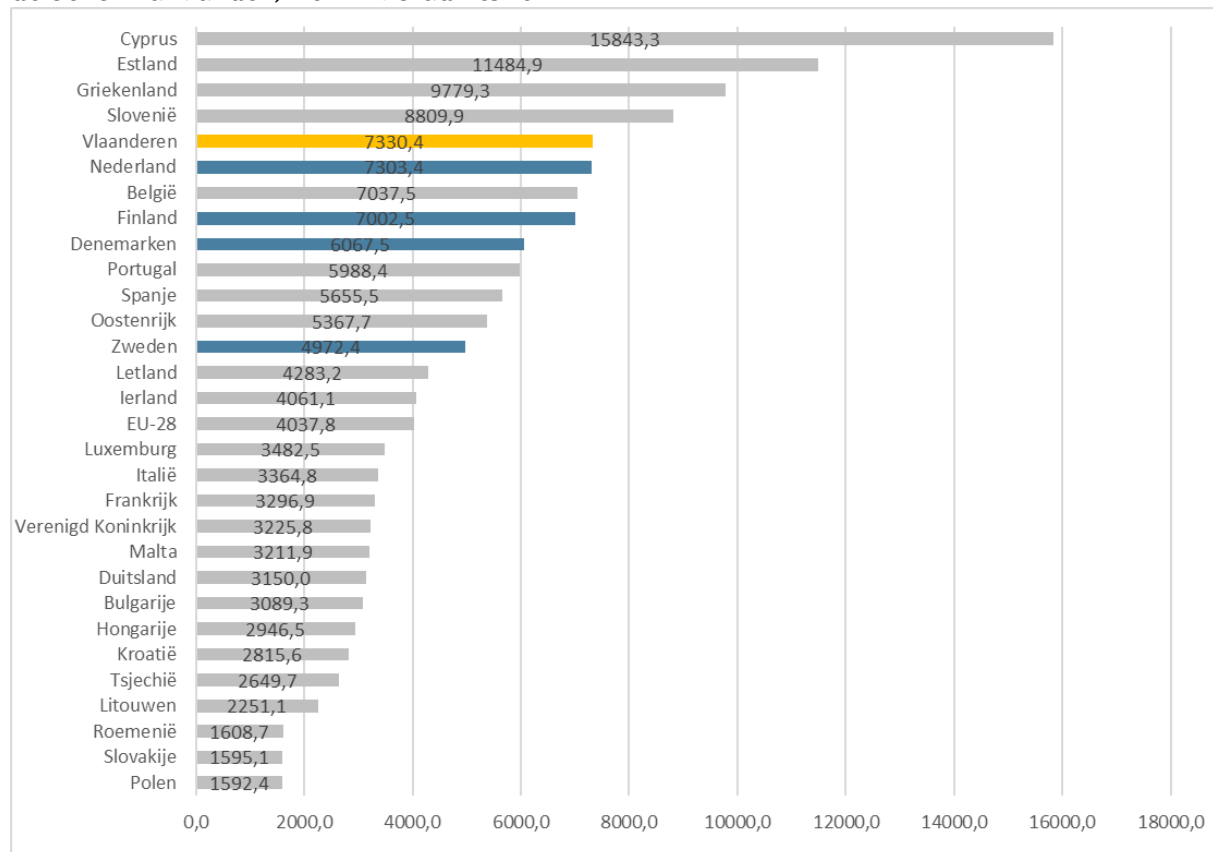
In 2020 ontwikkelde VARIO een set van een vijftigtal indicatoren die het brede spectrum van het O&I-systeem zo volledig mogelijk afdekken. Hieruit werd een selectie gemaakt van 20

¹⁵¹ Departement EWI (in voorbereiding). [Analyse Europese kaderprogramma's](#).



kernindicatoren.¹⁵² Deze laten toe om structurele evoluties in het Vlaamse O&I landschap systematisch te volgen en Vlaanderen in internationale context te situeren. Ze worden tweejaarlijks ingevuld in het Vlaams Indicatorenboek.¹⁵³ Een aantal van de indicatoren bekijken de deelname en het succes van Vlaanderen in de Europese kaderprogramma's, het gaat om de deelnametoelage respectievelijk in functie van het bbp (Figuur 12) en het inwonersaantal (Figuur 13), de verdeling van de toelage over verschillende groepen instellingen (Figuur 14) en deelname aan de Marie Skłodowska-Curie acties – individual fellows (Figuur 15).

Figuur 12a: Internationale positionering van Vlaanderen inzake de deelnametoelage (miljoen euro) in functie van het bbp (in miljoen euro) maal één miljoen, m.b.t. Horizon 2020. In blauw: de benchmarklanden, zie VARIO-advies 10¹⁵⁴



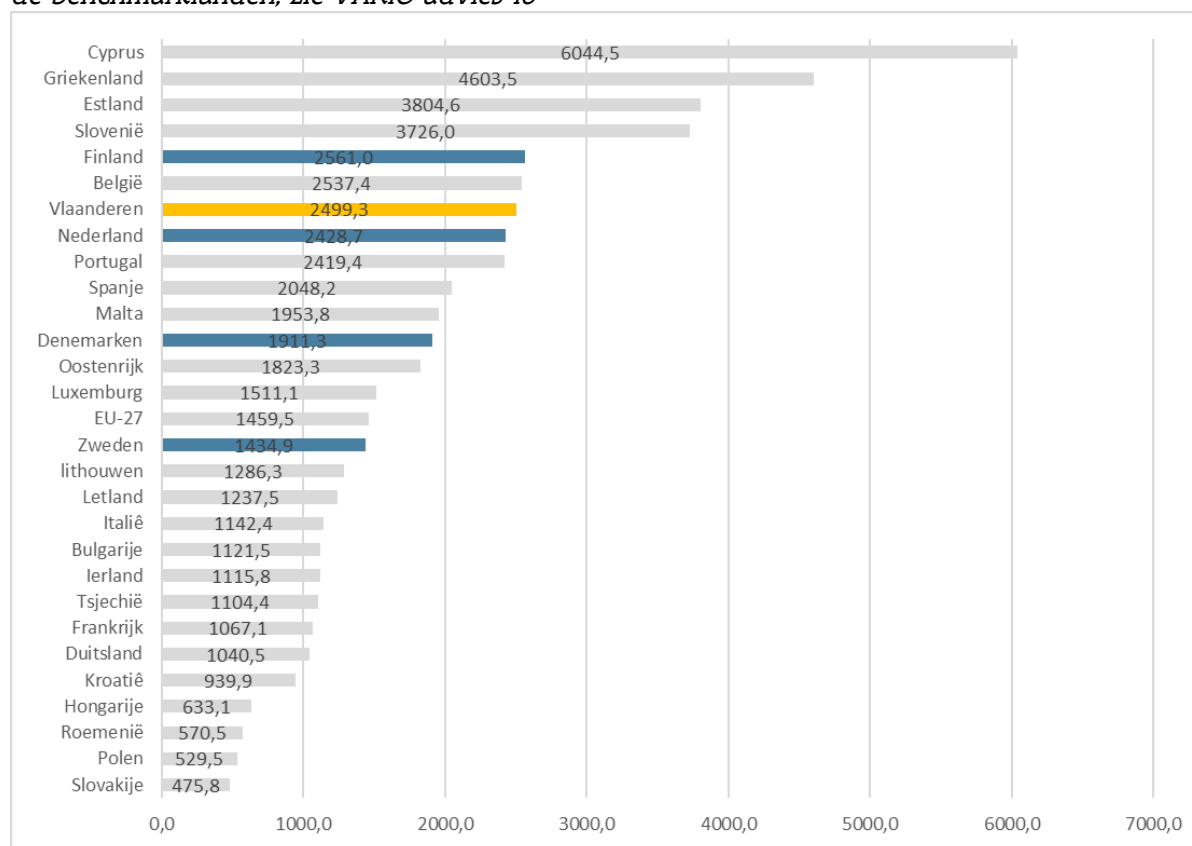
Bron: Departement Economie, Wetenschap en Innovatie, Vlaamse overheid (data op 10 juni 2023); eigen bewerking

¹⁵² VARIO (2020). Een kwaliteitsvolle set indicatoren voor wetenschap en innovatie. Advies 13. <https://www.vario.be/nl/adviezen-rapporten/advies-13-eeen-kwaliteitsvolle-set-indicatoren-voor-wetenschap-en-innovatie>

¹⁵³ <https://www.vlaamsindicatorenboek.be/6/de-20-vario-kernindicatoren>

¹⁵⁴ VARIO (2020). Innovatieve benchmarklanden en -regio's voor Vlaanderen. Advies 10. <https://www.vario.be/nl/adviezen-rapporten/advies-10-innovatieve-benchmarklanden-en-regios-voor-vlaanderen>

Figuur 12b: Internationale positionering van Vlaanderen inzake de deelnametoelage (miljoen euro) in functie van het bbp (in miljoen euro) maal één miljoen, m.b.t. Horizon Europe. In blauw: de benchmarklanden, zie VARIO-advies 10¹⁵⁵



Bron: Departement Economie, Wetenschap en Innovatie, Vlaamse overheid (data op 10 juni 2023); eigen bewerking

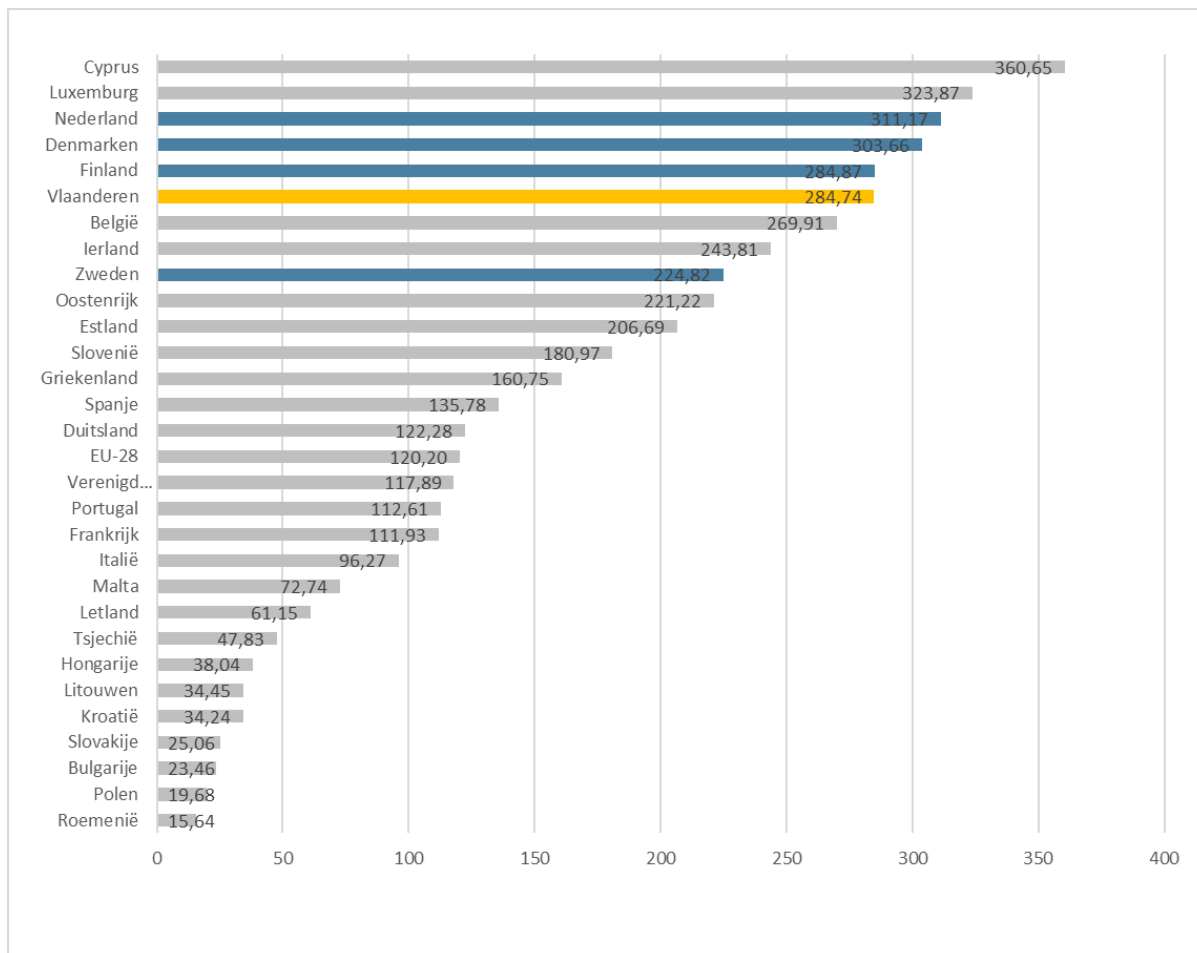
Wat betreft deelnametoelage in functie van het bbp doet Vlaanderen het zowel voor Horizon 2020 als voor Horizon Europe zeer goed (Figuur 12). Voor Horizon 2020 is Vlaanderen beter dan de VARIO-benchmarklanden Finland, Nederland en Denemarken (in blauw, zie VARIO-advies 10¹⁵⁶). Voor Horizon Europe, dat nu zo'n 2,5 jaar loopt, gaat Finland onze regio vooraf. Grote EU-landen zoals Duitsland, Frankrijk en Italië scoren hier relatief laag. We merken hierbij op dat de positie in de vergelijking niet enkel door de deelnametoelage, maar ook door het bbp bepaald wordt. Vandaar dat Griekenland een hoge positie inneemt. De toppositie van Cyprus en Estland daarentegen zou dan weer door de specifieke focus op het kaderprogramma van deze landen kunnen verklaard worden.

Als we naar de deelnametoelage in functie van het aantal inwoners kijken, gaan de benchmarklanden Denemarken, Nederland en Finland ons voor (Figuur 13). Hier scoren grotere EU-landen zoals Italië, Frankrijk, Duitsland en Spanje eveneens laag.

¹⁵⁵ VARIO (2020). *Innovatieve benchmarklanden en -regio's voor Vlaanderen*. Advies 10. <https://www.vario.be/nl/adviezen-rapporten/advies-10-innovatieve-benchmarklanden-en-regios-voor-vlaanderen>

¹⁵⁶ VARIO (2020). *Innovatieve benchmarklanden en -regio's voor Vlaanderen*. Advies 10. <https://www.vario.be/nl/adviezen-rapporten/advies-10-innovatieve-benchmarklanden-en-regios-voor-vlaanderen>

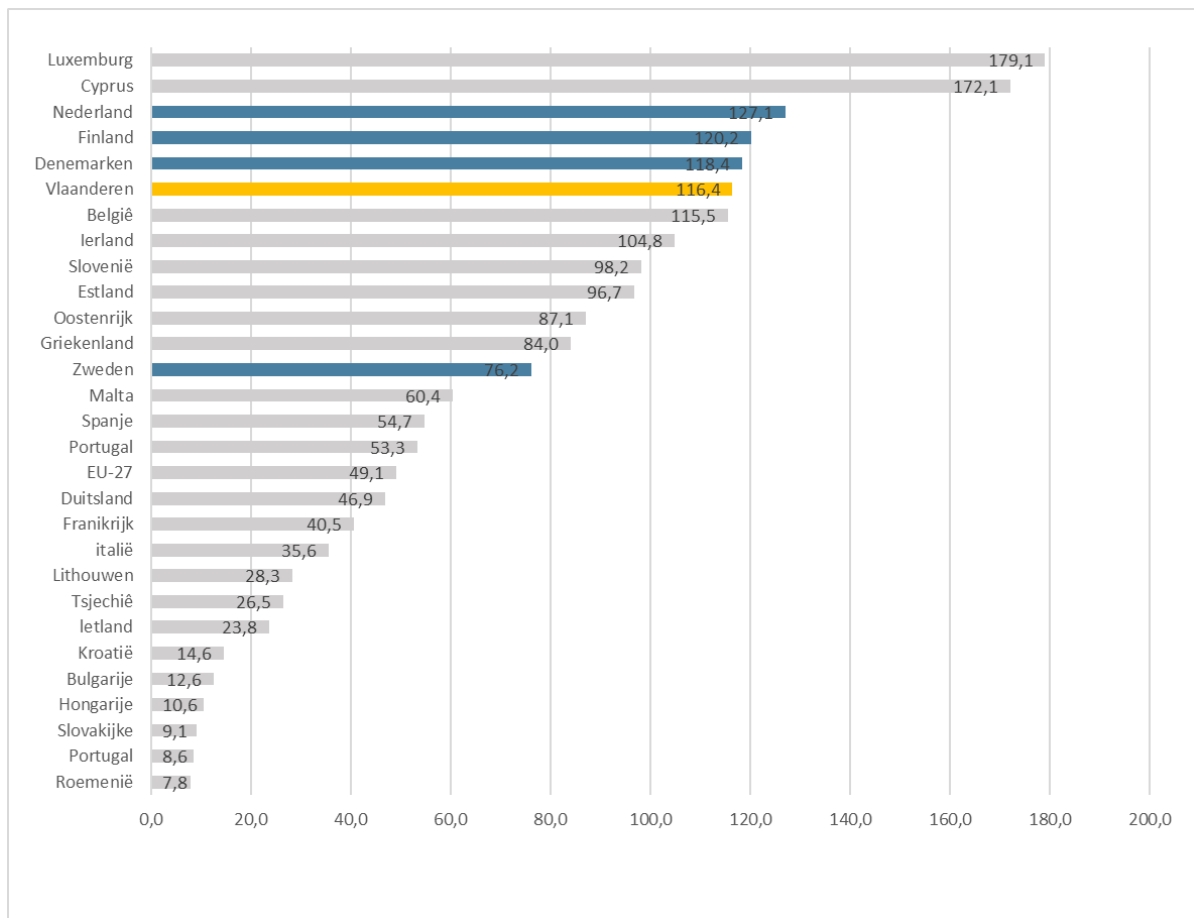
Figuur 13a: Internationale positionering van Vlaanderen inzake de deelnametoelage (miljoen euro) in functie van het aantal inwoners (miljoen) m.b.t. Horizon 2020. In blauw: de benchmarklanden, zie VARIO-advies 10¹⁵⁷



Bron: Departement Economie, Wetenschap en Innovatie, Vlaamse overheid (data op 10 juni 2023); eigen bewerking

¹⁵⁷ VARIO (2020). *Innovatieve benchmarklanden en -regio's voor Vlaanderen*. Advies 10. <https://www.vario.be/nl/adviezen-rapporten/advies-10-innovatieve-benchmarklanden-en-regios-voor-vlaanderen>

Figuur 13b: Internationale positionering van Vlaanderen inzake de deelnametoelage (miljoen euro) in functie van het aantal inwoners (miljoen) m.b.t. Horizon Europe. In blauw: de benchmarklanden, zie VARIO-advies 10¹⁵⁸



Bron: Departement Economie, Wetenschap en Innovatie, Vlaamse overheid (data op 10 juni 2023); eigen bewerking

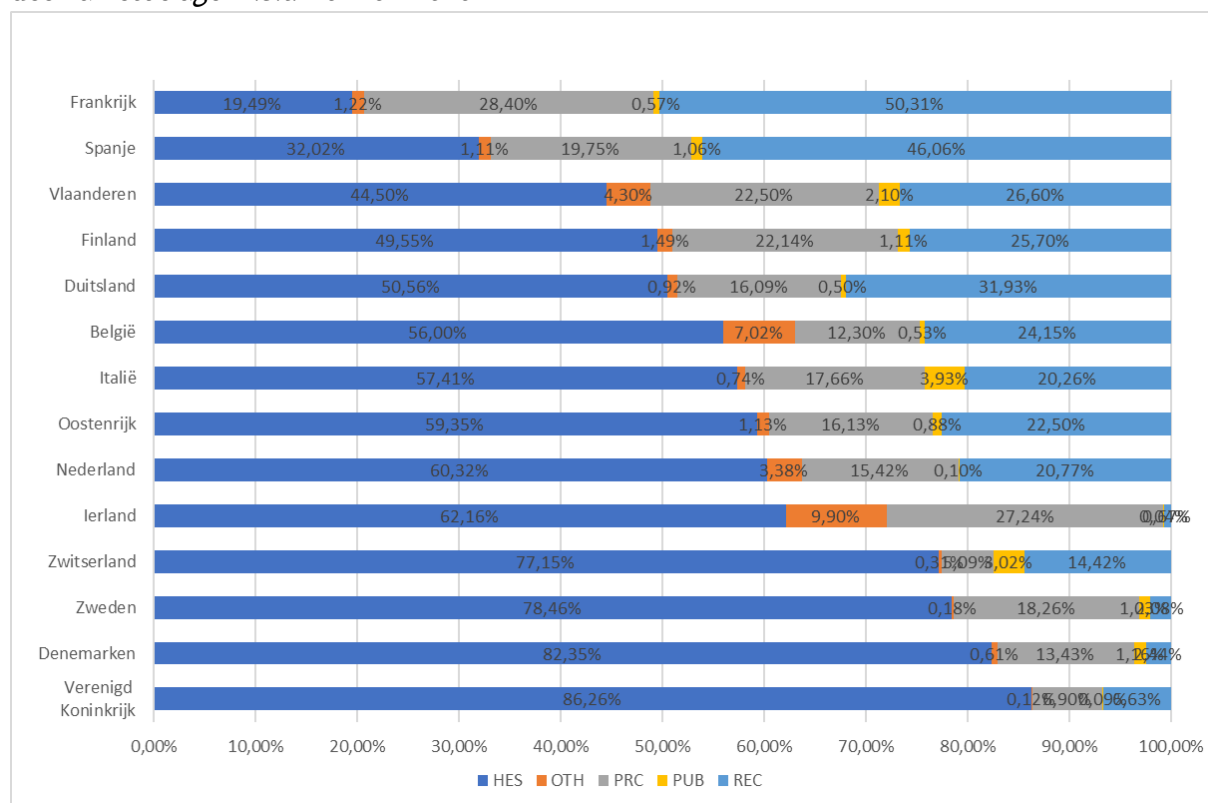
De observaties uit Figuren 12 en 13 liggen in lijn met de uitgebreidere en gedetailleerdere analyses van het Departement EWI, waaruit de algemene conclusie luidt dat Vlaanderen zich kan meten met de beste EU-lidstaten wat betreft de participatie in de kaderprogramma's.¹⁵⁹

Een opdeling van de deelnametoelage van het EU-kaderprogramma (Horizon 2020 waarin het Verenigd Koninkrijk en Zwitserland nog deelnemen) per deelnemerscategorie wordt weergegeven in Figuur 14.

¹⁵⁸ VARIO (2020). *Innovatieve benchmarklanden en -regio's voor Vlaanderen*. Advies 10. <https://www.vario.be/nl/adviezen-rapporten/advies-10-innovatieve-benchmarklanden-en-regios-voor-vlaanderen>

¹⁵⁹ Departement EWI (in voorbereiding). *Analyse Europese kaderprogramma's*.

Figuur 14: Internationale positionering van Vlaanderen per deelnemerscategorie in de deelnametoelage m.b.t. Horizon 2020



Bron: Departement Economie, Wetenschap en Innovatie, Vlaamse overheid (data op 10 juni 2023); eigen bewerking
 Noot: Het onderscheid wordt gemaakt voor instellingen voor hoger onderwijs (HES), private bedrijven (PRC), onderzoekscentra (REC), publieke instellingen (PUB), en andere organisaties (OTH).

Enkele observaties:

- 44,5% van de deelnametoelage van Vlaanderen gaat naar instellingen voor hoger onderwijs en 22,6% gaat naar onderzoeksinstellingen. Bedrijven nemen een aandeel van 22,5% voor hun rekening.
- In Vlaanderen is het grootste aandeel voor de hoger onderwijsinstellingen, net zoals in het overgrote deel van de lidstaten. In het Verenigd Koninkrijk, Denemarken, Zweden en Zwitserland is het aandeel van de hoger onderwijsinstellingen in de deelnametoelage bijzonder hoog. Deze landen zetten dan ook sterk in op fundamenteel onderzoek.
- In Frankrijk, Spanje en Duitsland is het aandeel van de onderzoeksinstellingen hoger dan 30%. Voor Vlaanderen bedraagt dit aandeel 26,6%.
- In Vlaanderen staan de universiteiten en onderzoeksinstellingen (die niet zo groot zijn in aantal) samen in voor 71,1% van de totale deelnametoelage.
- Bedrijven in Vlaanderen zijn goed voor 22,5% van de deelnametoelage in Horizon 2020.

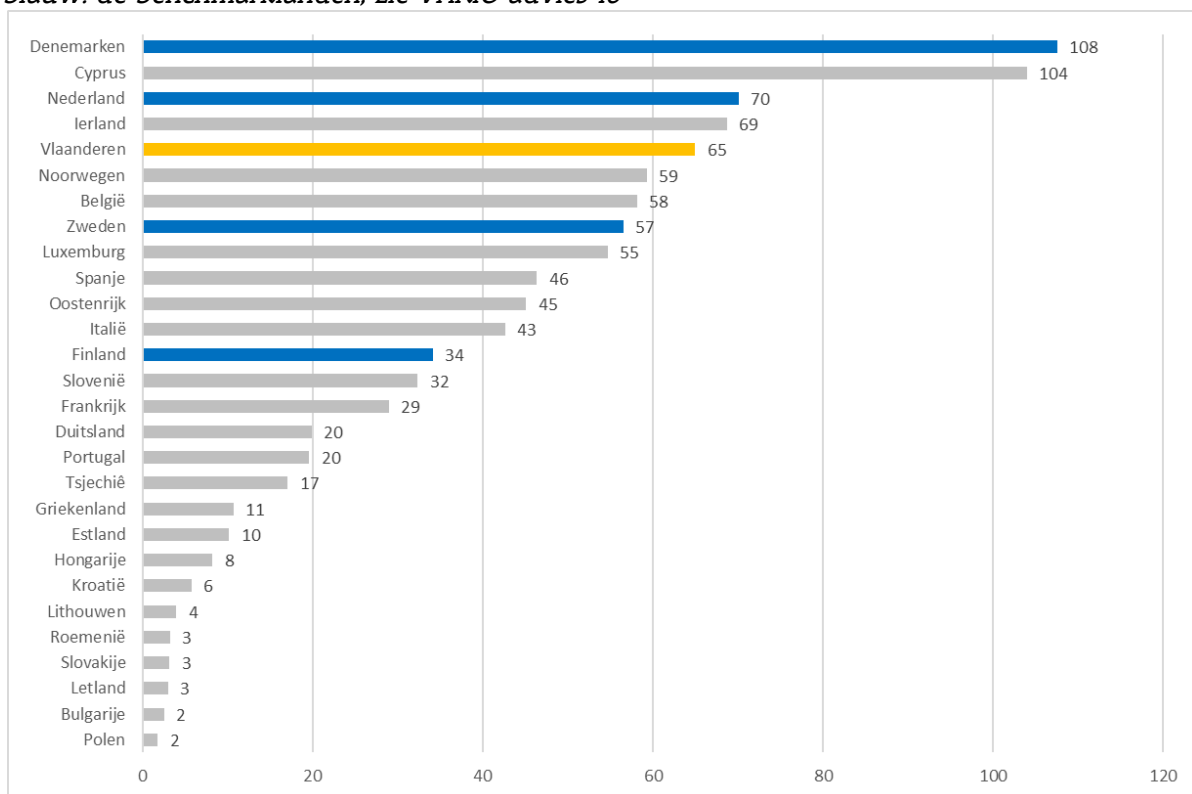
Deze observaties kunnen verfijnd en aangevuld worden met de gedetailleerde analyses uit het EWI-rapport.¹⁶⁰ Daaruit blijkt een sterke concentratie in Vlaanderen van EU-bijdrages bij een beperkt aantal topdeelnemers. Dat is te verklaren door een zeer groot aandeel van de EU-budgetten dat naar de universiteiten en onderzoeksinstellingen gaat, in combinatie met het feit dat private bedrijven en vzw's in Vlaanderen verhoudingsgewijs beperkt deelnemen. Ondanks successen in alle instrumenten en onderdelen van het kaderprogramma door private topdeelnemers, is van een brede participatie van het bedrijfsleven in Vlaanderen geen sprake.

¹⁶⁰ Departement EWI (in voorbereiding). [Analyse Europese kaderprogramma's](#).

Voor de bedrijfsdeelname varieert de relatieve score naar gelang de noemer die wordt gebruikt (aantal onderzoekers, BBP, aantal inwoners), maar op dit punt scoort Vlaanderen gemiddeld en niet bij de koplopers, zoals dat wel het geval is voor de universiteiten en onderzoeksinstellingen.

Het Marie Skłodowska-Curie-programma (MSCA) heeft als doel ondersteuning te bieden aan onderzoekers van verschillende carriëرنiveaus, met het accent op jonge onderzoekers tot maximaal acht jaar na afleggen van doctoraat, en bevordert internationale mobiliteit en interdisciplinaire samenwerking. Het MSCA omvat verschillende financieringsmechanismen en acties. We focussen hier op de MSCA Postdoctoral Fellowships (PF), beurzen die individuele onderzoekers ondersteunen om internationale ervaring op te doen en hun loopbaan verder te ontwikkelen in een gastorganisatie in het buitenland. We hebben in Vlaanderen gemiddeld 65 Marie Skłodowska-Curie individual fellows per 10.000 onderzoekers (toekenningen in de periode 2021 tot heden). Denemarken neemt de leiding in deze ranking met 108 Marie Skłodowska-Curie individual fellowships per 10.000 onderzoekers, gevolgd door Cyprus (104) en Nederland (70). De andere benchmarklanden Zweden (57) en Finland (34) scoren hier lager dan Vlaanderen evenals een aantal grote EU-landen Duitsland (20), Frankrijk (29), Italië (43) en Spanje (46) (Figuur 15).

Figuur 15: Internationale positionering van Vlaanderen voor het aandeel deelnemers aan de Marie Skłodowska-Curie acties bij Horizon Europe - individual fellows (per 10.000 onderzoekers); In blauw: de benchmarklanden, zie VARIO-advies 10¹⁶¹



Bron MSCQ: Departement Economie, Wetenschap en Innovatie, Vlaamse overheid; ECORDA (data op 10 juni 2023)

Bron onderzoekers: Departement Economie, Wetenschap en Innovatie, Vlaamse overheid

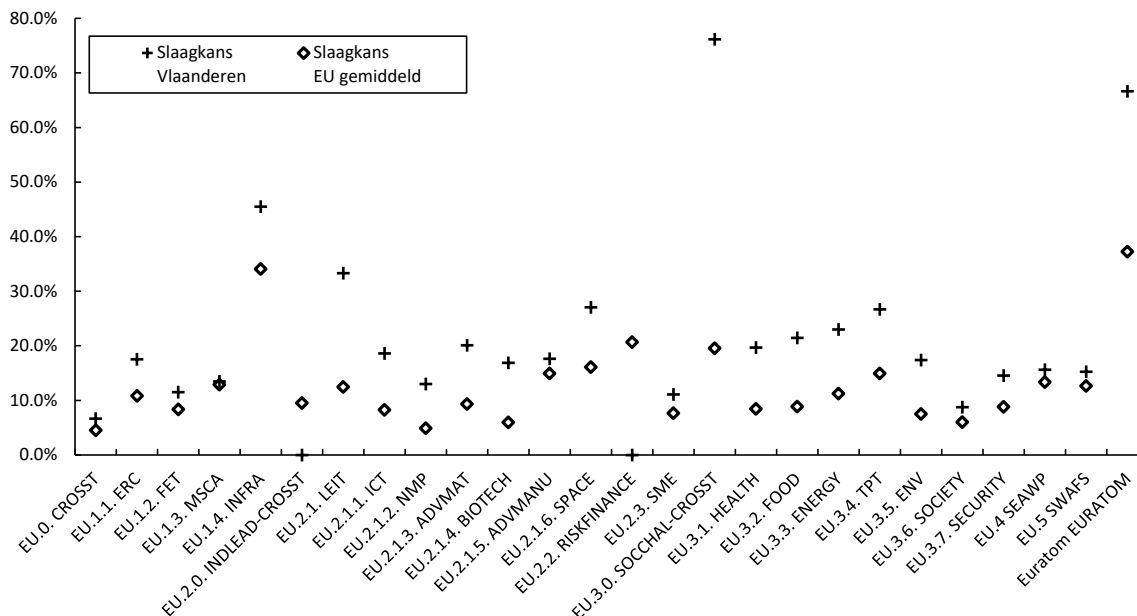
Wat betreft de slaagkansen voor Vlaamse deelnemers voor het vorige kaderprogramma, Horizon 2020, tenslotte, zijn uit het rapport van het Departement EWI ook een aantal conclusies te trekken.¹⁶² Die slaagkansen waren quasi over de gehele lijn hoger dan het gemiddelde voor de EU (Figuur 16), maar er is grote variatie in het aantal indieningen en slaagpercentages per pijler

¹⁶¹ VARIO (2020). [Innovatieve benchmarklanden en -regio's voor Vlaanderen](https://www.vario.be/nl/adviezen-rapporten/advies-10-innovatieve-benchmarklanden-en-regios-voor-vlaanderen). Advies 10. <https://www.vario.be/nl/adviezen-rapporten/advies-10-innovatieve-benchmarklanden-en-regios-voor-vlaanderen>

¹⁶² Departement EWI (in voorbereiding). [Analyse Europese kaderprogramma's](#).

en de onderdelen daarbinnen. In sommige lijnen van het kaderprogramma dienden Vlaamse bedrijven relatief weinig in, en hun slaagkansen waren ook relatief laag.

Figuur 16: Vergelijking van de slaagkansen van projecten met Vlaamse partners in Horizon 2020, en het EU-gemiddelde



Bron: Departement Economie, Wetenschap en Innovatie, Vlaamse overheid¹⁶³

European Innovation Council

Omdat de EIC een nieuwigheid is sinds het huidige kaderprogramma lichten we de resultaten daarvoor kort uit. Binnen de EIC zijn er drie pijlers, (1) EIC Pathfinder, (2) EIC Transition en (3) EIC Accelerator (zie 2.2.1). Pathfinder ondersteunt de technische ontwikkeling van radicale nieuwe technologieën. Transition is gericht op de marktontwikkeling op een hoger TRL-niveau. De Accelerator ondersteunt dan weer vooral KMO's en start-ups op het hoogste TRL-niveau. Deze pijler is dus voorbehouden voor bedrijven en is op toepassingen gericht.

In vergelijking met de programma's uit Horizon 2020, waarvan het een voorzetting is, is er duidelijk een grotere interesse van Vlaamse actoren om mee te doen aan het Pathfinder programma, ondanks de algemeen lage slaagkansen die voor Vlaanderen 13% bedragen (Tabel 3). Voor de EIC Transition projecten is het aantal voorstellen voor Vlaanderen, net zoals voor alle lidstaten, veel kleiner (Tabel 3). De slaagkansen per ingediend project is gelijkaardig als voor de Pathfinder. De slaagkans op budgetbasis is echter 28%, wat er op wijst dat grotere projecten duidelijk een grotere slaagkans hebben in dit domein.

¹⁶³ Departement EWI (in voorbereiding). [Analyse Europese kaderprogramma's](#).

Tabel 3: Overzicht van de Vlaamse deelnames aan oproepen voor het EIC in Horizon Europe

	BUDGET (MIO €)	DEELNAMES	VLAAMS AANDEEL IN HET EUROPEES BUDGET	SLAAGKANS (BUDGETBASIS)	SLAAGKANS (PROJECTBASIS)
PATHFINDER	29,9	36	4,3%	13,0%	11,6%
TRANSITION	7,9	4	5,6%	28,0%	14,3%
ACCELERATOR	12,4	5	1,3%	/	13,5%

Bron: Departement Economie, Wetenschap en Innovatie, Vlaamse overheid¹⁶⁴

De resultaten voor Vlaanderen van het EIC Accelerator instrument liggen in de lijn van de vroegere oproepen voor het SME-instrument onder Horizon 2020. Het algemene ondersteuningsinstrument voor kmo's wordt vanuit Vlaanderen historisch gezien minder gebruikt. Vanuit Vlaanderen wordt minder ingediend dan vanuit elk van de lidstaten. Vlaanderen dient 0,62 voorstellen per onderzoeker in, waar het Europees gemiddelde rond de 1,6 ligt. De lage interesse is de voornaamste verklaring voor de slechte Vlaamse scores. Ook het SME-instrument werd niet vaak gebruikt vanuit Vlaanderen. De Vlaamse slaagkans voor de EIC Accelerator in Horizon Europe bedraagt momenteel 13,5%. Dat is veel lager dan voor een aantal lidstaten zoals Ierland (17,5%) of Nederland (21,5%). Met 23,8%, is opmerkelijk genoeg ook de slaagkans voor België als geheel veel groter. Voor het SME-instrument onder Horizon 2020 was de slaagkans in Vlaanderen slechts 7,1%. Op 775 dossiers ingediende dossiers in de volledige periode werden er 55 goedgekeurd.

Missies

De vijf missies binnen Horizon Europe, ook nieuw tegenover vorige kaderprogramma's, zijn (1) het bestrijden van kanker, (2) het aanpassen aan de klimaatverandering, (3) het beschermen van onze oceanen, (4) het leven in groenere steden en het (5) waarborgen van de bodemgezondheid en voedsel. Voor de missies wordt beroep gedaan op lopende projecten in alle onderdelen van het kaderprogramma, maar er worden voor de missies ook specifieke calls uitgeschreven. Sommige calls richten zich op de ondersteuning van het volledige missieprogramma, maar de meeste calls richten zich op één enkele missie afzonderlijk.

Uit de resultaten van specifieke calls voor de missies, blijkt vooral dat er een duidelijke keuze gemaakt wordt vanuit de onderzoeksactoren. In de missies 'Oceanen' en 'Bodem' speelt Vlaanderen duidelijk boven zijn gewicht (Tabel 3). Hier krijgt Vlaanderen een proportioneel groot deel van het EU-budget, en is er een belangrijk aantal deelnames aan gerelateerde projecten. De deelname van de Vlaamse actoren aan de missies 'Klimaat' en 'Steden' is ook heel behoorlijk. Voor de missie 'Kanker' er is minder interesse vanuit onze onderzoeksgemeenschap.

¹⁶⁴ Departement EWI (in voorbereiding). [Analyse Europese kaderprogramma's](#).

Tabel 4: Overzicht van de Vlaamse deelnames aan oproepen voor de missies in Horizon Europe

	BUDGET (MIO €)	DEELNAMES	VLAAMS AANDEEL IN HET EUROPEES BUDGET	TOT. EU BUDGET (MIO €)	SLAAGKANS VL (BUDGETBASIS)
KLIMAAT	5,3	5	2,4%	217,3	16,7%
KANKER	2,3	6	0,9%	252,4	6,6%
OCEANEN	12,4	12	5,6%	222,0	79,3%
STEDEN	6,3	5	2,7%	234,5	28,2%
BODEM	6,5	12	4,2%	154,2	27,5%
ALGEMENE ONDERSTEUNING	0,8	35	1,3%	63,7	54,0%
TOTAAL	33,6	75	2,94%	1144,1	26,0%

Bron: Departement Economie, Wetenschap en Innovatie, Vlaamse overheid¹⁶⁵

Partnerschappen

Organisatie Vlaamse cofinanciering

Wat betreft partnerschappen binnen de Europese kaderprogramma's voor onderzoek en innovatie is er geen verplicht lidmaatschap van landen of regio's. De deelname aan de diverse internationale netwerken is in België grotendeels geregionaliseerd. Diverse Vlaamse entiteiten kunnen participeren 'in kind' vanuit hun rol, onder meer in de bepaling van de visie en onderzoeksprioriteiten. We focussen hier op de financiers. Vlaamse cofinanciering gebeurt via het FWO voor de kennisinstellingen, via VLAIO voor de bedrijven en uitzonderlijk ook via het Departement EWI, en/of op eigen middelen van de deelnemende instellingen. Het FWO en VLAIO beslissen zelf of ze al dan niet deelnemen, op basis van hun missie en de voorkeuren van hun doelgroepen. Het FWO doorloopt daarvoor een proces waarbij sinds het huidige kaderprogramma ook stakeholders worden betrokken. Voor het ondersteunen van partnerschappen maken het FWO en VLAIO gebruik van hun bestaande instrumentaria, met bijbehorende selectiecriteria en -procedures. De middelen die ze inzetten moeten uit hun bottom up kanalen komen. Het FWO voorziet daarvoor een vast deel van zijn budgetten, dat momenteel 9 miljoen euro per jaar bedraagt. Wat betreft middelen voor een netwerk moet een onderscheid gemaakt worden tussen voor en na de calls. Voor de call gaat het om budgetten die FWO en VLAIO voorzien voor elk van de partnerschappen, na de call over wat ze daadwerkelijk ook besteden nadat Vlaamse projecten succesvol aan een call hebben deelgenomen.

Het FWO ondersteunt ERA-netten - nu co-fund partnerschappen - en in beperktere mate ook European Joint Programme (EJP) cofund.¹⁶⁶ VLAIO geeft financiering voor ERA-netten.¹⁶⁷ Daarnaast ondersteunt het zogenaamde ERA-netten in eigen beheer. Dat zijn een aantal netwerken waarvoor de lidstaten beslist hebben om na het einde van de financiering door de Europese Commissie de steunverlening verder te zetten. Verder financiert VLAIO een aantal zogenaamde art. 185 initiatieven, waar de Europese Commissie samenwerkt met de lidstaten, en

¹⁶⁵ Departement EWI (in voorbereiding). [Analyse Europese kaderprogramma's](#).

¹⁶⁶ Zie FWO-jaarverslagen voor meer details over de cofinanciering van partnerschappen door het FWO.

¹⁶⁷ Zie VLAIO-jaarverslagen voor details over de cofinanciering van partnerschappen door VLAIO.

art. 187 initiatieven (Joint Undertakings, JU of Joint Technology Initiatives, JTI), waar de Europese Commissie samenwerkt met bedrijven, eventueel in combinatie met samenwerking met de lidstaten. De focus binnen deze structuren ligt op industrieel onderzoek en innovatie.

Horizon 2020

In 2020 verscheen een uitgebreid analyserapport voor België over de partnerschappen binnen Horizon 2020, met cutoff april 2020.¹⁶⁸ Op dat moment stond ons land, met 66 partnerschappen¹⁶⁹, op de vijfde plaats, kort na Frankrijk, Spanje, Duitsland en Nederland, wat betreft het aantal partnerschappen waarin het vertegenwoordigd was. In vergelijking met de andere landen is ons O&I-systeem sterk gedecentraliseerd, wat maakt dat we in aantal participaties (146) alleen Duitsland moesten laten voorgaan. De nationale middelen ter beschikking gesteld om onderzoeksvoorstellen te financieren (totaal pre-call budget), voor België (totaal ca. 100 miljoen euro) waren vergelijkbaar met die van Denemarken en Finland, maar lager dan die van Nederland en Zweden. Wanneer het pre-call budget echter genormaliseerd wordt op basis van het aantal onderzoekers (VTE), is het geld dat België toeweest per onderzoeker (1805,07 euro) vergelijkbaar met Nederland (2213,57 euro), Zweden (2134,50 euro), Denemarken (1692,43 euro) en Finland (1913,07 euro). België neemt beperkt een leidende rol op binnen de partnerschappen omdat de financieringsagentschappen en relevante departementen onvoldoende middelen hebben om zich aan dergelijke taken te wijden.

Hetzelfde rapport bevat ook een aantal observaties voor Vlaanderen. Voor sommige calls waren er (veel) meer projectvoorstellen dan er middelen zijn, en dan viel een deel van de voorstellen uit de boot. Hier werd in het rapport gewezen op het feit dat de bottom up processen die het FWO volgt niet toelaten om sommige thematische netwerken meer te ondersteunen dan andere, wat ook tot lagere succesratio's kan geleid hebben. In functie van de succesratio's, besteedt het FWO vaak wel meer dan de initiële inleg. VLAIO voorziet vooraf ruime budgetten voor netwerken, om zeker te zijn dat zoveel bedrijven als mogelijk deelnemen. VLAIO heeft voldoende flexibiliteit om wat over is terug naar de reguliere middelen te laten vloeien. Er is een belangrijk verschil tussen de strategie van VLAIO en FWO met betrekking tot deelname. VLAIO streeft bewust naar een beperkt aantal partnerschappen die elk een sterk potentieel hebben om voldoende projecten op te leveren. Het focust met andere woorden op een aantal specialisatie domeinen. Het FWO doet een strenge selectie, maar probeert wel zoveel mogelijk relevante onderwerpen te ondersteunen en financiert dus in verhouding minder per deelname.

In de analyses van de Vlaamse deelnames aan Horizon 2020 door het Departement EWI¹⁷⁰ zijn ook de Joint Undertakings (JU) of Joint Technology Initiatives (JTI) meegenomen. Binnen Horizon 2020 waren er zes actief. Het aantal Vlaamse deelnames en de hoeveelheid Europese middelen die daarmee samenhangen is wisselend, net als de actoren die erbinnen succesvol zijn. Voor de JU Electronic Components and Systems for European Leadership (Ecsel) doet Vlaanderen het afgetekend goed. Dit is vooral te danken aan de cruciale rol van imec hierin. Dit is de enige JU die Vlaams, door VLAIO, wordt gefinancierd. Ook de Vlaamse participatie in Contractual Public-Private Partnerships (cPPP), in totaal een tiental, is onderzocht. De oproepen daarvoor zitten verspreid over het volledige Horizon 2020 programma. Vlaanderen speelt vooral sterk in op de oproepen in het kader van de Sustainable Process Industry (SPIRE). De resultaten voor de

¹⁶⁸ ERA-Learn (2020). *Country Report Belgium. ERA-LEARN: enabling systematic interaction with the P2P community.* <https://www.era-learn.eu/documents/country-report-belgium.pdf>

¹⁶⁹ Een later, korter rapport spreekt van Belgische deelname aan 86 van in totaal 99 partnerschappen (cutoff juni 2021): https://ec.europa.eu/research-and-innovation/sites/default/files/bmr-2022/ec_rtd_bmr-2022-belgium-country-fiche.pdf

¹⁷⁰ Departement EWI (in voorbereiding). *Analyse Europese kaderprogramma's.*

andere cPPP's zijn minder goed. Voor de EIT-KIC's tenslotte is niet duidelijk hoeveel naar Vlaamse partners is gegaan.

Horizon Europe

In vergelijking met vorige kaderprogramma's zijn de partnerschappen onder Horizon Europe nu van nog groter belang geworden voor onderzoeks- en innovatieactiviteiten in verschillende domeinen. Een aanzienlijk deel van de kansen, met name in de vorm van projectoproepen, verschuift van het reguliere Horizon Europe-werkprogramma naar de onderzoeks- en innovatieagenda's van deze partnerschappen. Het is dus van het grootste belang dat Vlaamse onderzoeks- en innovatieactoren deelnemen aan Horizon Europe-partnerschappen met cofinanciering uit Vlaanderen, om hen maximale kansen te bieden op Europees niveau. In het geval van co-fund partnerschappen wordt er extra financiering verstrekt door de Europese Commissie, wat soms leidt tot aanzienlijk hoeveelheden bijkomende middelen.

Als onderdeel van een eerste Strategisch Plan voor Horizon Europe zijn er momenteel in totaal 49 EU-partnerschappen van de nieuwe types (eerste golf en tweede golf). De EIT-KIC's worden daarbij niet meegerekend omdat daarvoor geen ondersteuning van overheden wordt voorzien. Een derde golf als deel van een tweede strategisch plan komt eraan. In totaal is er directe Vlaamse financiële ondersteuning vanuit VLAIO en FWO voorzien van 120 miljoen euro over de 7 jaren (= 17 miljoen euro per jaar) voor partnerschappen uit de 1e golf en 70 miljoen euro voor de tweede golf. Tabel 5 vat de budgetten samen die voor de verschillende partnerschappen zijn voorzien.

Soms nemen verschillende Vlaamse entiteiten deel aan eenzelfde partnerschap. In praktijk is daarom de diversiteit heel hoog met de aanwezigheid van fundamenteel, strategisch, collectief en industrieel onderzoek en industriële ontwikkeling in diverse netwerken, maar ook van beleidsondersteunend onderzoek. Het gebeurt ook dat noch FWO noch VLAIO een partnerschap ondersteunt, maar dat deelname wel relevant is voor Vlaanderen. Zo heeft het ITG, dat zowel bij VLAIO als FWO uit de boot valt, steun gevraagd en gekregen via het Departement EWI voor deelname aan een Europees partnerschap.

In de analyses door het Departement EWI⁷¹ zijn ook voor Horizon Europe de Vlaamse participatie en Europese deelnametoelages voor de Joint Undertakings (JU) of Joint Technology Initiatives (JTI) meegenomen (Art187 in Tabel 5). Deze tonen een sterke inhoudelijke specialisatie in een aantal thema's.

Voor de EIT-KIC's binnen Horizon Europe (niet opgenomen in Tabel 5) is, mits een aantal aannames, te concluderen dat Vlaanderen het heel goed doet.⁷² De situatie in Vlaanderen wordt in grote mate beïnvloed door de aanwezigheid van enkele zeer actieve EIT-afdelingen, met name die onder EIT Food en EIT Raw Materials.

⁷¹ Departement EWI (in voorbereiding). [Analyse Europese kaderprogramma's](#).

⁷² Departement EWI (in voorbereiding). [Analyse Europese kaderprogramma's](#).

Tabel. 5 Voorziene Vlaamse cofinanciering partnerschappen Horizon Europe.

Nr	Meest recente benaming bij opmaak partnerschapsfiche	Vorm	VLAIO	FWO	VLAIO K€/jaar	FWO K€/jaar	Andere
Pijler 2: Cluster Health							
1	EU-Africa Global Health Partnership	Art187	Neen	Neen	0	0	ITG (EWI: 250)
2	European Partnership on Innovative Health (IHI)	Art187	Neen	Neen	0	0	
3	European partnership for chemicals risk assessment	CF	Neen	Neen	0	0	
4	ERA for Health	CF	Neen	Ja	0	1400	
5	European Partnership on Transforming Health and Care Systems	CF	Ja	Neen	1000	0	
6	Personalised Medicine	CF	Ja	Ja	1000	700	
7	Rare Diseases	CF	Neen	Ja	0	700	
8	One Health/AMR	CF	Neen	Ja	0	700	
X	Pandemic Preparedness and Societal Resilience	CP	Neen	Ja	0	700	
Pijler 2: Cluster Digital							
9	European partnership for High Performance Computing	Art187	Ja	Neen	1000	0	
10	Chips	Art187	Ja	Neen	4000 + 8000	0	
11	Smart Networks and Services	Art187	Neen	Neen	0	0	
12	AI, data and robotics	CP	Neen	Neen	0	0	
13	Photonics Europe	CP	Neen	Neen	0	0	
14	Clean Steel - Low Carbon Steelmaking	CP	Neen	Neen	0	0	
15	European Metrology	A185	Neen	Neen	0	0	
16	Made in Europe	CP	Neen	Neen	0	0	
17	Carbon Neutral and Circular Industry	CP	Neen	Neen	0	0	
18	Global competitive space systems	CP	Neen	Neen	0	0	
19	European Partnership for a Geological Service	CSA	Neen	Neen	0	0	
Pijler 2: Cluster Climate							
20	Transforming Europe's rail system	Art187	Neen	Neen	0	0	
21	Integrated Air Traffic Management	Art187	Neen	Neen	0	0	
22	Clean Aviation	Art187	Neen	Neen	0	0	
23	Clean Hydrogen	Art187	Neen	Neen	0	0	
24	Built environment and construction	CP	Neen	Neen	0	0	
25	Towards zero-emission road transport	CP	Neen	Neen	0	0	
26	Mobility and Safety for Automated Road Transport	CP	Neen	Neen	0	0	
27	Zero-emission waterborne transport	CP	Neen	Neen	0	0	
28	European industrial battery value chain	CP	Neen	Neen	0	0	
29	Driving urban transition to a sustainable future	CF	Ja	Ja	800	700	
30	Clean Energy Transition	CF	Ja	Neen	1000	0	
Pijler 2: Cluster food							
31	Accelerating farming systems transition: agro-ecology living labs & research infrastructures	CF	Ja	Neen	1000	0	
32	Animal health: Fighting infectious diseases	CF	Ja	Ja	800	700	
33	Environmental Observations for a sustainable EU agriculture	CF	Neen	Ja	0	1000	
34	Rescuing biodiversity to safeguard life on Earth	CF	Neen	Ja	0	750	
35	European Partnership for Blue Oceans	CF	Ja	Ja	1000	750	
36	Safe and Sustainable Food System for People, Planet & Climate	CF	Ja	Ja	2500	700	
37	Circular bio-based Europe: Sustainable, inclusive and circular bio-based solutions	Art187	Neen	Neen	0	0	
38	Water4all: Water security for the planet	CF	Ja	Ja	800	700	
Pijler 3							
39	Innovative SME's	CF	Ja	Neen	3000	0	
Pijler 1							
40	European Open Science Cloud (EOSC) Partnership	CP	Neen	Neen	0	0	

Bron: Departement Economie, Wetenschap en Innovatie, Vlaamse overheid, nagekeken en aangevuld door FWO en VLAIO

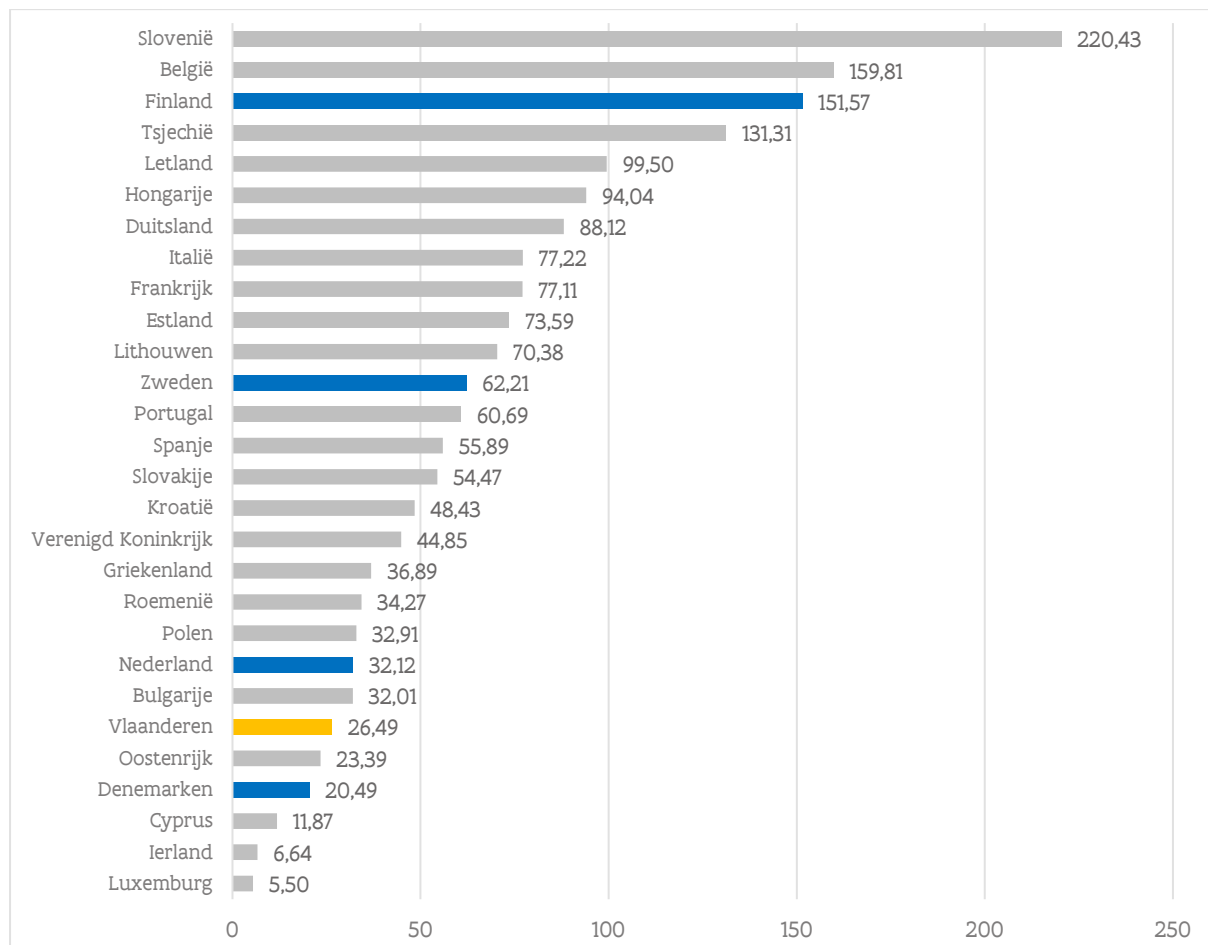
Noot: CF = Co-Financed, CP= Co-Programmed, CSA=Coordination and Support Action Bijdragen in kind zijn niet opgenomen.

4.2.4. Euratom

Het rapport van het Departement EWI over de kaderprogramma's neemt ook cijfers mee voor Euratom maar Euratom wordt in de tekst niet besproken.¹⁷³ Hieronder geven we de internationale positionering van Vlaanderen in Euratom met betrekking tot Horizon 2020 (Figuur 17).

¹⁷³ Departement EWI (in voorbereiding). [Analyse Europese kaderprogramma's](#).

Figuur 17a: Internationale positionering van Vlaanderen in Euratom (m.b.t. Horizon 2020) inzake de deelnemetoelage (euro) in functie van het bbp (miljoen euro). In blauw: de benchmarklanden, zie VARIO-advies 10¹⁷⁴

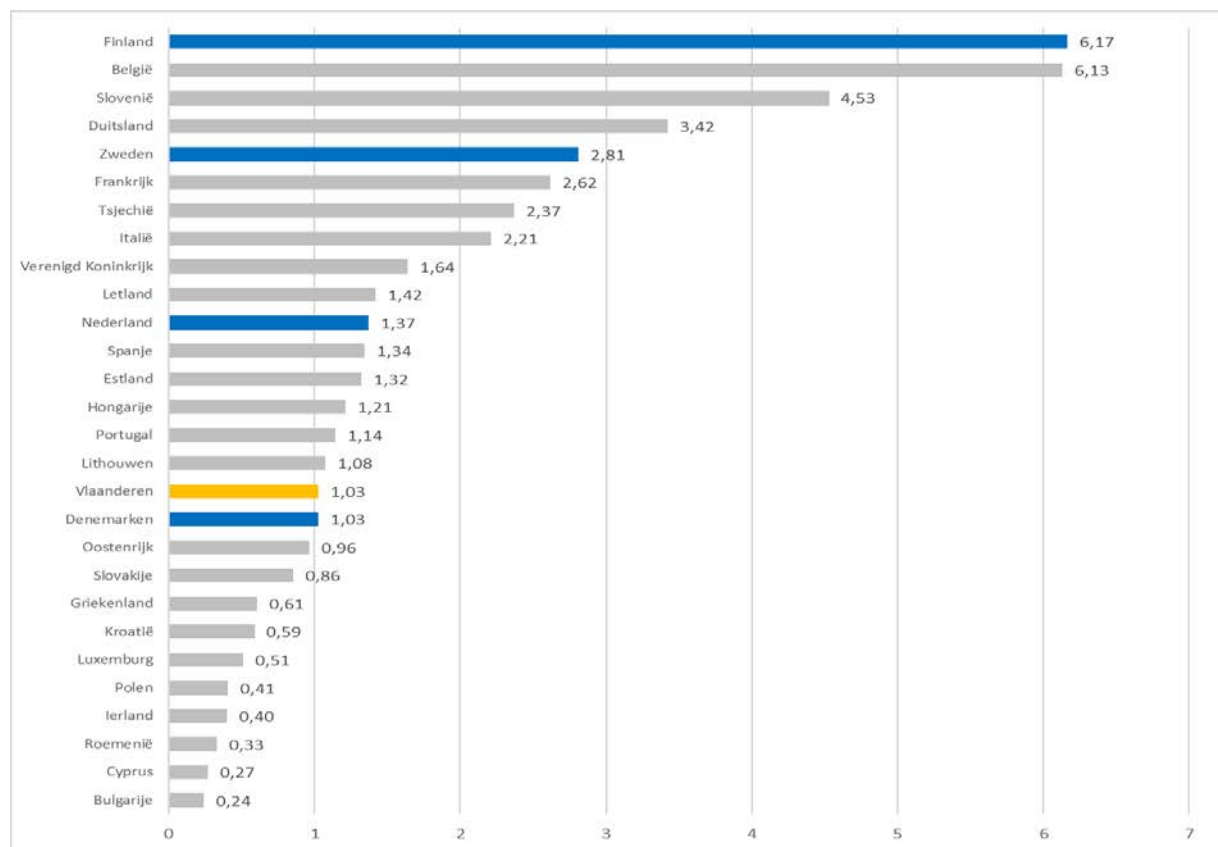


Bron: Departement Economie, Wetenschap en Innovatie, Vlaamse overheid; eigen bewerking

¹⁷⁴ VARIO (2020). *Innovatieve benchmarklanden en -regio's voor Vlaanderen*. Advies 10. <https://www.vario.be/nl/adviezen-rapporten/advies-10-innovatieve-benchmarklanden-en-regios-voor-vlaanderen>



Figuur 17b: Internationale positionering van Vlaanderen in Euratom (m.b.t. Horizon 2020) inzake de deelnametoelage (miljoen euro) in functie van het aantal inwoners (miljoen). In blauw: de benchmarklanden, zie VARIO-advies 10¹⁷⁵



Bron: Departement Economie, Wetenschap en Innovatie, Vlaamse overheid; eigen bewerking

België scoort hier, als klein land, zeer hoog. We staan op de tweede plaats wat de deelnametoelage betreft, zowel genormaliseerd voor bbp als voor inwonersaantal. Vlaanderen doet het veel minder goed. Dat blijkt ook uit het rapport van het Departement EWI¹⁷⁶ dat aangeeft dat het Vlaamse aandeel in Euratom van het EU-budget in Horizon 2020 laag is. Dat bedraagt 0,59% en dus veel minder dan de 2%, die als grens kan worden beschouwd vanaf waar de deelname goed is (zie 4.2.3). De Vlaamse slaagkansen zijn met 66,7% echter hoog.¹⁷⁷

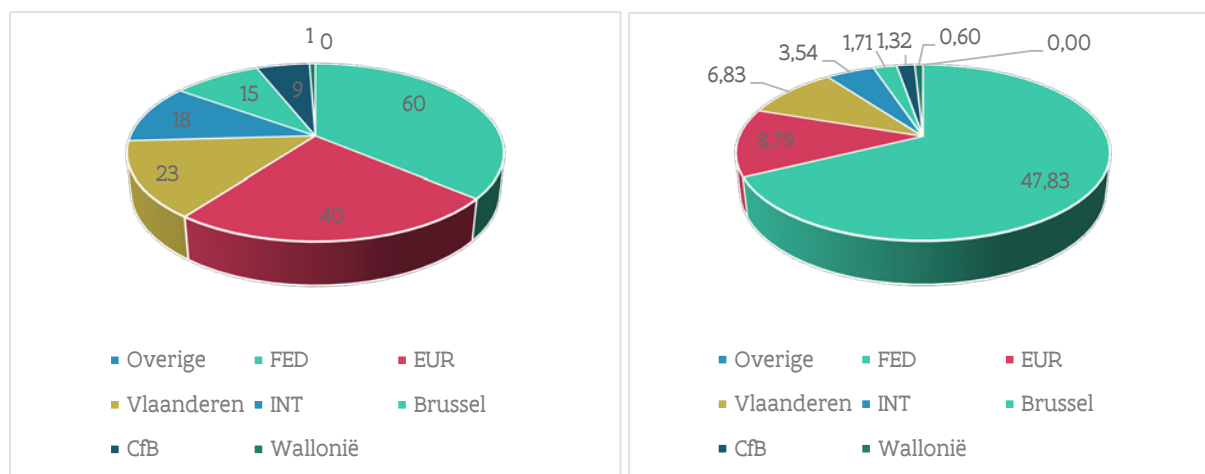
Wanneer we kijken naar de verdeling binnen België, valt duidelijk de sterke vertegenwoordiging van het federale en het Europese niveau op, die de topplaats van ons land verklaren (Figuur 18). Dat is voornamelijk te danken aan het SCK enerzijds en het JRC anderzijds. Het SCK haalt het gros van de middelen binnen. Vlaanderen doet het in deze vergelijking al bij al niet slecht. De middelen, in totaal 6,83 miljoen euro, gingen vooral naar hogeronderwijsinstellingen.

¹⁷⁵ VARIO (2020). [Innovatieve benchmarklanden en -regio's voor Vlaanderen](https://www.vario.be/nl/adviezen-rapporten/advies-10-innovatieve-benchmarklanden-en-regios-voor-vlaanderen). Advies 10. <https://www.vario.be/nl/adviezen-rapporten/advies-10-innovatieve-benchmarklanden-en-regios-voor-vlaanderen>

¹⁷⁶ Departement EWI (in voorbereiding). [Analyse Europese kaderprogramma's](#).

¹⁷⁷ Departement EWI (in voorbereiding). [Analyse Europese kaderprogramma's](#).

Figuur 18: Onderverdeling voor België van de deelname aan Euratom (respectievelijk in aantal deelnames en in deelnametoelage in miljoen euro)



Bron: Departement Economie, Wetenschap en Innovatie, Vlaamse overheid; eigen bewerking

Noot: Cfb: Organisaties van de Belgische Franstalige Gemeenschap

4.2.5. InvestEU

Eind 2021 is uit de pijlerbeoordeling van de Europese Commissie gebleken dat de Vlaamse investeringsmaatschappij PMV organisatorisch en financieel voldoet om als partnerorganisatie van de Europese Commissie te werken met EU-middelen onder het InvestEU-programma. De positieve beoordeling is belangrijk voor de Vlaamse economie. Hierdoor is PMV immers in de mogelijkheid om een rol te gaan spelen in het InvestEU-programma, waardoor een deel van de 26,2 miljard euro aan Europese garanties uit het InvestEU fonds gekatalyseerd kunnen worden naar Vlaanderen.

Momenteel is PMV nog in onderhandeling met de Commissie voor een garantie-overeenkomst voor een kapitaalinstrument dat zij zullen helpen in de markt zetten m.b.v. InvestEU. PMV zal zich in eerste instantie, in een soort testfase, focussen op projecten in duurzame infrastructuur, één van de vier domeinen van InvestEU (zie 2.2.3). Mogelijk wordt dit later uitgebreid. De garanties van InvestEU zullen PMV toelaten om meer risicovolle investeringen te doen.

Al sinds 2015 helpt PMV om EU-garantiegelden naar Vlaanderen te krijgen via het EIF (European Investment Fund). Die programma's lopen nog steeds. Begin juli 2023 sloot PMV een overeenkomst af met het EIF om garantieprogramma's van het EIF met InvestEU-steun naar de Vlaamse markt te brengen. Er is nu al veel activiteit via het EIF onder InvestEU. PMV geeft ongeveer 300 achtergestelde leningen aan kmo's per jaar via PMV-Standaardleningen, maar met een back to back overeenkomst met het EIF om een garantie te gebruiken (onder InvestEU of één van de voorgangers van dit programma, zoals EFSI). Nadeel is dat er weinig budget is voor innovatieve bedrijven bij het EIF, waardoor de specifieke EIF-garanties hiervoor snel uitgeput zijn en het daardoor minder makkelijk is voor dergelijke bedrijven om een achtergestelde lening te krijgen van PMV. Sowieso is voor dergelijke bedrijven een kapitaalinvestering meestal het meest aangewezen financieringsinstrument.

PMV heeft samen met DKBUZA, via de raads gesprekken, wijzigingen kunnen aanbrengen aan de InvestEU regulation, de wetgeving waarop InvestEU is gebaseerd. PMV heeft dus een stempel

kunnen zetten op de wetgeving in het voordeel van Vlaanderen. PMV is bovendien betrokken in de governance van InvestEU. De Algemeen Manager van PMV zit in de steering board, als één van twee vertegenwoordigers van nationale organisaties. PMV is dus betrokken in het hoogste governance orgaan van InvestEU, wat haar rechtstreeks toegang geeft tot belangrijke inzichten.

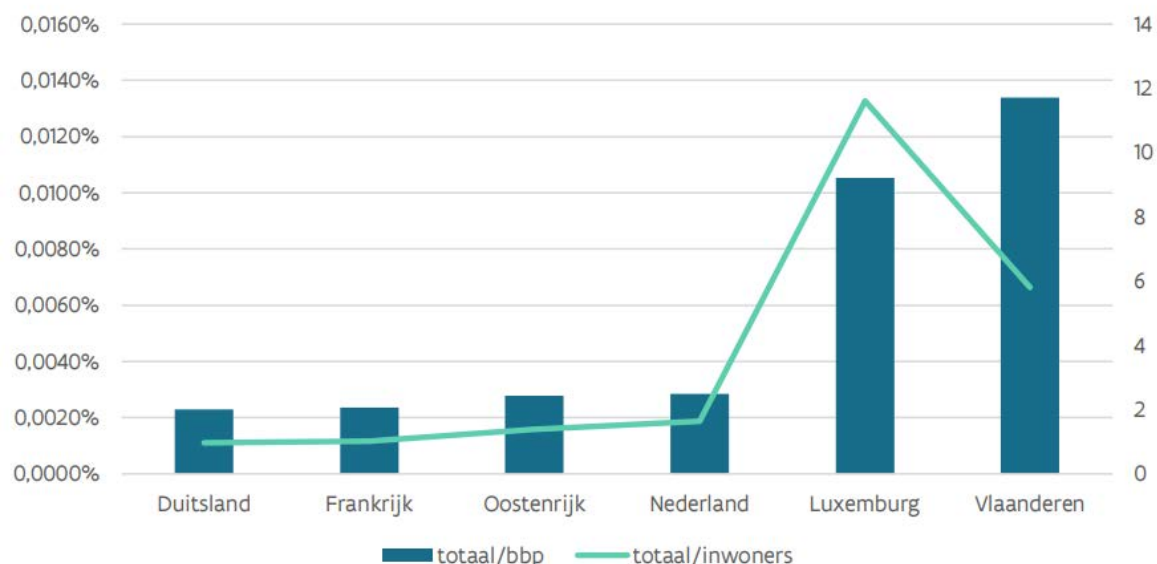
Het is op dit ogenblik nog onduidelijk hoe belangrijk InvestEU zal geweest zijn voor Vlaanderen, wat het aandeel van Vlaanderen in het totale budget zal zijn, aangezien InvestEU pas vorig jaar is gestart.

4.2.6. Digital Europe

Met een succesratio van ca. 80% was Vlaanderen zeer succesvol tijdens de eerste twee grote rondes van oproepen onder het werkprogramma 2021-2022 van Digital Europe, goed voor in totaal 38,8 miljoen euro aan Europese middelen.¹⁷⁸ Daarvan heeft imec, als deel van een consortium, een buitengewoon hoog budget van 23 miljoen euro kunnen binnenhalen. De derde ronde van oproepen wordt momenteel geëvalueerd (april 2023).

Met 38,8 miljoen euro heeft Vlaanderen een hoger budget uit Digital Europe dan Nederland (28,2 miljoen euro), Luxemburg (7,5 miljoen euro) en Oostenrijk (12,4 miljoen euro). Duitsland (81,7 miljoen euro) en Frankrijk (66,5 miljoen euro) halen beduidend meer budget binnen. Als we de vergelijking maken in functie van bbp, komt Vlaanderen op plaats één wat betreft aangevraagd budget van succesvolle projecten in functie van bbp en op plaats twee in functie van inwonersaantallen (Figuur 17).

Figuur 19: Budget van ronde 1 en 2 samen ten opzichte van bbp (as links) en ten opzichte van aantal inwoners (as rechts) voor Vlaanderen vergeleken met de buurlanden en met Oostenrijk.



Bron: Speurgids Innoveren en Ondernemen 2023¹⁷⁹

¹⁷⁸ Bron: Departement Economie, Wetenschap en Innovatie en NCP-Vlaanderen

¹⁷⁹ Departement EWI (2023). Speurgids Ondernemen & Innoveren 2023. De besteding van 4,446 miljard euro Vlaamse overheidsmiddelen voor economie, wetenschap en innovatie toegelicht. <https://www.ewi-vlaanderen.be/speurgids-2023>

Opvallend is dat tot nu toe alleen enkele grote spelers uit Vlaanderen gebruik maken van de opportuniteiten van het programma. De meest succesvolle deelnemers zijn onderzoekscentra en universiteiten, die in sommige gevallen zelfs meerdere projecten binnenhaalden. Kleinere spelers, zoals kmo's, maken tot nu toe te weinig gebruik van het programma. Het is echter expliciet de doelstelling van de Europese Commissie om de deelname van kmo's te bevorderen.

Voor de cofinanciering van het Digital Europe Programma is er in Vlaanderen geen duidelijke regeling. In theorie is het mogelijk daarvoor bestaande, Vlaamse subsidies, bijvoorbeeld van VLAIO, te gebruiken, maar dat kon in praktijk nog niet toegepast worden o.w.v. verschillen in timing en scope van het project op Europees vs. Vlaams niveau. Ad-hoc subsidie aanvragen bij de Vlaamse overheid zijn in bepaalde gevallen wel mogelijk gebleken. De aanvragers moesten daarvoor aantonen welke voordelen hun deelname voor Vlaanderen zou hebben en welke stappen ze al hadden gezet om andere middelen voor cofinanciering te gebruiken. De huidige situatie m.b.t. cofinanciering zorgt voor een grote onzekerheid bij bedrijven en instellingen die interesse hebben aan een deelname aan een Digital Europe project. Veel potentiële kandidaten zijn daarom zeer terughoudend om ook feitelijk deel te nemen aan het programma. Cofinanciering uit eigen middelen is niet altijd (meer) mogelijk.

Van de 151 Digital Innovation Hubs ten slotte, zijn er zes actief in België, namelijk: Flanders AI, SustAIIn.brussels, Walhub, DIGITALIS, EDIH-CONNECT en EDIH-EBE.¹⁸⁰

4.2.7. European Space Programme

Ruimtevaart in internationale context is in België een federale bevoegdheid; Belspo is verantwoordelijk voor de opvolging van het European Space programme. In tegenstelling tot het kaderprogramma, is er geen databank (type ECORDA) waar de details van de gefinancierde projecten ter beschikking worden gesteld. Bij navraag bij Belspo blijkt dat voor het huidige geïntegreerde programma ruimtevaartprogramma door 'Europa' (DG DEFIS) geen enkel cijfer is vrijgegeven.

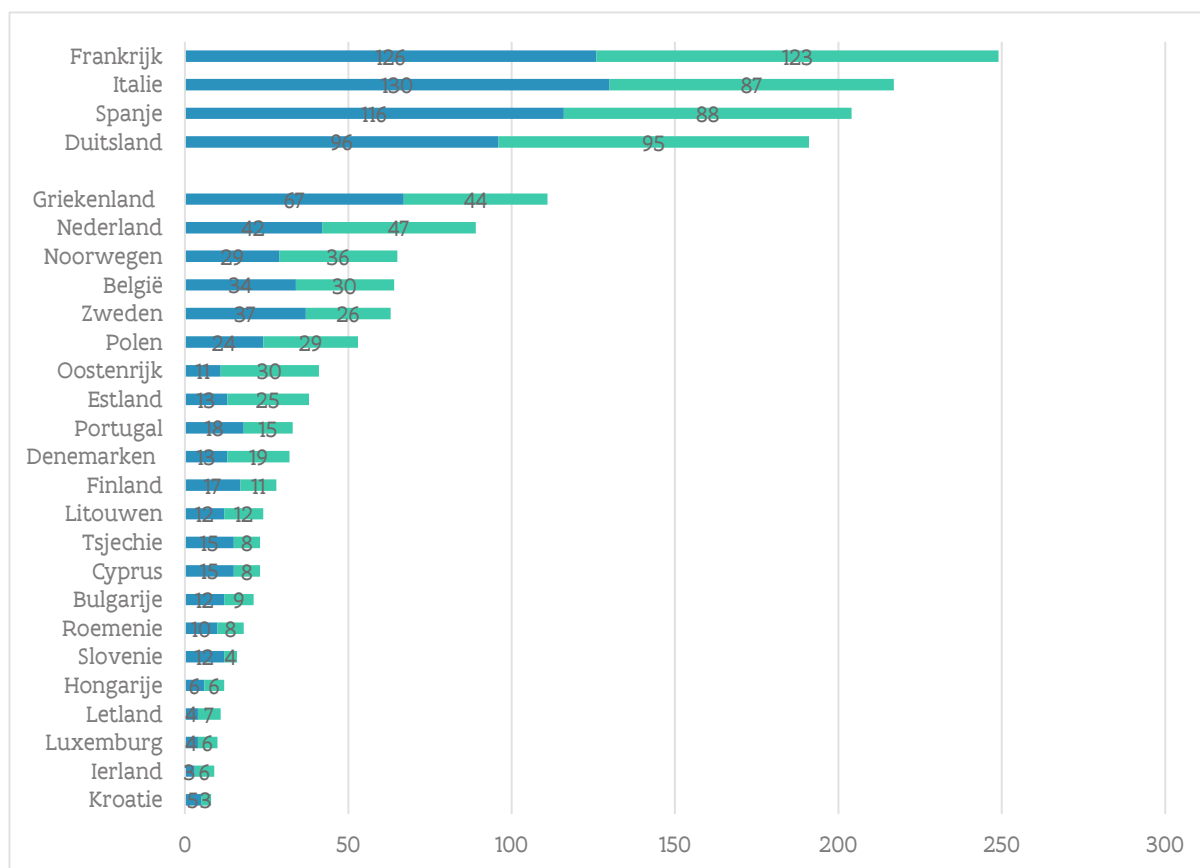
4.2.8. European Defence Fund (EDF)

Via data van de FOD Economie en openbare informatie op de website van het EDF (de fiches per project) werd België internationaal gepositioneerd qua aantal deelnames (zie figuur 20). Informatie over de deelnemetoelage is niet beschikbaar. Meer details over de projecten zelf is te vinden in de fiches.¹⁸¹ Let wel, deze data zijn niet genormaliseerd voor de grootte van het land. Vlaanderen werd om die reden niet in deze figuur opgenomen.

¹⁸⁰ Zie <https://european-digital-innovation-hubs.ec.europa.eu/edih-catalogue/edih-connect> voor meer details.

¹⁸¹ https://defence-industry-space.ec.europa.eu/funding-and-grants/calls-proposals/result-edf-2022-calls-proposals_en

Figuur 20: Internationale positionering van België qua aantal deelnames in het EDF (2021 in blauw en 2022 in groen)

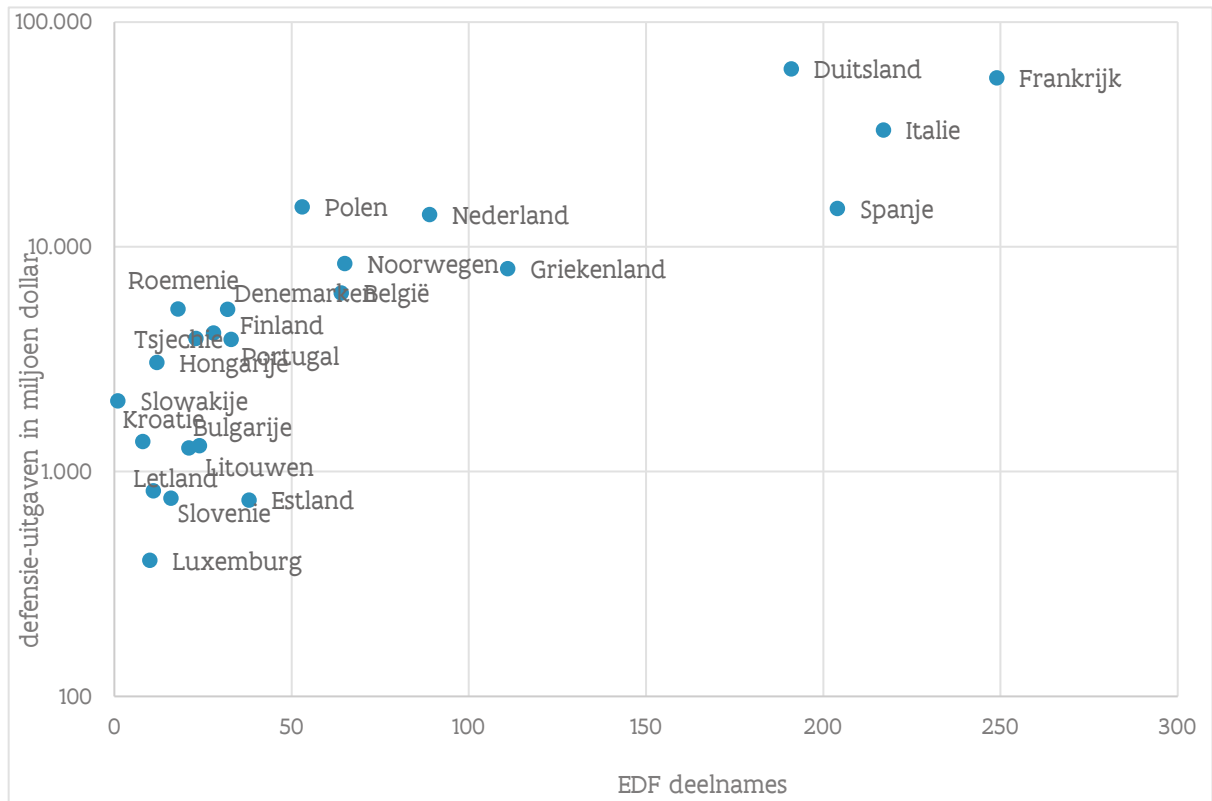


Bron: EDF-fiches, eigen bewerking i.s.m. Departement Economie, Wetenschap en Innovatie

In totaal werden voor de 2021 en 2022 samen 64 Belgische projecten geselecteerd om door het EDF gefinancierd of medegefinancierd te worden. Sommige actoren nemen deel in meerdere projecten. België behoort hierin tot het Europese koppeloton. Van de 'kleinere' landen staat België op de vierde plaats. We laten benchmarkland Nederland voorgaan.

Om enigszins voor de grootte van het land te normaliseren, werden in figuur 21 de deelnames aan het EDF uitgezet in functie van de uitgaven voor defensie (uitgedrukt in dollar). Hier valt opnieuw op dat België het best goed doet.

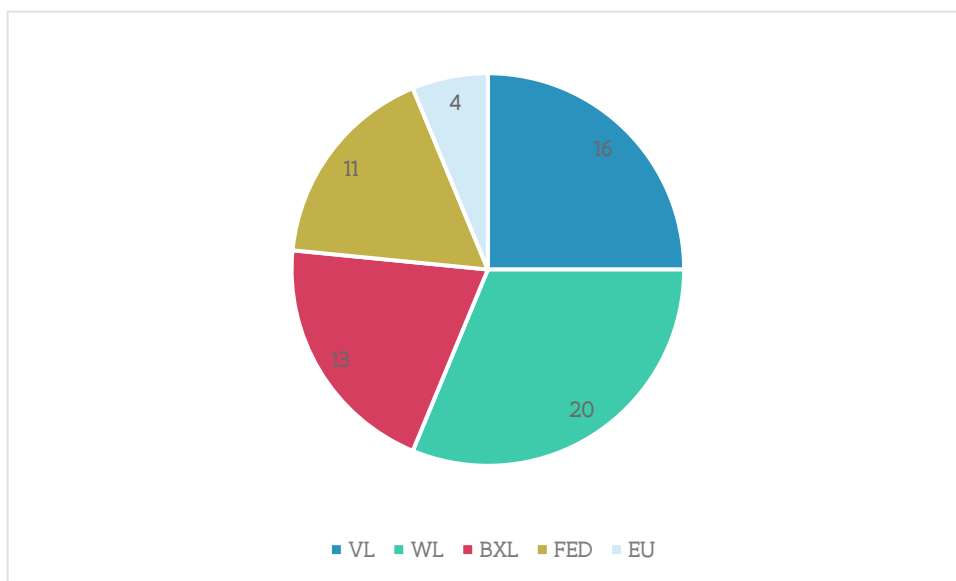
Figuur 21: Aantal geselecteerde deelnames aan het EDF (2021 en 2022) uitgezet in functie van de uitgaven voor defensie in 2021 (in miljoen dollar)



Bron: EDF-fiches; voor defensie-uitgaven: Defence Expenditures of NATO Countries (2014-2023); eigen bewerking i.s.m. Departement Economie, Wetenschap en Innovatie

In figuur 22 tenslotte maken we de onderverdeling binnen België van de deelnames aan het EDF voor de jaren 2021 + 2022. Vlaanderen scoort hier zeker niet slecht, gezien de historische context inzake defensie-onderzoek.

Figuur 22: Intra Belgische verdeling van het aantal deelnames aan het EDF



Bron: EDF-fiches, eigen bewerking i.s.m. Departement Economie, Wetenschap en Innovatie



4.2.9. ETS Innovation Fund

In 2021 werd, in de eerste van drie grote calls, voor één miljard euro aan subsidies toegekend aan in totaal zeven grote projecten. Onder de geselecteerde projecten bevindt zich ook een Vlaams project, Kairos@C, waarbij de CO₂ die vrijkomt bij industriële processen in de haven van Antwerpen zal worden afgevangen, getransporteerd via pijpleidingen en opgeslagen in de Noordzee. Hierdoor zal er in de eerste tien jaar zo'n 14 miljoen ton aan CO₂-uitstoot vermeden kunnen worden. Het project is een samenwerking tussen bedrijven BASF en Air Liquide. Zij krijgen 360 miljoen euro van het ETS Innovation Fund en zijn daarmee het grootste project van het fonds. Zij deden bij hun aanvraag beroep op VEKA en VLAIO, onder meer omdat ze een *letter of intent* voor cofinanciering nodig hadden. De Vlaamse overheid zou cofinancieren onder het CEAAG-kader voor staatssteun (zie 2.3.3) maar dat is recent afgekeurd door DG COMP.

Het Kairos@C project is momenteel het enige succesvolle Vlaamse project in het fonds. Wallonië heeft binnen één van de drie kleine calls ook een succesvol project. Er zijn 14 Vlaamse dossiers ingediend voor de recentste call, de derde grote call.

Vlaanderen heeft in het Vlaamse Energie en Klimaatplan (VEKP) het doel vooropgesteld ten minste 2% van het ETS Innovation Fund naar de Vlaamse energie-intensieve industrie en de innovatie-energiesector te kanaliseren, gespreid over de periode 2021-2030. Dit zou naar schatting 760 miljoen euro Europese steun betekenen, die meer dan 1,3 miljard euro aan totale innovatieve investeringen in Vlaanderen kan mobiliseren.¹⁸² Met het Kairos@C project is die doelstelling voor de eerste jaren al ruimschoots behaald. Dankzij dat project staat Vlaanderen binnen Europa momenteel op de vierde plaats wat betreft hoeveelheid middelen die het uit het fonds haalde. Er wordt wel gestreefd naar verbreding, naar meer, nieuwe projecten binnenhalen dus.

4.3. **Europese middelen die door Vlaanderen worden beheerd en Vlaamse middelen**

4.3.1. Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO)

Voor de periode 2014-2020 was er een totaalbudget voor Vlaanderen van 380,8 miljoen euro. Dat werd verdeeld over twee programma's, EFRO-Vlaanderen (208,8 miljoen euro) en EFRO interreg (172 miljoen euro).¹⁸³ Het eerste focuste op de doelstelling 'Investeren in groei en werkgelegenheid', met nadruk op de minder ontwikkelde regio's binnen de Unie, het tweede op 'Europese Territoriale Samenwerking', ter bevordering van grensoverschrijdende, transregionale en interregionale samenwerking. Het EFRO-Vlaanderen budget omvat ook ca. 30 miljoen euro van de REACT-EU (Recovery Assistance for Cohesion and the Territories of Europe). Dat zijn middelen van NextGenerationEU (zie 2.2.7) die via EFRO en andere cohesieprogramma's werden verdeeld.

¹⁸² Vlaamse Regering (2023). Ontwerp Vlaams Energie- en Klimaatplan 2021-2030 (actualisatie mei 2023).

https://assets.vlaanderen.be/image/upload/v1683894247/Vlaams_Energie-_en_Klimaatplan_actualisatie_12_mei_2023_tpletf.pdf

¹⁸³ Departement EWI (2022). Speurgids Ondernemen & Innoveren 2022. De besteding van 4.446 miljard euro Vlaamse overheidsmiddelen voor economie, wetenschap en innovatie toegelicht. <https://www.ewi-vlaanderen.be/nieuws/speurgids-2022-nu-beschikbaar>

Voor de periode 2021-2027¹⁸⁴ is er 511,7 miljoen euro aan Europese middelen voor EFRO in Vlaanderen. Daarbij worden dezelfde twee grote doelstellingen aangehouden als in de voorgaand periode, met 276,1 miljoen euro voor EFRO-Vlaanderen en 235,6 miljoen euro voor het EFRO Interreg programma.

Het Vlaamse EFRO-programma 2021-2027 beoogt het versterken van de duurzame groei en concurrentiekracht van Vlaanderen, terwijl het tegelijkertijd de transitie naar een koolstofarme, circulaire en energie-efficiënte economie versnelt. Zo draagt het bij aan een sterke reductie van de Vlaamse CO₂-emissies, én de realisatie van de Europese Green Deal. De programmastrategie is opgebouwd langs drie strategische lijnen, namelijk twee inhoudelijke prioriteiten en één met betrekking tot de aanpak:

- Slim Vlaanderen: gericht op kennisvalorisatie en kennisoverdracht (60% budget);
- Duurzaam Vlaanderen (40% budget);
- Vlaanderen Investeert.

EFRO-Vlaanderen¹⁸⁵ is vooral bedoeld voor projecten van publieke actoren. Private actoren kunnen echter wel in aanmerking komen op voorwaarde dat ze rechtspersoonlijkheid hebben in Vlaanderen en de Europese regels voor staatssteun respecteren. De EFRO-subsidie voor de periode 2021-2027 bedraagt maximaal 40% van de totale subsidiabele projectkost. Binnen de transitieregio GTI ('Geïntegreerde Territoriale Investerings') Limburg is 60% Europese cofinanciering mogelijk. De projecten moeten zelf de overige financiering voorzien. Als transitieregio krijgt Limburg 108 miljoen euro van het totale budget voor EFRO-Vlaanderen.

EFRO Interreg¹⁸⁶ is een verzamelnaam voor meerdere programma's die - samen met andere EU Fondsen of programma's (bijv. Horizon Europe) – functioneren binnen hetzelfde EU 2021-2027 - kader en gericht zijn op innovatie en groene koolstofarme economie en samenleving. Vlaanderen heeft de keuze gemaakt om de Interreg programma's in grote mate in te zetten als een versterkend instrument ten opzichte van het programma EFRO-Vlaanderen. Elk programma is georganiseerd volgens vooraf afgebakende geografische regio's (een grensregio, een groepering van meerdere landen, heel de EU28...) waarvoor een meer-jaren actieprogramma met gedeelde prioriteiten en uitdagingen overeengekomen werd door de deelnemende EU-lidstaten en regio's als Vlaanderen. Er zijn drie soorten programma's die Vlaanderen beheert en uitvoert in samenwerking met andere regio's: grensoverschrijdende programma's, transnationale programma's en interregionale programma's. Het doel van EFRO Interreg is het mee stimuleren van transitie binnen scherp afgebakende onderdelen van een aantal geselecteerde domeinen en waarvoor een geïntegreerde internationale aanpak vereist is door een veelheid aan spelers, sectoren en bestuursniveaus. Projecten hebben een hoog open innovatie gehalte en mogen geen onmiddellijk commercieel en/of winstgevend karakter hebben. Verder moeten ze passen binnen wettelijke beperkingen over staatssteun. De Interreg programma's waarin Vlaanderen participeert beschikken over een gezamenlijk EFRO-budget van ruim 1,6 miljard euro aan EFRO-middelen. Vlaanderen legt voor de periode 2021-2027 voor alle Interreg programma's waarin het participeert 235,5 miljoen euro in. De mate waarin die middelen benut worden door Vlaamse partners in de projectconsortia over de programma's heen, is niet op voorhand te bepalen. De publieke projectmiddelen uit deze programma's zijn bestemd voor consortia van overheden, onderzoeks- en kennisinstellingen, het bedrijfsleven en ngo's die transitieprojecten met een langetermijnperspectief wensen uit te voeren waarvan ondernemingen en burgers beter

¹⁸⁴ Departement EWI (2023). *Speurgids Ondernemen & Innoveren 2023. De besteding van 4,446 miljard euro Vlaamse overheidsmiddelen voor economie, wetenschap en innovatie toegelicht.* <https://www.ewi-vlaanderen.be/speurgids-2023>

¹⁸⁵ Departement EWI (2023). *Speurgids Ondernemen & Innoveren 2023. De besteding van 4,446 miljard euro Vlaamse overheidsmiddelen voor economie, wetenschap en innovatie toegelicht.* <https://www.ewi-vlaanderen.be/speurgids-2023>

¹⁸⁶ Departement EWI (2023). *Speurgids Ondernemen & Innoveren 2023. De besteding van 4,446 miljard euro Vlaamse overheidsmiddelen voor economie, wetenschap en innovatie toegelicht.* <https://www.ewi-vlaanderen.be/speurgids-2023>

worden. De grensoverschrijdende en transnationale programma's kunnen gemiddeld tot 50% à 60% financieren van de totaal goedgekeurde projectkosten. In het geval van interregionale samenwerkingsprogramma's kan dit oplopen tot 80%. De overige financiering wordt (aan)gedragen door de projectindieners. De hoogte en het percentage aan EFRO en andere publieke financiering(en) is in geval van dossiers waar staatssteunregels gelden wel afhankelijk van de EU-voorschriften hierover.

4.3.2. Recovery and Resilience Facility (RRF)

De hervormingen en investeringen van het Belgische plan voor herstel en veerkracht¹⁸⁷ zullen België helpen duurzamer en veerkrachtiger te worden en beter voorbereid te zijn op de uitdagingen en kansen van de groene en de digitale transitie. Daartoe omvat het plan 105 investeringen en 35 hervormingen. Initieel was voorzien dat die zouden ondersteund worden met 5,9 miljard euro aan Europese subsidies uit de Recovery and Resilience Facility (RRF), maar dat bedrag is naar beneden bijgesteld tot 4,5 miljard, omwille van het feit dat België sneller herstelde dan verwacht van de coronacrisis.¹⁸⁸ 50% van het plan ondersteunt klimaatdoelstellingen en 27% de digitale transitie.

Vlaanderen heeft sterk gewogen op het vormgeven van het nationaal plan voor herstel en veerkracht en zou initieel 2,25 miljard euro (ca. 38%) krijgen uit het RRF, maar dit bedrag zal dus eveneens naar beneden worden bijgesteld. Vlaanderen heeft 29 projecten binnen het nationaal Plan voor Herstel en Veerkracht en deze projecten situeren zich binnen de zes assen van het plan.

Via het Vlaamse herstelplan, Vlaamse Veerkracht¹⁸⁹ investeert de Vlaamse Regering 4,3 miljard euro extra om het economische en maatschappelijke weefsel te herstellen. Het plan rust op zeven speerpunten die doorvertaald werden in 35 clusters en 180 relanceprojecten. Vlaanderen heeft drie doorbraakthema's gedefinieerd: Digitaal Vlaanderen, Duurzaam Vlaanderen en Zorgzaam Vlaanderen. Ondanks het naar beneden bijstellen van de financiering uit het RRF, houdt Vlaanderen vast aan het totale bedrag van 4,3 miljard euro voor Vlaamse Veerkracht. Uit die enveloppe gaat 511 miljoen euro naar het beleidsdomein EWI, aangevuld met 50 miljoen euro Brexitmiddelen en met 70 miljoen euro Vlaamse ESR-8 kapitaalinvesteringsmiddelen voor imec, samen dus 631 miljoen euro. In tabel 6 worden de verschillende projecten en het bedrag dat daarvoor is voorzien voor het beleidsdomein EWI samengevat. Welke projecten zijn goedgekeurd onder 'Versterking onderzoeksveld en versnelling O&O (VV21)' en 'Versterken onderzoeksinfrastructuur (VV23)' zijn te vinden op de website van het Departement EWI.¹⁹⁰ Over de toekenningsprocedure van projecten onder deze laatste twee lijnen is controversie geweest in de media en die is ook uitvoerig besproken tijdens een hoorzitting in de parlementaire commissie voor Economie, Werk, Sociale Economie, Wetenschap en Innovatie.¹⁹¹

¹⁸⁷ https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/belgium-recovery-resilience-factsheet_nl.pdf

¹⁸⁸ <https://trends.knack.be/economie/beleid/belgie-ontvangt-1-4-miljard-euro-minder-uit-europees-relancefonds/article-news-1880183.html>

¹⁸⁹ <https://www.vlaanderen.be/vlaamse-regering/vlaamse-veerkracht>

¹⁹⁰ <https://www.ewi-vlaanderen.be/vlaamse-veerkracht/onderzoeksinfrastructuur-en-versterking-onderzoeksveld-en-versnelling-oo>

¹⁹¹ Vlaams Parlement (2023). *Verslag van de gedachteswisseling namens de Commissie voor Economie, Werk, Sociale Economie, Wetenschap en Innovatie uitgebracht door Thijs Verbeurgt over innovatiesteun in het kader van Vlaamse Veerkracht.* <https://docs.vlaamsparlement.be/pfile?id=1933559>

Tabel 6: Budgetten voor het beleidsdomein EWI in het kader van de relance.

Projecten	mio euro
Versterking O&O bedrijven	100
Versterking onderzoeksveld en versnelling O&O (VV21)	60
Versterken onderzoeksinfrastructuur (VV23)	100
Actieplan bio-economie	20
Investerings in kader 'Important Projects of Common European Interest' (IPCEI) Waterstof	125
Circulaire economie/industrie	15
Circulair bouwen	10
Investeren in waterbesparende technieken via Ecologiesteun bij VLAIO	10
Kennis opbouwen rond droogteresistente teelten en nieuwe teelten	6
Smart Cities - toepassingen	20
Ondersteuning bedrijven: Brexit-actieplan via VLAIO 50	50
Digitaal transformatieprogramma voor de Vlaamse mediasector	10
Vernieuwing bedrijventerreinen	10
Handelskernversterking	25
Imec: uitbreiding clean room (40 mio €) en 2de Xpand Fonds (30 mio €)	70
Totaal	631

Bron: Speurgids Ondernemen & Innoveren 2023¹⁹²

4.3.3. Just Transition Fund (JTF)

België krijgt een bedrag van ca. 182 miljoen euro uit het JTF dat volledig naar Wallonië gaat.

4.3.4. Important Projects of Common European Interest (IPCEI) en Guidelines on State aid for Climate, Environmental protection and Energy (CEEAG)

Eind 2018 werd al een eerste IPCEI rond micro-elektronica opgezet. Vlaanderen maakt daar geen deel van uit. Sinds eind 2019 is de IPCEI-batterijen voor elektrische auto's een feit, met deelname van Vlaanderen met notificatie (Europese goedkeuring binnen IPCEI-kader) van Umicore. Later volgde ook nog een tweede IPCEI-batterijen, dit zonder deelname van Vlaanderen. In 2020 kwam er de IPCEI-waterstof, met een deelname van Vlaanderen met negen projecten (waarvan een paar met notificatie). In 2021 volgde een tweede IPCEI micro-elektronica en een IPCEI-cloud, beide met deelname van Vlaanderen maar dit zonder notificatie. Aan de IPCEI-Health, ook van 2021, neemt Vlaanderen niet deel omwille van het feit dat daar marktfalen ontbreekt. Het is belangrijk op te merken dat bij deelname aan IPCEI, zowel met als zonder notificatie, de financiering vanuit Vlaanderen komt. Er is dus geen Europese steun. Voor de IPCEI-waterstof en de tweede IPCEI micro-elektronica worden wel middelen voorzien uit de Recovery and Resilience Facility (RRF) (het 'herstelfonds') opgezet in het kader van de covidcrisis.

Tabel 7 vat de Vlaamse deelname aan de IPCEI samen. De Vlaamse steun die wordt verleend valt niet enkel onder de ICPEI-regeling, maar er is ook notificatie onder CEEAG en een deel van de steun gebeurt binnen het kader van de General Block Exemption Regulation (GBER) (Algemene

¹⁹² Departement EWI (2023). Speurgids Ondernemen & Innoveren 2023. De besteding van 4,446 miljard euro Vlaamse overheidsmiddelen voor economie, wetenschap en innovatie toegelicht. <https://www.ewi-vlaanderen.be/speurgids-2023>

Groepsvrijstellingsverordening, AGVV) (zie 2.3). Details over de opdeling in types projecten, O&O, FID en art. 23, zijn niet beschikbaar, en over de funding gap evenmin. Delen van de dossiers zijn vertrouwelijk.

Tabel 7: Vlaamse deelname aan IPCEI-projecten. Alle bedragen zijn in miljoen euro.

IPCEI	Batterijen	Waterstof	Micro-elektronica	Cloud
Jaar	2019	2020	2021	2021
Aantal Vlaamse projecten	1	9	2	1
Aantal Vlaamse bedrijven	1	9 begunstigden steun, maar 16 bedrijven betrokken	2	1
Totaal projectbedrag	364,9	770,9	58,6	5,5
Vlaamse subsidie	55,8	178,9	16	2
Al vastgelegd	32	173	16	-
Goedgekeurd maar nog niet vastgelegd	23	-	-	-
Kanaal	regulier	125 herstelfonds, 48 regulier	herstelfonds	regulier
Notificatie(s)	IPCEI	IPCEI, CEEAG, GBER	GBER	GBER

Bron: schriftelijke vraag nr. 247, 23 december 2022, van Maurits Vande Reyde aan Jo Brouns Vlaams minister van Economie, Innovatie, Werk, Sociale Economie en Landbouw.¹⁹³ Met uitzondering van info over de notificatie: via VLAIO.

De Europese Commissie keurde in juni 2023 een maximaal bedrag aan Belgische staatssteun van 280 miljoen euro goed voor Arcelor Mittal voor de decarbonisatie van de staalproductieprocessen.¹⁹⁴ Dat kaderde in de IPCEI, meer bepaald de IPCEI Waterstof, maar de toestemming gebeurde op basis van de CEEAG. Het goedkeuringsproces startte in augustus 2021 en heeft dus bijna twee jaar geduurd. Van die 280 miljoen euro is 120 miljoen euro subsidie, waarvan 63,3 miljoen is vastgelegd. 51,5 miljoen euro valt onder CEEAG, 11,8 miljoen euro onder de GBER. De overige 160 miljoen euro gebeurt via een zachte lening (*soft loan*). Dat wil zeggen een lening aan voorwaarden die gunstiger zijn dan de markt. De 160 miljoen euro is dan de kostprijs voor de Vlaamse overheid omwille van de betere voorwaarden. Eind 2021 ondertekende het bedrijf een intentieverklaring met de Vlaamse en de Federale Regering. Er werd afgesproken dat de Vlaamse overheid ter ondersteuning van de investeringen in decarbonisatie een bedrag van 350 miljoen euro zou inbrengen in de joint venture Finocas. Ter vergelijking Frankrijk kreeg van de Commissie de toestemming om 850 miljoen euro aan subsidies te verlenen, ook voor de decarbonisatie van staalproductie, aan de vestiging van Arcelor Mittal in Duinkerke.¹⁹⁵

¹⁹³ <https://docs.vlaamsparlament.be/pfile?id=1917794>

¹⁹⁴ Vraag om uitleg over de beslissing van de Europese Commissie over de steun aan ArcelorMittal 3276 (2022-2023) van Stijn De Roo aan minister Jo Brouns. <https://www.vlaamsparlament.be/nl/parlementair-werk/commissies/commissievergaderingen/1755555/verslag/1759281>

¹⁹⁵ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_3925

4.3.5. Temporary Crisis Framework (TCF) en Temporary Crisis and Transition Framework (TCTF)

Om de energiekosten van kmo's en grote ondernemingen te helpen drukken, paste de Vlaamse Regering het TCF toe. De regering volgde daarmee het voorbeeld van onze buurlanden Duitsland en Frankrijk, die miljarden euro aan budget uittrokken, en van een reeks andere Europese lidstaten.¹⁹⁶ Dit moest de concurrentiekracht van onze bedrijven vrijwaren. Er werd een budget van 250 miljoen euro uitgetrokken voor subsidies, maar ook één miljard euro voor bijkomende leningen en waarborgen.¹⁹⁷ De steunbedragen verschilden naar gelang het type onderneming.

De steun werd voorzien voor het vierde kwartaal van 2022 (125 miljoen euro) en het eerste kwartaal van 2023 (125 miljoen euro). Aanvankelijk was een vereiste dat ondernemingen een operationeel verlies boekten in de steunperioden. Omdat deze voorwaarde te stringent bleek en weinig bedrijven daarom steun aanvroegen, werd dit voor het eerste kwartaal van 2023 versoepeld tot de vereiste van een ebitda-daling met minstens 50%. Een amendement aan het TCF liet dit ook toe. Alleen gezonde ondernemingen met een minimum van 7500 euro aan energiekost in 2021 kwamen in aanmerking. Na aanpassingen konden ook kleine ondernemingen een beroep doen op de energiesteun. Daarnaast was er nog een reeks bijkomende voorwaarden. De steun werd verleend via de steunmaatregel 'Energiesteun' uitgewerkt door VLAIO.¹⁹⁸

In de periode van 12 december 2022 tot 28 februari 2023 werden 390 steunaanvragen ingediend, waarvan 387 een voorwaardelijke steuntoekenning hebben ontvangen voor een totaal van 7,6 miljoen euro gevraagde steun.¹⁹⁹ Vervolgens dienden de ondernemingen een aanvraag tot uitbetaling van de voorwaardelijk toegekende steun aan te vragen en daarbij het operationeel verlies en de energiekosten van het vierde kwartaal van 2022 te staven. In de indieningsperiode van 8 februari 2023 tot 31 maart 2023 werden 167 uitbetalingsaanvragen ontvangen voor een gevraagde steun van 5,1 miljoen euro. Dat betekent dat 41% van de bedrijven die een vooraanvraag indienden, ook een finale uitbetaling aanvroegen, voor 67% van het voorwaardelijk toegekende bedrag. In verhouding tot het voorziene bedrag van 250 miljoen euro is dus erg weinig steun finaal al toegekend. Veel heeft te maken met het feit dat energieprijzen minder hoog zijn uitgevallen dan gevreesd.

In Vlaanderen is beleidsmatig nog geen beslissing genomen om gebruik te maken van de extra hoofdstukken van het tijdelijk crisis- en transitiekader (Temporary Crisis and Transition Framework) (TCTF). Voor een hele reeks van andere Europese lidstaten zijn budgetten wel al goedgekeurd door DG COMP.²⁰⁰ Op Vlaams niveau wordt de afweging gemaakt dat veel van wat mogelijk is via het TCTF, ook mogelijk is via de GBER. De procedure is soepeler via de GBER en daar kan steun geven onmiddellijk en moet de steun enkel achter af ter kennis worden gegeven bij de EU. Steun via de TCTF vereist een langere aanmeldingsprocedure bij de EU en het beantwoorden van vele vragen. Bovendien bevat de TCTF in absolute bedragen vrij grote potentiële steunbedragen, waardoor dit vooral de grote en rijkere lidstaten zoals Duitsland en Frankrijk bevoordeeld. Bepaalde onderdelen zijn ook enkel bruikbaar in 'achtergestelde gebieden', die vooral in Oost-Europa nog bestaan waardoor daar in Vlaanderen geen gebruik van kan gemaakt worden.

¹⁹⁶ Europese Commissie (2023). [List of Member State measures approved under Temporary Crisis Transition Framework](https://competition-policy.ec.europa.eu/system/files/2023-06/State_aid_TCF_and_TCF_decisions_2.pdf). https://competition-policy.ec.europa.eu/system/files/2023-06/State_aid_TCF_and_TCF_decisions_2.pdf

¹⁹⁷ Vlaams Parlement (2023). [Beleids- en begrotingstoelichting Economie, Wetenschap en Innovatie Begroting 2023](https://docs.vlaamsparlement.be/pfile?id=1887549). <https://docs.vlaamsparlement.be/pfile?id=1887549>

¹⁹⁸ <https://www.vlaio.be/nl/subsidies-financiering/energiesteun-2>

¹⁹⁹ Vraag om uitleg over de energiesteun aan bedrijven 2198 (2022-2023) van Maurits Vande Reyde aan minister Jo Brouns <https://www.vlaamsparlement.be/nl/parlementair-werk/commissies/commissievergaderingen/1724826/verslag/1728770>

²⁰⁰ Europese Commissie (2023). [List of Member State measures approved under Temporary Crisis Transition Framework](https://competition-policy.ec.europa.eu/system/files/2023-08/State_aid_TCF_decisions_3.pdf). https://competition-policy.ec.europa.eu/system/files/2023-08/State_aid_TCF_decisions_3.pdf

BIBLIOGRAFIE²⁰¹

Adviesraad Internationale Vraagstukken (2021). Slimme industriepolitiek: een opdracht voor Nederland in de EU. Advies 120. <https://www.adviesraadinternationalevraagstukken.nl/documenten/publicaties/2022/03/18/slime-industriepolitiek>

AWTI (2023). Strategisch samenspel - Bundel de kracht van Nederland en de EU voor meer impact van onderzoek en innovatie. Advies. <https://www.awti.nl/documenten/adviezen/2023/03/14/eu-advies>

CESAER en EUA (2023). Future-proof Horizon Europe through balanced cluster calls. Joint Statement by CESAER and EUA. <https://www.cesaer.org/content/5-operations/2023/20230222-horizon-consultation-package/20230222-future-proof-horizon-europe-through-balanced-cluster-calls.pdf>

Departement EWI (2022). Speurgids Ondernemen & Innoveren 2022. De besteding van 5,116 miljard euro Vlaamse overheidsmiddelen voor economie, wetenschap en innovatie toegelicht. <https://www.ewi-vlaanderen.be/nieuws/speurgids-2022-nu-beschikbaar>.

Departement EWI (2023). Speurgids Ondernemen & Innoveren 2023. De besteding van 4,446 miljard euro Vlaamse overheidsmiddelen voor economie, wetenschap en innovatie toegelicht. <https://www.ewi-vlaanderen.be/speurgids-2023>

Departement EWI (in voorbereiding). Analyse Europese kaderprogramma's.

Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken (2023). Projectplan EU-voorzitterschap 2024. Update juni 2023. <https://www.vlaanderen.be/publicaties/projectplan-eu-voorzitterschap-2024>

Economisch adviescomité (2020). Vlaanderen: welvarender, weerbaarder en wervender. <https://publicaties.vlaanderen.be/view-file/37585>

ERA-Learn (2020). Country Report Belgium. ERA-LEARN: enabling systematic interaction with the P2P community. <https://www.era-learn.eu/documents/country-report-belgium.pdf>

European Parliamentary Research Service (2017). EU framework programmes for research and innovation. Evolution and key data from FP1 to Horizon 2020 in view of FP9 (auteur: Reillon, V.). https://ri-links2ua.eu/object/document/417/attach/EPRS_IDA_2017_608697_EN.pdf

Europese Commissie (2011). Mededeling. 'Horizon 2020 - The Framework Programme for Research and Innovation' (Brussel, 30.11.2011 COM(2011) 808 final) <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0808:FIN:en:PDF>

Europese Commissie (2020). Mededeling 'A New Industrial Strategy for Europe' (Brussel, 10.3.2020 COM(2020) 102 final) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020DC0102>

²⁰¹ Websites zijn niet opgenomen in deze lijst maar de URL's daarvoor zijn wel te vinden in de voetnoten in de tekst.

Europese Commissie (2021). Mededeling. ‘Updating the 2020 New Industrial Strategy. Building a stronger Single Market for Europe’s recovery’ (Brussel, 5.5.2021 COM(2021) 350 final). https://commission.europa.eu/document/9ab0244c-6ca3-4b11-bef9-422c7eb34f39_nl

Europese Commissie (2021). Mededeling. ‘Criteria voor de beoordeling van de verenigbaarheid met de interne markt van staatssteun ter bevordering van de verwezenlijking van belangrijke projecten van gemeenschappelijk Europees belang’. (Brussel, 25.11.2021 C(2021) 8481 final) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=PLCOM%3AC%282021%298481>

Europese Commissie (2021). European Research Area Policy Agenda – Overview of actions for the period 2022-2024 https://commission.europa.eu/system/files/2021-11/ec_rtd_era-policy-agenda-2021.pdf

Europese Commissie (2021). The EU’s 2021-2027 long-term Budget and NextGenerationEU. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d3e77637-a963-11eb-9585-01aa75ed71a1/language-en>

Europese Commissie (2022). Mededeling. ‘Towards a green, digital and resilient economy: our European Growth Model’ (Brussel, 2.3.2022 COM(2022) 83 final) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022DC0083&qid=1655798743597>

Europese Commissie (2022). Mededeling. ‘Framework for State aid for research and development and innovation’ (Brussel, 19.10.2022 C(2022) 7388 final). https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12777-State-aid-rules-for-research-development-innovation-framework-_en

Europese Commissie (2023). List of Member State measures approved under Temporary Crisis Transition Framework. https://competition-policy.ec.europa.eu/system/files/2023-08/State_aid_TCTF_decisions_3.pdf

Europese Commissie, Directorate-General for Research and Innovation (2022). Science, Research and Innovation performance of the EU (SRIP). Publications Office of the European Union. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/52f8a759-1c42-11ed-8fa0-01aa75ed71a1/>

Kleimann, D., N. Poitiers, A. Sapir, S. Tagliapietra, N. Véron, R. Veugelers and J. Zettelmeyer (2023). How Europe should answer the US Inflation Reduction Act. *Policy Contribution* 04/2023, Bruegel. <https://www.bruegel.org/sites/default/files/2023-02/PB%2004%202023.pdf>

Rathenau Instituut (2020). Europese wetenschap en innovatie in een nieuw geopolitiek speelveld. Den Haag (auteurs: Hessels, L., S. Y. Tjong Tjin Tai, J. Jansen & J. Deuten). <https://www.rathenau.nl/nl/werking-van-het-wetenschapssysteem/europese-wetenschap-en-innovatie-een-nieuw-geopolitiek-speelveld>

SERV (2021). Met “Fit for 55” naar een fit Vlaanderen. Advies. https://www.serv.be/sites/default/files/documenten/SERV_20211014_Fitfor55_ADV.pdf

SERV (2023). Open strategische autonomie: balanceren in een spanningsveld tussen autonomie en openheid. Advies. [SERV_20230320_open_strategische_autonomie_spanningsveld_ADV.pdf](https://www.serv.be/sites/default/files/documenten/SERV_20230320_open_strategische_autonomie_spanningsveld_ADV.pdf)

//

VARIO (2018). Flanders' Space: een strategie voor de Vlaamse ruimtevaarteconomie. Advies 2. <https://www.vario.be/nl/adviezen-rapporten/advies-2-flanders-space-een-strategie-voor-de-vlaamse-ruimtevaarteconomie>

VARIO (2018). Overheidssteun voor dual use en militaire O&O&I. Advies 3. <https://www.vario.be/nl/adviezen-rapporten/advies-3>

VARIO (2018). Memorandum 2019-2024: Vlucht vooruit. Bestemming: top 5 kennisregio's. <https://www.vario.be/nl/adviezen-rapporten/memorandum-2019-2024-vlucht-vooruit-bestemming-top-5-kennisregios>

VARIO (2019). Conceptueel kader voor het opstellen van KPI's in functie van beleidsdoelstellingen. Advies 7 <https://www.vario.be/nl/adviezen-rapporten/advies-7-conceptueel-kader-voor-het-opstellen-van-kpis-in-functie-van-beleidsdoelstellingen>

VARIO (2019). Wetenschap en Innovatie als prioriteit aanhouden. Advies 8. <https://www.vario.be/nl/adviezen-rapporten/advies-8-wetenschap-en-innovatie-als-prioriteit-aanhouden>

VARIO (2020). Innovatieve benchmarklanden en -regio's voor Vlaanderen. Advies 10. <https://www.vario.be/nl/adviezen-rapporten/advies-10-innovatieve-benchmarklanden-en-regios-voor-vlaanderen>

VARIO (2020). Strategische verkenning Important Projects of Common European Interest (IPCEI). Deel I: waterstof. Advies 12. <https://www.vario.be/nl/adviezen-rapporten/advies-12-strategische-verkenning-important-projects-of-common-european-interest-ipcei-deel-i-waterstof>

VARIO (2020). Een kwaliteitsvolle set indicatoren voor wetenschap en innovatie. Advies 13. <https://www.vario.be/nl/adviezen-rapporten/advies-13-een-kwaliteitsvolle-set-indicatoren-voor-wetenschap-en-innovatie>

VARIO (2021). Ontwerp vierde Vlaamse Strategie Duurzame Ontwikkeling. Advies 21. <https://www.vario.be/nl/adviezen-rapporten/advies-21-ontwerp-vierde-vlaamse-strategie-duurzame-ontwikkeling>

VARIO (2021). Strategische verkenning IPCEI. Deel II: afwegingskader om in te spelen op toekomstige opportuniteiten inzake IPCEI. Advies 22. <https://www.vario.be/nl/adviezen-rapporten/advies-22-strategische-verkenning-ipcei>

VARIO (2022). Visie op een goede beleidsmix tussen vrije en thematische steun voor O&O in Vlaanderen. Advies 27. <https://www.vario.be/nl/adviezen-rapporten/advies-27-visie-op-een-goede-beleidsmix-tussen-vrije-en-thematische-steun-voor-o-o-in-vlaanderen-2>

Vlaams Parlement (2023). Beleids- en begrotingstoelichting Economie, Wetenschap en Innovatie Begroting 2023. <https://docs.vlaamsparlement.be/pfile?id=1887549>

Vlaams Parlement (2023). Verslag namens de Commissie voor Buitenlands Beleid, Europese Aangelegenheden, Internationale Samenwerking uitgebracht door Philippe Muyters en Annick Lambrecht over de nota van de Vlaamse Regering. Vlaamse Visienota. 'Naar een versterkte concurrentiekracht van de Europese Industrie'.

BIJLAGE 1: LIJST VAN GEBRUIKTE AFKORTINGEN M.B.T. HET EU-BELEID

AGVV: Algemene Groepsvrijstellingsverordening, General Block Exemption Regulation (zie GBER)
AVG: Algemene Verordening Gegevensbescherming, General Data Protection Regulation (zie GDPR)
BAR: Brexit Adjustment Reserve
BE-ARMA: Belgian Association of Research Managers and Administrators in European funded projects.
CAP: Common Agricultural Policy
CBRN: Chemical, Biological, Radiological and Nuclear
CEAAG: Climate, Energy and Environmental Aid Guidelines
CEB: Council of Europe Development Bank
CEF: Connecting Europe Facility
CEFIC: European Chemical Industry Council
CF: Co-funded, gefinancierd
CF: Cohesion Fund
CFS: Commissie Federale Samenwerking
Chips JU: Chips Joint Undertaking
CIS: Commissie Internationale Samenwerking
CoARA: Coalition for Advancing Research Assessment
COMPET: Raad Concurrentievermogen
CoR: European Committee of the Regions, Europees Comité van de Regio's
COST: Cooperation in Science and Technology
CP: Co programmed, gecoprogrammeerd
cPPP: contractual Public Private Partnership
CSRD: Corporate Sustainability Reporting Directive
DG: Directorate General, directoraat-generaal
 DG CLIMA: Climate Action
 DG COMP: Competition
 DG CONNECT: Communications Networks, Content and Technology
 DG DEFIS: Defence Industry and Space
 DG EAC: Education, Youth, Sport and Culture
 DG ENV: Environment
 DG GROW: Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs
 DG MOVE: Mobility and Transport
 DG REGIO: Regional and Urban Policy
 DG RTD: Research and Innovation
 DG SANTE: Health and Food Safety
DGE: Directie-generaal Europese Zaken en Coördinatie
DIGITAL: Digital Europe Programme
DNSH: Do no significant harm
EAFRD: European Agricultural Fund for Rural Development, Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling (zie ELFPO)
EAGF: European Agricultural Guarantee Fund
EDF: European Defence Fund, Europees defensiefonds
EDIDP: European Defence Industrial Development Programme, het industrieel ontwikkelingsprogramma voor de Europese defensie
EDIH: European Digital Innovation Hub
EEN: Entreprise Europe Network

KIC: Knowledge and Innovation Community, kennis- en innovatiegemeenschap
KP: Kaderprogramma, Framework Programma (zie FP)
LERU: League for European Research Universities
LIFE: Program for Environment and Climate Action
MFF: Multiannual Financial Framework, Meerjarig Financieel Kader
MoU: Memorandum of Understanding
MSCA: Marie Skłodowska-Curie acties
NCP: National Contactpoint
NGEU: NextGenerationEU
PADR: Preparatory Action on Defence Research
PESCO: Permanent Structured Cooperation
P2P: Public-to-public Partnerships
PPP: Public-Private Partnerships
PV: Belgische Permanente Vertegenwoordiging bij de Europese Unie
REA: Research Executive Agency
REACT-EU: Recovery Assistance for Cohesion and the Territories of Europe
RRF: Recovery and Resilience Facility
SEP: Stuurgroep Vlaams Platform voor Europese Programma's (zie VEP)
SOIA: Strategisch overlegorgaan voor Internationale Aangelegenheden
SSA: Space Situational Awareness
STEP: Strategic Technologies for Europe Platform
TCF: Temporary Crisis Framework
TCTF: Temporary Crisis and Transition Framework
TFEU: Treaty on the Functioning of the European Union
VEP: Vlaams Platform voor Europese Programma's (EU-platform)
VLEVA: Vlaams-Europees Verbindingsagentschap
VVEU: Vertegenwoordiging van Vlaanderen bij de EU

BIJLAGE 2: GERAADPLEEGDE EXPERTEN EN AMBTENAREN EN BELEIDSMAKERS OP VLAAMS EN EUROPEES NIVEAU

Mark Andries (VLAIO)
Mark Antonisssen (VLAIO)
Marc Botenga (Europees Parlements lid)
Gert Bergen (imec)
Olivier Boehme (FWO)
Geert Bourgeois (Europees Parlements lid)
Jo Bury (lid EIC-pilot Advisory Board 2019-2021)
Jan Buysse (VLEVA)
Philippe De Backer (voormalig Europees Parlements lid)
Koen De Backere (AWTI)
Karel De Corte (VLAIO)
Francis Deprez (VLAIO)
Ellen de Coster (EEN)
Matthias De Moor (Vertegenwoordiging van Vlaanderen bij de EU)
Simon De Wachter (VEKA)
Xavier Haezebrouck (FOD Economie - SPF Economie)
Johan Hanssens (Departement EWI)
Philippe Lamberts (Europees Parlements lid)
Dries Maes (Departement EWI)
Magali Parent (EEN)
Peter Spyns (Departement EWI)
Annie Renders (VLAIO)
Johan Reynaert (PMV)
Jurgen Rienks (Neth-ER)
Maarten Sileghem (VLAIO)
Ann Van Hauwaert (FWO-NCP)
Anne Van Den Bosch (imec)
Karoline Van Den Brande (Departement EWI, Vertegenwoordiging van Vlaanderen bij de EU)
Tom Vandenkendelaere (Europees Parlements lid)
Nienke van Liempt (Neth-ER)
Luuk Van Middelaar (Adviesraad Internationale Vraagstukken)
Paris Van Paesschen (Departement EWI)
Tom Vercruyssen (Departement EWI)
Simon Verschaeren (Departement EWI)
Hans Willems (FWO)
Andreas Witdouck (Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken)

BIJLAGE 3. OVERZICHT VAN DE HUIDIGE VLAAMSE STRATEGISCHE ORIËNTATIE NAAR DE EU OP BASIS VAN INTERVIEWS EN WORKSHOPS

1. INLEIDING

In dit gedeelte vatten we de input van actoren en beleidsmakers tijdens een reeks van interviews en workshops samen in de vorm van een driedelig overzicht van de Vlaamse strategische oriëntatie naar de EU: (1) de invloed van het EU-beleid op het Vlaamse beleid (Tabel 1), (2) de manier waarop Vlaanderen inspeelt op het EU-beleid (een reactief gedeelte) (Tabel 2), (3) de mate waarin Vlaanderen kan wege op het Europese beleid (een proactief gedeelte) (Tabel 3). Wat haalden de mensen die VARIO hoorde aan als positieve en negatieve punten voor elke van deze drie? De positieve punten zijn onderverdeeld in wat nu al goed loopt enerzijds, en waar nog verbeterkansen liggen anderzijds. Waar mogelijk en relevant worden de uitspraken uit dit overzicht onderbouwd met data uit het achtergrondrapport. Net zoals het achtergrondrapport is dit overzicht niet exhaustief. Het is ook geen analyse of evaluatie van specifieke initiatieven. Het is wel zo dat veel van de feedback die we kregen, betrekking heeft op het kaderprogramma. Als belangrijkste en langst lopende Europese programma voor O&I is dat niet zo verwonderlijk. We hebben echter nadrukkelijk ook gepeild naar andere programma's, wetgeving enz., ruimer dan O&I, die ook relevant zijn voor het onderzoeks-, innovatie- en ondernemerschaps-, en industriebeleid. De Important Projects of Common European Interest (IPCEI) waren al het onderwerp van een aantal afzonderlijke VARIO-adviezen en -rapporten.²⁰² Sommige Europese initiatieven, zoals de Chips Act en de Critical Raw Materials Act, waren toen de workshops plaats vonden nog in ontwikkeling. Daar beperkt de input uit de gesprekken zich tot de manier van totstandkoming. Het Strategic Technologies for Europe Platform (STEP), dat het eerder aangekondigde Sovereignty Fund vervangt, is dan weer zo'n recent voorstel van de Europese Commissie dat het helemaal niet aan bod kwam.

2. DE INVLOED VAN HET EU-BELEID OP HET VLAAMSE BELEID

Eén van de geïnterviewden formuleerde het zeer duidelijk: "Het Europese beleid is allesbepalend voor Vlaanderen". We brengen hier de positieve en de negatieve kanten van een sterk wegend Europees beleid in kaart.

²⁰² VARIO (2020). *Strategische verkenning Important Projects of Common European Interest (IPCEI). Deel I: waterstof*. Advies 12. <https://www.vario.be/nl/adviezen-rapporten/advies-12-strategische-verkenning-important-projects-of-common-european-interest-ipcei-deel-i-waterstof>; VARIO (2021). *Strategische verkenning Important Projects of Common European Interest (IPCEI). Deel II: afwegingskader om in te spelen op toekomstige opportuniteiten inzake IPCEI*. Advies. 22. <https://www.vario.be/nl/adviezen-rapporten/advies-22-strategische-verkenning-ipcei>

Tabel 1: Overzicht van de invloed van het EU-beleid op het Vlaamse beleid

<p>Positieve punten</p> <p>Wat loopt nu al goed?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vlaanderen vaart wel bij de inbedding in een EU-context • De Europese kaders zijn kwaliteitsvol • Europese financiering is belangrijk • Samenwerken op EU-niveau, maar ook intra-Europese competitie versterkt onze Vlaamse actoren <p>Waar liggen verbeterkansen?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Europese financiering kan een hefboom zetten op Vlaams beleid • Eengemaakte Europese regelgeving kan een einde maken aan fragmentering • Het EU-beleid kan ontbrekende schakels invullen voor de groei van bedrijven 	<p>Negatieve punten</p> <ul style="list-style-type: none"> • Europese keuzes beperken de Vlaamse autonomie • Het Europese beleid is soms overambitieuze en reacties op crisissen brengen lange termijn ambities in gevaar • Het Europese beslissingsproces is niet transparant en het Europese beleid mist vaak coherentie of is niet consistent • (Streng) Europese regelgeving bedreigt onze competitiviteit • De EU hindert samenwerking met sommige belangrijke partnerlanden • EU-programma's vereisen intensieve administratie • De lage slaagkansen maken dat veel excellente onderzoeksvoorstellen toch geen steun krijgen • Financiering is te weinig structureel en de overheadpercentages zijn onvoldoende • De financiering van fundamenteel onderzoek staat onder druk • EU-programma's zijn weinig gericht op humane wetenschappen • De steuninstrumenten voor start-ups en scale-ups vertonen nog kinderziektes • Versoepelingen van staatssteun en ruimere staatssteunkaders spelen doorgaans in het nadeel van Vlaanderen
--	---

Positieve punten

Wat loopt nu al goed?

Er is brede consensus over het feit dat er veel belangrijke voordelen zijn te halen uit een sterk EU-beleid, zeker financieel maar ook op andere manieren.

Vlaanderen vaart wel bij de inbedding in een EU-context

De invloed van Europa is zinvol omdat hij bepaald wordt door de Europese context waarin we allen leven. Zaken als strategische autonomie zijn beter op Europees dan op Vlaams niveau te



bekijken. Via de EU heeft Vlaanderen toegang tot een eengemaakte markt van 450 miljoen inwoners. De voortdurende interactie met andere EU-landen is verrijkend. Het is bijvoorbeeld interessant in functie van de export, onder meer om de (potentiële) afzetmarkt beter te begrijpen en hem te vergroten.

De Europese kaders zijn kwaliteitsvol

Vanuit het Vlaamse beleid wordt aangegeven dat de Europese kaders goed in elkaar steken. De teksten van de Commissie zijn kwalitatief en *fact based*. Vlaamse ambtenaren geven ook aan dat Europese kaders breed zijn en voldoende grote vrijheidsgraden laten voor eigen accenten. Ze vinden dat dit alles de kaders ook goed verdedigbaar maakt naar de stakeholders.

Europese financiering is belangrijk

Het Europese niveau wordt quasi unisono als belangrijke bron van financiering aangewezen. De omvang – in vergelijking met de totale publieke middelen voor O&O in Vlaanderen - is wel relatief beperkt, met een aandeel dat schommelt voor de periode 2010-2022 tussen 7 en 14% (zie 4.2.3 achtergrondrapport). Op welke bronnen precies een beroep kan gedaan worden en op basis van welke modaliteiten, varieert naar gelang de (groepen) actoren. De toenemende invloed van Europa, met nieuwe initiatieven en programma's, steeds meer vanuit andere beleidsdomeinen dan onderzoek en innovatie (DG RTD), biedt Vlaanderen kansen op meer fondsen en bredere deelname. Waar cofinanciering vanuit de lidstaten wordt gevraagd, is de situatie echter complexer en de voordelen minder éénvoudig (zie verder).

Samenwerken op EU-niveau, maar ook intra-Europese competitie versterkt onze Vlaamse actoren

Vlaanderen is over het algemeen te klein om volledige ecosystemen en waardeketens te kunnen afdekken met ervaren en gespecialiseerde partners. Europees kan dat wel. Daarvoor zijn Europese projecten dan ook heel interessant. Het netwerken en samenwerken in Europese projecten, versterkt de positie van onze Vlaamse actoren over disciplines, sectoren en landsgrenzen heen. Voor kmo's bieden Europese programma's bijvoorbeeld een unieke mogelijkheid om via Europese consortia in contact te komen met grote bedrijven waarin ze geïnteresseerd zijn. In het geval van de ERC, waar financiering individueel is, is er sterke intra-Europese competitie die de excellentie van onze Vlaamse onderzoekers mee versterkt.

Waar liggen verbeterkansen?

Europese financiering kan een hefboom zetten op Vlaams beleid

Waar Europese beleidskeuzes samenvallen met Vlaamse ontstaan er hefbomen. We moeten daarom zo veel mogelijk convergentie met Europese en internationale programma's nastreven. Vlaanderen is immers te klein en beschikt over te beperkte middelen om op alle domeinen een sterke positie uit te bouwen. Binnen de Europese Unie is er een ontegensprekelijke evolutie naar een O&I-beleid dat geïnspireerd wordt door grote maatschappelijke uitdagingen. Die stellen zich ook in Vlaanderen. Door de Vlaamse sterktes te 'mappen' op het Europese beleid in verband met de grote maatschappelijke uitdagingen wordt een dubbel doel bereikt: het verder internationaal uitbouwen van onze excellentie én het gericht aanpakken van de grote uitdagingen, zowel op Vlaams als op Europees niveau.

Eengemaakte Europese regelgeving kan een einde maken aan fragmentering

Op sommige domeinen is het uitkijken naar regelgeving op overkoepelend, Europees niveau. De eengemaakte markt wordt soms bemoeilijkt door de gefragmenteerde wetgeving van elke



lidstaat. Zo is het voor klinische proeven bijvoorbeeld zeer duur en zeer moeilijk om *multi centre* en *multi country* trials te doen.

Het EU-beleid kan ontbrekende schakels invullen voor de groei van bedrijven

We missen in Europa een geïntegreerde kapitaalmarkt, waarin ook grote investeringen mogelijk zijn, voor de financiering van scale-ups. Het gebrek aan een Europese beurs zorgt voor versnippering. Daarnaast is er voor sommige sectoren nood aan groeifondsen voor maturerende bedrijven op weg naar commercialisatie: investeringen in bedrijven aan tickets van 200 à 300 (tot 500 à 600) miljoen euro, voor bedrijven die *venture capital* zijn ontgroeid. Grootschalige groeifondsen van 1-1,5 miljard euro, gemengd privé en overheid, op initiatief van maar niet uitsluitend voor de biotech staan nog in de steigers.

Negatieve punten

Hoewel het Europese beleid veel positiefs brengt, worden er ook een reeks van negatieve elementen gerapporteerd. Voor een deel zijn dat elementen die al langer bestaan, maar voor een ander deel gaat het om nieuwe zaken die zijn ontstaan door recente verschuivingen in het Europese beleid.

Europese keuzes beperken de Vlaamse autonomie

Europese beleidskeuzes bepalen mee Vlaamse beleidskeuzes en geven er op zijn minst richting aan, bijvoorbeeld in de context van missies, of door het accent op de dubbele transitie in de herstelplannen na covid, of door thema's zoals Open Science en diversiteit. Europese keuzes sijn door naar het Vlaamse niveau via thematische programma's of initiatieven die cofinanciering vereisen vanuit Vlaanderen. Die vereiste cofinanciering kan de financiering van eigen Vlaamse prioriteiten onder druk zetten. Ook al zijn de totale Europese middelen voor O&I in verhouding tot de Vlaamse relatief beperkt, kunnen ze, wanneer gefocust ingezet op bepaalde initiatieven en actoren, lokale evenwichten verstoren. Die vrees bestaat bijvoorbeeld voor de Chips Act. De Chips Act zet ook de onafhankelijkheid van imec onder druk, wanneer internationale samenwerking aan banden worden gelegd in het kader van bijvoorbeeld kennisveiligheid. Europese keuzes, zoals het inzetten op duurzaamheid, bepalen ook bedrijfskeuzes. Ze versterken soms de bestaande bedrijfsstrategieën, soms niet.

Het Europese beleid is soms overambitieuw en reacties op crisissen brengen lange termijn ambities in gevaar.

De grote beleidshefbomen van de EU staan wat in contrast met de verhoudingsgewijze kleine bedragen die van dat niveau komen voor O&I in vergelijking met het Vlaamse niveau (zie 4.2.3 achtergrondrapport voor de kaderprogramma's). Volgens sommigen is het gevoerde Europese beleid onder meer daarom soms niet realistisch en te ambitieus. Dat is bijvoorbeeld gezegd voor de Chips Act en het streven naar strategische autonomie in het algemeen, en ook voor de Green Deal.

Europa neemt veel initiatieven *en cours de route* die initieel niet zijn begroot, door crisissen die prioriteiten plots doen veranderen. Er wordt dan budget verschoven van bestaande programma's, zoals bijvoorbeeld voor de Chips Act geld uit het kaderprogramma en uit Digital Europe wordt gebruikt (zie 2.1.6 achtergrondrapport). Dat ondergraaft de bijhorende ambities van die programma's en creëert onzekerheid over het beleid. Het zet langetermijninvesteringen onder druk.



Het Europese beslissingsproces is niet transparant en het Europese beleid mist vaak coherentie of is niet consistent

Actoren kaartten het gebrek aan transparantie van het Europese beslissingsproces (subsidies, regelgeving enz.) aan. De Europese structuren zijn te log en niet behapbaar genoeg. Er wordt onvoldoende afgestemd tussen de verschillende Europese beleidsdomeinen en er is verzuiling. De DG's werken onvoldoende samen. Er is ook beleid dat op zich verdedigbaar is, maar innovatie soms de facto hindert. Een voorbeeld van incoherentie en inconsistentie behelst het kaderprogramma en het ETS Innovation Fund. Beide geven steun voor innovatie aan consortia die bestaan uit meer dan één bedrijf. Ondanks de uitzondering voor O&O, blijkt dit in praktijk soms moeilijk te verzoenen met het verbod op samenwerking volgens de Europese Kartelwetgeving (antitrust) (zie 2.4 achtergrondrapport). In de staalindustrie zorgt dit er bijvoorbeeld voor dat bij elke bespreking tussen toplui van verschillende bedrijven een advocaat aanwezig is die op het einde van de vergadering moet zorgen voor een bewijs van *compliance*.

(Streng) Europese regelgeving bedreigt onze competitiviteit

Op sommige punten bezorgt de EU zijn eigen Europese bedrijven in de globale economie een competitief nadeel. Specifiek relevant voor de Vlaamse economie zijn de GDPR en de wetgeving rond GGO's (zie 2.4 achtergrondrapport). Voor de GDPR werd echter ook gewezen op de positieve zijde. Die laat gemakkelijkere data-uitwisseling toe en zorgt bovendien voor vertrouwen in het systeem waardoor mensen makkelijker instemmen met data delen. Ook de Europese regels i.v.m. duurzaamheid en duurzaamheidsrapportering leggen druk op onze bedrijven en financiële instellingen (zie 2.4 achtergrondrapport). Daarnaast kan het verschil in werknemersstatuten tussen lidstaten, in combinatie met het Europees sociaal recht, nadelig zijn voor de internationale mobiliteit, vanuit Nederland naar Vlaanderen bijvoorbeeld.

De EU hindert samenwerking met sommige belangrijke partnerlanden

Internationale samenwerking buiten de EU is cruciaal en kan nog verbeterd worden. We hebben er belang bij dat Horizon zich associeert met buurlanden van Europa (UK, Zwitserland), maar ook met verder afgelegen landen (Nieuw-Zeeland enz.). Dit komt ook naar boven in de openbare consultatie i.v.m. Horizon Europe.²⁰³

De EU-regelgeving wordt steeds meer restrictief op het gebied van internationale samenwerking, volgens het principe 'Europe first and Europe only', dat geënt is op de Amerikaanse aanpak. Binnen Horizon Europe worden bijvoorbeeld beperkingen opgelegd in samenwerkingen met China.²⁰⁴

EU-programma's vereisen intensieve administratie

Alle actoren wijzen op de administratieve complexiteit van het Europese instrumentarium en de Europese wetgeving. Zowel de deelnameprocedure als de planlast en rapportering van Europese programma's zijn vaak intensief. Verder werken Europese subsidies vaak op basis van partnerschappen. De omvang van het administratief proces dat daarbij hoort maakt het voor kleine bedrijven vaak te moeilijk om deel te nemen. De speerpuntclusters geven aan dat ze worden gehinderd door het feit dat ze voor veel Europese programma's een Letter of Intent (LOI) of Letter of Support (optioneel of verplicht) nodig hebben vanuit de Vlaamse overheid om te kunnen deelnemen. Ook VLAIO ondervindt problemen met het Europees administratief proces. Voor initiatieven als de Important Projects of Common European Interest (IPCEI) en de Recovery and Resilience Facility (RRF) zijn de administratieve lasten soms zwaar in vergelijking met de lusten. Het FWO wijst dan weer op het groot aantal beleidswerkgroepen vanuit Europa die te veel VTE's vereisen (zie verder, gebrek aan menskracht). Dat gaat dan bijvoorbeeld over

²⁰³ <https://www.neth-er.eu/onderzoek/veel-gelijkenis-in-reacties-onderzoeksgemeenschap-op-horizon-consultatie>

²⁰⁴ <https://ncpflanders.be/infosheets/international-cooperation-in-horizon-europe>

de partnerschappen waarbij het FWO naast financiering ook onder meer de governance en wetenschappelijke agendabepaling opvolgt, de vele werkgroepen die tot stand komen in het kader van CoARA (Coalition for Advancing Research Assessment) enz.

De lage slaagkansen maken dat veel excellente onderzoeksvorstellen toch geen steun krijgen
Europese programma's zijn over het algemeen zeer competitief, d.w.z. met hoge kwaliteitsdrempels en lage slaagkansen. Daardoor worden veel als uitstekend beoordeelde projecten uiteindelijk toch niet weerhouden. Dat is vooral het geval voor gecentraliseerde middelen, en het kaderprogramma in het bijzonder, minder voor de gedecentraliseerde middelen.

Financiering is te weinig structureel en de overheadpercentages zijn onvoldoende
Tijdens de workshops is er ook bezorgdheid geuit over de Europese focus op projectfinanciering i.p.v. structurele steun. Daarnaast hebben kennisinstellingen aangegeven dat de overheadpercentages voor financiering uit Europese programma's in verhouding tot de reële kosten te laag zijn.

De financiering van fundamenteel onderzoek staat onder druk.
Actoren in fundamenteel onderzoek geven aan dat het aandeel daarvan in Europese financiering achteruitgaat, onder druk van het verticale beleid en door de toenemende nadruk op maatschappelijke impact op korte termijn. In pijler 1 van Horizon Europe zit bijvoorbeeld onvoldoende geld voor projecten die als uitstekend zijn geëvalueerd. (Deze komen dan op een reservelijst terecht. Dat is een probleem dat bijvoorbeeld VIB ondervindt. In Vlaanderen zijn wel opvangbeurzen van het FWO, maar die worden als minder prestigieus ervaren en omvatten minder middelen.) In pijler 2 worden soms thematische keuzes gemaakt die (zeker op langere termijn) nefast kunnen zijn voor onze excellente onderzoekspositie, omdat daardoor niet langer EU-projecten kunnen aangevraagd worden voor bepaalde domeinen die belangrijk zijn voor Vlaanderen, bijvoorbeeld de tanende aandacht voor *mechanisms of diseases*.

EU-programma's zijn weinig gericht op humane wetenschappen
Humane wetenschappen raken nu te veel ondergesneeuwd in de Europese kaders. Ze hebben vaak het gevoel dat ze als hulpwetenschap meegenomen moeten worden in de grotere calls en hebben minder kansen om voordeel te halen uit een Europese context.

De steuninstrumenten voor start-ups en scale-ups vertonen nog kinderziektes
De European Innovation Council (EIC), die al een pilotfase kende in het vorige kaderprogramma maar in Horizon Europe een volwaardige nieuwe plaats kreeg (zie 2.2.1 achtergrondrapport), kampte bij aanvang met moeilijkheden om de financieel vooropgestelde steun voor start-ups en scale-ups daadwerkelijk te realiseren. Die moeilijkheden zijn nu grotendeels van de baan. Voor de deadline van juni 2023 is echter het online-indiensysteem gecrasht wat tot grote chaos heeft geleid bij de indieners.

De bezorgdheid werd ook geuit of de evaluatiepanels in het selectieproces van de EIC wel goed genoeg werken. De European Research Council (ERC) heeft de juiste tools voor goede panels met topmensen, maar de EIC (nog) niet.

Versoepelingen van staatssteun en ruimere staatssteunkaders spelen doorgaans in het nadeel van Vlaanderen

Het toenemend belang van staatssteun is niet in het belang van lidstaten met beperkte eigen financiële slagkracht. Dat zijn vaak maar niet noodzakelijk de kleine lidstaten, waaronder Vlaanderen. Het moet volgen wat grotere lidstaten doen. Als die staatssteun geven, ondervinden



onze bedrijven een competitief nadeel als Vlaanderen dat niet doet. Tussen de EU-landen is er immers ook competitie. Sommige landen schermen zich af, willen geen consortia over landsgrenzen heen, zoals bijvoorbeeld Frankrijk en Duitsland in het kader van de Chips Act. De nieuwe fabriek van Intel komt ondanks imec niet naar Vlaanderen onder meer doordat Duitsland en Frankrijk veel meer financiële middelen kunnen inzetten.

I.v.m. staatssteun is er ook een alternatieve kijk, die wellicht eigen is aan een grote multinational met Europese vestigingen in meerdere landen. De totale Europese investeringsportefeuille en de bijhorende totale Europese staatssteun zijn dan doorslaggevend om bij het managementbeslissingen te nemen over het geheel van de Europese vestigingen. Franse en Duitse staatssteun voor Franse en Duitse vestigingen kunnen dan faciliterend zijn om ook bedrijfsinvesteringen naar België te halen, zelfs wanneer België zelf geen staatssteun op tafel legt. Het is immers het Europese totaalpakket dat voor de multinational primeert. In dit soort gevallen kan een te fel Vlaams standpunt tegen staatssteun in ons nadeel uitvallen.

3. DE MANIER WAAROP VLAANDEREN INSPELT OP HET EU-BELEID (REACTIEF GEDEELTE)

Op vandaag haalt Vlaanderen veel voordelen uit het Europese niveau, maar het kan er nog beter op inspelen. Vlaanderen is duidelijk ook nog zoekende hoe het met de nieuwe evoluties, zoals de bijkomende kaders voor staatssteun en de versoepeling van de staatssteunregels moet omgaan. We vatten hier samen op welke punten Vlaanderen het volgens de bevraagde actoren al goed doet en waar verbeterkansen liggen, en op welk punten onze regio het minder goed doet.

Positieve punten

Wat loopt nu al goed?

Vlaanderen doet het goed in Europese financieringsprogramma's met excellentiecriteria

Uit hoofdstuk 4 van het achtergrondrapport blijkt dat Vlaanderen het goed doet in de Europese kaderprogramma's. Slaagkansen zijn voor Vlaanderen bijvoorbeeld hoger dan gemiddeld in Europa. Vlaanderen haalt ook een groot aandeel van het budget uit de Europese kaderprogramma's. Dat is deels te danken aan het behoud van excellentieprincipe, waar Vlaanderen sterk op scoort dankzij zijn sterk regionaal O&I-landschap. Vlaanderen heeft hier mee voor geijverd t.o.v. lidstaten die een meer geografische verdeling van de middelen wilden, wat in het nadeel van Vlaanderen zou zijn.

De universiteiten doen het goed in de kaderprogramma's (zie 4.2.3 achtergrondrapport), en dat om verschillende redenen. De deelnametrajecten zijn eerder afgestemd op hun werking dan op die van andere actoren (bedrijven). Daarnaast is de kwaliteit (excellentie) van Vlaamse universiteiten en zijn onderzoekers hoog. Er wordt bovendien goed werk verricht door de EU-cellen (EU liaison offices, ELO's) en onderzoekscoördinatiediensten aan de universiteiten die ondersteuning bieden. Vlaanderen staat ver wat betreft zaken als open science en valorisatie (tech transfer offices), omdat onze overheden daarop ingezet hebben. Die bepalen ook mee de



slaagkansen van een project. Voor onderzoekers aan de kennisinstellingen voorziet het FWO voorts een aantal opvangmandaten voor Marie Skłodowska-Curie actions Postdoctoral European Fellowships (MSCA PF EF) ('Seal of Excellence')²⁰⁵ en financiering voor een beperkt aantal ERC runner-up projecten.²⁰⁶ Dat stimuleert deelname aan die initiatieven. Tot slot maakt het Vlaamse O&I-systeem, dat is uitgebouwd over de afgelopen decennia, dat onze onderzoekers in het algemeen het gewoon zijn om projecten te schrijven en via open competitie middelen te bekomen.

Tabel 2: Overzicht van hoe Vlaanderen inspeelt op het EU-beleid (reactief gedeelte)

Positieve punten	Negatieve punten
<p>Wat loopt nu al goed?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vlaanderen doet het goed in Europese financieringsprogramma's met excellentiecriteria • Europese financieringsprogramma's worden complementair aan de Vlaamse gebruikt • Vlaanderen heeft een goede informatiedoorstroom uitgebouwd <p>Waar liggen verbeterkansen?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Passende synergiën met Europese financiering zoeken • Leren uit onze deelname aan Europese opportuniteiten • Zorgen voor goed geïnformeerde en slagkrachtige intermediaire structuren • Voldoende de eigen Vlaamse sterktes kennen • De voordelen van Vlaamse samenwerking richting Europa promoten • Hogescholen een grotere rol laten spelen • Universiteiten kunnen voor bedrijven Europese deuren openen • Vlaamse bedrijven de weg tonen naar Europa • Europese regelgeving en normering is een opportuniteit voor innovatieve regio's • Beter inspelen op de versoepeling van de staatssteunregels en ruimere kaders voor staatssteun 	<ul style="list-style-type: none"> • Het Vlaamse EWI-beleid richt zich te weinig naar andere DG's dan DG RTD en DG GROW. • Regionaal beleid verkleint soms kansen op Europese steun • Vlaanderen scoort op een aantal punten suboptimaal in Europese programma's • Het Vlaamse instrumentarium voor bedrijven van VLAIO is aantrekkelijker dan het Europese • De Vlaamse structuren om in te spelen op EU-mogelijkheden zijn versnipperd • Menskracht binnen het beleidsdomein EWI dreigt subkritisch te worden • De Vlaamse budgetten (voor cofinanciering) zijn klein en ze worden versnipperd ingezet • Vlaanderen is vaak zeer streng en traag bij de omzetting van Europese regelgeving • Vlaanderen is vaak zeer streng bij de interpretatie van staatssteunkaders

VOKA meldt dat zijn lid-bedrijven grote interesse hebben in Europese steunprogramma's. In het kaderprogramma doen bedrijven het echter minder goed dan universiteiten (zie 4.2.3 achtergrondrapport). Het makkelijkste en meest toegankelijke voor kleine bedrijven zijn de

²⁰⁵ <https://www.fwo.be/nl/onderzoeksfinanciering/postdoctorale-mandaten/postdoctoraal-onderzoeker-marie-sk%C5%82odowska-curie-actions-seal-of-excellence/>

²⁰⁶ <https://www.fwo.be/nl/onderzoeksfinanciering/onderzoeksprojecten/erc-runner-up-projects/>



decentrale middelen (EFRO Interreg e.a., zie 2.2 achtergrondrapport). Financiering van VLAIO en FIT kan een opstap zijn hier naartoe. De decentrale middelen kunnen dan weer een opstap zijn naar centrale middelen (kaderprogramma e.a., zie 2.2 achtergrondrapport), waarnaar zich wel vooral grote bedrijven richten. Zij hebben specifieke afdelingen die Europese financieringsmogelijkheden opvolgen (ruimer dan kaderprogramma's). Uit de workshops bleek dat onze grote bedrijven doorgaans zelf geen initiatiefnemer zijn voor Europese partnerschappen. Zij worden door anderen gevonden en daarvoor gevraagd. Via Europese contacten vinden ze ook de voor hen relevante Europese initiatieven.

Europese financieringsprogramma's worden complementair aan de Vlaamse gebruikt

Net als in de meeste EU-lidstaten, ontvangen de hogescholen in Vlaanderen voor hun onderzoek slechts geringe financiering van de overheid. Ze gebruiken Europese financiering om op competitieve wijze meer onderzoeksmiddelen te verwerven. Ze vinden steeds gemakkelijker de weg naar deze Europese innovatiefinanciering, vooral naar de gedecentraliseerde middelen, zoals het European Social Fund + en EFRO Interreg. (Grote) bedrijven kunnen dan weer een beroep doen op Europese financieringsmogelijkheden wanneer de valorisatie buiten Vlaanderen gebeurt en dus wanneer O&O-subsidies van VLAIO niet mogelijk zijn. Verschillende actoren gaven ook het belang aan van het Europese niveau voor financiering van hogere TRL's.

Vlaanderen heeft een goede informatiedoorstroom uitgebouwd

Er is informatiedoorstroom over Europese financieringsmogelijkheden naar de Vlaamse actoren, via verschillende intermediaire structuren die daarvoor zijn opgezet. De NCP's zijn toegespitst op de kaderprogramma's en het nieuwe Digital Europe programme. Ook het defensiefonds wordt geïntegreerd in de NCP-werking. De andere programma's hebben elk hun eigen contactpunten, waarvoor VLEVA een overzichtslijst²⁰⁷ publiceert. VLAIO heeft ook een website die toelaat geschikte Europese financiering, de verschillende programma's en agentschappen, te vinden.²⁰⁸ Informatiedoorstroom ruimer dan gelinkt aan financiering is ook goed uitgebouwd via VLEVA en het Vlaams Europaplatform.

Waar liggen verbeterkansen?

Passende synergiën met Europese financiering zoeken

Financiering in Vlaanderen zou meer kunnen afgestemd worden op het Europese niveau, d.w.z. bijkomende Vlaamse financiering voorzien voor initiatieven, consortia enz. die al Europese financiering krijgen om synergiën te creëren.

Leren uit onze deelname aan Europese opportuniteiten

De Recovery and Resilience Facility (RRF) was iets nieuws, met geld uit de kapitaalmarkt. Het zou interessant zijn om te onderzoeken of de middelen uit het RRF voor onderzoek, innovatie, ondernemerschap en industrie op een goede manier zijn verdeeld. We zouden daar lessen kunnen uit trekken voor de toekomst. Als er later nog iets vergelijkbaars komt, hoe gaan we daar dan mee om?

Zorgen voor goed geïnformeerde en slagkrachtige intermediaire structuren

NCP's kennen de agenda's van de clusters en federaties en zouden gerichter informatie kunnen doorsturen. In Wallonië zijn de NCP's al pro-actiever. We zouden de intermediaire structuren meer kunnen centraliseren, maar daarbij moeten we opletten dat de afstand tot de actoren niet

²⁰⁷ https://docs.google.com/spreadsheets/d/1NFZilQ3w7JQThL6ty9y7QJECAGdPVZtwYl2_cyXur1w/edit#gid=0

²⁰⁸ <https://eufundingoverview.be/>

te groot wordt. We zouden een voorbeeld kunnen nemen aan andere landen, zoals Nederland en Duitsland, waar de NCP's vanuit verschillende beleidsdomeinen worden gefinancierd.

Voldoende de eigen Vlaamse sterktes kennen

Vlaanderen heeft meer troeven en sterke spelers/domeinen dan we soms denken, maar het is onmogelijk om met alles mee te doen. Keuzes maken is nodig. Onder meer de Important Projects of Common European Interest (IPCEI) en de Chips Act leren dat we het Vlaamse landschap/Vlaamse waardeketens goed moeten kennen om te weten waar het opportuun is om op in te spelen. Dat zal ook bijvoorbeeld van belang zijn voor de Critical Raw Materials Act.

De voordelen van Vlaamse samenwerking richting Europa promoten

Initiatieven als de Important Projects of Common European Interest (IPCEI) en de missies zijn vooral weggelegd voor grote spelers, omwille van de complexiteit, de grote bedragen en de lange termijn die ermee gemoeid zijn. Het is belangrijk om kleine spelers en starters mee te nemen met de grote spelers, om aan match making te doen – hier valt veel winst te boeken.

Over het algemeen zijn Vlaamse bedrijven, klein en groot, echter te weinig *outward looking* naar met wie ze zouden kunnen samenwerken. Er wordt te weinig gedaan rond *coalition building*. Er zijn weinig landen waar dat wel gebeurt. De overheid zou dit kunnen faciliteren. Marktkennis is echter nodig om consortia te kunnen bouwen en de juiste mensen te kunnen bereiken. Dan komen de Vlaamse speerpuntclusters in beeld. Internationaal gezien zijn ze vrij uniek. Ze zouden kunnen gebruikt worden voor *match making* en het opzetten van consortia. Net als de federaties kunnen zij linken leggen tussen bedrijven en vandaar naar Europa. De speerpuntclusters moeten dan ook meer buiten de Vlaamse grenzen kijken. Mogelijk vraagt dat aanpassingen aan het instrumentarium.

Hogescholen een grotere rol laten spelen

Hogescholen kunnen een hefboom zijn om een rol te spelen in Europese programma's, maar worden nog te vaak vergeten. Door een geringe overheidsfinanciering, is het voor hogescholen niet evident om voldoende medewerkers in te zetten om grote Europese onderzoekfondsen in de wacht te slepen. De beslissing van de Vlaamse Regering om de Vlaamse hogescholen in een piloot in 2023 te ondersteunen in het internationaliseren van hun onderzoek kan daarvoor helpend zijn (zie 3.5.3 achtergrondrapport). Een andere piste is om de hogescholen meer samen met de universiteiten een rol te laten spelen, bijvoorbeeld via de associaties. Daarbij kunnen ze bijvoorbeeld van de onderzoeksfaciliteiten en Tech Transfer Offices gebruik maken in plaats van dit zelf uit te bouwen.

Universiteiten kunnen voor bedrijven Europese deuren openen

Vlaamse universiteiten zijn heel succesvol op EU-niveau. Zij zouden de speerpuntclusters of hun lid-bedrijven actiever, op een systematische manier en in een vroege fase kunnen meenemen in hun aanvragen. Tegelijk hebben zij zo de kans om beter te scoren op impact (maakt hun dossiers sterker). Er zou meer systematisch nagedacht moeten worden welke actoren uit de bedrijfs wereld zijn mee te nemen, clusters of individuele bedrijven, afhankelijk van het specifieke project.

Vlaamse bedrijven de weg tonen naar Europa

VLAIO-bedrijfsadviseurs bieden nu enkel hulp voor Vlaamse steun (ook Important Projects of Common European Interest, IPCEI). Voor Europese programma's verwijzen zij door naar de NCP's (Horizon Europe en Digital Europe) en naar EEN (vooral EIC Accelerator). Er werd gesuggereerd dat ze ook bedrijven zouden moeten kunnen steunen voor centrale Europese projecten. Om



deelname van kmo's aan kaderprogramma's te ondersteunen kan ook een voorbeeld genomen worden aan de *prime horizon* (zie box 4 in 3.5.1 achtergrondrapport) die daarvoor bestaat in Wallonië. Vanuit de Vlaamse overheid zouden bedrijven meer actief kunnen worden benaderd zoals anderen landen dat doen. FIT benadert bijvoorbeeld wel al bedrijven actief.

Europese regelgeving en normering is een opportuniteit voor innovatieve regio's

Bij sterke normering, die soms als beperking wordt ervaren, moeten we meer inzien dat die ook opportuniteiten biedt om ons te differentiëren en behoeften aan nieuwe producten doet ontstaan. Vlaanderen heeft de bedrijven die zich kunnen differentiëren. Hogescholen rapporteren alvast dat zij in de wetgevingen opportuniteiten zien voor praktijkgericht onderzoek. Ook de Green Deal moet als opportuniteit gezien worden, terwijl die in Vlaanderen soms als bedreiging wordt beschouwd.

Beter inspelen op versoepelingen van de staatssteunregels en ruimere kaders voor staatssteun

Volgens de speerpuntclusters en federaties zijn versoepelingen van de staatssteunregels opportuniteiten die Vlaanderen proactief moet opvolgen en bekend maken. Van zodra een versoepeling is ingevoerd, moeten we er gebruik van maken.

Hierbij kan ook over de eigen grenzen worden gekeken naar de grootschalige investeringsportefeuille van multinationals die meerdere investeringsprojecten in Europa voorzien en waarvoor staatssteun elders precies faciliterend kan zijn voor investeringen (zelfs zonder staatssteun) in Vlaanderen dat andere troeven kan uitspelen (zie hoger).

Negatieve punten

Het Vlaamse EWI-beleid richt zich te weinig naar andere DG's dan DG RTD en DG GROW

De beleidsvelden economie, wetenschap en innovatie - met grote inhoudelijke aansluiting - zijn in Vlaanderen ondergebracht in één enkel verticaal beleidsdomein, namelijk EWI, en zijn ook samengebracht onder één minister. Dit brengt met zich mee dat de focus van Vlaanderen sterk op het directe onderzoeks- en innovatiebeleid ligt, maar andere beleidsdomeinen zoals energie en klimaat, met heel veel Europese initiatieven en wetgeving in het kader van de Green Deal, zijn bijzonder relevant voor onderzoek en innovatie. Specifiek voor energie en klimaat volgt VEKA dit met beperkte menskracht wel op en biedt ook ondersteuning. Over het algemeen is er te beperkte menskracht om opportuniteiten buiten de DG's RTD en GROW voldoende op te volgen en bedrijven hierin bijvoorbeeld maximaal te ondersteunen. Hierdoor dreigen we in Vlaanderen kansen te missen.

Regionaal beleid verkleint soms kansen op Europese steun

Regionaal beleid/regionale regelgeving kan een hinderpaal zijn om aanspraak te maken op Europese middelen. In Europese context is dual use/defensie onderzoek mogelijk in verschillende Europese financieringsprogramma's voor onderzoek en innovatie (zoals de kaderprogramma's, EFRO en COSME) en het recentere EDF. In Vlaanderen hebben de strenge richtlijnen Van den Brande een zodanige mindset gecreëerd dat zelfs onderzoek met een mogelijk militaire affiniteit als 'problematisch' wordt ervaren. Hoewel deze richtlijn ondertussen versoepeld is (richtlijn Muyters), is de situatie op het werkveld nog niet veel gewijzigd, waardoor er nagenoeg geen ecosysteem terzake in Vlaanderen bestaat. Dit alles heeft tot gevolg dat Vlaanderen kansen mist, niet enkel voor financiering van onderzoek, maar ook voor netwerking en erkenning, zowel Europees als internationaal.



Vlaanderen scoort op een aantal punten suboptimaal in Europese programma's

De Vlaamse universiteiten en onderzoekscentra doen het goed, vooral in het kaderprogramma, maar de participatie van hogescholen en bedrijven kan beter (zie 4.2.3 achtergrondrapport voor bedrijven). Ook een aantal andere punten waarop Vlaanderen suboptimaal scoort zijn genoemd. Vlaamse universiteiten trekken in vergelijking met Nederland minder buitenlandse ERC grant holders aan.²⁰⁹ Het verschil met Nederland zou kunnen liggen aan de strengere taalvereisten bij ons. België/Vlaanderen scoort ook niet goed op het vlak van vrouwelijke participatie binnen ERC, maar dat blijkt een vrij algemeen probleem te zijn waar verschillende landen mee kampen. De ERC heeft daarvoor een werkgroep en een actieplan.²¹⁰

Het Vlaamse instrumentarium voor bedrijven van VLAIO is aantrekkelijker dan het Europese

De kmo's naar Europa leiden en niet naar onze eigen instrumenten met betere slaagkansen en lagere administratieve lasten is vaak niet in het onmiddellijke voordeel van die bedrijven. Andere landen, zoals Italië, Spanje en Portugal zetten wel meer in op Europese middelen en zijn daar ook zeer succesvol.

De Vlaamse structuren om in te spelen op EU-mogelijkheden zijn versnipperd

De structurele Vlaamse inspanningen richting Europa worden ervaren als te versnipperd, te gefragmenteerd. Er is een veelheid aan organen en structuren voor interactie tussen Vlaanderen en de EU en te weinig afstemming tussen die initiatieven (zie 3 achtergrondrapport). Er blijven nog kansen liggen door een gebrek aan kennisdeling en -opbouw en doelgericht beleid.

De focus van het stuurgroep en de werkgroepen van het Vlaams EU-Platform ligt te zeer bij de kennisinstellingen en te weinig bij bedrijven, zoals ook uit de evaluaties van het platform bleek (zie 3.4.1 achtergrondrapport). De werking van VLEVA blijft misschien wat te veel hangen op het niveau van federaties. De vraag is gesteld of er voldoende doorstroom is van daar naar de individuele bedrijven. De hogescholen wijzen op een overvloed aan informatie die via de NCP's komt. De NCP's zijn onderbestaft om meer gericht te gaan communiceren. De hogescholen hebben te weinig mensen om de informatie te doorspitten. De NCP's zijn mogelijk ook te weinig gericht op kleine bedrijven.

Menskracht binnen het beleidsdomein EWI dreigt subkritisch te worden

Conform de besparingsmaatregelen van de Vlaamse overheid, is er ook binnen het beleidsdomein EWI (te) veel bezuinigd op personeel. Daardoor is nu te weinig menskracht om op alles met hoge kwaliteit in te zetten. Er zijn ondergrenzen in optimalisatie, die we in Vlaanderen bereikt hebben. Er zijn bijvoorbeeld te weinig VTE's om de partnerschappen op te volgen. Desondanks doen we het goed in de ERA-netten/partnerschappen. Het systeem zoals het is valt niet stil maar hangt wat af van het voluntarisme van individuen. Ondersteuning moet echter meer structureel.

De Vlaamse budgetten (voor cofinanciering) zijn klein en ze worden versnipperd ingezet

Dit is een probleem in die programma's waar andere regio's/landen wel meer cofinancieren. Er blijken in verschillende contexten en situaties problemen te zijn met cofinanciering vanuit Vlaanderen:

- In het kader van het Digital Europe programme, waaronder de European Digital Innovation Hubs (EDIH's), financiert Europa 50%, de rest moet vanuit de regio worden gefinancierd. In

²⁰⁹ Dat kan afgeleid worden uit het verschil tussen het aantal behaalde grants per land en het aantal grantees met de nationaliteit van dat land. Dat is het meest markant voor Starting Grants (2022): tegenover (afgerond) ca. 40 Nederlandse grants staan 30 Nederlanders; voor België is dat zo goed als gelijk (https://erc.europa.eu/sites/default/files/2022-11/stg_2022_statistics.pdf). Er is ook een verschil bij de Advanced Grants (<https://erc.europa.eu/sites/default/files/2023-01/erc-2022-cog-statistics.pdf>); het minst bij Consolidator Grants (<https://erc.europa.eu/sites/default/files/2023-03/erc-2022-adg-statistics.pdf>).

²¹⁰ <https://erc.europa.eu/about-erc/thematic-working-groups/working-group-gender-and-diversity>

- Vlaanderen is daar geen structurele regeling voor, terwijl Nederland bijvoorbeeld voor cofinanciering in het kader van Digital Europe een specifiek budget van 50 miljoen reserveert.
- Het FWO zet bijvoorbeeld met kleine tickets op vele Europese netwerken, zoals de ERANetten, of partnerschappen in het huidige kaderprogramma (zie 4.2.4 achtergrondrapport) in, waardoor de kansen om als partner te worden opgepikt veel kleiner worden.

Vlaanderen is vaak zeer streng en traag bij de omzetting van Europese regelgeving

Europese wetgeving wordt steeds belangrijker, maar er is een gebrek aan harmonisatie tussen de lidstaten wat betreft de omzetting. Vlaanderen/België is vaak het strengste (*gold plating*) wat ook *level playing field* issues geeft. Het duurt ook soms lang voor de Belgische vertaling van Europese wetgeving er is. Dat creëert onzekerheid.

Vlaanderen is streng of voorzichtig bij de interpretatie van staatssteunkaders

Andere landen en regio's gaan soepeler om met de staatssteunregels dan Vlaanderen. In VARIO-advies 12²¹¹ wordt bijvoorbeeld aangehaald dat IPCEI-projecten tot 100% steun van de funding gap toelaten, maar dat Vlaanderen vasthoudt aan de 50% steun die voor de VLAIO-instrumenten geldt. In de workshops kwamen nog andere gevallen aan bod. Dat ging bijvoorbeeld over EFRO-financiering, waar onderzoeksorganisaties voor steun aan niet-economische activiteiten niet onder de staatssteunregels vallen, voor economische activiteiten wel. Wat economische activiteiten zijn en wat niet is voor discussie vatbaar. VLAIO geeft aan dat andere lidstaten de staatssteunregels niet correct volgen en daarmee risico's nemen. Die risico's komen voornamelijk op rekening van de begunstigden, die bij controles door de Commissie onrechtmatige steun moeten terugbetalen. In het geval van structuurfondsen worden daarenboven ook de fondsen verminderd.

4. DE MATE WAARIN VLAANDEREN WEEGT OP HET EU-BELEID (PROACTIEF GEDEELTE)

Het initiatiefrecht voor nieuwe Europese wetgeving ligt bij de Europese Commissie (zie 1.1 achtergrondrapport). Het Europees Parlement en de Raad van de EU treden vervolgens op als medewetgevers en delen de bevoegdheid om wetgevingsvoorstellen aan te nemen en te wijzigen en om te beslissen over de EU-begroting. Hier vatten we de input uit de interviews en workshops samen in verband met de mate waarin Vlaanderen kan wegen op (de totstandkoming van) het Europese beleid.

²¹¹ VARIO (2020). [Strategische verkenning Important Projects of Common European Interest \(IPCEI\). Deel I: waterstof](https://www.vario.be/nl/adviezen-rapporten/advies-12-strategische-verkenning-important-projects-of-common-european-interest-ipcei-deel-i-waterstof). Advies 12. <https://www.vario.be/nl/adviezen-rapporten/advies-12-strategische-verkenning-important-projects-of-common-european-interest-ipcei-deel-i-waterstof>

Tabel 3: Overzicht van de mate waarin Vlaanderen weegt op het EU-beleid (proactief gedeelte)

<p>Positieve punten</p> <p>Wat loopt nu al goed?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Er wordt op Europees niveau nog altijd geluisterd naar België én Vlaanderen • VVEU en VLEVA laten interactie met Europa toe • Met het Vlaams EU-platform hebben we in Vlaanderen een vrij unieke structuur • Sommige Vlaamse actoren behartigen hun EU-belangen <p>Waar liggen verbeterkansen?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Meer specifiek organiseren op wegen op het Europese beleid • Goede kennis van de beleidscyclus i.f.v. van wegen op het Europees beleid • Meer input leveren aan publieke consultaties van de Europese Commissie • Zoeken naar aanspreekpunten bij de EU • Meer afstemming tussen parlementsleden uit Vlaanderen organiseren • Samenwerken met gelijkgestemde lidstaten • Vlamingen naar Brussel laten komen • Vlaamse actoren kunnen hun krachten bundelen 	<p>Zwaktes</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vlaanderen kan enkel standpunten innemen via België en gezamenlijke standpunten zijn vaak problematisch • Klein aantal Vlaamse Europarlementsleden met onvoldoende focus op innovatie en industrie • Vlaanderen weegt te weinig op Europese besluitvorming en te laat • De Vlaamse structuren om te wegen op de EU zijn versnipperd • De afstand tussen bedrijven en de (Europese) overheid is groot
---	--

Positieve punten

Wat loopt nu al goed?

Er wordt op Europees niveau nog altijd geluisterd naar België én Vlaanderen

Kleine landen, zoals België, Nederland en Luxemburg, kunnen soms de rol van neutrale, consensuele partij spelen. Dankzij de toerbeurtregeling zijn Vlaamse ministers tijdens hun beurt rechtstreeks vertegenwoordigd in de Raad van de EU, en zit Vlaanderen dus als regio mee aan tafel met de lidstaten. Dit is een unieke troef die andere regio's ons benijden. Voor bepaalde inhoudelijke expertise vindt de EU zelf de weg naar Vlaamse experts, zoals bijvoorbeeld werd aangegeven door de SOC's. Imec is betrokken bij de totstandkoming van de Chips Act omdat het *incontournable* is in de wereld van de chips.

VVEU en VLEVA laten interactie met Europa toe

Met de Vertegenwoordiging van Vlaanderen bij de EU (VVEU) en VLEVA heeft Vlaanderen twee intermediaire structuren voor het wegen op het Europese beleid. De VVEU oefent invloed uit op

finale wetteksten via de Raad. VLEVA verdedigt zelf geen Vlaamse belangen maar faciliteert wel contacten tussen Vlaamse actoren en het Europese niveau. Op beide organisaties komt veel positieve feedback vanuit de actoren.

Op het kerndomein van onderzoek en innovatie is Vlaanderen zeker actief in beïnvloeding van het Europese niveau. Binnen het beleidsdomein Economie, Wetenschap en Innovatie (EWI), is de aandacht voor Europa groot. Er is een goed uitgebouwde werking door onder meer de attachés bij het VVEU. Naast onderzoek en innovatie krijgt recenter ook het industriebeleid toenemend aandacht vanuit het beleidsdomein EWI.

Met het Vlaams EU-platform hebben we in Vlaanderen een vrij unieke structuur

Ook over het Vlaams EU-platform van het Departement Economie, Wetenschap en Innovatie (EWI) komt er positieve feedback. De hogescholen rapporteerden bijvoorbeeld dat via deze weg werd geijverd om het Digital Europe Programme meer open te stellen naar hen en in de tekst van de Europese Commissie niet enkel masteropleidingen te beogen, maar ook bacheloropleidingen.

Sommige Vlaamse actoren behartigen hun EU belangen

De geïnterviewde Europarlementsleden gaven aan dat sommige Vlaamse actoren zelf actief zijn op het Europese niveau, zoals het VBO (Verbond van Belgische Ondernemingen) en de sectorfederaties. Ook de KU Leuven en imec zijn sterk in het inspelen op Europese besluitvorming. Daarnaast lobbyen Vlaamse actoren via hun Europese koepelorganisaties. Binnen dergelijke Europese organisaties is het te begrijpen dat naar een compromis voor alle aanwezige lidstaten gezocht wordt en dat het moeilijk is om specifiek Vlaamse belangen te verdedigen. Voor de hogescholen bijvoorbeeld lobbyt UAS4Europe actief, voor de universiteiten is dat de European University Alliance (EUA), zij het vooral op het gebied van onderwijs, en de League for European Research Universities (LERU) voor de onderzoeksintensieve universiteiten. De Europarlementsleden haalden de aanpak van LERU aan als *good practice*. De organisatie maakt namelijk interessante briefings met concrete voorstellen waarmee onder meer de Europarlementariërs aan de slag kunnen. Verder lobbyen ook Agoria en Essenscia via hun Europese federaties, respectievelijk DigitalEurope, Orgalim en Eurometaux, en de European Chemical Industry Council (CEFIC). Eurofer is de Europese federatie van de staalindustrie. De meeste contacten met de staalindustrie en de Europese Commissie verlopen via Eurofer. De Europese Commissie ziet liever een federatie dan bedrijven apart, omdat dat neutraler is. Grote bedrijven zorgen wel dat er een vertegenwoordiger van hen aanwezig is bij ontmoetingen.

Waar liggen verbeterkansen?

Meer specifiek organiseren op wegen op het Europese beleid

Om te kunnen wegen is er eensgezindheid nodig in Vlaanderen, de neuzen moeten in dezelfde richting staan. Je moet je daar dan ook specifiek op organiseren en dat hebben we nu niet in Vlaanderen. We kunnen een voorbeeld nemen aan de regiobureaus van onder meer Catalonië en Lombardije, die ijveren voor de belangen van de eigen regio.

Goede kennis van de beleidscyclus i.f.v. van wegen op het Europees beleid

Het is belangrijk om van bij het begin te wegen, maar er zijn meerdere momenten in het beleidsproces waarop gewogen kan worden. Daarom is het nodig de Europese beleidscyclus goed te kennen. September is bijvoorbeeld een belangrijk moment omdat het werkprogramma van de Europese Commissie voor het komende jaar dan aangekondigd wordt.



Meer input leveren aan publieke consultaties van de Europese Commissie

De Europese Commissie houdt publieke consultaties over diverse onderwerpen, ook onderwerpen relevant voor het wetenschaps-, innovatie-, ondernemerschaps- en industriebeleid. Deze zouden nog meer kunnen worden ingevuld, zeker vanuit de bedrijven. Essenscia werkt bijvoorbeeld heel hard aan dergelijke surveys. Zij ziet dat als de kern van haar werking en koppelt hiervoor terug naar de bedrijven.

Zoeken naar aanspreekpunten bij de EU

Het is belangrijk om zicht te hebben op wie wat doet op Europees niveau en waar kan aangeklopt worden. Het kan helpen om meer op de radar te krijgen wat de mogelijkheden zijn binnen de verschillende DG's en daar contacten te hebben met penhouders van de beleidsteksten. Het is in het verleden in die context nuttig gebleken om lid te zijn van Europese organisaties, zo heeft VITO via CO2Value Europe in een vroege beleidsfase kunnen wegen op de DG's om Carbon Capture and Utilisation (CCU) op de kaart en in de calls te krijgen. Dat is in dit concrete geval enkel gelukt omdat er al een brede focus op duurzaamheid was. Invloed uitoefenen kan ook door input te leveren aan technische comités die standaarden bepalen.

Meer afstemming tussen parlementsleden uit Vlaanderen organiseren

Er is meer communicatie nodig tussen Vlaamse verkozenen op het Vlaamse en federale niveau enerzijds en op het Europese niveau anderzijds. Europarlementariërs moeten meer gevoed worden met standpunten rond wat voor Vlaanderen/België van belang is.

Samenwerken met gelijkgestemde lidstaten

Contacten/bondgenootschappen met andere (groepen) landen zoals Nederland, Duitsland, Scandinavië en het Balticum, zijn belangrijk. Dat is zeker het geval wanneer het verticaal beleid van Europa gericht is op thema's waarin Vlaanderen zelf geen sterke spelers heeft. Coalities zijn ook nodig om financieel te kunnen opboksen tegen rijke lidstaten zoals Duitsland. Samenwerken kan op verschillende niveaus: regeringen, adviesraden in wetenschap, technologie en innovatie, tegenhangers van VARIO dus in andere lidstaten, *trade associations* enz.

Indien intern Belgisch niet tot een standpunt gekomen wordt, kan het nuttig zijn dat Vlaanderen een gezamenlijk standpunt inneemt met landen als Nederland en Duitsland. Voor de chemie is dat bijvoorbeeld relatief makkelijk. De Vlaamse overheid overlegt daarover al regelmatig met Nederland en Duitsland. We zitten inhoudelijk al vaak op dezelfde lijn.

Vlamingen naar Brussel laten komen

Vertegenwoordigers van andere landen komen naar Brussel om verschillende EU-instanties te bezoeken. Vlaanderen doet dit te weinig, terwijl Brussel zo dichtbij is.

Vlaamse actoren kunnen hun krachten bundelen

Meer *team play* bij de Vlaamse actoren zou kunnen helpen om meer te wegen, alle universiteiten zouden bijvoorbeeld samen invloed kunnen trachten uit te oefenen op kaderprogramma's. De hogescholen gaven aan dat ze weliswaar zijn verenigd in VLHORA, maar om te wegen op het Europees beleid is er nood aan meer overleg en aan het benoemen van gemeenschappelijke thema's. Andere landen zijn beter in het poolen van actoren, daarvoor werd het voorbeeld van Duitsland voor de automobielsector aangehaald. Ruimer bekeken kunnen we in Vlaanderen meer tot gemeenschappelijke standpunten trachten te komen (over actoren en sectoren heen).



Negatieve punten

Vlaanderen kan enkel standpunten innemen via België en gezamenlijke standpunten zijn vaak problematisch

De Belgische structuur/organisatie is in internationale context, de EU maar ook de VN bijvoorbeeld, heel verwarrend. Door de toerbeurtregeling zijn het bijvoorbeeld telkens andere mensen die spreken uit naam van België. Hierin zijn we een buitenbeentje binnen Europa. Door het toenemend verticaal beleid is het maken van keuzes Europees steeds belangrijker. Dat maakt dat het vaker nodig is om een inhoudelijk standpunt in te nemen om onze prioriteiten tot op het Europese niveau te krijgen. Vaak komt men niet tot een Belgisch standpunt omwille van een gebrek aan intra-Belgische overeenstemming. Bijvoorbeeld over *genome editing* is er weinig overeenkomst tussen de verschillende Belgische standpunten (Vlaanderen, Wallonië, Brussel) en dan hebben onderhandelingen om die tot één standpunt te krijgen weinig kans op slagen. De verschillen zijn deels te verklaren door andere politieke verhoudingen in de verschillende regio's. Wanneer wel gezamenlijke standpunten worden bereikt, kunnen die een sterke verwatering van de aparte standpunten zijn. Ook standpunten over industrie kunnen een probleem zijn. Industrie is een regionale bevoegdheid en de regio's hebben niet (altijd) dezelfde prioriteiten. Het helpt niet dat het samenwerkingsakkoord tussen de verschillende Belgische entiteiten om de vertegenwoordiging administratief te regelen voor het domein van wetenschap en (onderzoeksgerichte) innovatie verouderd is (zie 3.2.1 achtergrondrapport). Over het algemeen is er weinig afstemming tussen het Vlaamse en federale niveau wat betreft acties naar de EU. Het overleg in het kader van de Chips Act vormt daarop een uitzondering.

Klein aantal Vlaamse Europarlementsleden met onvoldoende focus op innovatie en industrie.

Vlaanderen heeft een beperkt aantal Europarlementsleden en geen daarvan zit in de Commissie bevoegd voor innovatie en industrie. Daar mist het dus ook een kans om mee te wegen op het Europese beleid.

Vlaanderen weegt te weinig op Europese besluitvorming en te laat

Beïnvloeding van de Europese besluitvorming kan vooral tijdens het voorbereiden van nieuwe (wet)teksten door de Commissie (zie 3.2.2 achtergrondrapport). Hier is Vlaanderen minder sterk in. Behalve de Vertegenwoordiging van Vlaanderen bij de EU die inspeelt op finale teksten via de Raad, heeft in Vlaanderen binnen de overheidsstructuren niemand de rol om te wegen op het Europese beleid. We komen bijgevolg overal te laat om nog echt te wegen. In het geval van de European Health Data Space bijvoorbeeld, kregen we pas info wanneer dit al bijna finaal was.

Ook op het niveau van werkprogramma's geldt dat hoe vroeger ze zijn gekend, hoe beter we er kunnen op inspelen. We kennen in België te weinig de penhouders van de werkprogramma's. Eens voorgelegd aan de programmacomités, kan er niets substantieels aan veranderd worden. Onderzoekers geven aan dat zij gevraagd worden om draft teksten van calls na te lezen, maar dat met hun input weinig gebeurt omdat programmacomités geen aanpassingen van betekenis kunnen doen.

De Vlaamse structuren om te wegen op de EU zijn versnipperd

De versnippering in structuren en organen voor de interactie tussen Vlaanderen en de EU (zie hierboven) speelt ook wanneer het gaat over wegen op het Europees beleid. Ook een aantal andere, eerder aangehaalde punten spelen hier eveneens: de focus van de stuurgroep (SEP) en de werkgroepen van het Vlaams EU-platform ligt te zeer bij de kennisinstellingen, de NCP's zijn mogelijk te weinig gericht op kleine bedrijven.

De afstand tussen bedrijven en de (Europese) overheid is groot

Bedrijven hebben nog niet altijd de reflex om zich tot de EU te richten. De eerste contacten zijn er vaak pas als wetgeving er al is. Er is drempelvrees bij de bedrijven. Ze staan ver af van Europese beslissingen. Nochtans zijn bedrijven niet altijd op zoek naar financiering, maar willen ze hun zeg kunnen doen over wetgeving. Er is uiteraard wel veel variatie in functie van de grootte van de bedrijven. Kleine, zelfstandige ondernemers staan vaak heel ver af van het Europese niveau, terwijl grote bedrijven zich doorgaans wel goed organiseren naar de EU. Vandaar dat in Vlaanderen, als kmo-land met weinig grote bedrijven, bedrijven doorgaans verder afstaan van het Europese niveau, t.o.v. landen die wel grote, eigen bedrijven hebben.

5. INPUT VOOR DIT OVERZICHT

Via Workshops:

Deelnemers **workshop hogescholen** (11 januari 2023):

Ria Bollen (VLHORA)
Cynthia De Bruycker (Erasmushogeschool Brussel)
Elke Decrock (Arteveldehogeschool Gent)
Elke Denys (Hogeschool Vives)
Geoffrey Hamon (Hogeschool West-Vlaanderen)
Marijke Hendrickx (Karel de Grote Hogeschool Antwerpen)
Marijke Lemal (Thomas More)
Els Severens (AP Hogeschool Antwerpen)
Els Stuyven (Hogeschool Gent)
Bruno Vankoeckhoven (Hogeschool PXL)
Pieter Willems (University Colleges Leuven Limburg)

Schriftelijke input van
Dirk Smits (Odisee Hogeschool)

Deelnemers **workshop universiteiten** (23 januari 2023):

Sara Bervoets (Universiteit Antwerpen)
Ronny Blust (Universiteit Antwerpen)
Hannes Brouckaert (UGent)
Ken Haenen (UHasselt)
Peter Lievens (KU Leuven)
Nele Nivelte (KU Leuven)
Mieke Vanherreweghe (UGent)
Karin Vanderkerken (VUB)
Kathleen Vercauteren (Universiteit Antwerpen)

Deelnemers **workshop speerpuntclusters en federaties** (4 februari 2023):

Inge Arents (Flanders' FOOD)
Jolyce Demely (Agoria)
Nadia Lapage (Fevia)
Jan Laperre (Fedustria)
Johan Lecocq (MEDVIA)
Frederik Loecx (Flux50)



Ann Overmeire (Blauwe Cluster)
Tine Schaerlaekens (Essenscia)
Guido Verhoeven (SIM)

Deelnemers **workshop SOC's** (8 februari 2023):

Ludo Deferm (imec)
Filip De Coninck (Flanders Make)
Christine Durinx (VIB)
Walter Eevers (VITO)

Deelnemers **workshop bedrijven** (17 maart 2023):

Robin De Man (Unizo)
Anke van Bergeijk (UMICORE)
Yves Vancleemput (Janssen Pharmaceutica NV)
Herman Van Der Auweraer (Siemens Industry Software)
Lio Van Meerbeeck (Air Liquide)

Schriftelijke input van
Koen Struyven (SPACE APPLICATIONS SERVICES NV)

Vragen workshops

- Via welke programma's, financiering, partnerschappen, wetgeving, enz. komt jullie organisatie in aanraking met het Europese niveau? Klopt het inderdaad dat het belang van het Europese niveau steeds toeneemt?
- Welke voordelen haalt jullie organisatie uit Europese initiatieven? Hoe maken jullie optimaal gebruik van de Europese opportuniteiten? Wat zijn de nadelen of knelpunten waar jullie tegenaan botsen?
- Hoe en wanneer stroomt informatie door van Europa naar jullie organisatie? En omgekeerd, kunnen jullie jullie prioriteiten en bezorgdheden tot bij het Europese niveau krijgen? In welke stadia van de besluitvorming kunnen jullie invloed uitoefenen? Hoe?
- Wat kunnen we in Vlaanderen volgens jullie doen om meer te halen uit het Europese niveau? Kennen jullie voorbeelden uit het buitenland waar we ons zouden kunnen aan spiegelen?
- Zien jullie nog punten waarrond VARIO aanbevelingen kan formuleren?

Via Interviews:

Mark Andries (VLAIO)
Olivier Boehme (FWO)
Marc Botenga (Europees Parlements lid)
Geert Bourgeois (Europees Parlements lid)
Jo Bury (lid EIC-pilot Advisory Board 2019-2021)
Jan Buysse (VLEVA)
Philippe De Backer (voormalig Europees Parlements lid)
Matthias De Moor (Vertegenwoordiging van Vlaanderen bij de EU)
Johan Hanssens (Departement EWI)
Philippe Lamberts (Europees Parlements lid)
Maarten Libeer (VOKA)
Tom Vandenkendelaere (Europees Parlements lid)
Ann Van Hauwaert (FWO-NCP)
Karoline Van Den Brande (Departement EWI, Vertegenwoordiging van Vlaanderen bij de EU)

Geert Van Poelvoorde (Arcelor Mittal)
Luc Vansteenkiste (EuropeanIssuers)
Hans Willems (FWO)



Dit advies en achtergrondrapport, inclusief bijlages, zijn voorbereid door de VARIO-staf:

Veerle Linseele

Thomas Geernaert

Kristien Vercoutere

Danielle Raspoet

VARIO

Vlaamse Adviesraad voor
Innoveren & Ondernemen



Vlaanderen
is ambitieus

Vlaamse Adviesraad voor Innoveren en Ondernemen

Koning Albert II-laan 35 bus 9

1030 Brussel

+32 (0)2 553 24 40

vario@vlaanderen.be

www.vario.be